

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**КАФЕДРА КРИМІНОЛОГІЇ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

**ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА
ОКРЕМИХ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ**

*Збірник наукових праць за матеріалами
круглого столу
(Київ, 29 квітня 2014 року)*

Київ – 2014

Редакційна колегія:

О. М. Джужа, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

В. В. Василевич, начальник кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Т.Л. Кальченко професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Н.В. Кулакова професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 16 квітня 2014 року (протокол № 9).

Матеріали подано в авторській редакції

Вікгимологічна профілактика окремих видів злочинів
[Текст] : тези доповідей круглого столу. (Київ, 29 квітня 2014 року) / ред. кол. О. М. Джужа, В. В. Василевич, Т.Л. Кальченко та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 215 с.

ББК Х 628.3
А 437

© Національна академія внутрішніх справ, 2014

Ідея проведення круглого столу виникла не випадково. Обумовлено це тим, що віктимологічна проблематика, яка активно використовується й розвивається в рамках кримінологічної теорії та практики ідентифікується як багатофункціональний індикатор, який, з однієї сторони, відображає реальний рівень злочинності в країні, а з іншої, є емпіричною основою для розробки та удосконалення заходів щодо усунення негативних її тенденцій.

Незважаючи на дефіцит статистичної інформації, віктимологічна проблематика загалом, у тому числі питання захисту жертв злочинів, завжди викликала інтерес вчених у галузі кримінології, кримінально-виконавчого та кримінального права. Розглядалися різні прикладні аспекти, що стосуються жертв, будувалася віктимологічна теорія профілактики, поступово формувалися підходи до вирішення питань пов'язаних із дослідженням потерпілих.

У збірнику, підготовленому на матеріалах круглого столу вченими-науковцями, здобувачами, магістрами та слухачами проводиться аналіз загально-теоретичних та прикладних питань віктимологічної профілактики. Значну увагу присвячено, передусім, з наступних проблем: щодо надання допомоги жертвам крадіжок та грабежів, статевих та насильницьких злочинів, злочинів, учинених проти осіб похилого віку та неповнолітніх. Зокрема, в збірнику проаналізовані питання, що стосуються зарубіжному досвіду Грузії та Республіки Білорусь із захисту жертв насильства в сім'ї.

Значна частина доповідей присвячена питанням, пов'язаним з нормативно-правовим регулюванням індивідуальної віктимологічної профілактики злочинів серед неповнолітніх, загальносоціальному віктимологічному запобіганню злочинам у місцях позбавлення волі, віктимологічним аспектам захисту жертв від незаконної торгівлі органами і тканинами людини тощо.

Пріоритет викладеного - стислість та інформативність, адже, у віктимології ще чимало питань залишаються спірними. Тому автори намагалися висловити різні погляди на зазначену проблематику. Своєрідність і певна актуальність зібраного матеріалу дають підставу сподіватися на досить широкі можливості його використання на практиці, в науково-дослідній роботі, а також у діяльності державних та громадських структур, що спрямовані на захист жертв злочинних посягань.

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Василевич В.В., кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Процес оновлення суспільства, утворення нових соціальних елементів способу життя в Україні передбачає зростання потреби у забезпеченні його стабільності і керованості, захисті конституційних прав і свобод особи, громадських, державних інститутів від злочинних посягань, у здійсненні результативного запобіжного впливу на злочинність періоду розбудови незалежної, правової держави.

Результати аналізу певної взаємозалежності кримінальної реальності та соціальної реакції на неї, з урахуванням значення процесу взаємодії злочинця, його жертви і органів соціального контролю, що відбувається в межах об'єктивних суспільних відносин, усвідомлення проблемної ситуації сьогодні спонукає до більш активного використання можливостей кримінологічної віктимології в багатьох сферах законотворчої, правоохоронної та правозастосовної практики протидії злочинності.

Заявивши вперше на початку ХХ століття про торгівлю людьми, як про глобальну проблему, світова спільнота ініціює низку заходів на опрацювання системних підходів щодо боротьби з ним на рівні міжнародної співпраці та з урахуванням особливостей національних правових систем. «Ніхто не повинен утримуватися в рабстві або підневільному стані; рабство й работоргівля забороняється у всіх їхніх видах», - закріплюється у ст.4 Загальної декларації прав людини прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 1948 році.

В Україні проблема торгівлі людьми особливо гострою стала на початку 90-х років минулого століття у наслідок відкриття кордонів та можливостей вільного виїзду до інших країн, ускладнення соціально – економічних умов, розвитку секс – індустрії в економічно розвинутих країнах. За результатами дослідження, проведеного у 2008 році на замовлення Міжнародної організації з міграції, понад 117 тис. громадян України постраждали від торгівлі людьми починаючи з 1991 року.

Торгівля людьми розглядається як порушення прав людини, за яке повинні нести відповідальність не тільки окремі особи чи групи осіб, але й держави. Це активно декларується як на міжнародному, так і на національному рівнях. Проте практичне застосування цього підходу виявляється досить складним.

Серйозною проблемою було й залишається питання удосконалення державної політики щодо захисту прав потерпілих від торгівлі людьми. Складність надання комплексної допомоги унеможливує її реалізацію силами однієї організації. Саме тому міжнародні організації, перш за все ОБСЄ, рекомендують створювати та розвивати національні механізми перенаправлення (НМП) потерпілих, які є надзвичайно важливими в забезпеченні належного захисту прав людей, постраждалих від торгівлі людьми. *НМП розглядається як механізм співпраці*, у межах якого державні установи виконують свої зобов'язання щодо забезпечення та захисту прав людей, що постраждали від торгівлі людьми, а також координують зусилля у стратегічному партнерстві з громадянським суспільством.

Україна посідає одне з перших місць у світі за чисельністю постраждалих від торгівлі людьми і найчастіше від цього злочину потерпають жінки (64 – 65 %) та діти (8 – 9 %). Крім того, за оцінками Міжнародної організації з міграції в Україні до потенційних жертв торгівлі людьми можуть бути віднесені від 1250 до 2250 жінок, з яких 44,5 % у віці від 15 до 19 років.

Прийнятий Закон України «Про протидію торгівлі людьми», з поправкою наприкінці 2012 р., дозволяє українцям, котрі постраждали від торгівлі людьми звернутися до держави за матеріальною допомогою. Таким громадянам присвоюють статус потерпілого від торгівлі людьми. Проте, стан надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми є дуже низьким. Зокрема, за інформацією Міністерства соціальної політики України на жовтень 2012 року статус постраждалої особи від торгівлі людьми отримали лише 7 осіб. Але проблема полягає ще в тому, що Україна все частіше ідентифікується не лише як країна походження потерпілих від торгівлі людьми, але і як країна транзиту та призначення. Чинні положення Державної програми протидії торгівлі людьми спрямовані на українських громадян, проте відсутні будь-які спеціальні положення про порядок репатріації та соціального включення постраждалих від торгівлі з інших країн, забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні. Як правило, громадяни інших країн, які є потерпілими від торгівлі людьми в Україні – вихідці з Молдови або Узбекистану.

Складною проблемою є компенсація збитків потерпілим. Законодавчі положення про компенсації (відповідно до ст.ст. 22 та 23 Цивільного кодексу України) застосовуються лише до тих осіб, що визнані потерпілими від злочину відповідно до Кримінального процесуального кодексу. Згідно з Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 56, 61, 127, 128 КПК України), жертви торгівлі людьми можуть подати цивільний позов у межах розслідування кримінального провадження. Якщо особа цього не зробила, вона може подати позов у цивільній справі. За словами представників правоохоронних органів, у

ході досудового слідства жертв торгівлі людьми, як правило, інформують про їхнє право подавати заяви про відшкодування збитків (моральних та матеріальних). Однак, деякі адвокати заявляють, що в більшості випадків потерпілим не повідомляють про таку можливість і серед причин неподання позовів про компенсації називають: недостатність або відсутність юридичної допомоги потерпілим, невпевненість у можливості отримати компенсації або страх помсти з боку злочинців. За словами працівників правоохоронних органів, більшість торгівців людьми не має коштів чи зареєстрованої на них власності. Моральні збитки також, зазвичай, не відшкодовуються, оскільки без допомоги їх важко обрахувати. Інша проблема полягає в судах, оскільки процедура судового розгляду є надто тривалою, і слідчі мають доводити, що потерпілі зазнали страждань і моральної шкоди. У цілому, можна стверджувати, що існуючий механізм отримання компенсацій є надмірно ускладненим.

Міністерство юстиції України намагалось розробити та подати до Парламенту *проект закону про компенсації*, яким пропонувалося створити компенсаційний фонд для жертв злочинів, пов'язаних з насильством, що дозволило б їм отримувати компенсацію у вигляді державної соціальної допомоги. Проте, поки що ця ініціатива не реалізована.

Нещодавно завершився спільний проект Американської асоціації адвокатів та Міжнародної організації міграції (фінансований ЄС та SIDA) «Конфіскація активів, як джерело фінансування допомоги жертвам та протидії торгівлі людьми в Україні». Проект ретельно вивчив можливість створення фонду допомоги жертвам торгівлі людьми або конфіскаційного фонду, який міг би розв'язати проблему виплати компенсації потерпілим, соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми та фінансування програм протидії торгівлі людьми. Фонд міг би гарантувати право жертв на отримання допомоги від держави. Проект запропонував конкретні заходи з удосконалення законодавства та механізмів компенсації, включно із *запровадженням конфіскації активів*.

Хоча створення такого фонду видається радше економічною, ніж політичною проблемою, МОМ усе ж вважає, що конфіскаційний фонд буде засновано в найближчі два-три роки. Однак працівники правоохоронних органів висловлюють сумнів, що можна буде успішно створити такий фонд, оскільки на практиці майже неможливо конфіскувати активи торговців людьми.

Досі в Україні немає закону про соціальний захист українських громадян за кордоном. Недостатньо використовуються норми чинного законодавства проти шахрайства, зокрема туристичного. Практично не працює в Україні програма захисту свідків. Не працюють механізми правового захисту громадян від службових зловживань, бюрократизму, невиплат заробітної плати тощо.

З урахуванням зазначеного, пріоритети державної політики захисту прав потерпілих в Україні від торгівлі людьми, полягають в наступному: необхідно розробити організаційно - правовий механізм реалізації Закону України «Про протидію торгівлі людьми», із змінами та доповненнями від 2012 року, що дозволяє українцям, котрі постраждали від торгівлі людьми звернутися до держави не тільки за одноразовою матеріальною допомогою, але й за повним відшкодуванням моральної та матеріальної шкоди не тільки за рахунок осіб, які її заподіяли (пп.4 п.1 ст. 16 Закону), а й за рахунок Державного бюджету України (ч.3 ст. 127 КПК України) ;потребують доопрацювання нормативно - правові положення про порядок репатріації та соціального включення постраждалих від торгівлі з інших країн й забезпечення їхніх потреб у захисті та допомозі під час перебування в Україні, особливо щодо реалізації п. 4 та п.5 ст. 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми»; необхідно прискорити розробку та впровадження організаційно - правового механізму реалізації положень ч.3 ст. 127 Кримінального процесуального кодексу України у частині відшкодування (компенсації) шкоди завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення за рахунок Державного бюджету України; потребують підтримки ініціативи Міністерства юстиції України щодо прийняття Закону «Про компенсації», яким пропонується створити компенсаційний фонд для жертв злочинів, пов'язаних з насильством, що дозволило б їм отримувати компенсацію у вигляді державної соціальної допомоги; використовуючи авторитет МОМ, ОБСЄ та інших провідних міжнародних організацій лобювати зміни у законодавствах країн призначення, де створені всі умови для «процвітання» сексуальної або трудової експлуатації людини.(окремі країни Західної Європи, Азії, Америки, Африки тощо).

ЦІННОСТІ ТА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Бова А.А., кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник начальник науково-дослідного відділу ДНДІ МВС України

Зміна у характері та інтенсивності злочинності іде поряд з інституціональними трансформаціями та еволюцією нормативно-ціннісної системи суспільства, про що відмічав Питирим Сорокін у фундаментальній праці «Соціальна та культурна динаміка». У США, Японії та Західній Європі з початку 1990-х рр. спостерігається фаза падіння зареєстрованої злочинності, яка обумовлюється, на думку Френсіса Фукуями, скороченням «Великого розриву» у цінностях, завершенням перебудови соціального порядку в постіндустріальних

суспільствах. Як впливає з концепції Рональда Інглхарта та емпіричних даних Світового дослідження цінностей у розвинених країнах Заходу внаслідок економічного зростання, кращої життєвої захищеності та підвищення рівня освіти зростає чисельність людей, що підтримують постматеріалістичні цінності (самовираження та якості життя). У сучасній соціології та соціальній психології існує декілька підходів щодо виміру ціннісних орієнтацій – шкали Мілтона Рокича, Рональда Інглхарта, Шалом Шварца, Герта Хофстеде та ін.

З метою перевірки гіпотези про взаємозв'язок злочинності та цінностей нами було використано коефіцієнт ув'язнених – кількість осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, розрахований на 100 тис. населення, статистичної агенції Євростат та Міжнародного центру поремних досліджень за 2009 рік та середні значення відповідей респондентів на 21 запитання методики Шалом Шварца стосовно того, чи схожа на респондента людина, котра розділяє ті чи інші цінності (за шестибальною шкалою, де 1 – «дуже схожий на мене», а 6 – «не схожий на мене»), які зібрані в межах п'ятого раунду Європейського соціального дослідження за 2011 р. у 27 країнах Європи та Ізраїлі.

При зіставленні коефіцієнта ув'язнених з даними Європейського соціального дослідження можна зробити висновок, що злочинність менш розповсюджена у країнах, де населення суб'єктивно співставляє себе, перш за все, з особистістю, для якої важливо вигадувати нові ідеї і бути творчим, все робити оригінально ($r=0,4$, $\alpha=0,05$), допомагати оточуючим людям ($r=0,42$, $\alpha=0,05$), й для населення, що не асоціює себе з людиною, для якої важливо бути багатого та прагнути до володіння великими грошима і дорогими речами ($r=-0,68$, $\alpha=0,01$), для якої важливо, щоб уряд гарантував його безпеку від усіх погроз, а держава була сильною та змогла захистити громадян ($r=-0,39$, $\alpha=0,05$).

В усіх країнах проекту у соціальній психології переважає цінність творчості, нових ідей над багатством, великими грошима і дорогими речами. Різниця між середніми балами цих цінностей мінімальна в Україні (-0,21), Росії (-0,35), Болгарії (-0,77), Литві (-0,77), Чехії та Словаччині (-0,8), Ізраїлі (-0,81), Польщі (-0,94), максимальна – у Норвегії (-1,96), Данії (-1,97), Швеції (-2,1), Франції (-2,11). Таким чином можна простежити вибіркочну спорідненість між поширенням цінності влади, домінування над ресурсами і цінності нових ідей, творчості з коефіцієнтом ув'язнених. Напруження між пропагованими суспільством цінностями та можливостями їх легального досягнення може відображати недоліки інституціонального розвитку.

Модель залежності коефіцієнта ув'язнених (Y) від ідентифікації населення з особистістю, для якої важливими є цінність нових ідей ($X1$) і багатства ($X2$), виглядає так: $\hat{Y} = 460,1 + 147,8X1 - 174,1X2$.

Виходячи із значення скоректованого коефіцієнта детерміації R^2 , лінійне рівняння множинної регресії пояснює 53% від дисперсії

залежної змінної, а стандартна помилка оцінки складає 81, що свідчить лише про задовільну точність прогнозу. На основі значень коефіцієнтів регресії і бета-коефіцієнтів можна зробити висновок, що змінна, яка фіксує підтримку суспільством важливості багатства, вносить більший вклад в модель (-0,64), ніж змінна, яка фіксує підтримку нових ідей (0,35). Вказані вище показники можуть використовуватися надалі для характеристики стану злочинності і моніторингу криміногенної ситуації у країні.

ПОТЕРПІЛІ ВІД ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ

Кулик О.Г., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, т.в.о. начальника науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень, ДНДІ МВС України

Аналіз кримінологічних ознак осіб, які потерпіли від злочинів в Україні, підготовлений на основі статистичних даних за 2002-2012 рр., які містяться у розділі 22 «Відомості про осіб, які потерпіли від злочинів» Звіту про злочинність форми № 1, затвердженого наказом МВС України від 27.07.2010 № 332 за погодженням з Держкомстатом України. Дані за 2013 р. до аналізу не включені через значні зміни у системі обліку злочинів, які відбулися в цьому році.

Протягом 2002–2008 рр. в Україні щороку реєструвалося у середньому 280 тис. осіб, що потерпіли від злочинів. Це майже в два рази менше, ніж число зареєстрованих злочинів. В останні чотири роки аналізованого періоду їх чисельність збільшилася біль ніж у 1,5 раза (2012 р. — 341 тис. осіб). Таке зростання числа потерпілих було обумовлено значним збільшенням кількості крадіжок та випадків шахрайства.

Слід відмітити, що характер динаміки цього показника співпадає з динамікою чисельності злочинності, а саме: у 2003 р. кількість потерпілих зросла на 36,9% (приріст кількості зареєстрованих злочинів становив 23,5%), у 2004–2008 рр. вона постійно зменшувалась, в результаті чого в 2008 р. було зареєстровано 214848 потерпілих, що на 38,9% менше, ніж у 2003 р. (зменшення зареєстрованих злочинів становило 30,9%). У 2009 р. розпочалося постійне збільшення як кількості злочинів, так і кількості потерпілих від них. Причому, якщо число зареєстрованих злочинів за три роки зросло на 34,2%, то кількість потерпілих від цих злочинів збільшилася на 59,7%.

Найбільша кількість потерпілих спостерігалася у регіонах країни з найвищим рівнем злочинності — східних, південних та м. Києві, а найменша — на Заході країни.

Переважну більшість серед потерпілих від злочинів складала чоловіки (в середньому 67,6%). Хоча останні чотири роки частка жінок серед осіб, що потерпіли від злочинів, зростала. Якщо в 2008 р. вона

складала 28,6%, то у 2012 р. вже 38,9%. Це обумовлено тим, що завдяки вищевказаним змінам у законодавстві частіше стали порушуватися кримінальні справи по злочинах, жертвами яких стають переважно жінки. Це — крадіжки і, насамперед, кишенькові крадіжки. Відповідно кількість жінок, потерпілих від злочинів, зросла з 61371 у 2008 р. до 133515 у 2012 р. (більше ніж у двічі). Кількість чоловіків у 2009–2011 рр. також зростала, але значно нижчими темпами (+39,1% до показника 2008 р.), а у 2012 р. знизилась на 1,8% і дорівнювала 209644.

Кількість неповнолітніх потерпілих за перші чотири роки періоду, що аналізується, збільшилась з 6648 осіб у 2002 р. до 13587 у 2005 р., тобто більше ніж у 2 рази. У наступні три роки їх кількість знизилась до 10257 осіб у 2008 р. У 2009–2011 рр. вона залишалася приблизно на одному рівні, а в останньому році періоду, що розглядається, знизилась на 19,3% і становила 8591 особу.

Питома вага неповнолітніх серед всіх потерпілих осіб у 2002–2007 рр. зросла з 2,6% до 5,2%, а потім знизилась до 4,1%.

Особи, які потерпіли від злочинів в Україні, найчастіше ставали жертвами крадіжок (за 2002–2012 рр. у середньому 55,2%, 2012 р. — 67,0%), грабежів (10,8%, 2012 р. — 6,4%), дорожньо-транспортних пригод (4,6%, 2012 р. — 3,3%), розбійних нападів (1,9%, 2012 р. — 1,1%), тяжких тілесних ушкоджень — (1,7%, 2012 р. — 1,0%), умисних вбивств — 1,1%, 2012 р. — 0,7%).

Спостерігалася тенденція зменшення частки потерпілих, які загинули в результаті вчинення злочинів (2008 р. — 4,0%, 2012 р. — 1,9%). Найбільший відсоток таких осіб загинули внаслідок дорожньо-транспортних пригод (у середньому 39,2%), умисних вбивств (32,1%) та тяжких тілесних ушкоджень (17,4%). Протягом аналізованого періоду відбувалося зростання відсотку загиблих в результаті дорожньо-транспортних пригод (2004 р. — 23,9%, 2012 р. — 46,7%), та зменшення частки жертв умисних вбивств (2002 р. — 38,3%, 2012 р. — 27,9%), а також тяжких тілесних ушкоджень (2002 р. — 18,9%, 2012 р. — 12,8%).

Жінки природно переважали серед осіб, які потерпіли від зґвалтувань (у середньому 83,9%), торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (71,4%). Їх частка була значною серед тих, хто став жертвою грабежів (36,6%), крадіжок (34,4%), розбійних нападів (30,6%), транспортних пригод (28,6%). У 2009–2012 рр. спостерігалася тенденція помітного зростання відсотку жінок серед постраждалих від цих злочинів.

Неповнолітні особи найчастіше ставали жертвами зґвалтувань (у середньому 21,7%), вимагань (20,2%), торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (9,8%) та грабежів (8,0%).

Найбільш чисельною категорією потерпілих за родом занять були пенсіонери, частка яких серед всіх потерпілих складала в середньому 9%. Необхідно відмітити зростання серед потерпілих в останні 4 роки відсотку керівників підприємств (2009 р. — 0,8%, 2012 р. — 1,7%) та іноземців (2009 р. — 0,5%, 2012 р. — 1,1%).

З наведено аналізу видно, що перелік показників осіб, потерпілих від злочинів, який міститься у чинній статистичній звітності (він зберігся і у 2013-2014 рр.) містить певну кримінологічно значиму інформацію, але в цілому є недостатнім. Це підтверджує необхідність розроблення нової спеціальної форми статистичної звітності «Звіт про осіб, які потерпіли від злочинів», що неодноразово пропонувалось у кримінологічній літературі. Для створення цього звіту буде необхідно також доповнити Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) віртуальною карткою на особу, яка потерпіла від злочину.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВИ НАВМИСНОГО ВБИВСТВА

Горбачевський В.Я., доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС

Дослідженню поведінки потерпілих у останні роки в юридичній літературі все більше уваги приділяють вчені і практики. Відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим (жертвою) у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди.

У кримінологічній літературі достатньо широко висвітлено роль жертви злочину перш за все у роботах відомих вчених П.С.Дагеля, О.М. Джужі, С.С. Остроумова, В.І. Полубинського, Д.В. Рівмана, Л.В.Франка, Чечель Г.І. та інших.

В ході кримінального провадження поряд з встановленням та вивченням особи злочинця дуже важливо дослідити і особу жертви у окремих найбільш важливих аспектах цієї проблеми, дозволяючих глибше зрозуміти кримінологічну природу насильницьких злочинів, а саме вбивств та зокрема вбивств на замовлення.

Пояснюється це тим, що остаточне прийняття зловмисником рішення відносно скоєння злочину, значною мірою залежить від поведінки потерпілого, який нерідко своїми необережними, протиправними чи аморальними вчинками може створити криміногенну ситуацію, сприяючи настанню злочинного результату. Тому при вивченні механізму злочинної поведінки необхідна всебічна і об'єктивна оцінка потерпілого як одного з найважливіших структурних елементів ситуації.

Існуюча практика боротьби зі злочинністю свідчить про те, що у ряді випадків дії злочинців певною мірою детерміновані поведінкою і особистими якостями самих потерпілих. Тому важливо співставити особисті властивості злочинця і жертви, що дозволяє з'ясувати критерії переростання відносин у злочин, зокрема який реальний вклад у це переростання злочинця і його жертви.

Аналіз практики свідчить, що в процесі посягання серед жертв вбивств є жінки та чоловіки, неповнолітні, престарілі тощо.

Найчастіше жертвами вбивств на замовлення стають: 1. Особи, що обіймають керівні посади у великих державних і комерційних структурах (керівники підприємств, акціонерних товариств і об'єднань, фінансово-кредитних установ, торгових комплексів і фірм).

2. Лідери і члени злочинних угруповань і товариств ("злочинні в законі", лідери, авторитети і активні члени). 3. Представники вищих органів державної влади і управління, керівники політичних партій і громадських рухів. 4. Працівники правоохоронних органів (МВС, СБУ, прокуратури, судів, податкової поліції, митних служб). 5. Працівники засобів масової інформації (телебачення, радіо, друку). 6. Представники дрібного та середнього бізнесу. 7. Особи, які вчинили тяжкі злочини.

8. Особи, які ведуть паразитичний спосіб життя або систематично зловживають спиртними напоями. 9. Особи, які мають в своєму володінні приватизоване майно та інші цінні речі. 10. Особи, які раніше вчинили вбивство. 11. Особи, які мають кредиторсько-дебіторську заборгованість. 12. Особи, яких знищують через ревності.

Віктимологічна характеристика жертви має надзвичайно важливе значення для встановлення мотиву вчинення злочину та в свою чергу дозволяє висунути версії стосовно осіб, які найбільш зацікавлені у вчиненні замовленого вбивства.

Збір і детальне вивчення даних про особу потерпілого, встановлення причинного зв'язку між обставинами, що стосуються жертви і фактом скоєння злочину, особливо по справах про навмисні вбивства, має значний інтерес для попередження і розкриття цих злочинів, вірної кваліфікації вчинків злочинця, встановлення ступеня його вини та міри покарання.

Не дивлячись на значний розвиток останнім часом віктимологічних досліджень, їх наукове і практичне значення у боротьбі зі злочинними посяганнями, вони не завжди враховуються в організації попереджувальної роботи, що вкрай необхідно, адже насильницькі злочини, в тому числі вбивства на замовлення, відносяться до злочинів віктимного характеру і мають високий рівень латентності.

Аналіз кримінальних проваджень свідчить, що вибір жертви у вбивствах на замовлення практично не буває випадковим. Дослідження віктимологічної поведінки потерпілих показують, що замовник вбивства і жертва тісно пов'язані суспільними, економічними, особистими проблемами.

За даними МВС України та результатами вивчення думки практичних працівників, жертви вбивств на замовлення за соціальним положенням у переважній більшості - керівники підприємств різних форм власності, банкіри, ділки тіньової економіки, політичні діячі,

представники кримінального світу, журналісти, члени родин або одна із сторін любовних стосунків.

Неможливо обминути такий фактор як провокуюча поведінка жертви, а саме провокаційні дії з боку потерпілого, такі як: погрози, образа, знущання, шантаж, вимагання насильницькими діями матеріальних та інших благ, з одного боку, та відверта демонстрація надприбутків, довіра малознайомим, нерозбірливі зв'язки і статеві стосунки з іншого боку, часто є віктимологічними факторами, обумовлюючими дії злочинця.

Особливості віктимологічної характеристики жертви, зокрема соціальне становище в суспільстві, дозволяють з великою вірогідністю встановити замовника вбивства. Вченими напрацьовано типові ситуації в залежності від того, хто є потерпілим, а також заходи віктимологічної профілактики кримінальних правопорушень.

Якщо, наприклад, вбитий керівник великого державного або комерційного підприємства, акціонерного товариства, фінансово-кредитної установи чи банку, то найбільш вірогідним замовником вбивства може бути:

- керівник фінансово-кредитної установи, банку або керівник іншого підприємства;

- колишній керівник комерційної чи фінансово-кредитної установи, банку, з вини якого він зазнав банкрутства.

Співвідношення жертви і виконавця вбивства менш психічно пов'язані між собою. Але між виконавцем і жертвою може існувати психологічний зв'язок, у випадку, якщо він знайомий з потерпілим. Якщо ж виконавець не знайомий з жертвою, його підготовчі дії і спосіб вчинення злочину не так тісно пов'язані між собою.

В залежності від характеру та соціального стану, наявності між ними протиріч, обумовлюють дії виконавця під час вчинення вбивства, а також найбільш характерно проявляються після вбивства.

Таким чином, залежно від жертви вбивства можна зробити певний висновок про те, хто замовив вбивство або хто його вчинив. Ці та інші обставини свідчать про те, що коло замовників обмежене. Головне в попередженні та розкритті цих злочинів встановити ознаки, які є домінуючими і можуть сприяти успішному попередженню або розкриттю злочину.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ІНДЕКСУ ВІКТИМІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Кальченко Т.Л., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Згідно ст. 3 Конституції України людину, її життя і здоров'я, недоторканість і безпеку визнано найвищою соціальною цінністю, що

обумовлює захист її прав та свобод людини пріоритетним завданням держави.

Реалії сьогодення свідчать, що порушення прав і свобод громадян набуло, на жаль, досить суттєвого поширення. Водночас, політичні й економічні процеси, що відбуваються зараз в Україні, не сприяють належному забезпеченню прав людини. За таких умов спостерігається активна криміналізація суспільної свідомості, загрозливого розмаху набувають різні форми насильства у різних сферах життєдіяльності населення. Разом з цим, відомо, що в останні роки в кримінологічній літературі, все більше піднімаються питання про вивчення жертв злочинів та питання щодо широкого включення в процес протидії злочинності заходів віктимологічної профілактики.

Аналіз досліджень проведених як зарубіжними, так і вітчизняними вченими в рамках віктимологічної кримінології свідчить, що без врахування ролі жертви в криміногенній ситуації, неможливо повною мірою зрозуміти причини та умови, що сприяли її настанню.

Самостійність віктимологічної кримінології обумовлена її предметом, яка включає: особистісні характеристики потерпілих від злочинних посягань; їх поведінкові характеристики до, під час і після вчинення злочину; віктимність, процес віктимізації особи; віктимогенні фактори, що сприяють становленню жертви злочину з урахуванням характеристик її особистості і поведінки; відносини і зв'язки між жертвою і злочинцем; заходи віктимологічної профілактики; прогнозування віктимності, визначення рівня та індексу віктимізації населення.

Констатація освітнього рівня потерпілих від убивств та різного ступеня тілесних ушкоджень сама по собі, на нашу думку, не дасть достатніх підстав розглядати загалом цей показник як самостійний і кримінологічно значущий фактор віктимності. До того ж роль цього фактора у поясненні нібито підвищеної віктимності жертв убивств окремими науковцями іноді перебільшується, бо цей фактор багато в чому визначається віковими особливостями потерпілих, характером їх світосприйняття, а з позицій, необхідних для розрахунків індексу віктимізації, і віковою структурою населення регіону загалом.

Слід зазначити, що індекс віктимізації це співвідношення всіх потерпілих від злочину осіб до загального числа осіб, які проживають на певній території за певний відрізок часу. Індекс віктимізації розраховується за формулою: $I_v = K_{п.з.} / K_{н.}$,

де: $K_{п.з.}$ — кількість потерпілих від злочину; $K_{н.}$ — кількість населення.

Так, якщо розраховувати індекси віктимізації для категорій потерпілих з різним рівнем освіти, абстрагуючись від характеристики соціально-демографічної ситуації в тому або іншому регіоні, то у супереч існуючим уявленням виявиться, що рівень віктимізації є найвищим для жінок з вищою освітою, а не для тих потерпілих, освіта

яких значно нижча і, так би мовити має служити фактором їх підвищеної вiктимності.

Саме така позиція, що прямо пов'язує рівень освіти з підвищеною вiктимністю, відстоюється Д.В. Рівманом, який вказує, що, по-перше, особи малограмотні частіше вчиняють злочини насильницького характеру, а значить і частіше викликають на себе відповідну реакцію, що призводить до заподіяння їм шкоди; по-друге, низький освітній рівень нерідко стає причиною того, що особа неспроможна оцінити обстановку й можливі наслідки поведінки, а відтак не виявляє бажання звернутися за захистом, не знає компетентних органів, що можуть надати захист тощо.

Тим часом, самотійна роль освітнього рівня як фактора підвищеної вiктимності перебільшена. Він проявляється опосередковано через цілу низку різнорівневих зв'язків в адекватному або неадекватному сприйнятті ситуації. Не випадково саме тому низькому рівню освіти відповідає найнижчий рівень вiктимізації.

Значно важливішим і кримінологічно значущим фактором є характер відносин між потерпілими та злочинцями та їх соціально-побутові зв'язки на момент вчинення злочину. Як справедливо відзначають науковці, зв'язок «злочинець-жертва» виникає як наслідок розвитку злочинної події та дії злочинця, його взаємодії з жертвою злочину. Юридичного значення зв'язки й відносини між жертвою та злочинцем набувають із моменту вчинення злочину.

Вчені і практики зазначають, що ризик стати жертвою злочину розподіляється серед населення нерівномірно. Наприклад, підвищеною вразливістю від насильницьких злочинів володіють жінки, діти, особи похилого віку та особи з фізичними та розумовими вадами. Потерпілими від шахрайських дій найчастіше є особи жадібні і легковірні; жертвами насильницьких і корисливих злочинів - особи, що перебувають у стані сп'яніння, і т.п. Певні категорії громадян стають жертвами злочинів в силу свого службового чи суспільного становища, наприклад: інкасатори, касири, дружинники, співробітники міліції, інспектори пожежного та рибнагляду і т.п.

Зазначене безпосередньо позначається і на характеристиках вiктимізації населення. А отже, рівень вiктимізації в Україні в середньому в 2-2,5 рази перевищує рівень злочинності, що реєструється. При цьому, якщо в суспільній свідомості вiктимізація ототожнюється з насильством, то в основному вона має справу з крадіжками й іншими злочинами корисливого характеру. Це стабільна тенденція для більшості держав.

Відомо, що рівень вiктимізації по насильницьких злочинах складає приблизно 28/1000; по кишенькових крадіжках і інших викраденнях особистого майна - 68/1000; по крадіжках із проникненням, шахрайствам і автокрадіжкам - 170/1000. Вiктимізація поширюється

серед населення нерівномірно: чим вищий ступінь ваги злочину, тим рідше виявляється віктимізація.

Аналіз тенденцій віктимізації надав можливість дійти висновку про те, що існують гомеостатичні зв'язки між злочинністю і віктимізацією: у випадках, коли суспільство стурбоване станом злочинності, - чим вище злочинність, тим нижче віктимізація; і навпаки, стабільність соціальних відносин, знижуючи страх перед злочинністю, вирівнює показники віктимізації і злочинності. Ризик віктимізації пов'язаний з дефектами способу життя і повсякденної активності, так само як і з індивідуальними відхиленнями, що проєктуються ними. Як і в інших європейських країнах, час віктимізації тяжіє до вечора і ночі (насильницькі злочини - вечір/ніч, крадіжки - ніч). Загальна характеристика потерпілих в Україні також нічим не відрізняється від їхнього стандартного розподілу серед інших європейських держав. Пік віктимізації за віком припадає на 16-24 роки, за винятком крадіжок особистого майна, що зберігають стійку тенденцію щодо рівномірного розподілу між усіма віковими групами. Віктимізація щодо злочинів проти особи у чоловіків у два, два з половиною рази вища, ніж у жінок. У корисливих та майнових злочинах також превалюють чоловіки, хоча різниця не так помітна. Особи, що знаходяться в шлюбі, менш віктимізовані, ніж неодружені і вдівці. Маргінальність і низький рівень прибутку є також супутниками віктимізації. Разом із тим, з ростом прибутків росте і страх перед пограбуваннями, а, отже, і ймовірність бути пограбованими. Отже, ризик віктимізації залежить також від ряду індивідуальних факторів соціалізації майбутньої жертви в дитинстві (неправильне виховання, відсутність такого, невдалий шлюб батьків, домінування в родині одного з батьків, соціальне відчуження дитини), а також індивідуальних психологічних факторів (низька самооцінка, пригніченість, психопатія, невротизм, професійні фрустрації, психосексуальні травми, фобії), антигромадського способу життя, досвіду і частоти попередньої віктимізації, девіантної поведінки потенційної жертви.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Василинчук В.І., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування ННІПФПСКМ НАВС

Вивчення характеристики особи, яка вчиняє злочини в бюджетній сфері, дозволить визначити оперативно значущу поведінку як взаємопов'язану сукупність суб'єктивно та об'єктивно зумовлених актів поведінки, що становлять механізм злочинної діяльності, які відображені в об'єктивній дійсності та використовуються для належної

оперативно-профілактичної діяльності в бюджетній сфері. Оперативно-значуща поведінка вимагає розроблення стосовно різних видів злочинів у бюджетній сфері, різних категорій осіб, які готують чи вчиняють ці злочини, на підставі чого будуються різнобічні оперативно-розшукові характеристики злочинців.

Загальновідомо, що дані про особу, яка вчиняє злочини в бюджетній сфері, та їх характеристику оперативно-розшукова наука бере з кримінологічної характеристики. Саме кримінологія та віктимологія вивчають особу злочинця та жертви, зв'язки, що існують між ними.

Метою оперативно-розшукової віктимології є всебічне, повне, глибоке вивчення особистості жертви, її ролі в механізмі конкретного злочину та віктимізація, тобто процес перетворення на потерпілого від злочину.

Жертвою злочину в бюджетній сфері, на нашу думку, насамперед виступає держава, оскільки вона не доотримує той результат, на який розраховувала, виділяючи бюджетні кошти. Насамперед втрачається репутація самої держави, її державних інституцій, збільшується рівень недовіри населення до органів державної влади тощо.

Водночас державні інституції не завжди на належному рівні вчасно усувають причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів у бюджетній сфері. Наприклад, це проблеми нормативно-правового характеру, наслідком яких є незаконне збагачення розпорядників бюджетних коштів за рахунок отримання хабарів за вирішення цілої низки питань, пов'язаних з розподілом та використанням бюджетних коштів.

У криміналістиці та ОРД особу, яка вчиняє злочин, вивчають у двох аспектах: як елемент характеристики злочину та як об'єкт тактичного впливу при розкритті й розслідуванні злочинів.

Аналіз причинно-наслідкових зв'язків, обумовлений вчиненням суспільно небезпечних порушень бюджетної дисципліни, свідчить про те, що корислива мотивація у службових осіб – порушників бюджетної дисципліни – стимулюється станом різкої соціально-економічної нерівності в суспільстві, що виникла внаслідок викривлень при здійсненні соціально-економічних реформ.

Водночас недоліки в підборі й розстановці кадрів державного й управлінського апарату сприяють доступу на державну службу, керівні посади тих, хто сприймає службове становище як засіб вирішення особистих питань.

Недоліки в діяльності правоохоронних органів і тих, що здійснюють контроль та перевірку, створює передумови для застосування службовими особами – порушниками бюджетної дисципліни – схем привласнення бюджетних коштів.

Головною причиною злочинів у бюджетній сфері є деформація моралі розпорядників бюджетних коштів як наслідок процесів, що

відбуваються в діяльності управлінського апарату. Це призводить до специфічних соціальних відхилень поведінки службових осіб, аж до зловживання чи перевищення службових повноважень, учинення інших протиправних дій, у тому числі порушень бюджетної дисципліни.

У цьому разі значну роль відіграє бажання до вигоди, яке виявляє свою криміногенну сторону в умовах суперечностей між базовими цінностями, що декларуються суспільством, і складнощами щодо їх досягнення під впливом правомірної поведінки з боку працівників управлінського апарату.

Така деформація запускає аналітичний механізм оцінки ситуації, що пов'язана з використанням бюджетних коштів, наслідок якої і може спонукати до ризикованих дій у формі вчинення злочину в бюджетній сфері з перспективою безкарності за вчинені злочинні дії.

Етично-психологічні ознаки, які відображають ставлення індивіда до соціальних і духовних цінностей, свідчать про те, що злочинній поведінці цієї категорії осіб властива полімотивованість, яка виявляється в тому, що зазвичай вони шляхом здійснення злочинних діянь у сфері своєї діяльності прагнуть миттєво досягти зміцнення своїх статусних позицій у суспільстві, в його елітарному соціальному прошарку або закрити вже досягнуті тут результати.

Провідною психологічною особливістю злочинців у бюджетній сфері є те, що вони ґрунтуються переважно на девіантній поведінці (різноманітні відхилення від норми). Тобто вони не містять у собі виключно делінквентного (злочинне поведіння) та аддиктивного компонентів (пов'язаний з різними залежностями чи зловживанням психотропних речовин). Отже, ці злочини вчиняють здебільшого психічно здорові люди, виключно з меркантильних міркувань, цілком усвідомлено, з прямим неприхованим умислом.

Отже, у злочинній діяльності в бюджетній сфері економіки панує соціально схвалене гасло на кшталт *«у держави красти не соромно, не грішно й не осудно, а іноді – й почесно»*. Унаслідок цього бюджетні злочини належать до категорії психологічно виправданих діянь, а також таких, що свідомо виправдовуються і не засуджуються як самою особистістю, так і громадою.

При цьому реальна загроза суспільству і державності відходить на другий план та залишається поза межами громадського контролю й осуду.

До психологічних якостей, що є притаманними для осіб, девіантна поведінка яких спрямована саме на вчинення злочинів у бюджетній сфері, належать: ігнорування соціальних норм (демонстративне, усвідомлене нехтування чинних правил людського поведіння в соціумі); соціальний цинізм (скептичне ставлення до суспільства чи громади, презирство та неповага до соціального укладу, влади,

державного устрою тощо); виражений егоцентризм, індивідуалізм (загострена зацикленість на собі, гіперпозиціонування власного «Я»).

Головними провокуючими та сприятливими соціально-психологічними чинниками, що спонукають людей до вчинення злочинів у бюджетній сфері економіки, є індивідуальна озлобленість окремих осіб на державу, владу, державний лад, соціальний устрій, суспільний уклад та громаду взагалі, а також латентний «конфлікт між державою і народом».

Серед рис, власних суб'єктам аналізованих злочинів, виокремимо такі: належний рівень знання законодавства у сфері регулювання бюджетних стосунків і підпорядкування своїм злочинним бажанням досягнень економічного лібералізму; наявність схильності до посягання законних і протиправних методів та способів керівництва при здійсненні своїх посадових обов'язків; цільова життєва установка на збагачення і володіння владою за будь-яку ціну, незважаючи на засоби; підвищені життєві (матеріальні) стандарти; наявність атрибутів зовнішньої респектабельності і доброчесності, що створюють сприятливе враження і формально мають на увазі законослухняність, а також передбачають високий статус суб'єкта, його приналежність до елітного соціального прошарку суспільства; наявність у гіпертрофованій формі специфічних іманентних особових якостей – енергійності, значної розумності, самовпевненості (за відсутності або наявності незначною мірою сумнівів у досягненні поставлених цілей), твердого прагнення до володіння владою, цинізму стосовно до інших людей тощо.

На формування і вияв особових характеристик суб'єктів цієї категорії істотний вплив справляють: початкова налаштованість службовців на використання своєї роботи в особистих корисливих інтересах; наявність в їх середовищі осіб з високим рівнем матеріального добробуту, досягнутого за рахунок злочинної діяльності; деяке зниження вже досягнутого раніше рівня матеріальної забезпеченості особи і бажання підняти його за допомогою вчинення злочинів; орієнтованість на високі стандарти життя, досягнуті товаришами по службі; наявність дорогих звичок й інтересів.

На основі аналізу етично-психологічних ознак, що відображають ставлення індивіда до соціальних і духовних цінностей, запропонуємо таку типологію особи суб'єктів, які вчинюють злочини в бюджетній сфері: а) особи, які вчинили злочини через випадковий збіг обставин (корпоративність, бажання надати фінансову допомогу через дану раніше обіцянку та ін.), при загальній позитивній орієнтації особи; б) особи, які вчинили злочини через вимушені обставини (суб'єкти, втягнуті у вчинення злочинів внаслідок несприятливої ситуації або впливів носіїв антигромадських поглядів; складні життєві обставини тощо), при загальній позитивній орієнтації особи; в) особи, які вчинили злочин під впливом сукупності зовнішніх чинників (нестійка

моральна й етична орієнтація особи; ситуація безконтрольності тощо), при одночасній наявності загалом позитивній орієнтації; г) особи, готові вчинити злочин, використавши обстановку, що склалася, й умови, але зазвичай не схильні до активних дій; д) особи, які вчинили злочини внаслідок переважаючого антигромадської корисливої орієнтації з використанням сприятливих зовнішніх умов, створених ними; е) особи, які мають стійку орієнтацію на вчинення злочинів за будь-яких обставин.

МЕХАНІЗМ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Кулакова Н.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Одним з найважливіших завдань кримінологічної віктимології є дослідження механізму індивідуальної віктимної поведінки та виявлення найбільш типових форм взаємодії потерпілого зі злочинцем.

Віктимна поведінка людини - це процес, який складається не тільки з дій, що змінюють зовнішній стан, але й включають в себе попередні їм психологічні явища та процеси, що визначають механізм протиправного вчинку. У генезисі злочину значне місце належить механізму віктимної поведінки. Кожний злочин являє собою акт поведінки людини. У психології поведінка визначається як довільна активність особи, тобто така активність, за якою визнана свідомо переслідувана мета і є можливість контролю за ходом процесів, що розгортаються. Ці процеси, що характеризують довільну активність суб'єкту, являють собою елементи поведінки особи, яка на своїй заключній стадії відбивається у зовнішньому акті (вчинку), впливаючи на об'єкт. «Вчинок - не просто дія, фактично це результат дії, доцільність якої людина усвідомлює ще до її скоєння. Кожний вчинок отримує певну оцінку не тільки самої особи, але й інших людей. У залежності від відповідного вчинку, інтересів та потреб суспільства він або схвалюється, або засуджується».

«Поведінка» має певну структуру, яка послідовно розгортається у співвідношенні з логікою внутрішніх (психічних) процесів та зовнішніх (об'єктивних) обставин місця та часу. Взаємодію цих процесів та обставин можливо назвати механізмом віктимної поведінки особи. Така схема дає можливість охарактеризувати віктимну поведінку та її механізм.

Механізм віктимної поведінки за своєю суттю охоплює поведінку людини, винної особи, ситуацію в якій особа стає жертвою злочину, її безпосередні причини. Зрозуміло, що ніякий зовнішній акт скоєння свідомого вчинку, у тому числі і злочину, не є спонтаним, він завжди підготовлений більш або менш тривалим періодом виникнення

мотивів, планування діяння та прийняття рішення про його здійснення. Йому завжди передусе ряд етапів психічної діяльності суб'єкту, які послідовно формують спрямованість вчинку та його фактичне виконання. Віктимна поведінка людини є процес, який розгортається як у просторі, так і в часі. Він складається не тільки з самих дій, що змінюють зовнішнє середовище, але й з попередніх психологічних процесів та явищ, що визначають генезис протиправного вчинку.

Визначення індивідуальної віктимної поведінки потребує аналізу всіх елементів, взаємодія між якими і формує цю злочинну поведінку. Мотивація індивідуальної віктимної поведінки пов'язана з об'єктивними умовами соціального середовища, вона відображає минуле, теперішній час та майбутній тих соціальних ситуацій, в яких діє індивід, органічний зв'язок суб'єкту з умовами формування його особи та об'єктивними суспільними відносинами, з пануючими у суспільстві та соціальній групі, та належними особи поглядами, ціннісними орієнтаціями, а також з соціальними оцінками поведінки, стимулами й санкціями соціального контролю. Поза суспільством немає особистості, соціальної поведінки, немає її мотивації. Зовнішнє середовище впливає на мотивацію індивідуальної віктимної поведінки не безпосередньо, а відбивається через внутрішні умови – психічні риси особи, її погляди та установки, потреби та ціннісні орієнтації (які були сформовані під впливом зовнішніх умов).

Основою мотивації індивідуальної віктимної поведінки є людські потреби. Потреби людини відображають її залежність від зовнішнього світу. Вони спрямовані на підвищення рівня пристосування людини до оточуючого фізичного та соціального середовища. У зв'язку з цим потреби людини є спонуканням її до діяльності: дякуючи їм в них вона виступає як активна, діюча істо та.

Відомо, що у багатьох випадках особа стає жертвою злочину під впливом гострих емоційних станів. Початкові елементи механізму індивідуальної віктимної поведінки під впливом нахилу та емоцій такі ж, як і при раціональній поведінці. Але потім структура розгортання механізму змінюється: на цій стадії емоції настільки охоплюють потенційну жертву злочину, що психологічний процес вибору цілі, засобів, правової та моральної оцінки скоєного згортається, стає формальним, тоді перехід до дії настає після появи образу бажаного об'єкту.

Якщо розглядати механізм індивідуальної віктимної поведінки – потреби, плани, нахили, то необхідно визначити систему ціннісних орієнтацій особистості. Ціннісні орієнтації стимулюють мотиви поведінки, що склалися та закріплюють антисоціальну лінію поведінки. Ціннісні орієнтації засвоюються людиною в різноманітних соціальних групах, в яких вона мешкає, працює, вчиться, проводить

вільний час. Засвоєння цих орієнтацій тісно пов'язано зі ступенем адаптованості особи до способу життя, звичкам, потребам цих груп. Потреба суб'єкту задовольнити актуальну або потенціальну потребу вступає у протиріччя з об'єктивною дійсністю. При цьому виникає проблемна ситуація, тобто сукупність обставин, що потребують виходу, швидкого прийняття рішення. Така ситуація є фактором, який актуалізує потреби і мотивує відповідну поведінку (правомірну або злочинну).

В основі індивідуальної віктимної поведінки, яка порушує встановлені правові норми, лежить інша система цінностей та правил, що закріплена в правових та моральних нормах. Виходячи з цього положення, вчені визначають специфічною рисою особи жертви злочину антисуспільну установку. Системи ціннісних орієнтацій не однакові у представників різних верств населення, вони розрізняються у залежності від індивідуальних особливостей особистості. Але разом з тим, можливо виділити типи для тієї або іншої групи найбільш розповсюджені, які панують у свідомості системи ціннісних орієнтацій.

У повсякденному житті люди вступають між собою в різноманітні громадські, побутові, особисті зв'язки та відносини. В процесі цих зв'язків між ними можуть виникати ділові, товариські, ворожі, або нейтральні відносини. Вони базуються на різноманітних психічних процесах людей – симпатій або антипатій, емоційного підйому або пасивності, страху та ін. Злочинець та жертва впливають один на одного. Форми та ступінь цього впливу достатньо різноманітні і здійснюється цей вплив не тільки в момент вчинення злочину, але і в до кримінальній ситуації.

Соціальний стан потенційної жертви, спосіб життя, особливості поведінки у сукупності з факторами та передумовами взаємовідносин з потенційним злочинцем можуть сприяти зародженню у свідомості останнього злочинного наміру, стимулювати його анти суспільну установку, спосіб та засоби вчинення злочину.

Характеризуючи обставини, що сприяють зародженню і розвитку протиправного діяння, необхідно звернути увагу на те, що в генезисі злочину суттєву роль відіграє характер відносин потерпілого не тільки з правопорушниками, але й з іншими людьми, що були пов'язані з ними в момент вчинення злочину. Ці відносини можуть впливати як позитивно, так і негативно на поведінку потенційної жертви. Наслідком цього може бути як вчинення злочину, так і навпаки. Аналіз таких взаємовідносин необхідно враховувати при визначення заходів віктимологічної профілактики.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖЕРТВ ШАХРАЙСТВА З НЕРУХОМІСТЮ

Микитчик А.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НА ВС

Однією з важливих складових кримінологічної характеристики шахрайства з нерухомістю виступає особа потерпілого. Боротьба зі злочинністю засвідчила, що у багатьох випадках вчинення злочину є результатом складного процесу взаємовідносин злочинця і потерпілого, причому взаємодія цієї пари становить доволі складну структуру.

Нерухомість стала найбільш привабливим об'єктом шахрайських посягань не тільки через свою значну вартість і недосконалість діяльності державних органів, які гарантують безпеку цього ринку, але й як наслідок високого рівня правової некомпетентності її учасників. Найцінніше, що має більшість громадян – це їх нерухоме майно (дім, квартира, земельна ділянка), водночас низький рівень обізнаності потенційних жертв про порядок і особливості укладення договорів з нерухомістю, і особливо про можливі протиправні посягання на об'єкти нерухомості, є підґрунтям для шахрайства з нерухомістю.

Розмах шахрайства в цій сфері зумовила невідповідність більшості населення до життєдіяльності у нових соціально-економічних умовах, небажання і невміння користуватися належними їм правами. Доречно надати таку образну характеристику, як недбале ставлення до своєї власності, в тому числі й до нерухомого майна.

Вибір злочинцем способу, засобів, місця, часу вчинення злочину може залежати від віку, статі, рівня освіти, матеріального становища, зовнішніх даних та інших властивостей особи потерпілого.

Аналіз вивчених кримінальних справ за фактами шахрайства з нерухомим майном дозволяє виділити дві основні категорії жертв таких злочинних діянь:

1) жертвами шахрайства у більшій частині стають люди похилого віку, особи з неврівноваженою психікою чи такі, що зловживають спиртними напоями або наркотичними речовинами. Ця категорія громадян не має можливості адекватно оцінювати зміст своїх майнових прав і захищати їх, вони не можуть реально оцінити і здійснити всі дії щодо відчуження нерухомого майна. Іноді їх поведінка провокує потенційних злочинців – люди похилого віку можуть бути занадто довірливими і необережними, алкоголіки та наркомани – найчастіше авантюристами, крім того агресивними, вчиняють дії, які підштовхують злочинців не стільки до здійснення заходів переконання, скільки до заходів залякування і фізичного насильства. Щодо потенційної жертви шахраями часто проводиться попередня, досить професійна підготовка робота:

2) цю категорію складають пересічні громадяни, втягнуті у сферу обігу нерухомого майна у зв'язку з життєвою необхідністю і бажать при цьому заощадити кошти на майбутній угоді та ухилитись від сплати податків. Бажання уникнути оплати встановленого розміру винагорода агенту ріелтєрської фірми змушує їх діяти самостійно, „на свій страх і ризик”, користуватись послугами випадкових знайомих, або „чорних агентів” – осіб, які виконують посередницькі функції на ринку нерухомості не маючи на це відповідних правових підстав і професійних навичок. Враховуючи, що за правилами, що склались на ринку нерухомості, винагорода ріелтєру може складати від 3–5% вартості об'єкта договору, а рівень цін на нерухомість стабільно високий, небажання сплатити значну суму і підштовхує потенційних жертв до контактів з шахраями. У цій сфері вибір потенційних жертв починається, як правило, з аналізу публічних об'яв про купівлю-продаж об'єктів нерухомості, перевага віддається з умовами «без посередника» чи аналогічними. Це є підставою для шахраїв, що громадянин має намір укласти договір з відчуження нерухомого майна, не має довіреної особи (юриста), не користується послугами реєлторської фірми що легально працює на ринку, і правові дії має намір вчинювати самостійно. Слід зазначити про наявність двох типів нелегальних посередників: по-перше – осіб, що самостійно чи у складі злочинної групи вчиняють шахрайські дії щодо громадянина; по-друге – штатних співробітників реєлторських фірм, які діють за межами службових обов'язків і відповідно, вчиняють шахрайські дії щодо своєї фірми.

За результатами вивчених кримінальних справ можна зробити висновок, що найбільше потерпілих виявляється віком які понад 45 років (57%), разом із тим підвищена віктимність властива жінкам серед потерпілих складають 59%, а чоловіки – 41%, оскільки жінки більш довірливі, легше піддаються впливу. Але зазначений показник є досить умовним, тому що здебільшого нерухомість, яка втрачається, перебуває у спільній власності, або просто зареєстрована на дружину.

Освітній рівень потерпілих виглядає так: 63,5% мали загальну середню освіту, 36,5% – вищу освіту, з них вищу юридичну та економічну – 23,7%.

Причиною існування зазначених різновидів шахрайства з нерухомістю виступає, як було зазначено вище, бажання окремих осіб заощадити кошти, а у більш глибокому розумінні проблеми – низький рівень правової культури учасників ринку нерухомості, а також недовіра офіційним органам (державним чи приватним), які здійснюють посередницькі й реєструючі функції на ринку нерухомого майна.

Як відомо, основною віктимологічною детермінантою шахрайства з нерухомістю є незнання власниками нерухомого майна способів і механізмів вчинення даного виду злочинів. Підсумовуючи обов'язково

слід зауважити, що результат шахрайства з нерухомістю дуже часто залежить від волі та свідомості самого потерпілого.

РІВЕНЬ ВІКТИМНОСТІ ЖЕРТВ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Левченко Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Кримінологічна наука визначає віктимність як підвищену здатність з низки суб'єктивних і об'єктивних обставин ставати «мішенню» для злочинних зазіхань. Рівень схильності (вірогідності) стати жертвою злочинного посягання визначає рівень віктимності. Така прямо пропорційна залежність є незмінною. Віктимність притаманна як окремій особистості, так і соціальному статусу та соціальній ситуації, що провокує або полегшує злочин і настання суспільно небезпечних наслідків. У зв'язку з цим виділяють особистісну, рольову та ситуативну віктимність, яка залежить від низки факторів, зокрема:

а) особистісних характеристик (вік, стать, потреби, інтереси тощо);
б) соціального статусу, соціальної ролі особи, особливостей її службових повноважень, рівня матеріального забезпечення та захищеності;

в) рівня розвитку конфліктної ситуації, умов, місця і часу, в яких така ситуація розвивається.

Віктимність розподіляється достатньо нерівномірно, як у часі так і у просторі, а також за суб'єктами. Як зазначає Д.В. Рівман, будь-яка людина віктимна, оскільки вона перебуває в певній життєвій обстановці й, включаючись у сплетення різних соціальних ситуацій, може стати жертвою злочину. Тобто індивід не здобуває віктимності, навпаки, він просто не може бути не віктимним, тому що є членом суспільства, у якому існує злочинність, а отже, це і об'єктивна можливість стати жертвою злочину.

В.Я. Рибальська вважає, що віктимність – це сукупність стабільних типових соціальних і соціально-психологічних властивостей особистості, що підвищують її здатність стати жертвою злочину.

Л.В. Ільїна визначає віктимність як особливу властивість потерпілого за певних обставин ставати жертвою злочину. З цієї позиції до предмета кримінальної віктимології вона включає, насамперед, «...вивчення осіб, потерпілих (у тому числі й загиблих) унаслідок злочину, їх особисті властивості, які перебувають у тому чи іншому зв'язку зі вчиненням злочинном, взаємозв'язку потерпілого з обвинувачуванним, а також дослідження кримінологічних ситуацій».

Індивідуальною віктимністю особи вважаються об'єктивно існуючі в конкретній людині особливі соціальні, психологічні або біофізичні

властивості, які виражаються в сукупності відхилень від безпечної поведінки і способу життя, що призводить до перетворення особи в деяких життєвих ситуаціях на жертву певного виду злочинів в умовах, коли була реальна і очевидна для повсякденної свідомості можливість уникнути цього. Взагалі, віктимність і злочинність не завжди обумовлюють одне одного. Злочинність – явище соціальне, воно зумовлено соціальними причинами. Причини кримінологічної віктимності кореняться не тільки в причинах, що обумовлюють існування злочинності, а й у психологічних і біофізичних властивостях особистості. Звичайно, не буде злочинності, не «виявиться» і віктимність. Однак це зовсім не означає, що віктимність впливає зі злочинності. Тому не можна стверджувати, що поза злочином немає й віктимності. У дійсності це не так. Людина може володіти низкою властивостей та якостей, її поведінка може бути провокуючою, тобто вона буде явно віктимною, але не обов'язково це спричинить протиправну реакцію інших і вона стане жертвою злочину.

Вивчаючи жертву в різних аспектах і її роль у генезисі злочину, кримінальна віктимологія виходить із того, що поведінка особи за своєю природою може бути не тільки злочинною, але й необачною, ризикованою, легковажною, розпущеною, інколи провокаційною, отже, небезпечною для самої себе, що, природно, збільшує її схильність до злочинних зазіхань. У цьому плані додаткового значення набувають характеристики особи: вік, стать, соціальний статус, виконувані соціальні ролі, професія, готовність діяти в критичній ситуації певним чином, а також навколишнє середовище, конкретна ситуація, поводження третіх осіб тощо. Сполучення об'єктивних і суб'єктивних чинників і їх взаємодія впливає на здатність тієї або іншої особи стати потерпілою від злочину.

Насильницька злочинність – це сукупність злочинів, вчинених із застосуванням фізичної сили або з погрозою застосування такої, що мають основною безпосередньою метою позбавлення людини життя або заподіяння шкоди її здоров'ю, фізичній свободі, тілесній (у тому числі статевій) недоторканності проти її волі. Основною ознакою, яка об'єднує окремі протиправні діяння в насильницькі злочини, є фізичне або психічне насильство над особою або загроза його застосування. Причому насильство при вчиненні цих злочинів є елементом мотивації, а не просто засобом досягнення кримінальної мети.

Стосовно рівня віктимності жертв таких злочинів слід зазначити, що підвищена віктимність спостерігається у деяких груп осіб, наприклад, неполітні. Віктимність неповнолітніх визначається психофізичними особливостями дитячого і підліткового віку – фізичною слабкістю, цікавістю, спрагою до пригод, довірливістю, невмінням пристосовуватися до умов, в яких виникає необхідність перебувати, безпорадністю в конфліктних життєвих ситуаціях. Крім того, особливості психофізичного порядку визначають підвищену

віктимність також і осіб літнього і похилого віку. Насамперед, тут підвищена віктимність проявляється внаслідок фізичної слабкості, особливо у жінок.

Слід також зазначити, що індивідуальна віктимологічна профілактика базується на заходах загальної профілактики, доповнює їх та посідає особливе місце в загальній системі запобіжних засобів ґрунтуючись, головним чином, на двох напрямках: по-перше, це виявлення найбільш віктимного контингенту – об'єкта профілактики (тобто осіб, які через особливості поведінки та їх особистісні характеристики можуть виявитися найбільш вірогідними жертвами насильства) і визначення ймовірного прогнозу віктимності окремих громадян або видових груп на основі типологічних методів; по-друге, це нейтралізація негативного впливу на цих осіб на різних стадіях і в різних формах (навчання, виховання, контроль, забезпечення особистої безпеки), що має кінцевою метою корекцію або усунення віктимності в окремих громадян.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, віктимність – це підвищена здатність людини в силу ряду духовних та фізичних якостей при визначених об'єктивних обставинах ставати об'єктом злочинного посягання. Жертви насильницьких злочинів можуть мати підвищений рівень віктимності внаслідок визначених особистісних якостей (природних, генетично обумовлених чи набутих, які мають соціальне походження), певної поведінки, суспільного або службового становище (фактори ситуативного характеру), які обумовлюють можливість заподіяння їх носіям фізичної, моральної чи матеріальної шкоди. Вся сукупність зазначених особистісно-ситуативних факторів і властивостей являє собою інтегруючу якість (характеристику) особистості – її індивідуальну віктимність.

ЩОДО СТАНУ ВІКТИМІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Поліщук Г.С., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Найістотнішою рисою довготривалих змін у статеві-віковому складі населення України на сучасному етапі є його старіння як об'єктивний результат еволюції основних демографічних процесів. Старіння населення (тобто збільшення частки людей старшого та похилого віку) – закономірний глобальний процес, демографічна ознака і наслідок цивілізаційного процесу, зниження дітородної активності населення та результат досягнутих людством успіхів у подовженні тривалості життя. Україну, за оцінками експертів, очікує поглиблення процесу старіння населення на середньо- та довгострокову перспективу – саме поточне сторіччя буде періодом

триваючого старіння її населення. Вже зараз Україна належить до країн з високим рівнем постаріння населення – за часткою осіб віком 60 років і старше вона завершує список 25 найстаріших країн світу. Так, на сьогоднішній день частка таких осіб у загальній структурі населення України становить близько 21,4 %.

Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції є одним з тих демографічних феноменів, які уособлюють не лише сучасні проблеми з відтворенням населення в Україні, але й мають довготривалий вплив на усі аспекти життєдіяльності суспільства. Турбота про старше покоління стає пріоритетним напрямком соціальної політики, а віктимізація літніх людей є однією з актуальних проблем. У зв'язку з цим важливу роль відіграють дослідження, спрямовані на вивчення механізмів і факторів віктимізації представників старшого покоління. Все частіше у ЗМІ з'являються повідомлення про випадки шахрайства, жорстокого поводження або про інші зловживання, скоєних щодо літніх людей. За останні 12 років (з 2002 по 2013 роки) загальна кількість потерпілих від злочинів літніх людей становила 327333. У середньому щорічно – 27278. Середній показник питомої ваги людей похилого віку у структурі віктимізації є достатньо високий – 8,9%. Разом з тим, у цілому вони стають жертвами злочинів рідше, ніж представники більш молодого покоління, хоча й мають більш високу потенційну віктимність. Певним чином таке становище можна пояснити вагомою часткою таких осіб у загальній структурі населення. Кількісно розрахований нами середній індекс віктимізації людей похилого віку за зазначений період становить 0,42. Крім того, антивіктимогенним фактором є спосіб життя людей похилого віку, які не так часто виходять на вулицю, що зменшує ризик корисливого або насильницького злочину, рідко відвідують криміногенні місця. Життєвий досвід часто дозволяє їм обирати оптимальні варіанти поведінки, уникати небезпечних ситуацій, знаходити вірні форми реагування на спроби посягання.

Аналізуючи стан віктимізації людей похилого віку в Україні, варто зауважити, що значна частина злочинів носить латентний характер – жертви даної категорії часто не звертаються до правоохоронних органів, оскільки або бояться погіршити ситуацію, або не вірять у те, що їм будь-хто зможе допомогти.

Серед найбільш вагомих детермінант віктимності людей похилого віку варто відзначити їх високу соціальну ізоляцію. Одинокі люди похилого віку вважаються соціальною групою з підвищеною віктимністю. Водночас, аналіз злочинів, що вчинюються відносно даної категорії осіб, засвідчує, що нерідко фактором віктимогенності стає й спільне проживання з більш молодим поколінням. Необхідність піклуватись щодо людей похилого віку, претензії на їх матеріальні

цінності можуть створити у сім'ї атмосферу нетерпимості, що часом призводить до кримінальних розв'язань конфлікту.

Як фактор, що здатний впливати як на злочинця, так і на жертви, окремі дослідники виділяють так званий ейджизм – сукупність упереджень, заснованих на віці. Літніх людей досить часто сприймають як слабких, незахищених, сварливих, недоумкуватих, нездатних постояти за себе. Будь-які вчинки людей похилого віку інтерпретуються оточуючими через призму цих стереотипів, що викликає у них чимало негативних емоцій, підвищує ризик розвитку депресії або навіть самогубства. У кримінальній формі ейджизм являє собою дискримінацію молодими людьми представників старшого покоління, що також може призвести до різних злочинів щодо останніх.

Небезпечним є прояви зазначених упереджень серед фахівців сервісних служб – лікарів, психологів, соціальних працівників, педагогів тощо. Відповідно до загальноприйнятої думки, ці фахівці мають проявляти більшу толерантність. Дослідники зазначеного явища припускають, що багато лікарів мають негативне ставлення до своїх старих пацієнтів. Зокрема, вони вважають літніх людей депресивними, немічними, такими, що не підлягають лікуванню. Лікарі можуть відчувати фрустрацію чи злість, стикаючись з фізичними або когнітивними обмеженнями літньої людини та підходити до їх лікування, будучи задалегідь впевненими в його безперспективності.

Говорячи про вплив упереджень на скоєння майнових злочинів відносно літніх людей (шахрайство, грабіж, фінансова експлуатація і т.д.), слід звернути увагу на такий віктимізуючий фактор як зниження когнітивних здібностей, погіршення загального психічного стану, що властиве значній частині представників старшого покоління. Вважаючи себе нездатними до навчання та освоєння чогось нового, літні люди все більше віддаляються від сучасних технологій. Як результат, шахраям не становить труднощів ввести їх в оману, продаючи під виглядом новітніх лікарських засобів гомеопатичні добавки і дорогі прилади сумнівної дії. Образ довірливого старого, здоров'я якого не дозволить йому належним чином захистити себе або добиватися справедливості, привертає аферистів і грабіжників.

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що віктимологічні проблеми людей похилого віку все більше актуалізуються; жорстоке поводження з літніми людьми та вчинення щодо них злочинів є наслідком існування в суспільстві упереджень щодо літніх людей, що підвищують їх соціальну ізоляцію, яка, в свою чергу, є самостійним чинником віктимізації; наявність відповідних стереотипів підвищують віктимність людей похилого віку.

КОНЦЕСІЯ ЯК НАПРЯМ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Рясюк Е.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Сьогодні найпоширенішим і найефективнішим світовим прикладом зменшення кількості злочинів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, є концесія, яка успішно діє у багатьох світових країнах, зокрема: Франції, Німеччині, Великобританії, Італії та США. Наприклад, у сучасній Франції сьогодні вся система газопостачання та комунального обслуговування працює на концесійному механізмі. Залучений бізнес виправив становище й у Буенос-Айресі, адже до його втручання лише 70% населення мало доступ до послуг центрального водопостачання і 58% до послуг каналізації. Результатом передачі системи водопостачання стало значне зменшення тарифів, збільшення виробництва питної води (на 39%), розширення мереж водопостачання (на 27%), побудова та підключення каналізаційних мереж (на 19%), підвищення платоспроможності населення (більше 90%, тоді як раніше менше 80%). Якщо брати до уваги пострадянські країни, то у Вірменії спільна робота приватного оператора і міста Єреван зміцнила водопостачання й підвищила рівень оплати рахунків до 98%, тоді як ситуація у місті до концесії водопостачання і водовідведення була критичною.

В Україні менш інтенсивно, ніж за кордоном, але впевнено і поступово вибудовуються концесійні відносини між органами виконавчої влади або місцевого самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності щодо передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності. Побудувавши такі відносини прозорими та зрозумілими для суспільства, держава поступово усуватиме протиріччя та конфлікти у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що породжують причини та умови злочинності, які, у свою чергу, детермінують злочинність в сфері житлово-комунального господарства.

Законом України «Про концесії» визначаються поняття та правові основи регулювання відносин концесії державного та комунального майна, а також умови і порядок їх здійснення з метою підвищення ефективності використання державного та комунального майна і забезпечення потреб громадян України у товарах (роботах, послугах). Так, концесія є наданням з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та

строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії, майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику. Натомість, на основі концесійного договору, уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (далі концесіодавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (далі концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до чинного законодавства з метою задоволення громадських потреб.

Більш конкретно суспільні відносини у згаданій вище сфері регулює Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності», який визначає особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, особливості оренди та концесії таких об'єктів. Але у даному нормативно-правовому акті відразу ж проглядаються можливості для злочинних схем, зокрема:

- рішення про передачу в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, приймають сільські, селищні, міські, районні, обласні ради за дорученням відповідних рад територіальних громад, але саме максимально прозорих тендерних процедур щодо якісного, максимально ефективного створення (побудови) чи поліпшення або управління (експлуатації) об'єкта концесії та, як результат, недорогого задоволення громадських потреб не передбачено. Наприклад, укладання концесійного договору й у тому випадку, якщо на участь у конкурсі подав заявку лише один претендент (ст.6 Закону). Це дає привід для різного роду зловживань (злочинів) під час укладання концесійного договору і надання неякісного, коштовного (недешевого) продукту, який супроводжується вчиненням шахрайств у вищезгаданій сфері, або, навіть, «добровільною» передачею громадою своєї власності монополістам;

- передбачено одержання ліцензії на відповідний вид діяльності суб'єктом, якому передаються в оренду чи концесію об'єкти у сфері теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що призводить до неготовності вкладати кошти через детальне розуміння всіх ризиків проекту представниками вітчизняного та іноземного бізнесу, адже корупційна складова ліцензування у нашій країні є значною;

- окреслено можливість регулювання тарифів ЖКГ концесіонером, оскільки встановлення і зміна ціни на надані послуги є визначальною умовою договору між концесіонером і органом місцевого самоврядування. Результатом є висока вірогідність несплати тарифів на ЖКГ, які зростають й без концесії. Концесіонер, задля власного збагачення може підвищувати тарифи, при цьому не підвищуючи якість послуг.

Звичайно, певні вітчизняні «особливості» передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, не можуть заперечити позитиву таких перетворень у зазначеній сфері. У будь-якій країні органи державного і муніципального управління, з одного боку, не мають достатніх фінансових ресурсів, щоб у повному обсязі модернізувати, обслуговувати і розширювати інфраструктуру, яка знаходиться у власності держави, зокрема й об'єкти теплопостачання, водопостачання та водовідведення. Разом з тим вони мають можливість забезпечення сприятливих для приватного сектора умов для розвитку інфраструктурних проєктів за допомогою надання, наприклад, землі під споруджувані об'єкти інфраструктури, а також сприяння за рахунок фінансово-економічних важелів - субсидій, гарантій, інших видів підтримки. З іншого боку, - приватний бізнес має значні фінансові ресурси і більшою мірою, ніж держава, має можливість їх мобільного використання, та застосування технічних і технологічних нововведень.

Задля того щоб не стати жертвами злочинів, що вчиняються органами, уповноваженими приймати рішення про передачу в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, і концесіонерами, державі і громадськості варто розробляти заходи у наступних напрямках віктимологічної профілактики: - максимально удосконалити чинне законодавство щодо передачі в оренду чи концесію об'єктів у сферах теплопостачання, водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності, особливостей оренди та концесії таких об'єктів, де залишити за собою координаційні і регулюючі, контрольні функції й механізми, за умови неналежного використання наданих повноважень концесіонером, впливу на ситуацію, аж до введення тимчасової адміністрації; - виробити єдиний підхід до оцінки ризиків представниками регіональної влади щодо усіх ризиків за проєктом та прозорої, кваліфікованої, типової переговорної лінії між сторонами; у конкурсі на право укладення концесійної угоди оцінювати юридичні, фінансові, політичні, ринкові, технічні ризики, які супроводжують відповідні проєкти, або ризик не завершення проєкту тощо; максимально забезпечити здійснення великих інфраструктурних проєктів, ефективний розвиток об'єктів державного майна, поєднуючи з власним, досвід і професіоналізм приватного сектору; зберігаючи

державний контроль над активами, сприяти розвитку новаторських форм проектного фінансування, стимулювати підприємницьке мислення і впровадження передових методів управління в органах влади, а також діалогу між бізнесом і владою у різних сферах; створення прозорих умов залучення дійсно серйозних, іноземних інвесторів-концесіонерів і вироблення зрозумілих, прозорих правил гри; створення умов неухильного дотримання учасниками антикорупційного законодавства; забезпечення дії положень Європейської енергетичної хартії, ратифікованої Україною, де споживач має право вибору, а виробник можливість доступу; забезпечення прозорості протидії монополії на тепло-або водопостачання в Україні; вироблення вимог щодо обов'язкової модернізації теплових обладнання, прокладанні нових комунікацій тощо, а також моніторинг її масштабності; - забезпечення контролю за наданням послуг, а у разі неналежного їх надання спростити на законодавчому рівні процедури звернення громадян до судів.

ЖЕРТВА ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ

Соловей О.О., кандидат юридичних наук, старший лаборант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

В останні роки в Україні зростає кількість злочинів, що вчиняються стосовно дітей. Порівняно з іншими жертвами злочинів найменші можливості захисту своїх прав і недоторканності мають діти, котрі, безсумнівно, є носіями підвищеної особистої вквітмності. Важливим проявом підвищеної вквітмності неповнолітніх є також негативний вплив дорослих на їхню психіку, який призводить до формування антисуспільної установки особи. Дитина стає жертвою негативного впливу тому, що набуває антисуспільної установки, у майбутньому, залежно від розвитку подій, реалізуючи цю установку, може стати як потерпілим, так і злочинцем. Специфічним проявом підвищеної вквітмності дітей також є й те, що вони втягуються у злочинну діяльність, заняття проституцією, пияцтво та наркоманію, створення порнографії та ін.

Як свідчить проведене опитування працівників правоохоронних органів, у 58,8% випадків злочини, пов'язані із дитячою порнографією, вчиняються частіше до дітей жіночої статі, проте 41,2% зазначили, що діти однаково стають жертвами осіб як жіночої, так і чоловічої статі.

За віковою характеристикою переважають особи віком від 10 до 14 років (46,1%) та від 7 до 10 років (26,5%). Особи віком від 14 до 16 років становлять 24,0% та від 16 до 18 років – 3,4%. Тобто особами, які мають підвищений рівень вквітмності, здебільшого є діти від 7 до 16 років, вони становлять 72,6% загальної кількості дітей. Це

пояснюється тим, що потерпілі від цих злочинів у силу своїх вікових та фізичних особливостей не мають достатнього життєвого досвіду, не здатні усвідомлювати характер та соціальну значущість як своєї поведінки, так і інших осіб; при цьому вони легко розширюють коло спілкування, намагаються демонструвати дорослість, самостійність, незалежність від батьків, і особливо легко йдуть на контакти з тими особами, які цю самостійність у них визнають. Водночас вони часто не готові до зустрічі із морально зіпсованими людьми, котрі легко підкоряють собі дітей. Особливо це стосується спілкування за допомогою різноманітних соціальних мереж, зокрема в мережі Інтернет («Однокласники.ru», «Вконтакте» та ін.).

На сьогодні Інтернет-технології радикально змінили соціальне та міжлюдське спілкування. Користуючись мережею Інтернет, діти через свої психобіологічні особливості пізнають те, що можна миттєво отримувати задоволення перегладаючи певну інформацію або спілкуючись у мережі. Крім того, водночас існує інша сучасна проблема в культурі західних країн – це гіперсексуалізація дітей, яка здебільшого здійснюється через мережу. Саме це є наслідком сексуальних змін, які сталися внаслідок постіндустріалізації в сучасному суспільстві, що акцентує увагу на споживанні моральних і релігійних цінностей, які заміщуються матеріальними. Таким чином, через нерозвиненість та нерозуміння діти, не досягнувши повної статевої зрілості, беруть участь у статевих діях дорослого населення. Саме ці дії викликають цікавість, сексуальне стимулювання та активну статево поведінку. Отже, діти постають як сексуальні об'єкти окремих дорослих осіб. Причинами цього є: домінування матеріальних цінностей; ерозія моральних установок; збільшення кількості неблагополучних сімей; культура самозакоханості; зникнення періоду статевого очікування.

Основними рисами притаманними дітям, які стали жертвами даного виду злочинів є: довірливість – 44,9 %, аморальність – 27,5 %, легковажність – 20,3 %, агресивність – 3,0 %.

Рівень освіти дітей визначається такими показниками: 41,4 % становили учні загальноосвітніх шкіл, учні професійно-технічних училищ – 12,0 %, навчалися у технікумі чи інституті – 15,5 % жертв, працювали – 11,5 %, ніде не навчалися і не працювали – 19,6 %.

На час вчинення проти них злочину проживали з обома батьками – 73,0 % дітей, проживали з однією матір'ю або батьком – 18,3 %, були сиротами – 8,7 % дітей.

У результаті проведеного дослідження було встановлено, що найбільш вразливу групу становили особи, знайомство з якими відбулося на вулиці – 54,5 %, що свідчить про поширеність бездоглядності та безпритульності.

Показовими є дані опитування працівників правоохоронних органів, де кожен другий зазначив, що злочини, пов'язані із дитячою

порнографією, найчастіше зумовлюються й тим, що діти мають легковажну поведінку – 54,2 %. Кожен третій зауважив, що діти мали провокуючу поведінку – 23,7 %. Кожен четвертий, що діти поводитися пасивно (нейтрально) – 15,3 %. Кожен десятий вказав, що діти мали протиправну поведінку – 5,1 %. У результаті такої негативної поведінки дитина може стати жертвою, зокрема в мережі Інтернет, оскільки злочинці використовують різноманітні тактики розбещення дітей, при цьому одночасно спілкуючись з десятками неповнолітніх, які знаходяться на різних стадіях психологічної обробки.

РОЛЬ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВИ У ВЧИНЕННІ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Король К.В., слухач магістратури ННІПКФСКМ НА ВС

Злочини неповнолітніх є одними з найнебезпечніших видів злочинів і боротьба з ними займає значне місце у проблемі боротьби зі злочинністю загалом. Адже особи, що вчиняють злочини в молодому віці, ймовірніше в майбутньому поповнюють «армію» рецидивної злочинності.

Вивчення даного виду злочинів, як самостійної кримінологічної проблеми, зумовлюється низкою відмінностей від злочинності дорослих, що характеризується віком злочинців, який знаменує соціально-психологічні особливості цієї категорії і їх статус у суспільстві.

Вивчення ролі жертв внаслідок ненасильницьких корисливих злочинних посягань неповнолітніми нині є актуальною, оскільки кількість реєстрації таких злочинів зростає. Ґрунтовний кримінологічний аналіз злочинності як соціального явища неможливий без вивчення негативних її аспектів і, насамперед, жертв злочинних посягань та ступеня віктимізації у країні.

Наукове пояснення і прогнозування віктимної поведінки жертви внаслідок якої неповнолітньому вдалося вчинити корисливі злочини, чи дана поведінка сприяла виникненню в неповнолітнього умислу і подальшого його реалізації у ненасильницьких корисливих злочинах, допоможе забезпеченню інтенсифікації запобігання злочинності, визначенню можливих напрямів впливу і, що особливо важливо, виявлення причин та умов вчинення злочину, і у відповідності їм розробити найбільш ефективні заходи попередження корисливої злочинності серед неповнолітніх, прогнозуванню нових ситуацій чи подій, профілактичного впливу на потерпілих, у тому числі примусового характеру для осіб з девіантною поведінкою. Вивчення обставин вчинення злочину дає змогу зробити висновок, що поряд з тим, що потерпілих, які стали такими через збіг певних обставин,

значною є і кількість жертв, які своєю поведінкою провокують злочини або полегшують їх учинення.

Жертва злочину з точки зору кримінальної віктимології — це потерпіла фізична особа незалежно від того, чи визнана вона потерпілою у кримінально-процесуальному порядку і чи оцінює себе такою суб'єктивно.

Слід звернути увагу на суб'єктивну оцінку особи, якій завдано шкоду внаслідок злочинних посягань неповнолітніми, як постраждалої. Адже велика кількість злочинів, які вчиняють неповнолітні, залишається латентною через неналежної оцінки скоєного, а також трактування діянь як віковою незрілістю неповнолітніх, їх бешкетування. Через те, що цьому не надається належного значення про такі дії, як правило, дорослі не повідомляють органи внутрішніх справ. Особливо це стосується крадіжок в сім'ї, сусідів, навчальних закладах, відбирання невеликих сум грошей і речей у молодших. Безкарність за такі діяння призводять до розвитку відчуття «легкої» наживи, всюдозволеності і повторності скоєного. Діти, які вчиняють крадіжки, ненасильницькі грабежі, шахрайство, вимагання, своїм способом вчинення, тобто відмовою від застосування насильства, показують важливість в усвідомлення ними того, що їх не буде викрито чи осуджено іншими. І саме, відсутність належної реакції на скоєне сприяє розвитку позитивної оцінки ситуації неповнолітнім злочинцем щодо вчиненого ним злочину.

Роль жертви у кримінологічному механізмі злочину може бути найрізноманітнішою – від нейтральної до максимально провокуючої злочинця на вчинення злочину. За своїм характером віктимна поведінка може бути: конфліктною, провокаційною, легковажною. У більшості випадків, віктимна поведінка жертв ненасильницьких корисливих злочинів, вчиненими неповнолітніми характеризується провокаційністю, довірливістю, легковажністю. Існує й інша класифікація осіб, потерпілих від злочинів, учинених неповнолітніми:

- потерпілі внаслідок своїх вікових особливостей (особи, які в силу свого віку не спроможні належно оцінити ситуацію і відповідно є найбільш «легкою здобиччю» для неповнолітнього злочинця);

- потерпілі за статеву ознакою (особи жіночої статі, які за своїми фізичними та психологічними характеристиками є вразливими і довірливими);

- потерпілі на побутовому ґрунті (особи, які були знайомі з неповнолітнім злочинцем до вчинення злочину);

- потерпілі внаслідок криміногенної ситуації, що виникла (особи, які стали жертвою злочину із причин власної необережності та необачливості). Отже, для всебічної і повної кримінологічної характеристики ненасильницьких корисливих злочинів вчинених неповнолітніми варто проаналізувати разом із кількісно-якісними показниками такої злочинності, особою злочинця та факторами вчинення

протиправних дій підлітками і жертву злочину, її поведінку до і після моменту вчинення протиправного діяння. Адже, провокуюча поведінка жертви внаслідок її високого віктимного потенціалу, а також відсутність необхідної реакції на злочинні чи інші негативні дії, не вчинення опору діям злочинця створюють об'єктивну можливість вчинення злочину. Водночас, за допомогою розробки найбільш оптимальних заходів щодо віктимологічної профілактики, ступінь віктимності будь-якої людини може бути зведений до нуля і у відповідності з чим розвиток самої злочинності. Як зазначив А.Фаттах цілком можливо, що наші невдачі у галузі попередження злочинності зумовлене тим, що протягом століть вся увага була зосереджена на самому проступку або ж злочинці і не приділялась увага жертві, якої вона заслуговує.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЖІНКИ-ЖЕРТВИ

Гельмич Д.М., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

Сучасний етап розвитку України характеризується різноманітними негативними процесами, що відбуваються в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життєдіяльності суспільства. Безробіття, зниження обсягів виробництва, незадовільні умови праці, низький розмір заробітної плати та інші негативні фактори обумовили не лише погіршення матеріального становища значної частини населення та зростання психологічної напруги, але й негативно позначились на криміногенній ситуації в державі. При цьому серед усієї сукупності злочинних посягань особливе занепокоєння викликають ті, що спрямовані саме на осіб жіночої статі.

Коло таких злочинів постійно розширюється, а особливий статус жінок як жертв уже ні в кого не викликає сумнівів. Нині цю проблему вже не можна не помічати та залишати поза увагою. Згідно статистики, яка наводиться Департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення станом на 20 листопада 2013 року, жінки є жертвами кожної другої крадіжки, кожного третього шахрайства та розбійного нападу, кожного третього-четвертого пограбування, кожного четвертого вбивства, кожного шостого тяжкого тілесного ушкодження. А при вчиненні таких злочинів, як зґвалтування, сексуальні домагання, торгівля людьми, частка жінок є майже абсолютною. Статистика свідчить, що у 2012 році було зареєстровано 880 злочинів пов'язаних із статевою свободою та недоторканістю, основну масу з яких становлять жінки. Якщо при цьому також враховувати недосконалість статистичної звітності, а також високий рівень латентності, характерний для злочинів, жертвами яких є жінки, то масштаби піднятої проблеми набувають загрозливого характеру.

Вивченню даної проблеми було присвячено багато наукових праць таких видатних науковців у галузі кримінології та кримінального права, як: Ю.М.Антоняна, І.М.Даньшина, О.М.Джузи, А.П.Закалюка, А.Ф.Зелінського, О.О.Кваши, В.П.Конвалова, В.М.Кудрявцева, Н.Ф.Кузнецової, К.Б.Левченко, М.І.Мельника, В.О.Меркулової, О.С.Михайлова, В.С.Мінської, В.І.Полубинського, В.Я.Рибальської, Д.В.Рівмана, В.О.Тулякова, Л.В.Франка, Г.І.Чечеля, В.І.Шакуна, О.Ю.Юрченко та інших.

Виходячи з цього потрібно зазначити, що на сьогодні є досить актуальним розробка концептуальних основ визначення жінки як жертви, з урахуванням її анатомо-фізіологічних, психологічних, психічних відмінностей та їх особливого впливу на поведінку жінки в сучасному суспільстві.

Особливості жінки розглядалися вченими з різних галузей наук якими було досліджено психологічні відмінності між чоловіком та жінкою. Це дало підстави визначити наступне, - у жінок, як правило: менші зріст, вага, розмір мускулатури; об'єм та життєва місткість легенів; відносно слабша і менш стійка серцево-судинна система; серце легше, стінки його тонші; пульс частіший; кров відносно легша. Це підтверджує, що жінка за анатомо-фізіологічними особливостями біологічно слабша істота, обмежена у своїх фізичних можливостях, що зумовлює її певні звички, прагнення, інтереси, які позначаються на можливих варіантах вибору поведінки, способах, мотивах дій, робить її уразливішою у конфліктних ситуаціях, під час не передбачуваного нападу чи застосування психічного насильства тощо.

Специфічність жіночої поведінки зумовлює пластичність, адекватність стану жінки ситуації, обставинам що складаються, розвинення сфери підсвідомого, жіночої інтуїції. Особливості анатомо-фізіологічного характеру, специфічних психічних процесів зумовлюють особливості почуттєвої, емоційної життєдіяльності жінки, які за своєю природою є більш емоційними та чутливими до навколишнього середовища.

Дослідження вчених показали, що жінки які зазнали насильства характеризуються певною низкою спільних рис, а саме: 1. Заздалегідь пасивні, але не зважаючи на це досить сильно здатні використовувати оточення для виживання; 2. Мають низку самооцінку, є невпевненими у собі та схильні брати на себе відповідальність за дії кривдника; 3. Вважають, що сексуальні стосунки можуть стабілізувати відносини в цілому; 4. Переконані в тому, що ніхто не може допомогти їм розв'язати проблему насильства.

Слід зазначити, що при вчиненні деяких видів злочинів сприяють такі соціально статусні та психологічні риси жінок, як: 1. Специфіка поведінки (повелінка жінки, яка може підштовхнути, спровокувати злочин); 2. Певне суспільне або службове становище; 3. Рід занять; 4. Особисті властивості жінки (темперамент, характер, інтелект).

Вивчаючи особу жінки-жертви як суб'єкта злочинного посягання треба перш за все мати на увазі, що між особою жінки та її поведінкою існує незрозумілий зв'язок, який потребує глибокого вивчення.

Отже, віктимність жінок — це потенційна чи реалізована в конкретній життєвій ситуації підвищена здатність жінки за певних обставин стати жертвою злочинного посягання, що обумовлена її статевими особливостями, а також комплексом інших природжених або набутих соціальних, психологічних і фізичних якостей особистості та особливостей поведінки. Для розробки і проведення ефективних заходів запобігання випадкам перетворення жінки в жертву злочину необхідно знати фізіологічні та психічні особливості, які визначають її подальшу поведінку й цілком обумовлюють підвищену віктимність останньої.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВИ СТАТЕВОГО ЗЛОЧИНУ

Симоненко Н.О., здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
ННПП НАВС

Боротьба зі злочинністю в нашій країні переходить до системного впливу на неї. Тобто, виконуються комплексні програми загальносоціальних і кримінально-правових заходів протидії цьому негативному явищу, але їхні зусилля спрямовано переважно на опрацювання заходів впливу на злочини та злочинців, а жертва злочину найчастіше залишається поза увагою та розглядається лише як джерело інформації про злочин і злочинця. А потерпілий є однією з центральних фігур досудового слідства, а тим більше якщо мова йде про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Дослідження згвалтування й ефективне попередження цього злочину неможливо без віктимологічного аналізу, тобто без дослідження жертви злочину, впливу жертви на вчинене згвалтування, без використання у профілактичних цілях відповідної інформації.

Говорячи про віктимність жінок з точки зору можливого згвалтування, слід зазначити, що у ряді випадків серйозне криміногенне значення має репутація жінки, як доступної або невибагливої у знайомствах і статевих зв'язках. Виходячи з подібної репутації жертви, гвалтівник майже завжди розраховує на те, що жертва не буде звертатися з заявою до міліції, тому що: а) для жертви це не занадто значима подія, у зв'язку з чим, будучи раніше кимсь згвалтованою, вона не сповістила про це у правоохоронні органи; б) жертва не хоче розголошувати про себе які-небудь факти, побоюючись „дурної слави”.

Будучи фактором, що обумовлює віктимність жінки як жертви згвалтування відносно сексуального насильства, негативна репутація

не тільки не є виправданням дій гвалтівника, а найчастіше є надуманим приводом до вчинення згвалтування і популярним мотивуванням дій злочинця. На жаль, часто слідство і суд вірять таким чуткам без належної перевірки. Проте, саме розпутний спосіб життя деяких жінок є чинником, що обумовлює їх віктимність. Особи, що ведуть аморальний спосіб життя, нерозбірливі у статевих контактах нерідко стають жертвами гвалтівників.

Розглядаючи віктимологічну характеристику такого злочину як згвалтування, необхідно звернутись до аналізу характеру відносин між злочинцем і його жертвою, що у значній мірі допомагає з'ясувати сутність і зміст окремих елементів механізму злочину. Механізмом вибору злочинцем своєї жертви керують не тільки криміногенні і віктимні фактори, але й певні передумови взаємовідносин між заподіювачем шкоди і його жертвою.

Стосовно згвалтування, окремо слід розглянути характер і ступінь знайомства жертви зі злочинцем. Відповідно до цього критерію, Ривман Д.В. виділяє такі типи жертв статевих злочинів:

1. Активно провокують поведінку, що не носять характеру агресії і проявляються такими діями, які прямо або побічно сприяють заподіяння жертві шкоди сексуальним посяганням. Відповідно, можна виділити два варіанти: прямо підбурюють (коли жертва просить заподіяти про це, наприклад, хвора з еротичним маренням просить вступити з нею в статевий зв'язок); побічно підбурюють (при якому поведінці жертви будь-яких сексуальних дій чи про можливу безкарності злочинного посягання).

2. Пасивне поведіння, які проявляються в нездатності відмовити сексуальному насильству (наприклад, це характерно для психічно хворих з вираженим емоційно-вольовим дефектом, з інтелектуальною недостатністю або з глибокою депресією). До другої групи входять потерпілі, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Під впливом алкоголю або наркотиків відбувається розгальмування сексуального потягу, поведінка часом стає зухвалою, провокуючою на вчинення з ними будь-яких сексуальних дій.

Таким чином, своєю поведінкою потерпіла провокувала (активна віктимна поведінка), або сприяла вчиненню згвалтування (пасивна віктимна поведінка).

Щодо найбільш характерних форм віктимної поведінки жертви згвалтування, то це – перебування у стані алкогольного (наркотичного або іншого) сп'яніння, де, з однієї сторони, вживання алкоголю сприяє збільшенню агресивності злочинця, зниженню контролю, розгальмування статевих потягів тощо, з іншої сторони, штовхає жертву на аморальні, провокаційні вчинки, знижує пильність, критичне сприйняття ситуації, можливість чинення опору. Як показало дослідження згвалтування в вчинилося через алкогольне сп'яніння в

42%, а через вживання токсичних або одурманюючих речовин в 11% злочинів.

Ще однією формою віктимної поведінки жінки як жертви статевого злочин є несвідомо спровокування на злочин: флірт, добровільна згода залишатися ночувати, не уникання, а заохочення пестоців і поцілунків. Такі жінки або не усвідомлюють, до чого може призвести їхня поведінка, або неправильно оцінюють ситуацію. Іноді поведінка жінки є свідомою або несвідомою сексуальною грою, в яку втягується чоловік. Своєю поведінкою вона наче переконує чоловіка у готовності до інтимних стосунків, однак в останню мить відмовляє в цьому, що завдає чоловікові сильного емоційного удару. Якщо на цьому ситуація не завершується, настає зґвалтування, оскільки чоловік приймає відмову від статевої близькості за кокетство жінки або не хоче залишатися у психологічному програші.

Виявлені особливості форм віктимної поведінки жінки, на думку автора, повинні враховуватися як при розкритті зґвалтувань і розслідуванні кримінальних справ даної категорії, так й обов'язково при розробці заходів профілактики, перш за все, віктимологічної.

Бажливим засобом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Виступаючи з лекціями і бесідами, працівники правоохоронних органів повинні звертати увагу на обставини віктимного характеру, рекомендувати бути пильнішим, додержуватися правил безпеки, критичніше ставитися до своїх вчинків, а також надавати допомогу жертвами сексуального насильства.

ВІКТИМНІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, ПРОФІЛАКТИКА

Корецька О.С., слухач 5 групи 3-В курсу ННІЗН НАВС

На даний час питання вивчення злочинів відносно неповнолітніх безумовно є актуальним. Це обумовлено тим, що проблема злочинності відносно неповнолітніх осіб набула для населення особливого значення. Ця проблема стала соціальним лихом, яке загрожує безпеці підлітків. На особистість дитини впливають різноманітні негативні чинники: кризові процеси в сім'ї, соціальна напруга в суспільстві, шкільне неблагополуччя, широкий кримінальний фон суспільного життя. Нерідко дорослі особи втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, порушуючи цим повноцінний процес виховання підлітка.

Багато галузей як українського, так і міжнародного права охороняють дітей від різноманітних неправомірних впливів. Відповідно до ст. 51 Конституції України «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняється державою».

Згідно з принципом 2 Декларації прав дитини, неповнолітнім законом та іншими засобами повинен бути забезпечений захист і надані можливості та сприятливі умови, які дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно і в соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом і в умовах свободи і гідності. При створенні законів з цією метою головна увага повинна приділятися саме найкращому забезпеченню інтересів дитини. Також принцип 9 цієї Декларації говорить про те, що дитина повинна бути захищена від усіх форм недбалого поводження, жорстокості та експлуатації. Генеральна Асамблея ООН проголосила дану Декларацію прав дитини з метою забезпечити щасливе дитинство і закликати батьків до дотримання прав дитини.

Допомогти дитині в складному і багатогранному процесі входження в суспільство повинні спеціалісти, але становлення цієї роботи з дітьми ще далеко від завершення, існує велика кількість невирішених проблем: проходить подальше розділення на багатих та бідних, зростає безробіття, дитяча безпритульність, погіршується становище з охороною здоров'я, освітою і наукою. Спостерігається зміщення моральних ідеалів і цінностей в сторону бездуховності, жорстокості, насильства. Збільшується кількість правопорушень відносно неповнолітніх.

Розглядаючи поняття і види віктимності можна сказати, що віктимність – це схильність суб'єкта до поведінки, яка підвищує шанси на вчинення злочину відносно нього. Дослідники, як правило, виділяють дві складові віктимності – особистісні якості індивіда і фактори навколишнього середовища.

Однією з найбільш значущих причин стійкої особистісної віктимності є насильство в сім'ї. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства» держава здійснює захист дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, що їх замінюють.

С. В. Ільїна виділила два найбільш небезпечних в цьому відношенні періоди розвитку. Проведений нею порівняльний аналіз статистичних даних по внутрішньосімейному і зовнішньосімейному насильству показала, що середній вік жертв інцесту складає 6 – 7 років, тоді як середній вік потерпілих від згвалтування значно вищий – 13 – 16 років. Дошкільний і підлітковий вікові періоди є «віками ризику» щодо насильства. Жорстоке поводження або сексуальне травмування в цей період ймовірніше за все понесуть найбільш руйнівний вплив, ніж в період відносної емоційно-особистісної стабільності. Дані періоди слід враховувати під час роботи по профілактиці віктимної поведінки, а саме – звернути увагу на дані критерії віків і посилити роботу по профілактиці віктимності.

Віктимізація неповнолітнього небезпечна, оскільки порушує базові засади, на яких будується почуття безпеки і цілості: автономію, впорядкованість світу і взаємозв'язок з іншими людьми. Злочини відносно неповнолітніх наносять як психологічну, так і соціальну травми. В злочинах сексуального характеру, вчинених відносно дітей, які не досягли 16-річного віку, відбиваються на долі неповнолітнього, як правило, набагато пізніше. Жертви злочинів часто стають підозріливими стосовно незнайомих людей або навіть сусідів. Коли близькі і друзі не надають необхідної підтримки, потерпілі починають відчувати відчуження навіть до них.

Діти, потерпілі від жорстокості, складають окрему віктимологічну групу, коли жертва перетворюється на жорстокого месника. Насильство в сім'ї є великою травмою не лише для тих, відносно кого воно відбувається, але і для очевидців цього насильства, молодших за віком дітей. Відбувається «вторинна віктимізація», яка міститься в переживанні очевидцями насильства тих же психологічних наслідків, що відчуває жертва.

Застосування в сім'ї фізичного насильства майже завжди супроводжується психічним насильством – словесними образами. Наслідками фізичного насильства в сім'ї є не лише різноманітні порушення фізичного (до інвалідності) і психічного (до різного рівня розумової відсталості і психічних розладів) здоров'я, але і моральна деградація особистості. Таким чином, віктимну поведінку неповнолітнього може бути закладено його батьками, на що слід звернути увагу органи опіки і піклування та відділи міліції, які безпосередньо повинні застосувати заходи до таких батьків.

Для захисту неповнолітніх від жорстокого поводження і насильства особливого значення має знання прав і обов'язків батьків. Неналежне виконання батьківських обов'язків є першим кроком на шляху до найбільш тяжких і небезпечних форм жорстокого поводження з дитиною.

Злочини відносно неповнолітніх являють собою суспільно небезпечні посягання, які безпосередньо порушують суспільні відносини, які забезпечують нормальне фізичне, інтелектуальне і моральне виховання неповнолітніх. Чинний Кримінальний кодекс України передбачає ряд злочинів відносно неповнолітніх: підміна дитини (ст. 148), експлуатація дітей (ст. 150), використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156), злісне невиконання обов'язків по вихованню неповнолітнього (ст. 166), сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ч. 3 ст. 303), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304), схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324) тощо. Можна спостерігати, що законодавча влада України проводить своєрідну профілактичну роботу

по попередженню злочинності відносно неповнолітніх шляхом законотворчої діяльності.

Втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність означає дії повнолітньої особи, спрямовані на те, щоб викликати у неповнолітнього бажання взяти участь у вчиненні хоча б одного конкретного злочину або отримати навички злочинної діяльності, які можуть бути застосовані згодом. Оскільки неповнолітні відносяться до слів дорослої людини в основному довірливо, злочинець використовує це в своїх цілях. Так, сказавши дитині про винагороду та про те, що за дані діяння йому нічого не буде, у неповнолітнього виникає бажання здійснити дані злочинні діяння і отримати винагороду.

Ряд статей КК України кримінальна відповідальність настає за втягнення неповнолітнього в систематичне вживання спиртних напоїв, допінгів, одурманюючих засобів, в заняття проституцією, жебрацтвом, оскільки ці явища порушують нормальний розвиток особистості підлітка, перешкоджають навчанню, розвивають паразитичні схильності. КК України також як злочин відносно неповнолітніх передбачає злісне невиконання обов'язків по вихованню неповнолітнього. Ст. 150 Сімейного кодексу України встановлює обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини. Неналежним виконанням батьківських обов'язків є першим кроком до більш тяжких і небезпечних форм жорстокого поводження і насильства.

Профілактику віктимної поведінки слід проводити як з неповнолітніми, так і з їх батьками в дитячих садках, школах та інших закладах. Мета роботи з профілактики віктимної поведінки неповнолітніх – дати розуміння про такий стиль поведінки, за якого було б максимально утруднено настання обставин, які провокують або сприяють здійсненню злочинів відносно нього. Для досягнення цієї мети слід здійснювати наступні завдання: - підвищувати обізнаність неповнолітніх про безпеку деяких видів поведінки; - навчити неповнолітніх моделі поведінки в небезпечних для них ситуаціях; - прищепити їм навички, які дозволяють уникати потрапляння до груп ризику; - понижувати рівень ризикованої і віктимної поведінки у навчальних групах, в сім'ї.

Для реалізації профілактичної роботи, спрямованої на покращення становища всіх категорій дітей і сімей з дітьми, необхідна більш тісна координація діяльності установ, служб і органів, відповідальних за вирішення актуальних проблем дитинства, за піклування про дітей та їх захист, де повинні працювати спеціалісти, які мають певні компоненти професійної готовності (цілісний стан особистості, стиль мислення, громадянська та професійна позиції, знання, уміння, навички, досвід, ставлення до роботи з неповнолітніми).

Профілактична робота повинна здійснюватись у всіх сферах життя дітей – в сім'ях, в закладах освіти (в тому числі дошкільній), в ЗМІ тощо. Такими заходами можуть бути: - тематичні заняття як спосіб

навчання неповнолітніх безпечній поведінці. Якщо такі бесіди з дітьми будуть вестися частіше, то злочини відносно них будуть вчинятися рідше. Проводити їх мають спеціалісти, які працюють з дітьми у всіх сферах життя. Внаслідок таких занять неповнолітні будуть більш довірливо відноситися як до своїх власних дітей, так і до органів правопорядку, які матимуть змогу вчасно попередити злочини проти неповнолітнього; - профілактична робота з батьками дітей, яка сприятиме зміцненню інституту сім'ї і шлюбу (благополучна сім'я менше піддається впливу неблагополучних чинників). Така робота може проводитися шляхом роздавання інформаційних матеріалів по профілактиці віктимної поведінки неповнолітніх: в дитячих садках, школах, на вулицях. Така інформація містить в собі відомості про формування безпечної поведінки неповнолітнього в місцях, де вони проводять час, починаючи з дитячого садка і закінчуючи контактами неповнолітніх з правоохоронними органами; - профілактика віктимної поведінки в ЗМІ (особливо у мережі Інтернет) – в більшості випадків на людину можна вплинути на людину, надавши йому неправдиву або ж просто іншу інформацію. При правильному підході ЗМІ можуть допомогти або навпаки нашкодити. Для досягнення поставленої мети є використання розповсюдженої сьогодні соціальної реклами, яку необхідно розміщувати не лише на радіо чи телебаченні, але і у мережі Інтернет, яка набагато більш поширена серед молоді. В ЗМІ повинні бути не лише реклама проти насильства над неповнолітніми, але і серіали, фільми, програми, які сприяли б зменшенню злочинів відносно неповнолітніх. На жаль, останнім часом взаємодія правоохоронних органів із засобами масової інформації поки що здебільшого обмежуються повідомленнями про злочини.

Отже, проводячи роботу з профілактики віктимної поведінки з неповнолітніми мають дуже важливе значення для попередження злочинності відносно дітей та вчиненню злочинності ними самими. Таку роботу мають проводити спеціалісти, які мають необхідні знання, навички уміння в роботі з неповнолітніми, яких так не вистачає на сьогодні в спеціальних установах, в тому числі і у спеціалізованих установах підрозділів МВС України.

ВІКТИМНІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Колб І.О., старший прокурор відділу прокуратури (м. Київ)

Гура О.А., старший помічник першого заступника Генерального прокурора України

У науці під віктимізацією (Ю. В. Баулін, В. І. Борисов) розуміється процес і результат перетворення особи (спільно ти) на жертву злочину. При цьому віктимізація, на переконання Д. В. Рівмана, об'єднує і

динаміку (реалізацію віктимності), і статику (реалізовану віктимність) як на індивідуальному, так і на масовому рівні.

Як показали результати цього дослідження, і на індивідуальному, і на масових рівнях складниками процесу, у результаті якого з'являються віктимні особи чи стають ними в місцях позбавлення волі, які нехтують своєю безпекою, законними інтересами, свободою тощо, є певні соціальні та психологічні чинники, тобто, як стверджують Ю.В. Баулін та В.І. Борисов, процес надбання віктимності підкоряється закону детермінації, а саме завдяки наявності різних за природою суспільних і психологічних чинників виникає потенційна віктимність, яка в умовах існування злочинності реалізується під час вчинення злочину [1, с. 243].

Разом із тим, як встановили О. М. Джужа та А. В. Кирилюк (і варто з цим погодитися), віктимність в місцях позбавлення волі є не окремо взятою особистою властивістю, рисою засудженого чи іншої особи (ці компоненти є складниками), а є характеристикою:

а) поведінки окремої особи (коли індивід у певних ситуаціях своїми діями ставить себе в небезпечне становище жертви злочину);

б) діяльності ДКВС (її підрозділів та посадових осіб) як специфічної спільноти людей, об'єднаних однією ціллю й завданнями щодо боротьби зі злочинністю в місцях позбавлення волі.

При цьому віктимними є лише ті дії, які відрізняються від соціально-правомірної поведінки підвищеною ймовірністю вчинення злочину саме щодо названих представників цих специфічних відносин.

Отже, як правильно встановив Д. В. Рівман, під час вивчення індивідуальної злочинної поведінки в місцях позбавлення волі ймовірний потерпілий становить інтерес для майбутнього злочинця тією мірою, якою його поведінка вписується в подію злочину і несе в собі заряд криміногенності. Більше того, як небезпідставно зауважили О. М. Джужа та Є. М. Моїсеєв, за такого підходу можемо визначити тенденцію до зворотно-пропорційної залежності у взаємодії: наскільки більш значна негативна роль поведінки потерпілого у виникненні злочину, настільки менш інтенсивною є антисоціальна орієнтація особистості злочинця серед засуджених.

Проте віктимність у місцях позбавлення волі не можна визначити однозначно, що підтверджується й низкою інших досліджень з означеної проблематики: це комплексне поняття щодо потерпілого, яке містить у собі чинники різного порядку, як загального характеру, так і суто кримінально-виконавчого, а саме сюди входить і статична особистісна характеристика потерпілого, яка має сукупність стабільних типових властивостей особи засудженого (передусім із негативною поведінкою). Крім того, це є динамічним проявом властивостей особи в антисоціальній поведінці потерпілого, яка сприяла злочину.

Віктимність у місцях позбавлення волі, що визначається фактором наявності в засудженого певного соціального, у тому числі

неформального (з огляду існування такого явища, як злочинна субкультура) статусу або виконанням соціальних ролей, тобто це ті моменти, що стосуються віктимності соціально-правової природи покарання у виді позбавлення волі, його складових елементів та спільноти осіб, якою виступають установи виконання покарань і СІЗО (це і один з елементів віктимізації в УВП та СІЗО).

У науці відрізняють віктимізацію на індивідуальному рівні від конкретного злочину та віктимізацію на статичному рівні від злочинності, а також тієї її частини, що існує в місцях позбавлення волі. У кримінологічній літературі (В. Я. Рибальська) склалась обґрунтована позиція, згідно з якою до важливих показників злочинності мають включатись усі сукупні наслідки, які настали в разі вчинення злочинних дій за певний період.

РОЛЬ ПОТЕРПЛОГО ВІД ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Дудко Є.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Охман О.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Необхідність постановки вищеназваного питання як окремого предмета дослідження обумовлена як потребами вивчення генезису рецидивної злочинності в Україні в цілому, так і в установах виконання покарань зокрема. Як у зв'язку з цим зауважив А.І. Алексєєв, є всі підстави говорити про підвищену суспільну небезпеку останньої, оскільки "...кримінально карані діяння в даному випадку вчиняються безпосередньо в процесі виконання покарання за попередні злочини, в умовах ізоляції засуджених, посиленого нагляду за ними, що свідчить про вперте ігнорування кримінально-правових заборон".

Крім цього, у контексті того, що рівень як рецидивної злочинності в Україні в цілому (більше 22% у структурі загальної), так і рівень злочинності в УВП (до 5 %) щорічно є постійними, що є одним з результатів неадекватної реакції держави і суспільства на це суспільно небезпечне явище, виникає нагальне завдання щодо боротьби з ним на всіх напрямках, з використанням більш ефективних форм і засобів, включаючи віктимологічне запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. Тим більше, як правильно зробив висновок А. П. Закалюк, що злочинність засуджених, які перебувають в УВП, є особливим різновидом (підсистемою) більш широкої системи рецидивної злочинності, яка, зі свого боку, є підсистемою ще ширшої системи злочинності загалом .

Саме тому злочинність засуджених зберігає загальні ознаки й характеристики злочинності в цілому. Водночас вона має свої специфічні ознаки та характеристики, чим зумовлюються й особливості запобігання та загалом протидії цим злочинам.

Виходячи з вимог ст. 3 Конституції України про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнається в Україні найвищою соціальною цінністю, варто погодитися з П.Л. Фрісом щодо того, що забезпечення безпеки особи, прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань є одним із найбільш важливих напрямів сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю, завданням якої в підсумку є досягнення мети зниження рівня злочинності в державі.

Аналогічні підходи щодо захисту законних прав та інтересів засуджених закріплені в ст.7 КВК України “Основи правового статусу засуджених”, у якій, зокрема, визначено таке: “Держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку”.

Це повною мірою стосується й захисту прав потерпілих від злочину, оскільки це є об'єкти, інтереси яких мають отримати всебічну охорону з боку держави. Як щодо цього влучно зауважила Т. А. Леснієвські-Костарьова, “... у ході активних реформ кримінального законодавства та змін самих засад і пріоритетів кримінально-правової політики проблема охорони інтересів потерпілого набула особливої актуальності”.

Основними методами кримінально-правової політики в цьому напрямі є криміналізація (визнання діяння злочином) та пеналізація (визначення системи й видів кримінальних покарань) суспільно небезпечних діянь. Крім цього, ряд учених небезпідставно серед методів зазначеного виду політики у сфері протидії злочинності називають диференціацію кримінальної відповідальності.

Враховуючи, що у структурі злочинності в місцях позбавлення волі майже 50% займають злочини, пов'язані зі злісною непокорною вимогам адміністрації виправної установи (ст. 391 КК України), ця проблематика є дуже актуальною.

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БОРТЬБИ З РЕЦИДИВНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Тернавська А.А., студент курсу КМ-2Б юридичного факультету
ННІЗН НАВС

На сучасному етапі розвитку суспільства важливою ознакою правової держави є забезпечення реалізації головних прав її громадян шляхом створення відповідних соціально-економічних умов, з одного

боку, та забезпечення захисту їх від злочинних посягань – з другого. Це стосується не тільки законослухняних громадян, а й осіб, які вчинили злочини й відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Згідно ст. 3 Конституції України життя, здоров'я, честь і гідність людини визнаються найвищою соціальною цінністю держави. Відповідно до цього, законодавець у ст. 10 КВК України закріпив право засуджених на особисту безпеку. З огляду на це вагоме значення мають віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю в місцях позбавлення.

Рецидивна злочинність в місцях позбавлення волі є досить складним явищем, що притаманне особам засудженим до позбавлення волі, має свої закономірності і не може бути викоринене в найближчі часи. Слід відзначити, що рецидивна злочинність в місцях позбавлення волі є однією з найбільш небезпечних форм злочинності, яка засвідчує несприйняття свідомістю рецидивіста всього комплексу кримінально-правових заходів, орієнтованих на недопущення злочинної поведінки, а тим більше цілеспрямованої протиправної діяльності. Це обумовлює необхідність вирішення проблеми раннього виявлення потенційних рецидивістів і системного застосування щодо них заходів попередження вчинення злочинів, підвищеного контролю.

В той же час проблема захисту та відновлення прав і законних інтересів потерпілих від злочинів, своєчасного відшкодування завданої злочином шкоди є однією з найбільш актуальних в нашій державі. Досить часто держава не може забезпечити засудженим реалізацію передбаченого законодавством права на особисту безпеку в місцях позбавлення волі, в результаті – такі особи стають жертвами злочинних посягань. Зазначені обставини негативно впливають на стан і рівень віктимологічного запобігання злочинам в місцях позбавлення волі.

У структурі злочинності в місцях позбавлення волі майже 50 % складають злочини, що пов'язані зі злісною непокорю (ст. 391 КК); 33 % – ухилення від відбування покарання (ст. 390 КК); 6 % – злочини у сфері обігу наркотичних засобів; 4 % – насильство (опір) щодо працівника правоохоронного органу; 4 % – втечі засуджених з місць позбавлення волі (ст. 393 КК); до 1 % відповідно – убивства; тілесні ушкодження; дії, що дезорганізують діяльність виправних установ; інші злочини.

До основних віктимологічних факторів, що породжують та обумовлюють віктимну поведінку жертв злочинів в місцях позбавлення волі доцільно віднести: - конфлікти серед засуджених як результат зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії; - безробіття, низький рівень матеріально-побутового та іншого забезпечення засуджених у місцях позбавлення волі; - низький рівень фінансування УВП і СІЗО з державного бюджету; - криміногенно

активний склад засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, котрі є потенційно загрозливими щодо віктимно уразливих об'єктів; - протиріччя у сфері соціального буття кримінального покарання у виді позбавлення волі.

При цьому слід враховувати і те, що віктимологічний потенціал формується не лише на підставі властивостей особи, а й у зв'язку з іншими факторами, що впливають на механізм злочину в місцях позбавлення волі. Зокрема, важливе значення у визначенні віктимологічного потенціалу та його нейтралізації має рівень професійної підготовки персоналу УВП. Певний зв'язок існує і між особистими і професійними якостями персоналу виправних установ та ситуаціями, під час яких вони стають жертвами злочинів. Наприклад, знущання, образи та інші некваліфіковані дії персоналу виправних установ можуть викликати масові безпорядки в середовищі засуджених.

Основними напрямками нейтралізації віктимологічного потенціалу в місцях позбавлення волі є: - вивчення особистих якостей потерпілих від злочинів, тобто віктимність на соціально-психологічному рівні; - дослідження і аналіз поведінки потерпілих у різних найбільш типових ситуаціях, які відносяться до різних видів злочинів; - аналіз безпосередньо самих ситуацій, в яких реалізуються особисті якості як потерпілих, так і злочинців; - дослідження взаємин між потерпілим та злочинцем тією мірою, якою вони впливають на характер та динаміку кримінальних подій, у тому числі й вибір жертви, а також способу вчинення злочинів.

Головним об'єктом загальносоціального віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі є особиста безпека засуджених та інших осіб із підвищеною віктимністю. До інших об'єктів віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі можна віднести: - суспільні відносини, пов'язані зі зловживанням і беззаконністю з боку окремих представників адміністрації УВП і СІЗО та активістів-засуджених; - права засуджених; - встановлені правила поведінки; - відносини, породжені конфліктними ситуаціями (програш у карти, використання образливих слів, примус до гомосексуального акту).

Для ефективного віктимологічного запобігання злочинності в місцях позбавлення волі застосовуються такі засоби: - максимальне використання захисних можливостей потенціальних жертв, що може бути досягнуто за рахунок організації як правових, так і виховних засобів; при цьому мають враховуватися головні моменти надання допомоги, розпочинаючи з того моменту, коли вони стають «кандидатами» в жертви; - навчання засуджених та персоналу виправних установ вміло розпізнавати небезпечні ситуації; - правове навчання та виховання засуджених, знання законодавства про необхідну оборону, готовність протистояти злочинцю, активна

допомога адміністрації виправних установ щодо запобігання злочинам; - якісне збільшення можливостей осіб, які піддаються нападу, проти її злочинцю за рахунок забезпечення усіма можливими засобами захисту, у тому числі і технічними (зокрема, персоналу виправних установ); - певна переорієнтація «на потерпілого» оперативних засобів як у напрямку її інформативних можливостей, так і здійснення засобів профілактичного характеру.

Такі засоби віктимологічного запобігання рецидивної злочинності в місцях позбавлення волі дозволяють з цілого ряду злочинів ефективніше виявляти злочини, що назрівають, запобігати їм, забезпечувати безпеку осіб, стосовно яких вони можуть здійснюватися.

ПОНЯТТЯ КРИМІНОГЕННИХ ТА ВІКТИМОГЕННИХ ДЕТЕРМІНАНТ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Хрущ В.І., здобувач Національної академії прокуратури України
Карпенко Н.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

У науці причини й умови злочинності – це постійний об’єкт дослідження. Зокрема, у кримінології зазначені правові категорії складають один з елементів її предмета.

При цьому такий підхід є пріоритетним як серед вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Проте досі в науці однозначного розуміння щодо природи причин і умов злочинності не вироблено, що відображається й на стані правозастосувальної практики з цих питань та ефективності віктимологічної профілактики злочинів у місцях позбавлення волі.

Щодо цього А. П. Закалюк відзначав, що детермінація злочинності – центральна проблема всього курсу кримінології. Від її розуміння та розв’язання залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування рекомендацій стосовно запобігання злочинності.

Відомий російський кримінолог Н. Ф. Кузнєцова, яка розробляє теорію детермінації злочинності в сучасний період (починаючи з 80-х ХХ ст.), включає до її системи три основні елементи: причини, умови й корелянти. При цьому під причиною вона розуміє явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки.

Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та прояву причини, що породжує наслідки. Таке розуміння причини й умови збігається з її змістом, що дано в сучасних тлумачних словниках. Третім видом детермінантів у системі кримінологічної детермінації є корелянти. У

такому вигляді зазначена теорія детермінації злочинності дійшла й до сьогодення, де знайшла, зокрема, відображення в роботах А. П. Закалюка.

В інших галузях правознавства особливої уваги з цих питань заслуговують роботи Н. М. Ярмиш із кримінального права, у яких детально проаналізовані проблеми детермінації та причинності злочинності.

Не вдаючись у цілому в дискусію з вищевказаних питань з огляду на зміст основних завдань і предмета дослідження, слід зазначити, що попри різні підходи, які є серед науковців щодо розуміння змісту понять “причини”, “умови”, “обставини”, “фактори” й ін., усі вони передають одну й ту саму природу суспільних явищ і процесів, що пов’язані з генераторами злочинності, її наслідками та сприяючим цьому середовищем (суспільним, матеріальним, фінансовим, побутовим й ін.).

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Набільська І.І., курсант магістратури ННПФЕКП НА ВС

Віктимологічна профілактика - це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку й обумовлюють здійснення злочинів; виявлення груп ризику й конкретних осіб підвищеним ступенем віктимності з метою відновлення або активізації їхніх захисних властивостей; а також розробка або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту громадян і конкретних осіб від злочинів.

При визначенні цілей і завдань віктимологічної профілактики необхідно виділити три її рівні: загально-соціальний, спеціальний, індивідуальний.

Загально-соціальний рівень - рішення соціально-економічних і культурно-виховних завдань, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин й умов, що сприяють кримінальній віктимізації суспільства, і на зниження ступеня віктимності громадян.

Спеціальний рівень - здійснювані державними органами, суспільними об’єднаннями й окремими громадянами заходу, що мають спеціальною метою попередження злочинів шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей й якостей окремих осіб або груп населення.

Індивідуальний рівень - індивідуальна профілактична робота з особами, які, виходячи з їхньої поведінки або сукупності особистісних характеристик, можуть із великою ймовірністю стати жертвами

злочинців, спрямована на підвищення активності їхніх захисних реакцій, а також забезпечення їх особистої, майнової й іншої безпеки.

Як будь-який напрямок діяльності, віктимологічна профілактика злочинів припускає визначення її системи, в яку слід включати наступні елементи:

1. Об'єкт віктимологічної профілактики в його широкому й вузькому розумінні. У широкому розумінні об'єктом віктимологічної профілактики є сама кримінальна віктимність й її види. Окремі віктогенні групи населення, особи, які можуть, у силу свого соціального стану, способу життя й поведінки, стати жертвами злочинів, віктогенні ситуації й віктогенні фактори, що сприяють здійсненню злочинів відносно окремих осіб і формуючі віктогенну поведінку, являють собою об'єкт віктимологічної профілактики у вузькому розумінні.

2. Суб'єкти віктимологічної профілактики - спеціалізовані й неспеціалізовані. Спеціалізованими суб'єктами виступають органи державної влади й місцевого самоврядування, правоохоронні органи, освітні установи (дошкільні установи, школи, ліцеї, гімназії, середньо-спеціальні установи), органи охорони здоров'я, соціального захисту й зайнятості населення.

До неспеціалізованих суб'єктів можна віднести всі види недержавних організацій, об'єднань, групи громадян, наприклад, комерційні й некомерційні організації з різною формою власності, підприємства й установи; політичні партії й масові громадські організації; об'єднання й молодіжні формування; профспілки; установи фізичної культури й спорту, туризму й культури; приватні детективні й охоронні служби; засоби масової інформації; різні асоціації й співтовариства; творчі союзи; благодійні структури й релігійні організації; громадські організації й формування, створювані на добровільній основі; громадськість, що бере участь у діяльності державних, представницьких і правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування й територіальних громад (суспільні помічники дільничних міліції, будинкові й вуличні комітети й т.п.); родину й родичів.

Серед представлених суб'єктів найвищий показник ефективності (67,6%) по оцінці експертів, мають органи внутрішніх справ (міліція). Високі показники ефективності мають прокуратура - 25,4%; органи освіти - 23,4%; релігійні конфесії - 20,3%; суспільні формування, створювані на добровільній основі - 19,7%, а також судові органи - 17%. Гнітючим показником (26,6%) серед всіх служб органів внутрішніх справ, яким властива віктимологічна профілактика, названа служба дільничних міліції.

Міри профілактичної діяльності, здійснювані спеціалізованими суб'єктами, за масштабом застосування можна класифікувати на міри загальнодержавного, регіонального й місцевого рівня. На загальнодержавному рівні доцільно використати законодавчі механізми для посилення відповідальності осіб, для розробки програм, визначення основних напрямків, завдань, функцій профілактичної діяльності, і фінансові механізми підвищення рівня забезпеченості як спеціалізованих, так і неспеціалізованих суб'єктів необхідними для здійснення ефективної віктимологічної профілактики.

На регіональному рівні пропонується використання різних профілактичних засобів.

Розкриваючи об'єкт віктимологічної профілактики на загально-соціальному рівні, варто мати на увазі, що будь-яка людина (поза залежністю від індивідуального ступеня її віктимності) може стати жертвою злочину. У цьому змісті як об'єкт виступають всі жителі країни як потенційні жертви злочинів. Основним завданням віктимологічної профілактики на даному рівні є створення системи ефективної соціального захисту всіх громадян від можливої віктимізації, зміна сформованої практики поведінки з потерпілими й іншими жертвами злочинів. Для цього потрібна розробка й удосконалення законів, створення нових державних і недержавних структур, соціальних служб, фондів допомоги, реабілітаційних центрів й інших установ захисту жертв злочинів, підготовка спеціальних кадрів для такої роботи.

Віктимологічна профілактика на спеціальному рівні (на відміну від загально-соціального) має своїм об'єктом не все населення, а його окремі групи підвищеної віктимності, наприклад безробітних, осіб без певного місця проживання, наркоманів, повій, алкоголіків і т.д.

Відповідно рівням й об'єктам утвориться система суб'єктів віктимологічної профілактики злочинів.

3. Засоби віктимологічної профілактики злочинів. Віктимологічна профілактика злочинів у цілому, може бути поділена на загальну й приватну (індивідуальну) віктимологічну профілактику. До загально-профілактичних засобів варто відносити: - правове навчання, підвищення рівня правовий освіченості населення, інформування громадян про їхні права й способи їхнього захисту. До мір загальної віктимологічної профілактики злочинів також варто відносити засоби, спрямовані на загальну профілактику насильницьких засобів: постійний контроль над ділянками місцевості, які найчастіше стають місцями здійснення злочинів (пустирі, парки, сквери, будівництва, занедбані будинки), освітлення вулиць, парків, під'їздів будинків й інших громадських місць та інші.

Індивідуальна профілактика у відношенні потенційних жертв злочинів повинна послідовно проходити наступні етапи: 1) виявлення осіб з підвищеною віктимністю: - виявлення громадян, які за своєю поведінкою, з урахуванням сукупності особистісних якостей, умов життя, з найбільшою ймовірністю можуть стати жертвами злочинів, - прогнозування індивідуальної віктимної поведінки; 2) корекція віктимності в окремих громадян: - первісні дії, спрямовані на нейтралізацію зовнішнього впливу й усунення соціальних передумов, що сприяють віктимізації людини, - "погашення" негативних проявів у поведінці людини, що приводять до її віктимізації, - вивчення психологічних особливостей особистості людини й визначення соціально-психологічного типу, до якого він відноситься, - реалізація у відношенні особи попереджувальних засобів на основі результатів попередніх етапів.

Серед заходів індивідуального впливу виділяють переконання й допомогу. Засоби переконання носять комплексний захисно-виховний характер: бесіди, роз'яснення, як не стати жертвою злочину, профілактика віктимної поведінки (зокрема, уживання алкогольних напоїв, спілкування з незнайомими людьми, відвідування незнайомих квартир, будинків, занедбаних будов, ділянок місцевості). Міри допомоги реалізуються реабілітаційними центрами шляхом організації групових й індивідуальних консультацій, надання соціально-психологічної допомоги, виявлення й нейтралізації віктимологічно значимих рис особистості.

Важливим напрямком індивідуальної віктимологічної профілактики, як відзначають деякі автори, є запобігання повторної віктимізації потерпілих.

Засоби віктимологічної профілактики доцільно диференціювати залежно від того, чи була поведінка особи до й у процесі здійснення злочину. За даними досліджень, лише в 15% випадків поведінку потерпілих можна вважати віктимною - вживання безпосередньо перед злочинним зазіханням разом з майбутніми насильниками спиртних напоїв, знаходження на вулиці в темний час доби, прогулянки в безлюдних місцях з малознайомими людьми. У випадках, коли поведінка особи є віктимною, необхідно використати в повному обсязі засоби індивідуальної профілактики, у той час як для осіб з невіктимною поведінкою досить загальнопрофілактичних засобів.

Отже, віктимологічна профілактика передбачає досить широкі можливості запобігання злочинності: розроблення рекомендацій, проведення широкої інформаційної кампанії, повідомлення про можливі порушення закону, які також мають враховуватись під час розроблення загальної системи профілактики злочинності. Зазначений напрямок є дуже перспективним, а його недооцінювання позбавляє

суб'єктів профілактики низки можливостей ефективно впливати на злочинність в країні.

МІСЦЕ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Волинська А.М., слухач магістратури ННІПФСКМ НАВС

Останніми роками в межах протидії злочинності вченими-кримінологами дедалі більше уваги приділяється віктимологічному аспекту запобіжної діяльності. Разом із тим, віктимологічна профілактика, як один із напрямів запобігання злочинності ще не посіла в нашому суспільстві належного місця. Над розробленням проблем віктимологічної профілактики працювало чимало закордонних та вітчизняних вчених-кримінологів серед яких: А.І.Алексєєв, Г. фон Гентіг, А.А.Глухова, В.В.Голіна, О.М.Джужа, О.М.Литвак, Д.В.Ривман, В.Е.Квашис, В.І.Полубінський та інші.

Проблемі віктимологічної профілактики злочинності серед працівників ОВС України майже не приділяється уваги, а отже, цілий напрямок запобігання злочинності в ОВС залишається поза увагою суб'єктів профілактики, що робить окреслене питання надзвичайно актуальним.

Під віктимологічною профілактикою розуміють такий вид діяльності, що впливає на злочинність через знання про жертву. Жертва - це особа, яка постраждала від злочину, і тому оцінювати її поведінку (з етичної точки зору) потрібно дуже обережно. За інших умов це може виглядати як перенесення вини за вчинене на потерпілого, що неприпустимо, особливо коли мова йде про злочини, вчинені правоохоронцями. Саме тому для віктимологічної профілактики особливе значення має вимога здійснення профілактичних заходів на підставі глибокої поваги до особистості, із дотриманням норм етики.

Віктимологічна профілактика як один із напрямків кримінологічної профілактики передбачає специфічну діяльність соціальних інститутів, спрямовану на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку та обумовлюють учинення злочинів, виявлення груп ризику й конкретних осіб із підвищеним рівнем віктимності та вплив на них з метою активізації їх захисних властивостей, а також розроблення спеціальних засобів захисту від злочинних посягань.

Основними завданнями віктимологічної профілактики називають: утримати від учинення злочину певну категорію осіб, яких провокує на вчинення злочину поведінка потенційних жертв, через що такі злочинці в силу провокації стають своєрідними «жартами своїх жертв»; зберегти для суспільства (застосувавши заходи виправлення)

тих осіб, які у протилежному випадку могли б стати злочинцями-жертвами; здійснювати профілактичний вплив із використанням аргументації віктимологічного характеру, доводячи її до об'єктів профілактики через різні канали – перш за все через ЗМІ.

Основним шляхом віктимологічного напрямку профілактики злочинності в ОВС на сьогодні є інформаційне забезпечення. Позитивний запобіжний ефект у віктимологічному аспекті може мати широка роз'яснювальна робота з використанням газет, радіо, телебачення, мережі Інтернет, у яких доцільно висвітлювати рекомендації про елементарні правила поведінки в тих чи інших життєвих ситуаціях, іншу віктимологічну інформацію, що сприятиме підвищенню пильності людей та обізнаності громадян щодо того, як вони мають діяти в разі порушення їх прав. Виступаючи з лекціями і бесідами, працівники правоохоронних органів повинні звертати увагу на обставини віктимного характеру, рекомендувати бути пильнішим, додержуватися правил безпеки, критичніше ставитися до своїх вчинків.

Індивідуальна віктимологічна профілактика полягає у виявленні осіб з підвищеною віктимністю і проведенні з ними профілактично-виховних заходів, спрямованих на зниження ризику стати жертвою злочинних посягань. Прийоми і методи індивідуальної віктимологічної профілактики достатньо відомі. Проте зазначимо, що вони, як правило, зводяться лише до захисно-виховної роботи з громадянами, які стали потерпілими. Робота з виявлення осіб із підвищеною віктимністю практично не ведеться. Така однобічність у віктимологічній профілактиці зумовлена головним чином відсутністю спеціальних методик виявлення осіб з підвищеною віктимністю і суб'єктів, які здійснюють цей вид профілактики. Індивідуальна віктимологічна профілактика має бути спрямована не лише на потенційні жертви, а й на їх мікросередовище. Система заходів даної профілактики характеризується не простим впливом активного суб'єкта на пасивній об'єкт, а специфічною формою взаємозв'язку, коли одна сторона намагається перетворити поведінку іншої в позитивному для неї напрямі.

Заходи індивідуального впливу можна поділити на два види: переконання і допомоги. Заходи переконання мають як захисний, так і виховний характер. Такими є бесіди, роз'яснення того, як не стати жертвою злочину, забезпечити цілісність свого майна тощо. Умовою, що сприяє вчиненню багатьох злочинів, є алкогольне сп'яніння жертви, тому віктимологічна профілактика значною мірою спрямована на попередження пияцтва. Крім того, треба активно пропагувати й інші засоби профілактики - встановлення охоронної сигналізації, використання технічних засобів особистої безпеки тощо.

До заходів допомоги належить насамперед організація спеціальних консультаційних пунктів, центрів соціально-психологічного впливу на

громадян, основним завданням яких є інформування населення про способи захисту від злочинів. У центрах психологічної допомоги слід організувати групові й індивідуальні консультації з потенційними жертвами злочинів, у ході яких надавати їм соціально-психологічну допомогу, прогнозувати їх індивідуальну поведінку, виявляти і намагатися разом з ними нейтралізувати віктимологічно значимі якості особи.

Важливим елементом віктимологічної профілактики є правова освіта населення. Знання законів, що регулюють цивільні, трудові, сімейні, господарські, кримінально-правові та інші відносини, дають можливість багатьом уникнути долі постраждалих від злочинів.

Отже, віктимологічна профілактика передбачає досить широкі можливості запобігання злочинності серед працівників ОВС: розроблення рекомендацій, проведення широкої інформаційної кампанії, стимулювання громадян до оскарження протиправних дій з боку працівників ОВС, а також повідомлення про можливі порушення закону, які також мають враховуватись під час розроблення загальної системи профілактики злочинності в ОВС. Зазначений напрямок є дуже перспективним, а його недооцінювання позбавляє суб'єктів профілактики низки можливостей ефективно впливати на злочинність в ОВС.

ПРЕВЕНТИВНА ТА ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА (МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ)

Миролюк Т.В., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Питання, що стосуються різних аспектів профілактики злочинів завжди були актуальними як для теорії, так і практики. На сьогодні вони також безперечно цікавлять як вітчизняних науковців, так і зарубіжних вчених. Враховуючи те що, інтернаціоналізація та тенденції транснаціональності злочинності зумовлюють зростання актуальності такої складової організації профілактики злочинів, як вивчення та використання закордонного досвіду.

Слід підкреслити, що останнім часом у США, Канаді, Японії та Китаї все більш активного розвитку набувають питання безпосередньо пов'язані з вирішенням проблем превентивної та віктимологічної профілактики злочинів. Кримінологи ведуть мову не про профілактику злочинності як соціального явища, а лише про її обмеження або про стримуючий вплив на конкретні криміногенні фактори й обставини. Все-таки у практичному аспекті профілактикою злочинів здійснюється достатньо багато превентивних та віктимологічних заходів, зокрема вбачається, що профілактика не може бути ефективною, якщо вона не організована на систематичній і

скоординованій основі і не включає заходів щодо поліпшення життя населення, покращення соціального та правового захисту населення, удосконалення карного правосуддя і пенітенціарної системи.

В країнах - членах Європейського Союзу виділяють два рівні профілактики злочинів: соціальну і ситуаційну. Соціальна профілактика спрямована на зміну несприятливих умов формування особистості людини, особливо мікросередовища й мікросоціальної ситуації. Ситуаційна виходить із того, що окремі категорії злочинних діянь відбуваються за певних обставин, у певний час і певних місцях. Сама ситуація стимулює й провокує певні види злочинів (вуличні бійки у кінотеатрах і розважальних закладах, звалтування у парках, скверах і т. ін.). Така профілактика, за вітчизняної теорії, слугує запобіганню злочинам та їх припиненню, тобто вона спрямована на недопущення особи стати жертвою злочинного посягання.

У Федеративній Республіці Німеччина виділяють первинну, вторинну і третинну превенцію. Первинна спрямована на подолання дефіциту соціальності й позитивної правосвідомості як головної причини злочинів. Вторинна здійснюється поліцейськими органами й пов'язана із правовими засобами втримання від злочинів. Третинна превенція - це ті профілактичні заходи й засоби, які застосовуються у процесі покарання та ресоціалізації злочинців.

Для координації профілактичної діяльності у багатьох країнах створені відповідні органи (наприклад, Національні ради). Основними їхніми функціями є: збір інформації, планування, виконання та оцінка програм щодо профілактики злочинів, координація діяльності поліції й інших органів, що працюють у цій сфері, забезпечення участі населення, співробітництво із засобами масової інформації, науково-дослідна робота, навчальна підготовка, тощо. Зокрема, в практичній діяльності поліції широко пропагується теза про те, що злочини відбуваються найчастіше тоді, коли потенційний злочинець натрапляє на вразливу, неохоронювану жертву або об'єкт. Тому превентивні заходи повинні бути спрямовані або на злочинця, або на систему безпеки, або на потенційну жертву (індивідуальна, загальна й віктимологічна профілактика). У цій тріаді особлива увага приділяється охоронній профілактиці та цілеспрямованій роботі з населенням, спрямованій на його самозахист.

У Німеччині поліція широко практикує цілеспрямовану роботу із громадськістю з орієнтацією на самозахист: консультує населення, як за допомогою технічних засобів вберегти від злодіїв майно і як, завдяки правильним діям, не стати жертвою злочину. З цією метою практикуються: безкоштовне поширення порад щодо профілактики злочинів, трансляція і демонстрація у засобах масової інформації передач що висвітлюють поради поліції про те як не стати жертвою того чи іншого злочину.

У Сполучених Штатах Америки використовуються три моделі превентивної діяльності: модель громадських установ, модель безпеки індивідуума та модель впливу через навколишнє середовище. На федеральному й місцевому рівнях реалізуються програми профілактики злочинів. У деяких штатах участь громадян у зміцненні правопорядку сприяла тому, що кількість пограбувань знизилась на 30%. За інформацію, що має оперативно-профілактичне значення, дається винагорода.

У Канаді широко використовується участь громадян у патрулюванні. Діючи разом з поліцією, цивільні патрулі справляють позитивний вплив: знижують страх перед злочинцями, й підтримують відчуття особистої безпеки. У разі необхідності створюються так звані контрольні пости навколо виявлених зон підвищеної криміногенної активності, особливо в нічний час.

У Великобританії розроблені мінімальні стандарти кримінальної безпеки, широко залучається населення до співробітництва з поліцією (патрулювання, чергування в найбільш криміногенних районах). Представникам громадськості безкоштовно видаються засоби радіозв'язку, кийки, наручники й навіть зброя для безпосереднього патрулювання на поліцейських автомобілях. Уся ця діяльність дістає моральну й матеріальну підтримку суспільства й держави.

Найбільш вистребуваною є віктимологічна профілактика злочинів. Вона не вимагає значних матеріальних витрат і реалізує властиве всім людям прагнення до самозахисту. У Західній Європі й США публікуються численні популярні статті і рекомендації на тему "Як захистити себе, свою родину, своє житло і свою власність від злочинних посягань". Реалізуються програми захисту потерпілих і свідків у кримінальних справах, створено асоціації потерпілих від злочинів. У всіх навчальних закладах - від початкової школи до вишів - проводяться заняття з прикладної віктимології. Бажаючі можуть не тільки прослухати лекції, а й пройти спеціальний тренінг: опанувати прийоми самозахисту та виробити навички оптимальної поведінки в екстремальних ситуаціях.

У Західній Європі і США величезна увага приділяється превентивним заходам, спрямованим на профілактику насильства у суспільстві. Так, Адміністрація Президента США прийняла федеральну програму морального оздоровлення американського суспільства. Основними елементами цієї програми є: - формування ненасильницьких установок і навичок у підростаючого покоління; - підтримка місцевих громад у запобіганні насильству; - припинення розпалювання расової, національної і культурно-національної ворожнечі; - обмеження поширення зброї серед громадян; - ідеологічне і матеріальне стимулювання оздоровлення сімейного способу життя; - рекомендації засобом масової інформації щодо скорочення реклами насильства і про посилення пропаганди, що

сприяє скороченню насильства; - розроблення наукових досліджень, присвячених виявленню умов, за яких профілактика злочинів дає найкращі результати.

Як узагальнення зазначимо, що вивчення моделей, форм і методів превентивної та віктимологічної профілактики злочинів, що використовуються у закордонних країнах, дає підстави дійти висновку: відбувається постійний рух до реалізації у цій діяльності принципів системності, адекватного забезпечення, гуманізму й участі всіх членів суспільства.

ЗАКОРДОННІ ПРОГРАМИ ЗАХИСТУ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Дрозд В.Ю., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

У США сьогодні реалізується низка нормативних актів по забезпеченню прав та відновлення порушених прав жертв злочинів, які мають чітку програму дій та процесуальних гарантій. Багато питань, пов'язаних з потерпілими від злочинних зазіхань, знайшли своє відображення в прийнятті відповідних законів в ряді країн Європи.

Значна діяльність по захисту прав людини проводиться Радою Європи, в межах якої прийнято більш 140 конвенцій, що регламентують проблеми захисту прав людини і пряме чи непряме обмеження віктимізації.

У 1983 р. у Страсбурзі Рада міністрів Ради Європи прийняла Європейську конвенцію «Про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів з боку держави і міжнародного співробітництва в цій галузі країн-членів Європейської Ради».

У Конвенції особливо відзначається, що відшкодування збитку може бути зменшене чи скасоване з урахуванням поведінки жертви до, під час чи після злочину. Це, на наш погляд, важливе положення пов'язане з проблемою віктимної поведінки потерпілого, що впливає на весь механізм злочину і може бути негативним, провокуючим і навіть злочинним, що, безумовно, повинно враховуватися при вирішенні питання про відшкодування збитків жертві.

В наступні роки були прийняті Рекомендації щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу від 28 червня 1985 року і Рекомендації про надання допомоги жертвам і попередженні віктимізації від 17 вересня 1987 року. Дані рекомендації стали підставою для вироблення керівних принципів, що запропоновані урядам держав для перегляду національного законодавства і практики поводження з потерпілими від злочинів і жертвами зловживання владою. Серед основних можна виділити наступні принципи:

- інформування потерпілого відповідними органами про можливості одержання сприяння, практичної і правової допомоги, компенсації з боку правопорушників і держави;

- звільнення правопорушника від кримінальної відповідальності тільки після вирішення питання про компенсацію збитків потерпілому;

- підвищення рівня захисту потерпілого від розголошення будь-яких фактів, що можуть невинувато стосуватися приватного життя або образити гідність потерпілого (шляхом закритого судового засідання, нерозголошення особистої інформації і т.п.);

- забезпечення ефективним захистом потерпілих від залякування і помсти з боку злочинця (особливо по справах організованої злочинності).

У 1982 р. в США був виланий Феленальний закон про кримінально-правовий захист жертв і свідків злочинів. Відповідно до цього закону потерпілому, що виступає як свідок в кримінальному процесі, забезпечується судовий захист. Відшкодування матеріального збитку злочинцем стає самостійним видом кримінально-правових санкцій. Особа, що вилбуває покапання, не має права олепжувати користь зі свого злочину шляхом публікації відомостей про нього, оскільки це знову нанесло би збиток інтересам потерпілого.

Таким чином, законотворчість у західних країнах йде по шляху формування загальних принципових положень, що стосуються проблеми потерпілих від злочинів з подальшою наступною конкретизацією в нормах-принципах, які регламентують вже окремі сторони взаємодії жертв злочинів з національною правоохоронною системою і механізми реалізації таких прав.

У цьому ж році Генеральною асамблеєю ООН була прийнята Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, у якій під терміном «жертви» розуміються особи, яким індивідуально чи колективно була заподіяна шкода, включаючи тілесні ушкодження, моральний збиток істотне обмеження їхніх основних прав у результаті дії чи бездіяльності, що порушує діючі національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, які забороняють злочинне зловживання владою. Термін «жертва» у відповідних випадках включає близьких чи родичів утриманця безпосередньої жертви, а також осіб, яким був заподіяний збиток при спробі допомогти жертвам, що знаходяться в тяжкому стані, а також запобігти віктимізації.

Крім цього Декларація визначила такі головні напрями підтримки потерпілих:

- впровадження у національне законодавство держав-членів ООН міжнародних стандартів доступу потерпілих до системи правосуддя та державної підтримки;

- кримінально-правова реституція жертвам, їх сім'ям, або утриманцям;

- компенсації жертвам з державних і недержавних фондів;
- надання необхідної матеріальної, медичної, психологічної та соціальної допомоги з урядових, добровільних громадських та місцевих джерел.

У 2000 році був підписаний Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінок і дітей, і покарання за це, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної насильницької злочинності.

Слід сказати, що в США дуже сильна саме державна підтримка віктимологічних програм. Наприклад, у США створено Національну організацію допомоги жертвам злочинів, при Міністерстві юстиції функціонує Департамент допомоги таким жертвам. У восьмидесятих роках був заснований Фелеральний фонд допомоги жертвам для додаткового фінансування двох головних національних програм. Перша програма розрахована на утримання державних, громадських і приватних служб; друга - на забезпечення штатів додатковими коштами для виплати потерпілим державної компенсації за шкоду, заподіяну злочиним.

В цій країні діє більш 2000 таких програм по захисту жертв злочинів, з них більш 1400 підтримується Мін'юстом, на їх здійснення виділений федеральний Фонд у розмірі приблизно 35 млн. доларів. Не федеральне фінансування є ще більшим і складає 200 млн. доларів. Реалізація подібних програм реально дозволяє знизити окремі види злочинів і надати необхідну допомогу жертвам злочинних зазіхань.

Ступінь імплементації цих стандартів на рівні національного законодавства країни, а також їх дотримання у національній практиці виступає якісним показником виконання державою своїх міжнародно-правових зобов'язань в сфері захисту прав людини, а також рівня її соціальної відповідальності за долю теперішнього та майбутнього поколінь.

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З ЗАХИСТУ ЖЕРТВ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

Федоровська Н.В., старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки ННПФПМГ БВВ НАВС

Вирішення проблеми насильства в сім'ї в Білорусії регулюється законом Республіки Білорусь «Про основи діяльності з профілактики правопорушень» від 10 листопада 2008 р. № 453-З, яким встановлено правові і організаційні основи діяльності державних органів, організацій та громадян з профілактики правопорушень.

Статтею 1 даного закону визначено поняття насильство в сім'ї, що включає в себе умисні дії фізичної, психологічної, сексуальної спрямованості одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена

сім'ї, що порушують його права, свободи та законні інтереси і заподіюють фізичних або психічних страждань.

В межах реалізації законодавства насильства в сім'ї в Республіці Білорусь реалізується четвертий Національний план дій із забезпечення гендерної рівності.

Законотворці Білорусії до 2015 року повинні визначитися з прийняттям законів «Про протидію домашньому насильству» і «Про забезпеченні рівних прав і рівних можливостей чоловіків і жінок», проте, діючі міжнародні документи, застосовні на території Білорусі, мають декларативний характер.

В Білорусії за 10 місяців 2012 роки здійснено 26 122 адміністративних правопорушень у сфері сімейно-побутових конфліктів. Станом на 1 жовтня 2012 року в республіці функціонувало 47 "кризисних кімнат". Відповідно до статистичних даних Міністерства праці і соціального захисту із звернення громадян 85 чоловік отримали допомогу в 53 «кризисних кімнатах» республіки в першому півріччі 2013 р. З приводу домашнього насильства поступили 52 звернення. За 2013 рік в 74 "кризисних кімнат" було розміщено 150 осіб.

З метою профілактики насильства в сім'ї органи внутрішніх справ у взаємодії з установами освіти, організаціями охорони здоров'я, органами з праці, зайнятості і соціальному захисту, житлово-експлуатаційними службами проводяться заходи щодо виявлення фактів насильства в сім'ї і громадян, що їх здійснюють та у межах своїх компетенцій здійснюють підготовку матеріалів для притягнення громадян, які допускають насильство в сім'ї, до адміністративної або кримінальної відповідальності (стаття 14 закону).

До потерпілих від насильства в сім'ї застосовуються заходи соціальної та трудової реабілітації, які передбачені ст. 12 даного закону.

В Білорусії діють територіальні центри соціального обслуговування населення, до штату яких входять психологи, фахівці з соціальної роботи, які допомагають розібратися в ситуації з домашнього насильства. Крім того існує ряд громадських організацій ("Белорусская ассоциация молодых христианских женщин"; міжнародна громадська організація «Гендерные перспективы»; Борисівське жіноче соціальне громадське об'єднання «Провінция» м.Борисів; «Радислава» ;«Клуб деловых женщин» м.Брест"; Сестричество в честь преподобной Ефросиньи Полоцкой"; «Родник возрождения» м. Брест), що надають психологічну, соціальну та юридичну допомогу жертвам насильства.

З метою покращення якості допомоги жертвам насильства в державі діють наступні проекти:

– Підвищення національного потенціалу держави з протидії домашньому насильству в Республіці Білорусь (2012–2015 рр.).

Основною метою якого є – створення ефективної системи протидії домашньому насильству і профілактики його проявів, відносно жінок і дітей, а саме створені телефонні гарячі лінії, що працюють без вихідних та безкоштовно, та веб-сайти.

– Розвиток національного потенціалу Республіки Білорусь з протидії домашньому насильству в умовах досягнення гендерної рівності (2012–2015 рр.). Метою проекту є підвищення національного потенціалу з профілактики та запобіганню домашньому насильству, щодо дівчат і жінок.

Починаючи з 2012 року щорічно проводиться Республіканська профілактична акція "Дім без насильства!" метою якої є залучення населення в наданні допомоги і сприянні державним органам у вирішенні проблем насильства в сім'ї, прийняті заходів профілактичної дії до осіб, що здійснюють насильство в сім'ї, поінформуванні громадян про можливості державних органів і суспільних об'єднань у вирішенні даної проблеми.

Проблема насильства в сім'ї в Білорусії загострилася, що було відмічено на прес-конференції (14.04.2014 року) в Національному прес-центрі Республіки Білорусь. Із зареєстрованих в 2014 році вбивств (113) близькими людьми здійснене кожне п'яте (21,2%). Основною причиною цього є необізнаність жертви про проблему насильства в сім'ї, а також відсутність інформації щодо організацій, які надають допомогу.

У 2013 році вирішена одна з найбільш гострих проблем притягнення сімейних скандалістів до адміністративної відповідальності. Статтю 9.1 Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення доповнено частиною 2, що передбачає адміністративну відповідальність за нанесення побоїв, що не викликає спричинення тілесних ушкоджень, умисне спричинення болю, фізичних або психічних страждань, вчинених щодо близького родича або члена сім'ї. З моменту набрання чинності відповідних змін (28.08.2013) за такі діяння до адміністративної відповідальності притягнуто 5 690 правопорушників.

В цілому кількість осіб, притягнених до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері сімейно-побутових стосунків, збільшилася за підсумками 2013 року на 3,9% (в порівнянні з 2012 роком), а за підсумками трьох місяців поточного – на 32,4% (в порівнянні з аналогічним періодом минулого року).

Переважаю більшість побутових злочинів складають кримінальні діяння, що є менш тяжкі. Як правило, вони порушуються за статтями 153 (умисне спричинення легкого тілесного ушкодження), 154 (катування) і 186 Кримінального кодексу Республіки Білорусь (загроза вбивством, спричиненням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна).

Як і раніше багато побутових злочинів скоюються непрацюючими і такими, що ніде не вчаться (51,3%), мають судимість (26,3%). Близько 75% таких кримінальних діянь здійснено в стані алкогольного сп'яніння. Більш за третину здійснюється у вихідні дні (34,2%), 41% – в період часу з 18.00 до 24.00.

Більшість побутових злочинів (87,5%) здійснюються чоловіками, а їх жертвами, як правило, стають жінки (72%) і люди літнього віку (17,4%).

За період роботи загальнонаціональної гарячої лінії для потерпілих від домашнього насильства 8-801-100-8-801 станом на 31 березня 2014 року було здійснено понад 400 тисяч дзвінків.

Знають домашнього насильства жінки (95%), переважно 27–40 років (32%) і старше 60 років (близько 20%). 68% потерпілих зазнають фізичного, 54% – економічного, 96% – психологічного та 5% – сексуального насильства. Більшість абонентів страждають відразу від декількох видів насильств.

Таким чином, досвід боротьби з насильством в сім'ї в Республіці Білорусь свідчить про активну діяльність лєпжавних та громадських організацій. На особливу увагу заслуговують проекти громадських організацій спрямовані на надання всебічної допомоги жертвам насильства в сім'ї та на профілактику насильства в цілому.

ЗАХИСТ ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї: ДОСВІД ГРУЗІЇ

Пашковська М.В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки НАВС

В Грузії насильство в сім'ї є поширеною проблемою, що охоплює цілий спектр – від позбавлення жінок економічних коштів для існування до словесних образ і психологічної жорстокості, фізичного і сексуального насильства та вбивств. Часто ці види насильства мають взаємопов'язаний і супутній характер. Здебільшого акти насильства мають місце в контексті великих сімей, що ведуть одне господарство. Як у селах, так і в містах Грузії в одному будинку часто проживають декілька поколінь.

Одним з аспектів, які сприяють побутовому насильству в Грузії, на думку місцевих недержавних організацій, є економічні та соціальні труднощі, що настали внаслідок розпаду Радянського Союзу, громадянської війни, що в цілому призвело до перерозподілу соціальних і родинних ролей.

Згідно з дослідженням Фонду ООН в області народонаселення (UNFPA), проведеному в 2009 році, в Грузії кожна 11 заміжня жінка є жертвою фізичного насильства.

За даними Міністерства внутрішніх справ Грузії кількість жертв побутового насилля станом на 2007 року складає 578 осіб (88,1 % жінок), у 2008 – 198 осіб (95,5 %) відповідно. За статистикою понад 54 відсотка неповнолітніх зазнавали фізичного насильства. За 2013 рік, в порівнянні з аналогічним показником минулого року, зафіксовано скорочення числа злочинів на 10036 одиниць, що складає 25,7%.

Проведене дослідження неурядовою організацією «Кавказька жіноча консультативно-дослідницька мережа» показало, що 5 % опитаних жінок піддавались фізичному насильству з боку нинішнього або колишнього чоловіка, 25,5 % – сексуальному насильству.

До прийняття спеціалізованого закону, захист жінок, які стали жертвою насильства в сім'ї, ускладнювали існуючі перешкоди: відсутність відповідної реакції з боку поліції; системи підготовки медперсоналу у сфері побутового насильства; достатнього числа тимчасових притулків; фінансової свободи. В Грузії спостерігалась безкарність осіб, що здійснюють насильство в сім'ї внаслідок того, що жінки із-за відчуття сорому або страху осуду не зверталися за допомогою.

Важливим кроком на шляху запобігання насильству в сім'ї, було прийняття в 2006 році закону "Про побутове насильство", який став правовою основою видання постанов про заходи захисту потерпілих та створення тимчасових притулків.

Законом наділено поліцію і суди повноваженнями видавати постанови про заходи тимчасового захисту. Порушуючи вимоги визначені постановою, винна особа притягається до кримінальної відповідальності.

У Кримінальному кодексі відсутня спеціальна стаття, якою було б передбачено відповідальність за побутове насильство. Проте, при винесенні покарання за деякі форми побутового насильства можуть бути використані статті Кримінального кодексу за умисне та необережне вбивство, напад, побиття та згвалтування.

Особливістю порушення кримінальних справ в контексті побутового насильства (внаслідок побиття, завдання незначної шкоди здоров'ю) є скарга потерпілої, проте, в разі примирення сторін справа, як правило, закривається.

Превенцію сімейного насильства в державі здійснюють міністерства праці, охорони здоров'я і соціального захисту, внутрішніх справ та органи місцевого самоврядування.

На виконання закону та Плану заходів з профілактики побутового насильства (на 2006–2008 роки) передбачено курс навчання для працівників правоохоронних органів, суддів, адвокатів, прокурорів, журналістів, медичних та соціальних працівників.

В державі діє Міжвідомча рада з боротьби з побутовим насильством, яка спільно з державними та недержавними організаціями розробила План дій з боротьби проти побутового

насильства і захисту жертв побутового насильства на 2009-2010 роки, де визначено основні цілі та завдання: – вдосконалення нормативно-правової бази і державної політики з запобігання побутовому насильству; – захист, реабілітація жертв побутового насильства; – запобігання побутовому насильству шляхом обізнаності населення з питань насильства в сім'ї.

Важливим елементом урядових стратегій захисту жіночих прав є притулки для жертв побутового насильства (т.з. шелтери). В Грузії існує 2 державних та 4 притулки неурядових організацій («Грузинської мережі проти насильства», «Сафарі» тощо), а також жертвам побутового насильства надають притулок релігійні спільноти.

На виконання Плану дій Державний фонд з питань надання захисту та допомоги жертвам торгівлі людьми з 2009 року в підзвітних йому притулках також розміщує жертв насильства в сім'ї.

Створення притулків та кризових центрів для жертв сімейного насильства органами місцевого самоврядування визначено у проекті закону "Про припинення насильства в сім'ї, захист жертв родинного насильства та допомоги".

Таким чином, Грузія потребує створення дієвої системи міжвідомчої взаємодії в випадках побутового насильства, встановивши тісні зв'язки між ключовими організаціями, такими як поліція, центри юридичної консультації, притулки, медичні установи, кризис-центри. Крім того, незначна кількість притулків свідчить про відсутність належного захисту жінок від насильства в сім'ї. Враховуючи моральні традиції Грузії, слід відмітити про необхідність інформування громадськості з конструктивних дій з боротьби із побутовим насильством, які запроваджені урядом.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Гусєва К.А., старший науковий співробітник, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративної діяльності НАВС

В умовах розбудови правової держави в Україні все більш актуальними постають питання необхідності взаємодії органів внутрішніх справ з іншими державними інституціями і громадськістю в питаннях щодо запобігання злочинів і інших правопорушень. Аналіз об'єктів профілактичної діяльності викрив особливу важливість і необхідність індивідуальної профілактики правопорушень серед дітей. Це на сьогодні визнається найбільш актуальним напрямом боротьби зі злочинністю в цілому.

Індивідуальна профілактика злочинів в середовищі неповнолітніх можна визначити як організований процес, в якому є чітко сформульована мета, – не допустити конфлікту молоді людини із законом, визначити завдання, знайти свій вираз у всій сукупності суспільних проблем, пов'язаних зі свідомим формуванням особи і стимулюванням пошуку шляхів їх рішення, намітити конкретні шляхи та засоби дії на людину. Цей напрям у кримінологічній науці частіше відносять до поняття спеціальної профілактики злочинів та правопорушень, хоча й базується на загально-соціальному підґрунті.

Головним підрозділом, який займається профілактикою злочинів з боку дітей у системі органів внутрішніх справ є кримінальна міліція в справах дітей, що виконує роботу, пов'язану із виявленням криміногенних факторів та їх усуненням; правовим вихованням дітей; веде профілактичний облік осіб, звільнених із місць позбавлення волі, засуджених з відстрочкою виконання вироку, умовно або до виправних робіт; обвинувачуваних у вчиненні злочину і не взятих під варту в період досудового слідства; дітей, які вчинили злочин, але звільнені від кримінальної відповідальності в зв'язку із застосуванням заходів громадського впливу, акта про амністію, а також тих, які вчинили суспільно небезпечні дії до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність; звільнених із спеціальних навчально-виховних закладів, а також тих, яким лікувальними закладами встановлено діагноз «наркоманія».

Головною метою індивідуальної профілактики є позитивна корекція особи, що веде до зміни її поведінки – від антигромадської до законослухняної.

Індивідуальна віктимологічна профілактика правопорушень серед дітей ґрунтується на системі діючого законодавства. Складовою частиною цієї системи в Україні є Декларація прав дитини, Конвенція ООН про права дитини, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя відносно дітей (Пекінські правила), Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед дітей, Правила ООН, що стосуються захисту дітей, позбавлених свободи і ін.

До того ж в Україні діють цивільний, сімейний, кримінальний, кримінально-процесуальний, кримінально-виконавчий кодекси, кодекс про адміністративні правопорушення, що регламентують особливості правового статусу дітей. У загальному плані для індивідуальної віктимологічної профілактики правопорушень дітей велике значення мають Закони України «Про охорону дитинства», "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю", "Про попередження насильства в сім'ї", а також Закон України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей". Згідно законодавства правові напрями запобігання конкретним злочинам з боку дітей регулюються,

насамперед, нормами щодо: - визначення кола діянь, за здійснення яких, певні вікові групи дітей підлягають кримінальній відповідальності (ст. 22 КК України); - обмеження кримінальної відповідальності дітей (ст. 97 КК України); - обмеження кримінального покарання дітей (ст.ст. 104-107 КК України); - кримінального покарання дітей (ст.ст. 98-102 КК України), а також його виконання, допомоги і контролю після звільнення (ст.ст. 19, 26, гл. 21, ст.ст. 144-149 КВК України).

У цілому цей напрям кореспондується із державною кримінально-правовою політикою щодо дітей, які вчиняють правопорушення, на сучасному етапі, за якою визначається два напрями: - розширення практичної можливості звільнення дітей від кримінальної відповідальності та покарання (розділ XV КК України); - вдосконалення виконання покарання у виховних колоніях, а так само розвиток альтернативних позбавленню волі видів покарання.

Сьогодні в зв'язку із запровадженням в Україні концепції судової реформи представляється особливо важливим на законодавчому рівні опрацювати комплекс питань, пов'язаних із створенням ювенальної юстиції, принципово відмінної від діючої, яка б включала мережу різноманітних соціальних служб для впливу на правопорушників-дітей, спеціалізованих судів у справах сім'ї і дітей тощо і була би побудована на більш гуманістичних процесуальних нормах. Соціальна потреба у створенні системи захисту неповнолітніх пов'язана, перш за все, з необхідністю нормалізувати умови життя і виховання дітей шляхом захисту їх прав і свобод, правової регламентації дій осіб, зобов'язаних здійснювати їх виховання, навчання, охорону здоров'я тощо. Не менш важливе соціальне завдання ювенальної юстиції пов'язане з коректуванням емоційно-психологічного розвитку неповнолітньої особи, яка вчинила правопорушення, а також з проведенням за спеціальними програмами заходів індивідуальної віктимологічної профілактики з підлітками які зазнали злочинних посягань.

На думку вчених функції ювенальної юстиції є спорідненими з заходами індивідуальної віктимологічної профілактики і мають забезпечувати: - справедливість будь-якого правового рішення відносно дітей; - захист прав і законних інтересів дітей при розгляді будь-якої справи (цивільної, кримінальної, адміністративної тощо); максимально можливий ступінь соціалізації особи неповнолітнього.

Отже, застосування до підлітків функцій ювенальної юстиції спрямованих на захист прав і свобод не повинне переривати процес соціалізації особи неповнолітнього. Крім цього, соціальні функції індивідуальної віктимологічної профілактики, виконання яких необхідне з погляду потреб особи і суспільства, повинні знайти належне віддзеркалення у відповідних правових актах.

АНДРОГІННІСТЬ: ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ВІКТИМНОСТІ ОСОБИ

Титко А.В., слухач магістратури ННПФПСКМ НА ВС

Актуальність даної проблематики полягає саме у підвищенні віктимності особи жертви через гендерну приналежність особи. Сучасні дослідження визначають гендер як стратифікаційну категорію та ставлять його в один ряд з такими категоріями, як вік, раса чи клас. У процесі свого історичного розвитку людське суспільство нагромадило значну кількість стереотипів, пов'язаних з цими категоріями.

Серед вчених, які присвятили свої праці дослідженню даної проблеми були такі представники як С.Бем, Ш.Берн, Н.Хамітов, Е.Маккобі, К.Джаклін, Г.Мартін, С.Сендс, О.Соконова.

В.П.Кравець визначає гендерний стереотип як спрощений, стійкий, емоційно забарвлений образ поведінки і рис характеру чоловіків і/чи жінок.

Власне статевая ідентифікація є суб'єктивним відчуттям приналежності до певної статті, тобто усвідомлення того, що «Я чоловік» або «Я жінка». Статевая ідентифікація є внутрішнім відчуттям маскуліності чи фемініності. Гендерна роль є об'єктивним, зовнішнім проявом того, що людина є чоловіком, жінкою або двостатевою. При цьому людина говорить і поводить себе таким чином, щоб показати оточуючим або собі самому те, наскільки він є чоловіком чи жінкою. У більшості людей статевая ідентифікація та роль збігаються. При розладі статевої ідентифікації, при якому люди вважають, що є жертвами біологічної помилки і суворо укладені в тіло, несумісне з їх суб'єктивним сприйняттям статі, спостерігається в певній мірі розбіжність між анатомічною природою та статевою ідентифікацією.

З точки зору чоловічого канону й норми, жінка повністю залежить від чоловіка, бо є істотою неповноцінною, дефективною, як «друга стать» (французька феміністка Симона де Бовуар свою знамениту книгу назвала саме так, «Друга стать»). Але в деяких випадках ці дві ознаки можуть поєднуватися в характері особи, що породжує якісно нове явище як «андроґінність».

У світлі останніх подій та підвищення зацікавленості більшості до такої явища як «андроґіни» не можна не сказати саме про підвищення їх ролі жертви априорі в соціальному середовищі.

Для початку визначимо дефініцію поняття «андроґінність» – одночасна присутність в одній людині стереотипних для даного суспільства ознак чоловіка і жінки (необов'язково в рівній мірі). Розрізняють психологічну андроґінність, яка проявляється у поведінці

та виявляється у високих показниках одночасно за шкалам і маскулінності та фемінності; іміджеву андрогінність, яка є поєднанням у зовнішньому вигляді чоловічих і жіночих рис .

Про це заговорили ще в 70-х роках ХХ століття, після публікації американських психологів Е.Маккобі та К.Джаклін «Психологія статевих відмінностей», які дійшли висновку, що численних фундаментальних відмінностей між чоловіком і жінкою немає.

Тут варто згадати концепцію Сандри Бьом і поняття «андрогінії», покладене в її основу: незалежно від статі людина може мати риси як маскулінності, так і фемінності, що «дозволяє людям менш жорстко дотримуватися статевої норми і вільно переходити від традиційних жіночих занять до традиційно чоловічих». Американська дослідниця полілила параметри чоловіків і жінок на чотири групи: маскулінний (індивіди, чи то чоловіки, чи то жінки з яскраво виявленими традиційно чоловічими якостями, наприклад, честолюбство, рішучість та ін.); фемінний, в якому виражені такі традиційно жіночі якості, як лагідність, емоційність тощо; андрогінні – це особи, в котрих поєднуються і традиційно жіночі і традиційно чоловічі риси; і четверта група – люди, позбавлені як рис маскулінності, так і рис фемінності.

Ці особи в силу своєї соціальної, правової, а головне психологічної незахищеності найчастіше стають жертвами злочинів. Вони дискримінуються, думка не береться до уваги, а права порушуються. Замість того, щоб суспільство дало змогу визначити причинність виникнення даного явища та забезпечити попередження його в майбутньому, надати психологічну або й психіатричну допомогу, андрогінні перетворилися на легку жертву суспільства. Їх поведінка та манери, спосіб мислити та передавати власні думки, головне їх відмінність від решти – усе це в сукупності призводить до несприйняття суспільством та небажання сприймати їх оточуючими.

Як засвідчують дослідження, нетрадиційна гендерна ідентифікація в середовищі представників романтико-ескапістських субкультур у більшості випадків має демонстративний характер або зумовлена прагненням наслідувати сучасну моду. У молодіжному середовищі протест проти стереотипів суспільства розглядається як основний символічний капітал. Порушення прийнятих у суспільстві статевої норми ідентифікацій є одним із варіантів цього протесту. Однак не слід заперечувати й той факт, що відповіді деяких респондентів та спосіб їх самоідентифікації можуть свідчити про реальну трансгендерність, схильність особи до гомо- чи бісексуальності, позагендерне сприйняття суспільства. З огляду на це дуже важливо вчасно виявляти мотиви такої поведінки у підлітків і вживати заходів відповідно до їхніх психологічних особливостей.

У тому випадку, коли трансгендерність слугує молодій людині засобом для привернення до себе уваги, демонстрації своєї

винятковості, корекційна робота повинна бути спрямована на діагностику психологічних проблем підлітка та водночас пошук альтернативних шляхів їх вирішення. Доцільно залучати до такої роботи батьків, адже досить часто подібна поведінка свідчить про дефіцит уваги та любові саме в сім'ї. Загалом нетрадиційна гендерна самоідентифікація у таких осіб зникає із закінченням підліткового віку або з усуненням проблеми, що її спричиняла.

Якщо ж психологічні тести свідчать про реальну схильність особи до трансгендерності, гомо- чи бісексуальності, завдання, які стоять перед педагогами та психологами, значно ускладнюються. У цьому випадку необхідно вживати комплекс заходів, спрямованих на гендерну самоідентифікацію підлітка, розуміння ним відмінності між поняттями «гендер» і «стать». Не лась змогу переконати особу в тому, що її поведінка та почуття є варіантом норми. Таку роботу слід проводити надзвичайно обережно, щоб не спровокувати мобінгу у школі чи в сім'ї.

Підсумовуючи вище викладене можна дійти висновку, що саме підлітки з її вразливою психікою та нестійким установами стають найчастіше жертвами невизначеної гендерної самоідентифікації, що в подальшому призводить до процесу андрогінності. А саме це робить цю категорію підлітків найбільш вразливою та нездатною протистояти реаліям життям, вони перетворюються на так звану «касту недоторканих» без ані найменшого шансу на виправдання та спроби самореалізації.

Отже, проблема вродженої схильності деяких осіб до гомо- чи бісексуальності або ж трансгендерності вимагає створення об'єктивної системи діагностування такої схильності. Лише на базі такої системи можливо розробити адекватні педагогічні методи, які б полегшували усвідомлення особою власних гендерних особливостей, сприяли відповідному розвитку особистості та мінімізували негативний вплив деяких жорстких суспільних норм. Результатом корекційної роботи повинне стати виховання повноцінного члена суспільства, здатного комфортно почуватися в ньому незалежно від власної гендерної ідентифікації.

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ЯК ОБ'ЄКТ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Мікіш А.С., ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Фіктивне підприємництво в Україні є похідним від існуючих проблем у сфері підприємництва та оподаткування нашої держави. Характеристика сучасних умов підприємництва в Україні має переважно негативне забарвлення, про що й свідчить аналіз

статистичних даних що до вчинення фіктивного підприємництва. Так, з початку 2008р. по листопад 2012р. включно органами внутрішніх справ України зареєстровано 2322 випадки фіктивного підприємництва, зокрема: 2008 - 453 , 2009 - 460 (динаміка 1,5 %); 2009 - 460 , 2010 - 521 (динаміка 13,3 %); 2010 - 521 , 2011 - 565 (динаміка 8,4 %). Натомість, у 2011 році вчинено 565 злочини (розслідувано 345 крим.справ), а у 2012 - 323 (розслідувано 290 крим.справ). У той же час кількість вироків судів за ст. 205 КК України у порівнянні з кількістю порушуваних кримінальних справ є дуже низька. Це пояснюється тим, що значна частина таких злочинів залишається невиявленою з різних причин, а тому й далеко не всі випадки фіктивного підприємництва потрапляють в офіційну статистику, тобто є високо латентними. Оскільки, за останні десять років, факти використання фіктивного підприємництва в Україні не тільки не зменшилися, а навпаки, стали досить поширеними, наприклад, за вказаний період, тільки податковою міліцією виявлено підприємств з "ознаками " фіктивності понад п'ятдесят тисяч.

Причинами та умовами поширення фіктивного підприємництва, за матеріалами власного дослідження, є:

1. Деструктивні тенденції в розвитку ринкових відносин в економіці і соціальній сфері: а) економічно та соціально невмотивований радикалізм і непослідовність у здійсненні реформ; б) розрив виробничо-господарських зв'язків, падіння виробництва і зростання посередництва на шляху товару від виробника до споживача; в) збереження дії криміногенних факторів, властивих адміністративно-командним методам в керівництві економікою; г) посилення диференціації життєвого рівня населення; д) відсутність у більшості громадян навичок економічної поведінки в умовах розвитку ринкових відносин, правовий нігілізм і юридична неграмотність у здійсненні господарських операцій; е) цілеспрямовані дії злочинного світу, що переслідує в сфері економіки власні корпоративні інтереси.

2. Відсутність реальної захищеності легітимних економічних відносин, відставання правотворчої діяльності від потреб господарської практики; лібералізація правового регулювання підприємницької діяльності та пом'якшення відповідальності за правопорушення у цій сфері; безсистемне прийняття правових актів стосовно окремих елементів економічної системи, у зв'язку з чим згадані акти не тільки не співвідносяться один з одним , але іноді носять суперечливий характер.

3. Відсутність ефективної системи державного контролю за процесами перерозподілу, рухом капіталів, діяльністю господарюючих суб'єктів і т.п.

4. Недоліки організації в економічних структурах документообігу та обліку матеріальних цінностей, контролю за їх використанням, помилки в підборі, розстановці кадрів і т.п.

5. Недоліки в діяльності правоохоронних органів, відставання організаційно-управлінських заходів реагування на зміну криміногенної ситуації у сфері економіки.

Процес руйнування господарських зв'язків, загальний спад виробництва ведуть до зупинки підприємств, зростання безробіття, різкого зниження рівня життя людей. Фінансова криза, проблеми міжнародних відносин є тими об'єктивними умовами, які не можуть не впливати на поведінку людей, їх психологію, мораль, принципи.

Для формування і розвитку підприємництва потрібні не тільки певні соціально-економічні умови, а й соціокультурні підстави у вигляді певних традицій, цінностей, так як соціокультурні фактори є органічною частиною всіх процесів у суспільстві - економічних, соціальних, політичних, моральних. На думку багатьох західних дослідників православної культури, православ'я не формує специфічних духовних стимулів до трудової та підприємницької активності.

Різка поляризація суспільства на багатих і бідних певною мірою стимулювала зниження духовно-морального потенціалу суспільства. Зокрема, рівень освіти має двоякий вплив на рівень злочинності даної категорії. З одного боку, більш освічена людина може краще спланувати злочин, а значить, мати більше вигоди від злочину і менші витрати. З іншого боку, у неї може бути набагато більше можливостей в легальному секторі з високими доходами.

Вирішальним фактором зростання кримінальної активності в економічній сфері стало прагнення суб'єктів господарської діяльності до досягнення максимального прибутку, який в умовах високих підприємницьких ризиків (інфляція, неплатежі, високі податки, корупція, шахрайство та ін.) часто можна було досягти тільки з використанням протиправних методів. Також, суттєво детермінує економічну злочинність, зокрема фіктивне підприємництво, проникнення в підприємницьку діяльність осіб з корисливою антигромадською орієнтацією. Багато хто (в першу чергу молоді люди) знаходяться в стані пошуку "гідного" місця в суспільстві, прагнуть отримати високі доходи будь-якою ціною. Згідно вибіркового дослідження, приблизно близько 80 % опитаних молодих людей (18-25 років) без осуду ставляться до можливості отримання матеріальних коштів для відкриття своєї справи незаконним шляхом, а майже кожен другий (48%) рішуче виправдовує подібні дії.

Ще одним суттєвим чинником є існуючий порядок реєстрації суб'єктів господарювання, що створив не тільки механізм вільного

вибору економічної діяльності юридичними та фізичними особами, а й сприятливі умови для кримінального середовища.

На стані економічної злочинності позначається і деформація відносин у сфері управління економікою. Вона викликана насамперед некомпетентним втручанням деяких державних структур в економічну діяльність, прийняттям непродуманих рішень, а часом і свідомим створенням умов для реалізації корисливих цілей. Однією з причин кримінальної ситуації в економіці є недостатнє наукове опрацювання проблеми фіктивного підприємництва. По суті правоохоронні органи виявилися не готовими до роботи в нових економічних умовах.

Враховуючи такий стан справ у державі, правоохоронні органи разом з іншими державними органами повинні об'єднати зусилля в боротьбі з фіктивним підприємництвом, насамперед з виявлення та усунення причин і умов, що їх породжують. А, отже, причини та умови фіктивного підприємництва, доцільно класифікувати на: 1) Загальні або сукупні причини, зокрема: ставлення до власності; диспропорції в системі розподільних відносин; деформації в системі товарно-грошових відносин; недоліки у проведенні реформ і управлінні економікою; наявність суперечностей та прогалин у законодавчій базі; невідповідність законодавства вимогам ринкової економіки; відсутність субординації законів і нормативних документів один одному. 2) Конкретні або специфічні причини, насамперед: відсутність у переважній більшості громадян навичок економічної поведінки в умовах розвитку ринкових відносин; низька поінформованість про процедури і правила здійснення угод та інших господарських операцій; несвоєчасне державне реагування на зміну характеру економічної злочинності, яке відбувається через відсутність державної системи кримінологічного моніторингу економіки, тобто безперервного спостереження, оцінки і прогнозу явищ, що виникають в економіці; низький рівень розкриття злочинів у сфері фіктивного підприємництва, що призвело до створення умов для великої кількості осіб, що їх вчиняють.

СУТНІСТЬ НАСИЛЬСТВА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ЙОГО ВИДИ

Качелюк О.О., слухач магістри ННІПФПСКМ НАВС

Найбільш гостро проблема насильства в сім'ї постає серед неповнолітніх громадян. Це пов'язано здебільшого з вразливістю та необізнаністю дітей. Вразливість дітей до насильства пояснюється їх фізичною, психичною та соціальною незрілістю, а також залежним (підлеглим) становищем по відношенню до дорослих, незалежно від того, чи є це батьки, опікуни, вихователі, вчителі.

Насильство в сім'ї, зокрема, стосовно неповнолітніх – це особлива сфера дослідження, вивченням якої займаються фахівці з педагогіки, психології, соціології, кримінології, кримінального права, адміністративного права та науковці з інших галузей знань.

Базовим документом, спрямованим на захист дітей, є Конвенція про права дитини, прийнята Організацією Об'єднаних Націй. З часу ратифікації Конвенції про права дитини, Україна значно просунулася як на шляху вдосконалення нормативно-правової бази, покликаної забезпечити виконання положень Конвенції ООН про права дитини, так і в справі забезпечення цих прав на практиці.

Конституція України гарантує рівність у правах дітей незалежно від походження, а також від того, народилися вони в шлюбі чи ні. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом. Утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на державу. На основі Конституції, в Україні прийнято низку законів та підзаконних актів, які можна поділити на кілька груп.

Під насильством щодо неповнолітніх розуміється сукупність суспільно-небезпечних і кримінально-протиправних умисних діянь (дії або бездіяльності), поєднаних з фізичними діями на організм іншої людини (або погрозою такої дії) за допомогою впливу на психіку, який здійснюється членом сім'ї відносно іншого її неповнолітнього члена (незалежно від факту їх спільного або роздільного проживання), проти волі останнього; таких, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують такі блага особи, як життя, здоров'я або тілесну недоторканість.

Цей вид насильства досить розповсюджений і широко практикується у всіх прошарках суспільства та сімей різного фінансового й соціального статусу, але через характерну латентність домашнього побутового насильства воно не було предметом публічного обговорення.

Головними рисами, що характеризують насильство щодо неповнолітніх є мета, повторність та динамічність такого насильства.

Метою такого насильства є домінування над неповнолітнім та контроль його поведінки.

Повторність проявляється в тому, що насильство щодо неповнолітнього має тенденцію до систематичного повторення.

Динамічність насильства полягає в тому, що воно є процесом, тобто розвивається поступово і має циклічний характер і за відсутності протидії має постійну тенденцію до посилення.

Можна виділити такі види насильства щодо неповнолітніх:

1. Фізичне насильство — усі форми травматизму, спричинені навмисними діями дорослих: переломи кісток, черепно-мозкові травми, синці на тих частинах тіла, на яких вони не повинні з'являтися, коли дитина грається, опіки, подрапини, опіки від цигарок, сліди людських укусів;

споживання невідповідної їжі, напоїв або медикаментів(наприклад, наркотиків чи алкоголю, щоб змусити дитину заснути).

2.Сексуальне насильство. Це залучення дітей або підлітків до 18 років до сексуального життя дорослих без розуміння та згоди перших на це, а також просте споглядання чи присутність при сексуальних діях або сексуальна експлуатація дитини. Слід зазначити, що фахівці розуміють під діями сексуального характеру щодо неповнолітніх залучення дитини за її згодою або без такої згоди до сексуальних дій із дорослим (або людиною, яка старша від дитини не менш, ніж на три роки) задля отримання останнім сексуального задоволення або вигоди.

3.Емоційне (психічне) насилля — це вплив на психіку дитини шляхом залякування, погроз (зокрема фізичною розправою), щоб зламати волю до опору, заблокувати відстоювання своїх прав та інтересів, примус робити те, що суперечить її моральним принципам, висміювання, дратування, кривдження, залякування, постійна критика, ігнорування, приниження, тероризування.

4.Байдуже ставлення (забідбання дитини) — небажання задовольнити потреби в одязі, їжі, медичній допомозі, тобто батьки не надають адекватну опіку і захист.

5. Економічне насильство. Економічне насильство в сім'ї, відповідно до закону, — це навмисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу й іншого майна або засобів, на які потерпілий має передбачені законом права, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного або психічного здоров'я.

Головна задача сьогодні – це не ліквідація причин та умов насильства, а попередження насильства в сім'ї. Держава повинна ефективно реагувати на випадки насильства в сім'ї та забезпечувати повну реабілітацію тих, хто пережив це насильство. Необхідними заходами з попередження насильства в сім'ї, насамперед, повинні бути популяризація Закону України “Про попередження насильства в сім'ї”, стимулювання як громадськості, так і органів влади та місцевого самоврядування до його більш широкого застосування, підвищення рівня ознайомленості громадян з їх природними і охоронюваними законом правами.

Таким чином, головними заходами попередження насильства стосовно неповнолітніх є: сприяння діяльності жіночих неурядових організацій; регулярне опублікування офіційної статистики насильства в сім'ї; розроблення методичних рекомендацій з наведеним невичерпним переліком дій, що можуть відноситись до того чи іншого виду насильства в сім'ї, та із зазначенням індикаторів, які можуть свідчити, що по відношенню до особи було скоєно той чи інший вид насильства в сім'ї; сприяння суспільному усвідомленню серйозності проблеми за допомогою рекламної кампанії в пресі, телевізійних програм та фільмів на тему попередження насильства в сім'ї; корекція сімейного виховання, насамперед, заборона фізичного покарання дитини, підвищення педагогічної культури батьків; створення

науково-практичного коментарю до Закону України “Про попередження насильства в сім’ї”, в якому необхідно більш чітко визначити коло осіб, на яких розповсюджується дія закону.

ЖЕРТВА ВБИВСТВ ТА ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ З НЕОБЕРЕЖНОСТІ

Крумiна М.В., здобувач кафедри кримiнологiї та кримiнально-виконавчого права НАВС

Проводячи порiвняльний аналіз жертв необережних вбивств та тiлесних ушкоджень, що вчинюються з необережностi, слiд зазначити, що жертвами вбивств з необережностi жiнки стали у 14,3 % випадкiв, жертвами середнiх чи тяжких тiлесних ушкоджень 48,1 %.

Разом з тим, приблизно 90 % жiнок стали жертвами зазначених злочинiв внаслiдок сiмейно-побутових конфлiктiв або конфлiктiв мiж знайомими (сусiди, колеги по роботi, друзi). Вчинення вбивств та тiлесних пошкоджень внаслiдок таких конфлiктiв має свої особливостi, пов’язанi з високою латентностю дозлочинної поведiнки. В багатьох випадках, сiмейне насильство приховується через почуття сорому, традицiями, якi не дозволяють потерпiлим жiнкам повідомляти про такі акти в правоохороннi органи. Це призводить до зменшення ефективностi проведення запобiжних заходiв i значно ускладнює захист потенцiйних жертв вiд злочинiв такого характеру.

В результатi конфлiктiв на сiмейно-побутовому ґрунті вчинено 13,0 % тяжких та середньої тяжкостi тiлесних ушкоджень та 8,5 % вбивств з необережностi. Серед жертв тiлесних ушкоджень 11,5 % складають дружини злочинцiв, 5,5 % – чоловiки, 3,8 % – дiти, 8,7 % – батьки подружжя. Жертвами вбивств з необережностi у 9,5 % випадкiв є дружини винних, у 4,7 % – чоловiки, у 3,8 % – дiти, у 4,7 % випадкiв – батьки.

Важливе значення з вiктимологiчної точки зору має вiк жертв необережних вбивств та тiлесних ушкоджень. Адже, вiк особи свiдчить про її життєвий досвiд, свiтогляд, соцiальнi позицiї, вiктимну «враженiсть».

Наведенi данi свiдчать про пiдвищену вiктимностiю осiб найбільш активного вiку: бiльшiсть потерпiлих вiд вбивств та тiлесних ушкоджень з необережностi, належать до вiкової групи вiд 30 до 49 рокiв. Крім того, цiкавою закономiрностю є те, що вiковi характеристики жертв цих злочинiв та злочинцiв, що їх вчинили, майже спiвпадають; отже, цi двi категорiї осiб знаходяться в одній вiковiй групi.

Слiд звернути увагу на те, що жертвами необережного тяжкого або середньої тяжкостi тiлесного ушкодження пiсля 60 рокiв, стали 17,5 % осiб, вбивств з необережностi – вiдповiдно 9,5 %, що перевищує вiдповiднi показники вiкової групи 50–59 рокiв. Цей феномен,

очевидно, пояснюється тим, що сам по собі похилий вік, пов'язаний із ослабленням фізичної сили, може виступати за певних умов обставиною, яка сприяє вчиненню необережних злочинних дій щодо особи, посилюючи провокуючий ефект неправильної поведінки людей похилого віку.

Відносно освітнього рівня можна побачити чітку закономірність, що найвищий рівень віктимності спостерігається у осіб з неповною середньою та середньою освітою. При цьому, жертвами майже кожного другого вбивства з необережності стають особи з неповною середньою освітою.

Причина цього полягає в тому, що між освітнім рівнем жертви і рівнем віктимності її поведінки існує певна залежність: зі зниженням рівня освіти зростає нездатність особи передбачувати наслідки своїх дій, які можуть мати провокуючий характер. Наприклад, у сфері побуту необачна поведінка жертви сприяє поступовому накопиченню у злочинця негативних переживань, емоційної напруженості, що врешті решт проявляється в насильницьких діях.

До віктимологічно значимих обставин належить також низький рівень культури. По-перше, особи, які поводять себе некультурно, найчастіше викликають негативну реакцію з боку оточуючих, що може призвести до виникнення конфлікту. По-друге, низький культурний рівень особи нерідко є причиною невміння оцінити обстановку та можливі наслідки своєї поведінки.

Соціальний стан потенційної жертви, спосіб її життя, особливості поведінки в сукупності з розвитком стосунків із потенційним злочинцем можуть сприяти зародженню у свідомості останнього антисуспільної установки, спровокувати необережну поведінку, що може призвести до вчинення злочину. Разом з тим, розумне поведіння потенційної жертви здатне ослабити злочинну реакцію злочинця, викликати його симпатію, побоювання можливих наслідків власних дій, страх перед покаранням тощо.

Стійкі антисоціальні властивості потенційної жертви необережного злочину (систематичне пияцтво, дрібне хуліганство, бійки, аморальні вчинки в побуті тощо) супроводжуються відповідними девіаціями психіки (низький рівень самокритичності, притуплення самоконтролю та ін.). В критичній ситуації вони можуть призвести до вчинення необережних, а часом відверто провокаційних дій, здатних викликати неадекватну реакцію оточуючих.

За результатами вивчення кримінальних справ автором встановлено, що в стані алкогольного сп'яніння перебували 19,1 % жертв необережних вбивств та 11,5 % жертв необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень.

Крім того, у людини в стані алкогольного сп'яніння, ослабляється гальмуюча діяльність кори головного мозку, тому вона часто буває образливою та конфліктною. Її поведінка може бути легковажною,

цинічною, зухвалою, егоїстичною, такою, що створює конфліктну ситуацію.

Також, як з'ясувалося в ході дослідження, 9,5 % жертв необережних вбивств зловживали наркотичними засобами. Причому іноді сам процес внутрішньовенного введення наркотику стає причиною заподіяння смерті. Наркомани, не розуміючи наслідків своєї поведінки, не завжди вживають необхідних заходів застереження, що забезпечили б стерильність медичного інструменту при введенні наркотиків. Крім того, наркомани, так само, як алкоголіки, у стані наркотичного сп'яніння не можуть належним чином оцінювати ситуацію, що склалася, і тому стають потенційними жертвами злочинних посягань.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Гульятєва М.П., слухач Кіровоградського відділення ННІЗН НАВС

На даному етапі розвитку Української держави мають місце різні негативні явища, які відбуваються в економіці, політичному житті, соціальній та інших сферах життєдіяльності суспільства. Складні умови, в яких перебуває на сьогоднішній день держава, фактично обумовили не лише погіршення матеріального становища значної частини населення та зростання психологічної напруги, але й негативно позначилися на криміногенній ситуації в державі. При цьому серед усієї сукупності злочинних посягань особливе занепокоєння викликають ті, що спрямовані саме на осіб жіночої статі та людей похилого віку.

Віктимна поведінка формується протягом певного проміжку часу і має свій появ у кожної людини по – різному. Людина починає вести себе зухвало, навіть не підозрюючи про те, що сама провокує небезпеку. Дехто починає боятися при появі навіть незначної небезпеки, інші – залишаються спокійними, навіть тоді, коли ситуація стає надзвичайно напруженою і серйозною. Неможливо залишити без уваги ту категорію осіб, які самі шукають небезпеку, тобто свідомо провокують зловмисників на злочинні дії. Інколи звичайна поведінка одних осіб може здатися віктимною іншим людям.

Поняття віктимології використовується не тільки в психології, але і в криміналістиці. Статистика запевняє, що чимало злочинів на сексуальному ґрунті відбуваються саме тому, що жінка своєю поведінкою провокує з боку нападників (чоловіків) активні дії направлені на порушення її статевої недоторканності. Деякі жертви сексуального насилля свідомо провокували гвалтівника на близькість та допускали подібний прояв з боку потенційного гвалтівника, в свою чергу існує категорія жертв, які провокували нападника не усвідомлюючи наслідки своєї поведінки. Крім названих вище категорій необхідно виділити і таку, що взагалі не приймала участі в

створені злочинної ситуації, тобто все виникало спонтанно, нападник міг випадково зустріти жертву, з якою був не знайомий.

Основи віктимної поведінки лежать у свідомості. Так чи інакше люди усвідомлюють, що їх модель поведінки суперечить якимось загальноприйнятими нормам. Та допускають, що рано чи пізно це може спровокувати біду.

При прийнятті рішення про віктимну поведінку людина керується аж ніяк не здоровим глуздом і логікою, а швидкоплинними позивами і емоційними спалахами. Люди можуть свідомо чи несвідомо провокувати злочинця (потенційного злочинця) на вчинення протиправного діяння.

Віктимна поведінка – така поведінка жертви, яка полегшує та провокує скоєння проти неї злочинних дій. Іншими словами, віктимна поведінка – це вчинки або дії людини, які так чи інакше провокують заподіяти їй шкоду. Як правило, така поведінка людина використовується для того, щоб: – спровокувати злочинця на вчинення певних дій; – створити обстановку вигідну для нападу; – привернути увагу.

Віктимність окремої особи (індивідуальна віктимність) – схильність стати в певних обставинах жертвою злочину. В залежності від особистісних якостей і поведінки конкретного індивіда ступінь його уразливості може перевищувати середній (підвищена віктимність) або бути нижчим від середнього (мінімізована віктимність).

Ступінь віктимності будь-якої людини може бути зведений до нуля. Усе залежить від того, чи людина обирає найбільш оптимальний варіант поведінки, аби не створювати віктимну ситуацію.

Дані кримінально-правової статистики свідчать, що значна кількість протиправних діянь зумовлені поведінкою самої жертви злочину, а саме: особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним з неадекватними діями в звичайній ситуації: недбалістю ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності та збереження майна; небажанням повідомити правоохоронні органи про злочинні дії, що вже мали місце стосовно неї; легковажним ставленням до правил, які покликані охороняти суспільний порядок і безпеку; участю в незаконній угоді; провокаційною поведінкою.

За своїм характером віктимна поведінка може бути: - конфліктною, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію чи бере активну участь в конфлікті, що виник (ініціатором бійки або вступає в бійку на боці однієї зі сторін). Особливими різновидами такої поведінки є необхідна оборона, затримання злочинця та правозахисна активність;

- провокаційною (демонстрування багатства, екстравагантна зовнішність, неправильна поведінка жінки, що створює враження про її доступність, тощо);

- легковажною (довірливість і наївність неповнолітніх та інших осіб, які неспроможні протистояти нападникові, створення аварійних ситуацій на шляхах пішоходами й водіями).

У межах криміногенної ситуації поведінка жертви може бути оцінена як: - негативна, тобто така, що провокує злочин або створює для нього об'єктивно сприятливу ситуацію (форми провокації різні: від фізичного чи психічного насилля стосовно злочинця чи його близьких до їх образи, проявів неповаги до громадського порядку та загальновизнаних норм моралі); - позитивна, що проявляється у протидії злочинцеві, у виконанні громадського обов'язку тощо; - нейтральна, що не сприяла вчиненню злочину.

Отже, вквітима поведінка – це те, що потрібно зрозуміти, усвідомити і навчитися контролювати. Від природи жертв не існує, більшість людей самі провокують скоєння злочинів проти них своєю поведінкою. В деяких випадках вквітмність залежить від соціального статусу особи.

Для уникнення небезпечних ситуацій необхідно визначитися з тим, чи правильно чине особа в певній ситуації.

ВИДИ ВКІТМНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ТИПОЛОГІЯ ЖЕРТВ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Полин Г.С., магістр права, старший лаборант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Розробка дієвих заходів по профілактиці насильницької злочинності на вквітмологічній основі та запобігання підвищеній вквітмності потенційних жертв припускає, у першу чергу, пізнання особистості і проникнення в механізм спонукальних мотивів поведінки потерпілого від злочину, у тому числі і розглянутої категорії.

Результати численних досліджень дозволяють стверджувати, що вирішальна роль у вчиненні злочину належить антигромадській спрямованості особистості злочинця. Ступінь деформації особистості злочинця залежить від наявності в її структурі особливого неповторного сполучення різних негативних індивідуальних факторів.

Тим часом, у багатьох роботах відомості і висновки про потерпілих носять викривальний характер. Акцент часто робиться на їх аморальності, антигромадському способі життя, неналежній поведінці, причому не тільки в обставинах, що безпосередньо передують злочину, але й у цілому. Умисно чи мимоволі вони виступають у ролі головної причини злочину і якимсь непомітно, особливо в конкретних прикладах, міняються місцями зі злочинцями. Здається, що таке ставлення до жертви злочину надмірно перебільшено. Так, за даними С.Б. Алімова, аморальна чи протиправна поведінка потерпілого, яка безпосередньо передує вчиненню злочину у сфері побуту, спостерігається не більш ніж в одному випадку з десяти[1]. Стосовно

до дозвільних злочинів ця частка незначно (по 2-3%) збільшується. Трохи інші дані приводить Г.І. Чечель. Він дає наступну класифікацію потерпілих від убивств: 1)Невинна (ідеальна) жертва злочину - 41% від загального числа потерпілих по вивчених справах. Значна частина з них знаходилася в родинних стосунках з убивцею. Переважна більшість засуджених за убивство раніше були засуджені за злочини проти особистості, ніде не працювали, систематично пиячили, негідно поводитися в побуті і т.д. Як видно, вчинення злочину не було несподіванкою для навколишніх. 2)Жертва, яка стала такою у силу своєї поведінки і характеризується негативними особистісними особливостями - 33,4%. У переважній своїй більшості потерпілих характеризуються тими ж негативними особистісними особливостями, що й убивці. 3)Жертва, яка при певних обставинах сама може стати злочинцем, - 12,9 %. Найчастіше за все задовго до вчинення убивства між ними складалися конфліктні відносини, які переростали у взаємні сварки, а часом і в бійки, і жертвою убивства міг стати кожен з них. 4)Жертва, яка винятково цілком сама винна у вчиненому злочоді неї посяганні, тобто яка одночасно є і злочинцем, - 12,7%. У зазначених випадках можна сказати, що вина убивці знаходиться в безпосередній залежності від протиправної поведінки жертви злочину. У дану групу входять саме ті потерпілі, які перш ніж стати такими, вчинили самі злочин по відношенню до винних в майбутньому (образу, фізичне насильство, крадіжку й ін.).

Як бачимо, взагалі заперечувати провокаційну роль аморальної чи протиправної поведінки жертв злочинів не можна. Така поведінка повинна розцінюватися як обставина, яка пом'якшує відповідальність, але її роль не можна гіперболізувати, фактично виправдуючи злочинця. Безперечно, що потерпілі, поведінка яких у предзлочинній обстановці і безпосередньо в ситуаціях злочинів, була агресивною, пасивною, некритичною і т.д., "потрапили" у них уже як власники певних віктимних рис. Ці задатки не беруться "з нічого". Якщо індивід у процесі формування особистості набуває підвищені віктимні потенції, то тим самим створюється реальна (але не фатальна) можливість небезпечного для нього розвитку подій, хоча ці події можуть наступити й у віддаленому майбутньому. Інакше кажучи, закладаються основи віктимологічної ситуації, яка включає сукупність обставин формування особистості з підвищеними віктимними потенціями, конкретну життєву ситуацію, злочин і обставини, що склалися після його вчинення, у яких безпосередньо реалізується індивідуальна віктимність, розглянуті як єдиний причинно пов'язаний процес. Для багатьох потерпілих від насильницьких злочинів, те, що вони стали жертвами, не є випадковим, а образно кажучи було обумовлено їх поведінкою і індивідуальними особливостями.

Підсумовуючи існуючі у літературі точки зору по даному питанню, а також результати власного вивчення потерпілих, автор розрізняє наступні види віктимності: а) віктимність як сукупність соціально-

психологічних особливостей особистості, пов'язаних з особливостями соціалізації останньої; б) віктимність як виключно соціальна властивість, обумовлена виконанням деяких соціальних функцій (професійна чи "рольова" віктимність); в) віктимність як біофізіологічна властивість особистості (вікова віктимність); г) віктимність як наслідок патологічного стану особистості ("віктимність-патологія"); д) віктимність як наслідок постійного спілкування (змушеного чи за власним бажанням) із криміногенним елементом (віктимність спілкування).

Слід підкреслити, що в реальному житті зазначені різновиди віктимності нерідко супроводжують чи "накладаються" один на одного. З цього приводу можна зробити наступні висновки: - заподіяння потерпілому шкоди нерідко було пов'язано з його поведінкою у минулому і негативною характеристикою (36,7%); багато хто з потерпілих відрізнялися слабовіллям, хворобливим самолюбством, запальністю, уразливістю, зловживали спиртними напоями (42,4%); 3) переважну більшість потерпілих - випадкові особи, яких молоді злочинці раніше не знали (61,2%); 4) значний відсоток потерпілих з числа знайомих складала члени родин і родичі правопорушників, співмешканці, випадкові знайомі, з якими вони безпосередньо спілкувалися перед здійсненням злочину (28,9%); 5) кожен шостий потерпілий в момент злочину знаходився в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння і був не здатний учинити належний опір нападаючому злочинцю.

Як бачимо, дані висновки цілком відповідають приведеному нами вище змісту поняття віктимності. При цьому найбільший інтерес у спеціальному профілактичному аспекті, що безпосередньо представляє перший різновид віктимності. Саме тут виразно проглядається "віктимність" віктимологічних характеристик у генезисі індивідуальної злочинної поведінки.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ

Надточий Г.О., слухач магістратури НАВС

Особа потерпілого ще недостатньо вивчена у кримінологічному, соціологічному та віктимологічних аспектах. Вивчення віктимності неповнолітніх має значне теоретичне, практичне значення для вирішення питань щодо визначення заходів запобігання злочинам.

Дану проблему досліджували ряд авторів. Зокрема, над нею працювали такі вчені, як: О.М. Джу́жа, Н.В. Кулакова, О.Є. Мойсеєва, В.В. Витвицька та інші дослідники.

Проблема забезпечення та захисту прав неповнолітніх є однією з найголовніших. Необхідність особливого захисту дітей уперше було проголошено у Женевській декларації прав дитини 1924 р., потім підтверджено в Загальній декларації прав людини 1948 р., а також у Декларації прав дитини 1959 р. і закріплено у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та у Конвенції про права дитини 1989 р. В Україні Конвенцію ООН про права дитини було ратифіковано постановою ВР № 789–ХІІ від 27 лютого 1991 р., а згодом також усі вище згадані конвенції.

У Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року стаття 10 проголошує, що кожній дитині гарантується право на особисту недоторканість, свободу та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, учбових та інших дитячих закладах мають забезпечуватись на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі і гідності.

Держава повинна здійснювати захист дитини від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, жорсткого і недбалого поводження з нею, експлуатацію в тому числі сексуальне зловживання, включаючи дані дії з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Але на нашу думку в законодавстві ще необхідно вносити деякі зміни, це також стосується кримінальної відповідальності за вчинення сексуального насилля з боку батьків, або осіб, які їх замінюють.

Неповнолітні стають об'єктом сексуальних злочинів, за даними Міністерства внутрішніх справ України, сексуальне насилля відносно дітей до 15 років вчинюється майже у 30% від загальної кількості злочинів цієї категорії. Найчастіше насиллю піддаються діти від 8 до 12 років.

Статеві злочини щодо неповнолітніми є суспільно небезпечними, перш за все через те, що об'єктом цих злочинів – є статева недоторканість неповнолітніх, а в разі застосування насильства – то і здоров'ям цієї найбільш незахищеної частини населення. Нині неповнолітні є тією категорією осіб, яка стала найбільш ураженою у зв'язку з відсутністю необхідних правових норм, спрямованих на захист прав неповнолітніх, або неналежним їх виконанням, недоліками в роботі правоохоронних органів, несвоєчасним реагуванням громадськості, громадських організацій та мікрогруп на вчинені аморальні й протиправні дії та на подальше запобігання останнім.

Внаслідок вчинення цих злочинів нерідко порушується подальший нормальний і психічний розвиток потерпілих, у них можуть формуватись неправильні, з моральної точки зору, уявлення про статеві стосунки, а згодом – і деформації їх особистості. Дослідження свідчать, що ряди повій у значній мірі поповнюються за рахунок осіб, які в дитинстві відчували на собі розбещуючий вплив дорослих.

У кримінологічній характеристиці статевих злочинів щодо неповнолітніх відмічено їх високий рівень латентності, на що звертається увага багатьма дослідниками. Тому зареєстровані злочини даної категорії і засуджені особи не відображають дійсної картини розповсюдженості таких злочинів, фактично їх набагато більше.

Також хотілося б додати, що сексуальні зловживання щодо дітей набули величезних масштабів і в інших державах. Це проблема не лише України, а всієї міжнародної спільноти. Але в Україні, враховуючи економічну нестабільність, падіння моралі, загострення протиріч у різних сферах соціального життя дане питання набуває особливої гостроти і потребує застосування термінових заходів щодо протидії цим злочинам і особливо для їх попередження. Тому наукова розробка цих питань виключно важлива.

Як висновок хотілося б сказати про необхідність більш ґрунтовної протидії цим злочинам, вдосконаленні діючого в Україні законодавства, спрямованого на охорону статевої недоторканості неповнолітніх, а також попередженні цих злочинів і зокрема віктимної поведінки неповнолітніх. Необхідно систематично проводити заходи щодо захисту неповнолітніх від злочинних посягань, створення правових основ для здійснення віктимологічної профілактики. В навчальних закладах необхідно проводити агітаційно-роз'яснювальну роботу, а також проводити профілактичні бесіди з неповнолітніми.

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ, СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ

Миролюк В.В., слухач магістра тури ННІФПКМ НАВС

Жертва злочину (потерпілий) є істотним елементом у процесі виникнення злочину і контролю за злочинністю. Ще в 1941 р. Ганс фон Гентіг говорив про зв'язок між злочинцем і жертвою, наприклад, про взаємодію між шахраєм і обманутим. Він виокремив певну частину злочинності як “процес, в якому антигромадські елементи пожирають один одного”.

Якщо кримінологія займається пошуком криміногенних факторів, що сприяють розвитку злочинності, та їхнього місця у структурі особи злочинця, то віктимологія має робити те саме відносно віктимогенних чинників, які викликають злочинні наміри в особі потерпілого. Таким чином, злочинець і жертва стають немовби самостійними і не пов'язаними один з одним. Однак, на думку Гентіга, це не так, оскільки жертва формує, виховує злочинця і завершує його становлення. Вона мовчазно погоджується стати жертвою, кооперується зі злочинцем, провокує його. Зрозуміло, жодних домовленостей при цьому не укладається — це символічна взаємодія.

Потерпілий від злочину (ст. 49 КПК України) - особа, котрій злочином безпосередньо заподіяно моральну, фізичну чи майнову шкоду. Про визнання громадянина потерпілим, особа, що проводить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд - ухвалу.

Беручи до уваги наведене визначення, віктимологічна характеристика потерпілого охоплює більш широке коло ознак.

Жертва у віктимології - це особа або певна спільнота людей, котрій прямо чи опосередковано завдано будь-якої шкоди від злочинного посягання. Таке широке трактування особи потерпілого дає можливість комплексно дослідити всі її ознаки.

Латентна жертва - це особа, що реально постраждала від злочину, але з якихось причин цей факт залишився невідомим для офіційного обліку. Тож латентними жертвами є і ті потерпілі, котрим закон надав право вибору - повідомляти чи не повідомляти про злочин, який стався (справи приватного обвинувачення).

Важливо також розрізняти випадки, коли статус потерпілого особа приписує собі без достатніх на те підстав і, навпаки, коли він їй нав'язується. Роль жертви може бути реальною та уявною (мається на увазі її самооцінка). Принципове значення має і виділення персоніфікованих та колективних ролей. Хоча віктимологія, переважно, вивчає конкретні жертви, але не варто забувати, що нерідко саме від групової поведінки залежить процес перетворення на жертву як групи осіб, так і окремих її членів.

Типи жертв злочинів:

Випадкова жертва — особа стає такою внаслідок збігу обставин. Взаємовідносини, що виникли між жертвою та злочинцем, не залежать від їхніх волі та бажання.

Жертва з незначним ступенем ризику — особа, що живе при нормальних для всіх людей факторах ризику, але віктимність якої зростає непередбачено під впливом конкретної несприятливої ситуації.

Жертва з підвищеним ступенем ризику — особа, котра має низку віктимних ознак. До цієї категорії належать два основних види жертв: жертви необережних злочинів, коли характер роботи, яку вони виконують, або їхня поведінка в громадських місцях мають більш високу, ніж звичайно, віктимність; жертви умисних злочинів, соціальний статус яких або роль, яку вони виконують, пов'язані з підвищеним ризиком (працівники правоохоронних органів і воєнізованої охорони тощо). Жертвами цього типу можуть бути й особи, віктимність яких зростає внаслідок конкретних взаємин між жертвою та злочинцем, а також діями третіх осіб, котрі породили конфліктну ситуацію. Віктимність може проявитися також у манерах поведінки майбутньої жертви, в її зовнішності.

Жертва з дуже високим ступенем ризику-особа, морально-соціально деформована якої не відрізняється від правопорушників. Вона характеризується стійкою анти суспільною спрямованістю, схильністю

до алкоголю, наркотиків, статевою розбещеністю тощо. Висока віктимність — це стан, який тривалий час не зникає і після того, як особа змінила свою поведінку.

Отже, класифікація жертв необхідна не тільки для їх вивчення, а й, більшою мірою, для організації спеціального напрямку запобіжної роботи — віктимологічної профілактики.

Дослідження особи злочинця має надзвичайно важливе значення, особливо для профілактики злочинів. Втім, поняття особи злочинця досить умовне і формальне, оскільки віднесення певних дій до числа злочинних залежить від законодавця. Він, як відомо, може скасувати кримінальну відповідальність за дії, що раніше розглядалися як злочинні.

У цілому особу злочинця можна визначити як певну модель, соціальну та психологічну, якій притаманні специфічні риси, це: антисуспільні погляди, негативне ставлення до моральних цінностей, схильність до вибору суспільно небезпечного шляху для задоволення власних потреб або прояву необхідної активності при недопущенні негативного результату. Це визначення охоплює і тих, хто вчинив злочин умисно, і тих, хто винен у злочинній необережності.

Метою дослідження особи злочинця насамперед є недопущення такої поведінки у майбутньому. У цьому передбачається вивчення трьох складових - особи злочинця, причин та механізму злочинної поведінки, запобігання злочинам. Втім, це аж ніяк не обмежує дослідження впливу соціальних факторів. Криміногенні якості особи формуються та реалізуються під впливом зовнішніх обставин або їх можуть спровокувати ситуаційні обставини. Відомо: одна й та ж ситуація сприймається та оцінюється різними людьми по-різному. У механізмі індивідуальної злочинної поведінки особа злочинця відіграє керівну роль щодо зовнішніх факторів. Тому вчинення злочину необхідно розглядати не тільки як результат простої взаємодії особи з конкретною життєвою ситуацією, а як наслідок, реалізацію криміногенних особливостей особи, яка взаємодіє з ситуативними факторами. Чи неминучою є злочинна поведінка? Її може і не бути, це залежить як від самої особи, так і від зовнішніх обставин, що здатні зашкодити такій поведінці, навіть виключити її.

Вивчення особи злочинця має будуватися на правовій основі - повинна вивчатися особа, яка визнається суб'єктом злочину. Тому категорія має часові межі - з моменту вчинення злочину і до відбуття покарання. Після відбуття покарання особа вже - не злочинець, а тому не може досліджуватися як особа злочинця. Людина звільняється від покарання не тому, що виправилася, а тому, що сплинув визначений законом строк покарання. Але потрібно вивчати не тільки тих, хто вчинив злочин, а й тих, чий спосіб життя, спілкування, погляди та орієнтації свідчать про таку можливість, яка реальністю може і не стати. У сфері досліджуваних інтересів: алкоголізм, наркоманія,

протитуція та інші антисуспільні явища і, відповідно, ті, хто вчиняє такі дії. Це повинно слугувати базою для науково обґрунтованої системи профілактики злочинів, у тому числі і ранньої.

СТАВЛЕННЯ ЗЛОЧИНЦІВ ДО ЖЕРТВ В СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛЬНІЙ СУБКУЛЬТУРІ

Ісаков П.М., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри кримінально-виконавчого права ІКВС НАВС

Ставлення злочинців до своїх жертв є однією з центральних проблем у віктимології. І не випадково. Розуміючи це питання, можна вибудувати успішну модель як боротьби із злочинністю, так і виправлення та ресоціалізації засуджених, реабілітації потерпілих від злочинів. Вище сформульована проблема є багатопланою і тісно інтегрована, як і сама кримінальна субкультура, в суспільні відносини, які, з одного боку, формують і визначають засадничі положення кримінальної субкультури, з іншого боку, відчувають на собі зі сторони останньої певний вплив (на пострадянському просторі – досить значний, а в сучасній Україні, де за різними оцінками дослідників від 50% до 70% економіки знаходиться в «тіні», а переважна частина політичного істеблішменту в силу різних причин має тісні зв'язки з криміналітетом, - занадто значний). Тезисно окреслимо деякі основні положення піднятої проблематики.

По-перше, сучасна кримінальна субкультура, як і суспільство, дуже сильно підпали під вплив грошей в найгіршому значенні цих слів (період «дикого накопичення капіталу» в Україні не закінчився, а з огляду на український менталітет, сучасний фінансовий стан країни, політичну ситуацію, слабкість державних інститутів влади і громадянського суспільства, суспільний розбрат – триватиме в найближчій перспективі і далі). Як наслідок – панування прямої матеріальної вигоди у ставленні злочинців до своїх жертв. Станом на 01.10.2013 р. за різноманітні корисливі злочини відбували покарання у виді позбавлення волі 53479 осіб (61%).

По-друге, цинічне та зневажливе в своїй основній масі ставлення злочинців до потерпілих. Сучасне суспільство в своїй основній масі є, за великим рахунком, бездуховним в глибинному сенсі цього значення. Історичний порівняльний аналіз та архівні документи засвідчують лише про поглиблення цієї прірви. На користь вищенаведеного твердження свідчить поширення фактів вимагання та шахрайства як серед самих засуджених, так і таких дій відносно осіб, які знаходяться на волі, вчинених засудженими за допомогою засобів мобільного зв'язку.

По-третє, в залежності від приналежності до класифікаційних груп засуджених (їх виділяють 6) ставлення злочинців до своїх жертв є

диференційованим. Найбільш негативно до своїх жертв ставляться засуджені 4-6 класифікаційних груп, які найбільш соціально-педагогічно занедбані та криміногенно заражені. Складна економічна ситуація в країні, дуже високий рівень безробіття в багатьох випадках штовхають людей на скоєння злочинів. Жодним чином не виправдовуючи таких дій, автор закликає диференційовано підходити до таких злочинців. Особи з невисоким ступенем криміногенної зараженості в таких випадках намагаються скоювати корисливо-майнові злочини таким чином, щоб не зачепити інтереси приватного власника, особливо пересічного громадянина. Однак масове зубожіння суспільства та подальше падіння духовності роблять такі випадки все меншими і меншими кожного року.

По-четверте, стійка тенденція нівелювання ставлення засуджених до своїх жертв без різниці виду злочину. Виняток допускається лише у двох випадках: сексуальні злочини проти неповнолітніх; злочини майнового характеру проти «кримінальних авторитетів». В таких випадках виправдатись в рамках існуючих «понять» кримінальної ідеології вкрай важко. Хоча слід відразу відзначити, що комерціалізація кримінальної субкультури призвела до того, що грошово-майновий стан злочинця та його зв'язки дозволяють в принципі і це зробити. Останнім часом в кримінальній субкультурі відбувається активний процес змішування, створення нових та підміни багатьох існуючих кримінальних «понять». Масового поширення набула практика «по двійни» стандартів і норм.

По-п'яте, якщо жертвою злочинів є працівник правоохоронних, судових органів, це значно підвищує статус злочинця в кримінальній ієрархії. Але останніми роками, на відміну від попередніх, сформувалась, зокрема, в ДПтС України, наступна сумнівна схема: співробітники оперативних відділів, внутрішньої безпеки з метою перевірки інших співробітників служб направляють до них своїх довірених засуджених з незаконними пропозиціями (занести заборонені предмети, підготувати матеріали на УДЗ за винагороду тощо). Якщо співробітник пристає на пропозицію, замість того, щоб даного співробітника направити на позачергову атестацію і звільнити з органів за негативними моментами, «справу» доводять до затримання і кримінального переслідування. Це робиться через гонитву за «показниками» і налагодження сумнівної співпраці ОВ, ВБ з прокуратурою, СБУ, УБОЗ, УБЕЗ МВС, які, «отримуючи» співробітника ДПтСУ і ведучи його справу, роблять на «чужих головах» собі показники по боротьбі з корупцією. Відбувається підміна справжньої боротьби зі справжніми корупціонерами гонитвою за сумнівними показниками. Якщо не покінчити з цією ганебною практикою, кількість засуджених співробітників ДПтСУ за різні злочини з кожним роком буде тільки зростати. Апетит, як відомо, приходить під час приймання їжі.

Таким чином, вивчення проблеми ставлення злочинців до жертв в сучасній кримінальній субкультурі свідчить про те, що, зокрема, звуження матеріальної бази злочинного світу може дієво гарантувати покращення криміногенної ситуації в суспільстві і державі. Не дарма давня приказка стверджує, що якщо хочеш дізнатися справжню причину, потрібно шукати гроші чи (і) жінку.

СЕКЦІЯ 2. ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМУ МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Джу́жа О.М., доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС,
Колб С.О., юрист приватного підприємства (м. Луцьк)

Запобігання злочинності як різновид суспільної діяльності належить до таких важливих напрямів останньої, як соціальний контроль та соціальна профілактика. При цьому остання розуміється як цілеспрямована діяльність щодо запобігання порушенням будь-яких соціальних норм, усунення причин, що породжують ці порушення.

Як і будь-який різновид соціально-профілактичної діяльності, запобігання злочинам має свій специфічний предмет та свою конкретну мету.

Предмет становить діяльність щодо перешкодження дії детермінантів злочинності, передусім її причин і сприяючих умов, з метою обмеження, нейтралізації, а за можливості – й усунення їх дії. Цим визначається функціональна спільність та змістовний зв'язок усіх елементів запобіжної діяльності: її сфер, предмета, цілей, суб'єктів, об'єктів та ін.

Згідно з рівнями функціонування злочинності та її проявів запобігання злочинам має різні напрями, форми, рівні, види. Так, А. П. Закалюк обґрунтовано виділяє три рівні діяльності щодо запобігання злочинності, а саме: 1) загальносуспільний – здійснюється стосовно причин та умов злочинності загальносуспільного рівня; 2) груповий – здійснюється стосовно причин і умов злочинних проявів певної соціальної групи, що виділена за соціальною чи соціально-демографічною ознакою (злочинність робітників, службовців, жінок тощо) або належністю до спільного середовища (за місцем проживання, праці, навчання й ін.); 3) індивідуальний – спрямовується на причини і умови конкретного прояву.

При цьому через взаємозв'язок злочинності різних рівнів запобігальна дія стосовно них на одному рівні, зокрема вищому, чинить вплив на причини та умови нижчих рівнів і навпаки.

З таким підходом варто погодитися повністю. Залежно від спрямування обумовлюючого впливу детермінантів на злочинність взагалі або на її окремі види (різновиди), зокрема на злочинність у місцях позбавлення волі, запобіжна діяльність також поділяється та здійснюється стосовно детермінантів злочинності в цілому або щодо чинників, які обумовлюють її окремі види (різновиди).

Поряд із рівневою та видовою диференціацією небезпідставно А.П. Закалок запобіжну діяльність поділяє за масштабом (межами поширеності) здійснення на: а) загальнодержавну – в межах усієї держави; б) регіональну або галузеву – в межах регіону, міста, району, мікрорайону, галузі суспільних відносин; в) об'єктову – на конкретному об'єкті (підприємство, навчальний заклад); г) індивідуальну – стосовно конкретної особи та її мікросоціальних умов.

О.М. Джужа та інші науковці залежно від масштабів і мети застосування запобіжних заходів рівні профілактики аргументовано, і варто з цим погодитись, поділяють на загальносоціальний і кримінологічний, а їх класифікацію здійснюють за такими підставами: - соціальним рівнем запобіжної діяльності; -обсягом (масовістю) охоплення; - територіальним масштабом; - етапом впливу на об'єкт профілактики; - спрямованістю, видом (змістом) впливу;

1. суб'єктом розробки і застосування.

О.М. Бандурка та Л.М. Давиденко класифікацію профілактичних засобів здійснили за такими критеріями: за рівнем; об'ємом; масштабом їх застосування та характером змістовної сторони даних заходів. При цьому за рівнем та об'ємом застосування запобіжних заходів вони розрізняють загальну, особливу та індивідуальну профілактику.

У науковій літературі трапляються й інші підходи, проте, виходячи з того, що це не входить в основні елементи предмета даного дисертаційного дослідження, варто лише константувати, що всі вони носять дискусійний характер і мають теоретико-пізнавальне значення для повного і всебічного з'ясування змісту діяльності із запобігання злочинам, у тому числі на віктимологічному напрямку.

Щодо віктимологічного запобігання, то як встановили Ю.В. Баулін та В.І. Борисов, воно здійснюється на тих самих рівнях, що і профілактика злочинів, а саме це: - загальносоціальне віктимологічне запобігання; - спеціально-віктимологічне запобігання, яке так само, як і його аналог, частково складається з віктимологічної профілактики та віктимологічного запобігання; - індивідуальне віктимологічне запобігання злочинам.

ВІКТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ВІД НЕЗАКОННОЇ ТОРГІВЛІ ОРГАНАМИ І ТКАНИНАМИ ЛЮДИНИ

Ілляшенко О.В., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

В Україні як у будь-якій правовій державі, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Нажаль, ці положення у багатьох

випадках залишаються лише на папері. На сьогодні, на жаль набирають обертів такі явища як жорстокість, насилля, агресія, терор, тяжкі злочини, серед яких вбивство, торгівля людьми з метою вилучення її органів і тканин.

Забезпечення прав та свобод людини є на сьогодні глобальною проблемою сучасності, у розв'язанні якої має бути зацікавлене все суспільство, адже незаконна торгівля органами і тканинами людини набула в світі значного розмаху і, зважаючи на суспільну небезпеку, протидія у цьому напрямі має вестися наполегливо та безкомпромісно. Очевидним є той факт, що розв'язання зазначеної проблеми тільки завдяки національним засобам практично неможливе, а тому вважається доцільним об'єднання зусилля світового співтовариства в цілому.

Аналізуючи національні розбіжності діючих систем захисту прав пацієнтів у різних країнах, у тому числі й Європі, у більшості країн є основний перелік прав, котрі відображені у різноманітних міжнародних угодах, різних деклараціях щодо захисту прав людини, зокрема в Резолюції про приведення у відповідність законодавства держав-учасниць щодо питань вилучення, пересадки і трансплантації матеріалів організму людини № (78)29, прийнятій Комітетом Міністрів Ради Європи 11 травня 1978 р. відповідно до ст. 10 зазначається, що жодне вилучення не повинно мати місце за наявності чітких чи попередніх заперечень з боку померлого, зокрема, враховуючи його релігійні та філософські переконання. У разі відсутності висловленої чи такої, що малася на увазі, волі померлого, вилучення може бути проведено. Однак держава може вирішити, що вилучення не повинно проводитись, якщо після проведення практично можливого розслідування, враховуючи думку сім'ї померлого і в разі смерті недієздатної особи, її законного представника, заперечення стане очевидним; якщо померлий був недієздатний, може також знадобитися згода його законного представника. Також, відповідно до Декларації про трансплантацію людських органів, що була прийнята 39-ою Всесвітньою Медичною Асамблеєю ще у жовтні 1987 р. : «Купівля-продаж людських органів строго засуджується». До речі, в Україні цей же принцип закріплений в статті 18 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» (1999 р.) і звучить так: «Укладання угод, що передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини, за винятком кісткового мозку, забороняється».

Необхідно зазначити, що діяльність Всесвітньої медичної асоціації направлена на вироблення певних принципів, згідно з якими необхідно розвивати світову трансплантологію та її юридичне регулювання задля запобігання порушення прав людини. Водночас в резолюції ВНА 57.18 від 22 травня 2004 року, що має назву "Пересадка органів і тканин людини" наголошується, що Всесвітня асамблея охорони здоров'я,

занепокоєна тим, що багато недостає людського матеріалу задля трансплантації, щоб задовільними для задоволення потреби пацієнтів, й тому наполегливо призвала держави-члени приймати міри щодо захисту найбільш бідніших та уразливих груп від "трансплантаційного туризму" та продажу тканин і органів людини, у тому числі приділяти увагу більш важливій проблемі - міжнародній незаконній торгівлі тканинами та органами людини.

Варто відмітити, що всі відповідні аспекти запобігання та протидії торгівлі людьми з метою вилучення органів викладені у Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми та в Протоколі ООН про торгівлю людьми. Дані документи носять фундаментальний характер та всебічно охоплюють основні питання - від кримінального переслідування до надання допомоги та захисту - тим самим покриваючи три основні напрями - запобігання, захист та переслідування, котрі мають основоположний характер для ефективного питання про боротьбу з торгівлею людьми з метою вилучення у них органів або тканин. Дані юридично зобов'язуючі міжнародні документи розглядають всі важливі аспекти та містять основні норми боротьби з торгівлею людьми з метою вилучення органів. В заходах, котрі були передбачені в Конвенції Ради Європи СДСЕ № 197, розглядаються питання надання допомоги жертвам та забезпечення захисту жертв.

Отже, основними віктимологічними аспектами зазначених документів є: 1)заборона торгівлі людськими органами; 2)необхідність захисту прав як донора, так і реципієнта; 3)незалежність обсягу медичної допомоги від того, чи пацієнт є потенційним донором, чи ні; 4)необхідність констатації смерті донора мінімум двома незалежними лікарями, які не беруть участі у проведенні трансплантації, та деякі ін. Таким чином, зазначені аспекти, в основному, базуються на засадах презумпції незгоди крізь призму чіткої регламентації згоди особи чи інших нормативно визначених осіб на вилучення органів.

Виходячи з вищенаведеного необхідно зазначити, що основними аспектами, що стосуються віктимологічного захисту осіб, які можуть бути жертвами незаконного вилучення органів та тканин, яких повинні додержуватися всі Європейські держави і, що спрямовані на запобігання незаконній торгівлі органами і тканинами людини є: заборона торгівлі людськими органами, такі як: - необхідність захисту прав як донора, так і реципієнта; - незалежність обсягу медичної допомоги від того, чи пацієнт є потенційним донором, чи ні; - необхідність констатації смерті донора мінімум двома незалежними лікарями, які не беруть участі у проведенні трансплантації. Зазначені аспекти також мають бути враховані у всіх випадках юридичного регулювання захисту прав та свобод людини.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ

Мозоль С.А., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник докторантури та ад'юнктури НАВС

Кожне цивілізоване суспільство повинне забезпечити безпеку своїм громадянам. Злочини, які порушують статеву недоторканість статевої свободи є особливо небезпечні. Ця небезпека зростає тому, що особи, що постраждали від статевих злочинів, беззахисні проти статевих посягань. Вони можуть, навіть, не розуміти значення вчинюваних з ними дій.

Питання, пов'язані з захистом прав жертв злочинів неодноразово були об'єктом наукового дослідження. Проблеми віктимологічного запобігання злочинам проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, зокрема, зарубіжний досвід віктимологічної профілактики цих злочинів та поведіння з потерпілими висвітлюються в працях В.В. Василевича, В.В. Веселухи, Б.М. Головкина, О.М. Джужи, А.П. Закалюка, Т.Л. Кальченко, О.М. Костенка, Н.В. Кулакової, Ю.О. Левченка, Ю.О.С. Мойсеєвої, Д.В. Ривмана, В.С. Устинова, В.Е. Христенко, С.Ф. Денисова та інших вчених. Вказаний напрям регулярно вивчається науковцями, проводиться порівняльний аналіз національних законодавств щодо цієї проблематики, досліджуються різні методики протидії віктимізації населення.

Законодавство ряду зарубіжних країн має достатньо цікавий досвід реалізації віктимологічних заходів у протидії статевої злочинності та охорони громадян які стали жертвою статевого злочину. Аналіз міжнародного досвіду дасть можливість сформуванню системи наукових знань, а також допоможе врахувати позитивний результат при реформуванні законодавства України у відповідності з міжнародно-правовими стандартами у галузі захисту жертв злочинів та насамперед віктимологічної профілактики злочинності, зокрема і статевих злочинів.

Фундамент віктимологічної профілактики у розвинених країнах світу базується на інформуванні правоохоронними органами населення про сучасні форми прояву злочинності та можливості ефективного запобігання злочинам, забезпечення захисту потенційних жертв; створення умов для активного співробітництва населення і поліції.

Так у США значна увага приділяється такому науковому напрямку, як екологія безпеки, тобто мова йде про вплив таких факторів як організація культурного і природного ландшафту даної конкретної місцевості, ступеня комфортності житла та інших приміщень, де

проживають люди. Усе більшого поширення набули такі терміни, як «віктимогенні будинки, парки, вулиці», тобто ті приміщення чи місцевість, що сприяють віктимізації громадян. Страх американців стати жертвою злочину став домінуючим фактором їхнього життя, тому саме віктимологічним заход відноситься домінуюча роль у профілактиці злочинів. Відповідно до рекомендацій віктимологів, розробляються різноманітні брошури, в яких описуються як поводити себе в чужому місті, в які місця не потрібно ходити. Багато рекомендацій спрямовані саме для американців, як потрібно одягатися, як прогулюватися в чужому місті пізно увечері тощо.

Особливу увагу у віктимологічній профілактиці статевих злочинів займає діяльність по реабілітації осіб, які постраждали від злочину. В США діє багато організацій, які надають допомогу потерпілим, у вигляді безкоштовних юридичних послуг, фінансової допомоги, тимчасово місця проживання. Фінансуються дані програми федеральними коштами, але більша половина коштів це нефедеральне фінансування, яке в основному використовується для реабілітації жінок, які постраждали від статевих злочинів. Загалом цій країні діє більш 2000 таких програм по захисту жертв злочинів, з них більш 1400 підтримується Мін'юстом, на їх здійснення виділений федеральний Фонд у розмірі приблизно 35 млн. доларів. Не федеральне фінансування є ще більшим і складає 200 млн. доларів. Реалізація подібних програм реально дозволяє знизити рівень саме насильницької злочинності і надати необхідну допомогу жертвам злочинних зазіхань.

У віктимологічній профілактиці статевих злочинів у Канаді серйозна увага приділяється розвитку різних аспектів соціального контролю. Однією з його форм є ведення своєрідних досьє практично на всіх жителів Канади. Інформація, що міститься в цих досьє, надає чималу допомогу у профілактиці і розслідуванні злочинів. Досьє включає самі різні відомості: демографічні дані, деякі психологічні характеристики, дані про доходи та наявності грошових коштів у банках, відомості про судимість та вчиненні правопорушень. Кожен громадянин Канади має право ознайомитися з матеріалами свого досьє (виняток становлять матеріали, отримані від секретних інформаторів) і звернутися зі скаргою до суду, якщо визнає, що інформація там не відповідає дійсності.

У Великобританії існує дійова програма, так званої сусідської взаємодопомоги, що являє собою систему налагодження стосунків, які йдуть значно далі, ніж тільки спостереження за підозрілими людьми чи потенційно небезпечними подіями, що відбуваються у місцевості постійного проживання громадян.

Порівняльне новим напрямком віктимологічних досліджень у цій країні є так звана «екологія людського розвитку». Прихильники даної теорії роблять акцент на аналізі процесів соціалізації у районах з найбільш високим рівнем насильницької злочинності. При цьому

особлива увага приділяється психологічним та соціальним аспектам формування саме особистості неповнолітніх та їх найближчого оточення.

Японська система впливу на злочинність найбільш цікава тим, що в ній майже ідеально вдалося поєднати відносно ліберальність з високою ефективністю. Особливий інтерес у віктимологічній профілактиці статевих злочинів представляє діяльність японських поліцейських. Територія Японії розбита на 15 тисяч ділянок, на кожному з яких створено оригінальний структурний підрозділ - так звану поліцейську будку. Поліцейські будки цілодобово позмінно обслуговує кілька бригад поліцейських (у сільській місцевості поліцейська будка є частиною житла поліцейського офіцера). Будка оснащена транспортом (велосипедами та автомобілями) та засобами зв'язку. Методика роботи такої будки нескладна: один поліцейський об'їжджає ділянку (зазвичай на велосипеді) у пошуках сигналів про пригодах, інший поліцейський чергує біля входу в будку в готовності прийняти відповідні заяви громадян, резервний поліцейський відпочиває або оформляє документи, про що надійшов сигнал.

З метою віктимологічної профілактики статевих злочинів, що вчиняються стосовно неповнолітніх та захисту молоді від шкідливого впливу поганой компанії поліцейські офіцери Японії на добровільній основі навчають дівчаток і хлопчиків різних видів спорту (в основному бойовим мистецтвам), розповідають їм про культурне життя району, про живопис, музику тощо.

Менш гуманна, але не менш ефективна система впливу на злочинність в Китайській Народній Республіці. Дослідження таких систем, які на шкоду гуманності призводять до серйозного успіху в протидії злочинності, має наукову і практичну цінність у зв'язку з тим, що їх трансформація може проходити як у бік антигуманізму так і у бік істотної гуманізації.

Вельми істотні фактори впливу на злочинність в КНР - китайська ідеологія і пропагандистсько-виховна політика. Її принциповими установками є формування у громадян з раннього дитинства безмежної відданості батьківщині, безмежної віри в політичних лідерів, їх мудрість і межує з божественним провидінням правильність проведеної ними політики, справедливості встановленого в країні порядку.

Потужний пропагандистський апарат дозволяє залучати широкі маси до вирішення загальнонаціональних проблем, серед яких не останнє місце посідає насильницька злочинність. Коли у розвитку кримінальних процесів намітилися тривожні тенденції, в країні розгорнулася загальнодержавна кампанія проти зростання злочинності. Взагалі, проведення широкомасштабних кампаній - один з основних методів керівництва суспільством в КНР, найбільш улюблений китайськими керівниками спосіб надання дієвого впливу

на розвиток різних соціальних процесів, у тому числі і кримінальних. Практика таких кампаній має і позитивні і негативні сторони.

Одним з найважливіших інструментів проведення державної політики щодо віктимологічної профілактики в КНР є сім'я. Майже так само, як у Стародавній Спарті, китайцям вдалося забезпечити досить всеосяжний контроль сімейних відносин. Це дозволило зробити первинну клітинку соціального життя одним з головних елементів китайської системи впливу на злочинність. Допомогою різних соціальних механізмів китайському державі вдалося створити потужну систему впливу колективу на окремого індивіда.

Охарактеризовані заходи головним чином повинні мати запобіжну роль у вирішенні зазначеної проблеми, та механізмів запобіжного впливу на зниження рівня віктимності осіб у ставевих злочинах.

Україні вкрай необхідно всебічно враховувати корисний зарубіжний досвід, правильне застосування якого може реально допомогти у справі віктимологічної профілактики ставевих злочинів та захисту жертв злочинів, дотриманню їх прав і поверненню до повноцінного життя.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Залевська В.В., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

У процесі історичного розвитку людство використовувало два основних способи протидії злочинності: покарання за вчинений злочин та профілактику злочинів. Система заходів попередження злочинів проти власності базується на засадах загальносоціального характеру, які покликані забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання людей, а також на позитивних загальносоціальних зрушеннях економічного, культурно-виховного, правового, організаційного характеру, що дає можливість протистояти криміногенним чинникам. Одним із факторів вчинення корисливо-насильницьких злочинів проти власності виступає поведінка самої жертви злочину, яка обумовлена: особливостями ситуаційного стану (сп'яніння), станом здоров'я (дефекти органів сприйняття), особливим психічним настроєм, пов'язаним з неадекватними діями в звичайній ситуації; недбалим ставленням до безпеки своєї особистості, честі, гідності і збереження майна; небажанням повідомити правоохоронним органам про злочинні дії, які вже мали місце стосовно нього; легковажним відношенням до збереження свого майна; участю у незаконній угоді; провокуючою поведінкою.

Для того, щоб не стати жертвою корисливо-насильницьких злочинів проти власності необхідно запровадити наступні заходи:

1) проведення профілактичної роботи з потенційними жертвами злочинів з урахуванням демографічних, фізичних та соціально-рольових та соціально-психологічних властивостей особи;

2) здійснення віктимологічної профілактики, що включає в себе навчання потерпілих засобом нейтралізації конфліктів у сфері соціально-економічних та сімейно-побутових відносин, створення у свідомості людей стереотипу ненасильницького вирішення конфліктної ситуації, прийняття спеціальних заходів щодо потерпілих з підвищеним рівнем віктимності;

3) впровадження спеціальних комплексних програм заходів щодо організації фізичної та психологічної безпеки жертви, інформування про передбачені законом заходи самооборони;

4) оперативне реагування суб'єктів профілактики на заяви, скарги на сімейно-побутові конфлікти, негайний захист об'єктів від злочинних посягань;

5) здійснювати систематичне контролювання найбільш кримінально-вразливих місць, де відносно часто вчинюються насильницькі злочини проти власності з урахуванням часу їх вчинення та інших криміногенних факторів (відсутність світла в нічний час, транспорту, не облаштованість парків, скверів тощо);

6) вихід у ефір регулярних телепередач, радіопрограм, рубрик газет, де роз'яснюються ті чи інші засоби захисту від нападу злочинців, правила поведінки в екстремальних ситуаціях.

7) врахування віктимогенних факторів та створення спеціальних карт із зазначенням найбільш криміногенних районів і доведення їх до відома громадськості;

8) розширення масштабів розповсюдження заходів охоронної сигналізації в приміщеннях, де знаходиться майно громадян, обладнання сигналізацією автостоянок та гаражів;

9) вжиття різноманітних заходів щодо припинення криміногенного впливу рецидивістів та професійних злочинців на неповнолітніх та молодь;

10) вивчення та аналіз практики реагування на правопорушення, які вчиняються на сімейно-побутовому ґрунті і з часом можуть перерости в злочини корисливо-насильницького характеру;

Розкриваючи основні форми віктимологічної профілактики, слід зазначити, що в якості об'єктів такої профілактики можуть виступати як окремі громадяни з високим рівнем віктимності, так і групи населення, а також, визначене середовище чи віктимогенна територія. Вибір об'єкта дозволить визначити кількість сил і засобів, необхідних для вирішення поставлених завдань.

Здійснення ефективних заходів профілактики злочинів проти власності можливе лише за умов тісної взаємодії правоохоронних органів із засобами масової інформації: пресою, радіо - і телемовленням, які здійснюють віктимологічну профілактику,

інформуючи населення, як поводитися в тій або іншій криміногенній ситуації, а також розміщуючи так звану соціальну рекламу профілактичної спрямованості для віктимологічної освіти громадян та повідомлення про результати правоохоронної діяльності на даному напрямі.

Запобіжні заходи, що здійснюються сьогодні, спрямовані головним чином на осіб з антисуспільною поведінкою, від яких можна очікувати скоєння злочину. Така спрямованість зрозуміла, втім, у багатьох випадках не останню роль відіграють і потерпілі. Тому найважливішою постає проблема вивчення жертв злочинності. Тривалий час правоохоронні органи акцентували увагу на злочин та злочинця і залишали осторонь жертв злочинів. Як наслідок, дотепер немає повного обліку потерпілих, не вивчаються їх особистісні особливості, інколи проводяться заходи віктимологічної профілактики.

Тому актуальною проблемою є зробити віктимологічну профілактику невід'ємним елементом боротьби зі злочинністю. Діяльність із попередження злочинів, що традиційно здійснювалася переважно «від злочину» або «від злочинця», необхідно значною мірою переорієнтувати у бік віктимологічної профілактики, головним призначенням якої є допомога людині уникнути небезпеки стати жертвою злочину. Це дасть змогу охопити превентивним впливом велику кількість людей - потенційних жертв корисливих злочинів.

На жаль, віктимологічна профілактика злочинів ще не набула широкого поширення у нашій країні. Заходи віктимологічної профілактики мають розроблятися з урахуванням специфіки місцевої кримінальної ситуації і через засоби масової інформації доводитись до відома населення.

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Стьопіна А.М., слушач магістратури ННІПФПСКМ НАВС

Злочинності як соціальному явищу успішно протидіяти можна лише спрямувавши зусилля на подолання конфліктів особи з суспільством та людей між собою. При цьому першочерговим постає завдання захисту соціально незахищених верств населення (до яких відносяться особи похилого віку) від негативних проявів сучасного життя, враховуючи притаманне їм зазвичай скрутне матеріальне становище, правову необізнаність, обмежені фізичні можливості та надмірну довірливість. Дбайливе ставлення до цієї категорії співгромадян є одним із основних показників рівня розвитку суспільства, його цивілізованості та соціальної спрямованості.

Відомий німецький суспільний діяч, економіст і політолог Карл Генріх Маркс зауважував, що історія і така наука, як статистика, з вичерпною очевидністю доводять, що суспільство ніколи не вдавалося ані виправити, ані залякати покаранням. Беручи зазначене до уваги, вбачаємо підстави для висновку про необхідність реалізації спеціальних заходів протидії та запобігання злочинності щодо осіб похилого віку, що має стати одним із ключових стратегічних завдань держави на сучасному етапі розвитку.

Віктимологічна профілактика є елементом системи попереджувального впливу на злочинність і зазвичай розглядається як самостійний напрям кримінологічної профілактики злочинів із власним об'єктом впливу, поставленими завданнями, специфічним і методами і формами впливу. Її метою є застосування заходів віктимогенного характеру на потенційного чи реального потерпілого.

Останнім часом викликає занепокоєння активізація діяльності організацій, які користуючись правовою необізнаністю та довірливістю літніх осіб, намагаються заволодіти їх коштами під приводом влаштування різних розіграшів, пропозицій бонусних програм, «безоплатних» подарунків тощо. З метою запобігання можливим проявам шахрайства науковцями висловлюються пропозиції щодо рекомендацій уповноваженим органам державного контролю, внутрішніх справ та прокуратури більш ретельно перевіряти правомірність такої діяльності, а також застосовувати заходи непрямого впливу (передження, профілактично-превентивні бесіди з керівництвом тощо).

Важливою складовою у системі заходів віктимологічної профілактики є роз'яснювальна, інформаційна і виховна робота з особами похилого віку з метою формування в них відповідного ставлення до рекламних оголошень, повідомлень у засобах масової інформації, інформаційних плакатах, брошурах із пропозиціями неадекватно великих винагород, до особистого спілкування з можливими шахраями тощо. З метою більш ефективного сприйняття літніми людьми таких роз'яснень вони мають бути конкретними, доступними і зрозумілими за змістом, з наведенням прикладів життєвих реалій. Спілкування працівників міліції з літніми людьми дозволяє змоделювати конкретні ситуації, які зазвичай передують протиправному посяганню, дати рекомендації щодо подальшої поведінки для уникнення злочинної провокації.

Роз'яснювальна робота може стати більш ефективною у разі безпосереднього спілкування з особами похилого віку дільничних інспекторів міліції, працівників соціальних служб, територіальних центрів обслуговування літніх осіб, на яких покладено обов'язки догляду за ними.

Також цілком слушним є зауваження Ю.О.Репецької щодо доцільності більш активного залучення банками готівкових коштів літніх осіб, які нерідко накопичують та тримають певні суми вдома, у результаті чого стають жертвами різних злочинів проти власності. З цією метою державою можуть застосовуватися програми підтримки подібних ініціатив фінансово-кредитних установ.

Заслугою підтримки і висловлена пропозиція використання так званого методу «сусідського контролю» по відношенню до осіб похилого віку, досить поширеного у зарубіжних країнах. Вказаний метод полягає у встановленні у будинку літньої особи «кнопки тривоги», під'єднаної до розташованого поряд сусідського будинку. У разі небезпеки сусід має можливість швидше прийти на допомогу потерпілому ще до того, як відреагують на подію правоохоронні органи.

Таким чином, під час обрання заходів віктимологічної профілактичної роботи необхідно, на чому наголошується і в наукових працях, оцінювати особу (або групу) з точки зору її можливої віктимізації, особистісних якостей, які можуть зумовлювати її віктимність, зовнішніх факторів, що постійно впливають на цю особу.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Тороканець Н.В., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

Статеві злочини щодо неповнолітніх представляють підвищену суспільну небезпеку. Основним чинником віктимності неповнолітніх є їх вік, що обумовлений незавершеністю формування особи у біологічному та соціальному плані. Неповнолітнім особам властиві недосконалість захисних механізмів психіки і неадекватне ставлення до самих себе та оточуючих.

Своїм способом життя неповнолітні свідомо чи несвідомо здатні не лише спровокувати злочинне посягання проти себе, а й навіть полегшити його вчинення. Досить часто зацікавленість статевими зносинами у неповнолітніх жертв формується внаслідок перегляду відеофільмів, телепередач, які демонструють різні сторони інтимного життя людини. Тому не виникає сумнівів, що засоби масової інформації впливають на формування віктимної поведінки неповнолітніх жертв статевих злочинів.

Зокрема, віктимність у неповнолітніх визначається також сукупністю таких соціально-психологічних чинників як неповна родина, низький матеріальний рівень життя, брутальність, ворожість, автономність, директивність і непослідовність батьків, відсутність психологічного контакту, обмеженість у прояві щиросердної теплоти

до дітей та ін. Чим гірший рівень виховання, тим помітнішою стає соціальна боязкість та залежність підлітків стати жертвою статевих злочинів.

На жаль, неповнолітні з підвищеною віктимністю та послабленими індивідуальними якостями, які не можуть чинити опору злочинцю, повинні стати об'єктом особливої уваги держави і суспільства, найближчого оточення, рідних їм людей. Поряд з цим, варто відмітити, що досвід статевого насильства, яке отримала особа в дитинстві, підвищує для неї ризик стати жертвою сексуального насильства у дорослому віці.

Сексуальні зловживання щодо дітей набули величезних масштабів і в різних державах. Це проблема не лише України, а всієї міжнародної спільноти. Але в Україні, враховуючі економічну нестабільність, падіння моралі, загострення протиріч у різних сферах соціального життя дане питання набуває особливої гостроти і потребує застосування термінових заходів щодо протидії цим злочинам і особливо для їх попередження.

Віктимологічна профілактика статевих злочинів серед неповнолітніх повинна включати насамперед заходи не правового, а педагогічного та психологічного характеру. Велику увагу треба приділяти аналізу сімейної атмосфери, виховання та й у цілому рівня соціалізації неповнолітніх. Батьки та педагоги мають реалізовувати основні заходи з метою зниження рівня віктимності своїх дітей. У першу чергу, вони зобов'язані забезпечити нормальний розвиток дитини з метою раннього виявлення фізичних чи психічних вад, правильне загальне виховання та формування культури міжособистісного спілкування.

Необхідно здійснювати пропаганду правових знань через ознайомлення читацької та глядацької аудиторії з основними правами та обов'язками громадян, пояснювати такі кримінально-правові поняття, як крайня необхідність, необхідна оборона, затримання злочинця тощо.

Потрібно налагодити активну агітаційно-роз'яснювальну роботу, вживати заходів щодо виявлення стандартних віктимологічних ситуацій; розробляти пропозиції щодо їх уникнення; налаштовувати підлітків на лінію поведінки, яка б унеможливила чи мінімізувала прояв його віктимних властивостей. Важливим напрямком віктимологічної профілактики серед неповнолітніх є розробка психолого-правової профілактичної програми та її використання в навчально-виховних закладах для превентивної роботи з батьками та неповнолітніми.

Значний вплив на неповнолітніх може мати висвітлення в засобах масової інформації антисуспільної діяльності неформальних

підліткових угруповувань та пропаганда альтернативних їм організацій.

Потрібно привертати увагу до питань, пов'язаних з винністю самого потерпілого, тобто такої поведінки особи, коли вона створює умови для вчинення злочину. Необхідно роз'яснювати батькам, що їх особистий приклад та віктимологічна самопрофілактика є дієвою школою виживання для дітей.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про різний характер віктимної поведінки неповнолітніх жертв статевих злочинів, яка може відповідати природним законам соціального життя людей у суспільстві, або суперечити їм. Врахування особливостей поведінки неповнолітньої жертви має важливе значення для профілактики, розслідування та призначення покарання винним. Адже досить часто неповнолітні стають жертвами сексуального насильства не випадково – як правило, це зумовлено їхньою поведінкою та умовами виховання.

ЗАХОДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ЗМІ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Кальченко Л.В., інспектор відділу зв'язків з громадськістю НАВС

Злочинність неповнолітніх останнім часом набуває загрозливих розмірів, що потребує негайних та ефективних заходів її запобігання. В Україні, за статистичними даними, 34 тис. дітей перебувають без нагляду батьків, із них 18 тис. жебракують і фактично знаходяться під впливом криміногенних чинників, 14 тис. підлітків виростили у функціонально-неблагополучних сім'ях, 19 тис. неповнолітніх засуджено, понад 50 тис. перебувають на обліку в міліції. Враховуючи вказану ситуацію органи внутрішніх справ відроджуючи старі, відшукує нові форми взаємодії з громадськістю у напрямку віктимологічної профілактики серед неповнолітніх та молоді.

Зокрема, у напрямку запобігання безпритульності та бродяжництва серед неповнолітніх, широкого розповсюдження набули і інші форми залучення засобів масової інформації до співпраці. Тільки за минулий рік було розшукано понад 100 дітей завдяки спільному проекту Міністерства внутрішніх справ та акціонерного товариства закритого типу “Магнолія-ТВ”. Договір про взаємодію та співробітництво з реалізації проекту щодо поширення відомостей через засоби масової інформації про неповнолітніх, які зникли безвісти, був підписаний представниками МВС України та генеральним директором “Магнолії-ТВ”.

Згідно з цим договором інформація щодо зниклих оперативно направляється безпосередньо працівниками кримінальної міліції в справах дітей до “Магнолії-ТВ”. Потім, завдяки цій телекомпанії, прохання про допомогу в пошуку дітей отримує велика кількість громадян, а розміщене на екрані кольорове фото дитини допомагає чіткіше зорієнтуватися в прикметах розшукуваного. Наразі ця телекомпанія також встановила біг-борди з фотографіями розшукуваних дітей по всьому місту та транслює вказану інформацію на моніторах в потягах київського метро. Вважаємо, що така форма співпраці міліції і телевізійників допомагає оперативно реагувати на заяви батьків про зникнення дитини, залучаючи до пошуку громадськість. Отже, завдяки новій ефективній формі співпраці міліції, телевізійників та громадськості неповнолітні набагато швидше повертаються додому.

Останнього часу набуло широкого розповсюдження проведення різноманітних благодійних заходів та акцій для соціальної підтримки багатодітних сімей, функціонально-неспроможних та неповних сімей, дітей-інвалідів, сиріт та інших категорій малозабезпечених громадян України.

Не залишились осторонь і працівники правоохоронних органів. Зокрема, представники МВС спонукали громадські організації, бізнесменів і “просто сумлінних людей” надавати матеріальну і моральну підтримку дітям-сиротам та дітям, що залишились без опіки батьків. Представники міністерства внутрішніх справ під час відвідання школи-інтернату для сиріт у Радомисльській області, яка близько 20 років знаходиться під патронатом МВС України, кожного разу коли відвідують цю установу, передає неповнолітнім одяг, взуття, навчальне приладдя, іграшки, тощо. Водночас, під час таких відвідувань правоохоронці звертаються з проханням до начальників тих обласних УМВС, де є школи-інтернати та інші спеціальні заклади для неповнолітніх, в яких знаходяться діти, що залишилися без опіки батьків, взяти останні під свій патронат.

Варто нагадати, що продовжуючи традиції співпраці з боку державних органів щодо піклування про дітей-сиріт, у 2000 році на базі Національної академії внутрішніх справ було відкрито юридичний ліцей для дітей працівників органів внутрішніх справ, які загинули чи зазнали каліцтва при виконанні службових обов'язків. Тоді на урочистостях з приводу відкриття юридичного ліцею экс-Президент України Л.Д. Кучма, звертаючись до присутніх зазначив: “новий навчальний заклад – особливий. Відкриваючи його, ми якоюсь мірою сплачуємо борг перед вартівими правопорядку, які загинули при виконанні службових обов'язків. Тут навчатимуться їхні діти, діти-сироти та діти, що залишилися без батьківського піклування”. Отже,

залишившись без батьків неповнолітні отримали підтримку та піклування з боку державних органів та громадськості.

На сьогодні в цьому навчальному закладі навчаються підлітки-ліцеїсти майже зі всіх областей України. Учням, завдяки допомозі майже всіх областей України, створено належні умови для проживання і навчання: забезпечено 4-разовим харчуванням, посезонним форменим одягом, підручниками та ін. Заняття проводяться за програмою загальноосвітніх шкіл з поглибленим вивченням юридичних дисциплін і посиленою фізичною підготовкою. Після отримання середньої освіти випускники за їх бажанням будуть зараховані на навчання до академії або інших вищих закладів освіти системи МВС.

Слід сказати, що на сьогодні Міністерством внутрішніх справ України проводиться багато різноманітних благодійних акцій із залученням громадськості. На цих благодійних акціях вшановують пам'ять працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, які загинули при виконанні своїх службових обов'язків у мирний час. Під патронатом органів внутрішніх справ створюються безкоштовні підліткові клуби, гуртки та секції за місцем проживання.

Всі зазначені заходи неодмінно проводяться з метою забезпечення державою благополуччя для кожної сім'ї, для здійснення нею обов'язків по вихованню дітей, захисту їх прав, підготовці до повноцінного життя в суспільстві.

Але не можна обмежуватись проведенням таких заходів тільки у великих містах, які або направлені на конкретну категорію громадян, або проводяться тільки окремими органами чи відомствами. На нашу думку, слід організувати цю роботу повсюди, спільно з громадськістю, розробити та закріпити необхідні положення, правову та нормативну базу.

Також слід вказати на те, що існуючі на сьогодні громадські організації, інші об'єднання, товариства тощо, основним завданням яких є охорона правопорядку, профілактика правопорушень та попередження злочинності, також не мають єдиної, яка б відповідала сучасним умовам, нормативної бази. Зараз, нормативні акти (положення, рішення, інструкції та інші), що регулюють порядок створення і діяльності громадських формувань, приймають різні суб'єкти управління, починаючи з представника Президента в області до сільської Ради. Ці документи регулюють діяльність тільки конкретної організації і регіону, що породжує на місцях різні трактування стосовно мети їх створення, завдань, форм та методів роботи. Ситуація, що склалася, не призводить до масового порушення діючого законодавства тільки тому, що в багатьох регіонах ці громадські формування, організації та товариства існують формально і практично не працюють.

Стримати розпад та відродити активність вказаних об'єднань недостатньо моральними стимулами, необхідно підняти, в першу чергу, матеріальну зацікавленість учасників цієї діяльності. Тому при відновленні або створенні нових формувань громадськості, які будуть займатись виховною та профілактичною роботою серед неповнолітніх, необхідно передбачати і відповідне стимулювання їх діяльності.

А підвищення виховної ролі громадськості, зовсім не означає ослаблення ролі державних органів, які використовують різні заходи для виховання окремих нестійких членів суспільства, що вчинили правопорушення, на нашу думку, держава може виконати своє призначення лише спираючись на широкі верстви населення, ЗМІ та громадськість, підтримуючи найрізноманітніші форми участі громадськості у недопущенні злочинів серед неповнолітніх.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЩОДО ЖЕРТВ НЕКОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Демчіхіна Є.С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Тривалий час правоохоронні органи акцентували увагу навколо злочину та злочинця і залишали осторонь жертв злочинів. Як наслідок, до цього часу немає повного обліку потерпілих, не вивчаються їх характерні особливості, вряди-годи проводяться заходи віктимологічної профілактики. Тому актуальною є проблема зробити віктимологічну профілактику невід'ємним елементом боротьби зі злочинністю.

Діяльність по попередженню злочинів, що традиційно здійснювалася переважно “від злочину” або “від злочинця”, необхідно значною мірою переорієнтувати у бік віктимологічної профілактики, головним призначенням якої є допомога людині уникнути небезпеки стати жертвою злочину. Це дозволить охопити превентивним впливом велику кількість потенційних жертв некорисливих насильницьких злочинів неповнолітніх.

За визначенням Д. Рівмана, віктимологічна профілактика представляє собою цілеспрямований спеціалізований вплив на осіб з неправомірною чи аморальною поведінкою, а також на чинники, що зумовлюють віктимність, пов'язану з подібною поведінкою. Рівною мірою її об'єктом є чинники і особи, позитивна поведінка яких проте віктимонебезпечна для них.

Н. Котова вважає, що при насильницьких злочинах жертва завжди виступає як обов'язковий елемент конкретної ситуації, що певним чином відображується свідомістю злочинця. Тобто, якщо розглядати

злочин з точки зору поведінки злочинця, в якій об'єктивуються своєрідне поєднання особливостей його особи і конкретної життєвої ситуації, то віктимізація є проявом особливостей жертви в тій самій конкретній життєвій ситуації, який був певним чином оцінений з боку злочинця. Проте жертва в даному випадку виступає як елемент цієї ситуації і саме так оцінюється злочинцем.

Значний вплив на процес віктимізації має спосіб життя жертви. Своїм стилем, способом життя неповнолітня особа свідомо чи несвідомо здатна створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню щодо самої себе злочину.

Виділяючись в соціальному плані або ізолювавшись від суспільства, ігноруючи розумні заходи безпеки, піддаючи себе ризику, що зумовлений власною поведінкою, неповнолітній у віктимогенній ситуації, як правило, перетворюється на жертву.

Особливе віктимологічне значення має неправомірна поведінка жертви, зважаючи на високий віктимний потенціал, що міститься в ній. Часто така поведінка є провокацією і джерелом конфлікту. Її форми різні: від фізичного і психічного насильства, застосованого до злочинця або його близьких, образливого ставлення до особи суб'єкта діяння і прояву неповаги до громадського порядку, яке прямо не мало відношення до конкретної особи, яка по тім учинила діяння.

Суттєву роль у злочині, пов'язаному з насильством, відіграє провокація зі сторони потерпілого. Провокація є найважливішим мотиваційним чинником в етіології бійок і побиття. Серед робіт, які присвячені віктимологічній профілактиці злочинності неповнолітніх слід виділити дисертаційне дослідження Н. Яницької, в якій вона акцентує увагу на необхідності розробки заходів віктимологічної профілактики даної категорії осіб. Небезпека стати жертвами негативних явищ життя утворює з числа неповнолітніх досить численну групу ризику.

Молодь, за словами Л. Франка, має схильність стати за певних обставин жертвою злочину, іншими словами - вона характеризується нездатністю уникнути небезпеки там, де це було можливо. Нерідко жертвами групової злочинності неповнолітніх стають незнайомі особи, які були вбиті у ситуаціях, коли раптово виникли сварка та бійка в місцях продажу та розпиття спиртних напоїв (на вулицях, у скверах, у дворах, інколи в місцях громадського харчування, на вокзалах). Найбільш поширеними мотивами вбивств незнайомих осіб є помста, хуліганські мотиви, і в низці випадків прагнення задовольнити сексуальні потреби.

Ураженість потерпілих прямо залежить від їх здатності чинити опір злочинцю та реалізації цієї здатності. Більшість потерпілих були здатні чинити опір злочинцю – відповідно 69% (вчинення вбивства) та 87,3% (заподіяння тілесних ушкоджень). Нездатність до опору

злочинцю пояснюється певними причинами. При вбивствах з 31 % потерпілих не могли чинити опір у зв'язку з хворобою, фізичною слабкістю – 11%; безпорадним станом – 20% (у тому числі: сон – 12 %, малолітній вік – 7 %, слабоумство – 1%). Для організації віктимологічної профілактики некорисливої групової злочинності неповнолітніх важливо не просто виявити потенційну жертву, а й визначити зв'язок можливого правопорушника та потерпілого у різноманітних ситуаціях. Отже, виявляючи причини й умови, що сприяли вчиненню групових злочинів неповнолітніх, співробітники правоохоронних органів повинні звертати увагу і на обставини віктимогенного характеру.

Для здійснення профілактики слід виявляти не лише осіб, здатних до вчинення злочину, а й осіб, здатних стати потенційними жертвами. Якщо виявляти осіб, які частіше за інших в певних ситуаціях стають жертвою, та встановлювати, в яких саме віктимологічних ситуаціях це відбувається, то профілактика буде більш ефективною.

Заходи віктимологічної профілактики групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх мають бути спрямовані на ліквідацію ситуацій, в яких можливе заподіяння шкоди. Сюди можна віднести: виготовлення пам'яток, плакатів для громадян, в яких містяться корисні поради, як уникнути можливості стати жертвою злочину; виступи працівників органів внутрішніх справ перед населенням по радіо, телебаченню, у пресі з роз'яснювальними бесідами. Серед заходів, які сприяють активізації внутрішніх захисних можливостей слід виділити такі, як пояснювальні бесіди, навчання різним методам самозахисту. Але заходи віктимологічної профілактики будуть ефективними лише тоді, коли вони є доповненням до цілеспрямованого індивідуального профілактичного впливу на осіб, від яких можна очікувати скоєння злочину.

Суб'єктами віктимологічної профілактики можуть виступати державні органи, громадські та приватні організації, посадові особи та громадяни, тобто ті, хто здійснює традиційну профілактику тільки з тією різницею, що створені, організовані, виділені, особливо спеціалізовані органи, підрозділи, групи, суспільні та приватні організації, що на професійній основі забезпечують роботу з жертвами злочинів у плані їх захисту від злочинних посягань.

Таким чином, як висновок, можна зауважити, що віктимологічна профілактика не вирішує всіх проблем, однак разом з традиційним попередженням злочинів вона суттєво підвищує рівень протидії злочинності, робить профілактичну діяльність логічно завершеною. Це особливо актуально для боротьби з груповою некорисливою насильницькою злочинністю неповнолітніх. Серед заходів віктимологічної профілактики, слід віднести наступні: вивчення інформації, яка стосується місця, часу, способу вчинення злочину,

особи злочинця та особи жертви; інформування громадян про конкретні злочини, способи та методи їх скоєння через засоби масової інформації; виявлення осіб, здатних стати жертвою злочину; створення теле- і радіопередач, в яких розповідалось би про те, як поводитися у небезпечній ситуації та ін.

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, ЙОГО ПРАВОВІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ, А ТАКОЖ ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Колб О.Г., доктор юридичних наук, професор, директор ННПП НАВС

Журавська З.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Для всебічного та повного з'ясування поняття змісту віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі та розробки науково обґрунтованих заходів, спрямованих на його вдосконалення дуже важливо дослідити питання, що пов'язані зі змістом кримінологічної політики України та її співвідношення з кримінально-виконавчою політикою.

З іншого боку, такий підхід обумовлений як законодавчо визначеними завданнями діяльності органів і установ виконання покарань, так і практикою боротьби зі злочинністю, зокрема віктимологічним запобіганням злочинам у місцях позбавлення волі.

Більше того, закріплення в кримінальному (ст. 50 КК), кримінально-процесуальному (ст. ст. 23–23-2 КПК) і кримінально-виконавчому (ст. 1 КВК) законодавстві України таких завдань, як запобігання вчиненню нових злочинів засудженими й іншими особами, – це одне з матеріальних виражень змісту кримінологічної політики, основним призначенням якої є визначення основних завдань, принципів, норм і цілей кримінологічної дії на злочинність, а також засобів їх досягнення.

Проте, як показує вивчення різноманітних нормативно-правових актів і наукових джерел, найбільш проблемним і неврегульованим питанням у сфері боротьби зі злочинністю, у тому числі віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі, є питання, пов'язані зі змістом і реалізацією кримінологічної політики України. Так, досі в нашій державі монографічних і дисертаційних досліджень з означеної проблематики майже немає. Лише окремі аспекти щодо зазначеного виду політики у сфері боротьби зі злочинністю викладено в працях А.П. Закалюка, В.В. Василевича та О. М. Джуужи, Л.М. Давиденка та О.О. Бандурки, Д. А. Шестакова, і в

Концепції розвитку кримінологічної політики в Україні на початку ХХІст. При цьому найбільш предметно в цьому напрямі працює В.В. Василевич, який обрав зазначену тематику як об'єкт дисертаційного дослідження.

Не дуже активно розробляється ця проблематика і вченими в галузі віктимології.

Одна з основних проблем у цьому напрямі – це відсутність реальних механізмів реалізації завдань кримінологічної політики та законодавства з означених питань. Як стосовно цього зауважили деякі науковці, яким чином та формами й методами досягти поставленої мети, чинне законодавство України відповіді не дає.

Не знайдено алгоритму вирішення цієї проблематики і в спеціальних наукових розробках, присвячених питанням боротьби зі злочинністю в місцях позбавлення волі.

Зміст її полягає в такому: досі в Україні, не зважаючи на те, що за кордоном цей підхід знаходить усе більшу підтримку, недостатньою та лише формальною є розробка основ кримінопеналогії (науки про злочини в процесі відбування покарання).

Як свідчать результати проведеного дослідження, в науці застосовується ще один термін – “пенітенціарна кримінологія”, що означає “науку про злочини у виправних установах”.

Очевидно, виходячи з того, що в Україні діє кримінально-виконавче законодавство (КВК України), а уповноважені державою органи у сфері виконання покарань є кримінально-виконавчими установами (ст. 11 КВК) і те, що загальновизнаною в науці та на практиці є кримінально-виконавча політика, варто було б зазначений вид наукової діяльності назвати “кримінально-виконавча кримінологія (віктимологія)”.

Крім цього, в наукових джерелах простежується двозначне тлумачення й самого терміна “кримінопеналогія”.

Так, одні автори (Ю. М. Антонян) вважають, що кримінологія покарання має обмежуватися пенітенціарною злочинністю, так як злочинність при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, що також вивчає кримінопеналогія, не має своїх специфічних закономірностей, причин і умов.

Навряд чи можна погодитись з такою позицією, керуючись тим, що предметом кримінології є не окремий вид злочинності, а в цілому злочинність – як суспільно небезпечне явище, що носить об'єктивний характер. Саме тому вивчати в кримінопеналогії слід не тільки злочинність у місцях позбавлення волі, а й в інших органах і установах виконання покарань (ст. 11 КВК).

Інші дослідники (Ю. А. Алферов) переконані, що кримінопеналогія так само, як і пенітенціарна психологія і педагогіка входить у предмет пенітенціарної соціології.

Враховуючи, що це питання прямо не входить у предмет даного дисертаційного дослідження, більш переконливою є позиція, яку зайняв О. В. Старков, а саме : “Предмет кримінопенології як науки є значно ширшим пенітенціарної кримінології і включає в себе більше категорій, які відображають кримінальні явища, ніж сам термін”.

Більше того, пенітенціарна кримінологія не має свого предмета, у неї є тільки об’єкт дослідження – злочинність у місцях позбавлення волі. Системи як такої вона також не має, оскільки у ній фактично немає загальної частини – загальних проблем злочинності в УВП тощо.

Із цього випливає, що пенітенціарна кримінологія розкривається лише різноманітними видами злочинів і типами злочинної поведінки в місцях позбавлення волі. Кримінально-виконавча кримінологія ж вивчає кримінальні явища під час їх учинення як засудженими до позбавлення волі, так і до інших покарань, у контексті їх причинності, а тому має складати один із напрямів формування як кримінологічної, так і кримінально-виконавчої політики України.

СЕКСУАЛЬНІ ВІДХИЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Стеблинська О.С., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін ІКВС НАВС

Девіантна сексуальна поведінка засуджених, будучи фоновим явищем злочинності в установах виконання покарань, чинить негативний вплив на суспільство, зачіпає широкий спектр явищ соціального життя, і тому входить в предмет пенітенціарної кримінології. Вказана сексуальна поведінка засуджених, не завжди будучи кримінально караною, так або інакше, перешкоджає правильній організації режиму виконання і відбуття покарання, виправного процесу в установах виконання покарань. Це позначається на ефективності профілактичної діяльності в процесі виконання покарання. Недооцінка важливості боротьби з гомосексуальним насильством в УВП призводить до ускладнення оперативної обстановки, сприяє виникненню конфліктних ситуацій, які дозволяються засудженими за допомогою кримінально-протиправних дій.

Як звертає увагу О. В. Старков, якщо не брати в розрахунок інші статеві злочини, замасковані під цинічне хуліганство, спричинення шкоди здоров’ю на сексуальному ґрунті та ін., то зґвалтування і мужолозтво в середньому по установах виконання покарань щорічно складають усього 1%. Практично усі злочини в жіночих колоніях вчиняються на сексуальному ґрунті. В той же час, концентруючим об’єктом конфліктних криміногенних ситуацій в чоловічих колоніях є

примушування до гомосексуального акту майже в кожному 5-му випадку, і ці ситуації породжували, як правило, тяжкі насильницькі злочини, що займають в структурі злочинності в установах виконання покарань 2-3 місяця. Інакше кажучи, за значною кількістю інших злочинів в установах виконання покарань стоять статеві збочення.

Слід підкреслити, що насильницьке мужолозтво є специфічним для установах виконання покарань злочином. Найбільш небезпечні статі жертвами насильницького мужолозтва схильні засуджені молодого віку. Так, при опитуванні 240 засуджених, що мали гомосексуальні контакти, проведеному А.А. Бакиним, кожен другий заявив, що став жертвою насильства в камері попереднього ув'язнення, 39 % під час етапування, 11 % у виправній колонії. За деякими даними, в установах виконання покарань скривджені складають 10% усіх засуджених (30% з них засуджені за зґвалтування). Кожен "скривджений", як вказують дослідники, обслуговує до 50 партнерів і фактично є власністю привілейованої групи з 10-15 чоловіків. У цій частині схожим чином є ситуація в жіночих колоніях, де украй агресивні, мужоподібні лесбійки носять чоловічі імена-клички і живуть разом з декількома жінками.

Факти мужолозтва й інших девіантних сексуальних проявів чинять негативний вплив на моральний стан засуджених до позбавлення волі, знижують рівень їх оптимізму і позитивної активності в процесі відбуття покарання. З правової точки зору факти сексуальних відхилень засуджених мають схожість з протиправними діями проти здоров'я інших осіб, завдають шкоду громадському порядку, що суперечить завданням кримінально-виконавчого законодавства, до яких відносяться регулювання порядку і умов відбування покарання, визначення засобів виправлення засуджених, охорона їх прав і законних інтересів, надання їм допомоги в соціальній адаптації.

Найбільш суттєвими чинниками, які справляють вплив на формування девіантної сексуальної поведінки у засуджених являються: ранній сексуальний досвід (у дівчаток, більшою мірою, - заняття проституцією) аж до формування ранньої девіантної сексуальної активності (до 14 років); спадковість обтяжена різними психічними захворюваннями, хронічний алкоголізм (наркотизм) батьків; сексуальне насильство в дитячому віці; несприятливі умови виховання: неповні сім'ї (відсутність батька), тривале знаходження в одностатевих колективах (соціальні притулки, дитячі будинки, інтернати, виховні колонії); наявність ознак психічних і психосексуальних відхилень; вплив специфічного середовища пенітенціарних установ й інших місць ізоляції від суспільства.

Мужолозтво має ряд характерних особливостей. У пасивній формі воно, наприклад, засуджується груповими нормами засуджених, тому пасивні гомосексуалісти відносяться до розряду "скривджених" - засуджених з низьким соціальним статусом. Це частина засуджених,

що сама зневажається. У неї потрапляють пасивні гомосексуалісти, особи, засуджені за статеві злочини, і деякі інші категорії осіб. Їх також називають "гребенями", "півнями", "маргаритками", "вафлерами" і відводять для них окрему територію, так званий "півнячий кут". Спілкування з ними або користування їх послугами засуджується і суворо карається. В той же час групові норми не лише не забороняють мужолозтво в активній формі, але і певною мірою і заохочують його. Таке неофіційне нормативне регулювання сприяє значному поширенню серед засуджених мужолозтва і складає великі труднощі в його виявленні і розкритті.

Гомосексуальні стосунки є концентруючим об'єктом конфліктних криміногенних ситуацій в чоловічих колоніях. На особливу увагу заслуговує ненасильницьке мужолозтво, яке в умовах соціальної ізоляції тісно зв'язане з кримінальною поведінкою, наприклад з сексуальною експлуатацією, проституцією.

Нерідко засуджені етапуються у виправну колонію вже з цим статусом, який був ще раніше їм "присвоєний" представниками кримінальної субкультури в ізоляторі тимчасового тримання або в слідчому ізоляторі. Цей статус признається і підтримується основною масою засуджених і залишається у особи не лише до закінчення терміну покарання, але і на все життя.

Внаслідок тотального соціального і психологічного тиску ця категорія осіб характеризується некерованістю, озлобленістю або відсутністю самоконтролю емоційного стану (наприклад, запальністю, нападом на інших засуджених і представників адміністрації). Нерідко такі особи демонструють суїцидальні наміри, у тому числі, для маніпулювання іншими особами.

В той же час, чим важче травма у потерпілого при сексуальному насильстві (особливо підданому уперше), тим вище у нього ризик суїциду і більш глибоко виражена депресія. У молодих людей, особливо неповнолітніх, що піддалися сексуальним зловживанням, надалі можуть виникнути глибокі емоційні (психічні) порушення.

Не дивлячись на те, що набутий людиною низький соціальний статус змінити практично неможливо, жертви гомосексуального насильства, проявляючи протиправну, конфліктну, край агресивну поведінку, досить часто роблять спроби протистояти ситуації, що склалась і підвищити свій соціальний статус, помститися кривдникам, що призводить до вчинення злочинів (вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, втечі тощо).

При організації індивідуальної виховної роботи з цією категорією осіб слід орієнтуватися, що ці засуджені з готовністю виконують будь-які доручення лідерів неформальних груп негативної спрямованості, у тому числі пов'язані з насильницькими діями відносно оточення. Вони не претендують на лідируючі позиції в кримінальній субкультурі, здійснюють односторонні правопорушення.

Також необхідно налагодити процес виявлення осіб, схильних до статевих ексцесів, засуджених по ст.ст. 152-156 КК України. Особливої уваги вимагають особи молодіжного віку (18-24 р.р.), уперше прибулі до виправної установи, а також - робітники, переважно некваліфіковані, або що не мають постійного заняття і місця проживання, неодружені, такі, що мають психічні аномалії (особливо олігофренію, хронічний алкоголізм, рідше - органічні захворювання центральної нервової системи, реактивний стан, епілепсію у стадії ремісії), особи, що порушують правила особистої гігієни, особи, що відрізняються жіночними рисами або конституцією тіла.

Головними напрямками даної роботи є проведення широкої просвітницької кампанії з використанням різних форм подачі інформації (агітаційно-пропагандистської роботи: радіомовлення, трансляція науково-популярних фільмів по кабельному телебаченню, наочна агітація, тематичні стенди, стінгазети тощо). Необхідно виключити завішування спальних місць в окремих гуртожитках, камерах, не допускати призначення на роботи, пов'язані з ізольованим місцеперебуванням.

Окремий акцент треба робити на позитивний вплив на свідомість засуджених, орієнтувати їх на здоровий спосіб життя, у зв'язку з чим періодично проводити медичний огляд засуджених на предмет виявлення венеричних захворювань і ВІЛ-інфекції, психічних захворювань, що виникли на сексуальному ґрунті, а також фактів сексуального насильства. Як показує практика, навіть за наявності об'єктивної інформації посадовці установ виконання покарань, у тому числі медичні працівники, основну увагу зосереджують на злочинцеві, тоді як жертва (особливо це стосується осіб, що уперше піддалися сексуальному насильству, неповнолітніх) потребує в першу чергу уваги і необхідної соціальної, психологічної і медичної допомоги. В зв'язку з цим в медичних частинах виправних установ, особливо виховних колоній, потрібно наявність штатного сексолога (психіатра-сексопатолога) для можливості проведення цілеспрямованої роботи в цьому напрямку.

Наявність сексуальної патології у громадян в установах виконання покарань повинна являтися прямим показником для спостереження і лікування цієї категорії засуджених (з використанням інформації про сексуальну поведінку особи до засудження). Особи, засуджені за різні сексуальні злочини, вимагають до себе пильної уваги з боку психіатрів, психологів, сексопатологів. Індивідуального підходу вимагають усі форми нетипової сексуальної поведінки (у тому числі що свідчать про ексгібіціонізм, педофілію, фетишизм, мазохізм, садизм, трансвестичний фетишизм), що чинять істотний вплив на поведінку суб'єкта.

У зв'язку з цим доцільно організувати роботу по профілактиці мужолозтва і лесбіянства із залученням представників усіх відділів і служб установи (оперативного, безпеки, виховного, медчастини та ін.), а також в тісній взаємодії з установами охорони здоров'я. В зв'язку з цим необхідно конкретно розподілити обов'язки кожного з вищезгаданих підрозділів для попередження девіантної сексуальної поведінки засуджених в установах виконання покарань.

Так оперативному відділу слід ставити на облік декілька додаткових категорій засуджених (наприклад, осіб з низьким соціальним статусом) для посиленого контролю за їх поведінкою і виявленням вчинюваних ними злочинів і порушень : - "авторитетів" серед осіб з низьким соціальним статусом (у жіночих колоніях - мужоподібних лесбіянок, що живуть разом з декількома жінками); - осіб, які знаходяться на нижчому ступені неформальних сходів навіть серед засуджених з низьким соціальним статусом; - осіб, схильних до здійснення актів насильницького мужолозтва; - осіб, що вчинили злочини, передбачені ст.ст. 152-156 КК України.

Також, формуючи заходи попередження сексуальних відхилень засуджених, необхідно враховувати, що окрім мужолозтва і лесбіянства у виправних установах мають місце й інші прояви девіантної сексуальної поведінки засуджених (некрофілія, зоофілія, фетишизм, садизм, ексгібіціонізм тощо), які формально не є злісними порушеннями встановленого порядку відбуття покарання. Отже, необхідність розробки комплексу заходів (організаційних, режимних, медичних, правових та ін.) по профілактиці девіантної сексуальної поведінки засуджених цілком очевидна, оскільки підвищить ефективність протидії даним негативним проявам і позитивно вплине на стан оперативної обстановки в установах виконання покарань.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ВІКТИМОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМУ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Наливайко В.С., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,

Кондратішина В.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,

У наукових джерелах, зокрема В. Д. Малков, під індивідуальним запобіганням злочинності (індивідуальною профілактикою) розуміють діяльність державних і недержавних органів, організацій та їх представників із виявлення осіб, від яких, виходячи з їх поведінки, можна очікувати вчинення злочинів, здійснення впливу на них та оточуюче середовище з метою позитивної корекції їх поведінки,

ліквідації або нейтралізації криміногенних факторів, що діють у цьому середовищі.

Інші вчені (О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, Є. М. Моїсеєв) вважають, що це тільки "...діяльність, спрямована на корекцію особи з метою недопущення вчинення нею злочину", хоча в подальшому в цей зміст вносять і ті елементи, що зазначені вище.

Є й науковці (А. І. Алексеєв, С. І. Герасимов, А. Я. Сухарев), які переконані, що індивідуальна профілактика спрямована на виявлення та усунення (блокування, нейтралізацію) криміногенних факторів, безпосередньо пов'язаних з поведінкою, способом життя, мікросередовищем таких осіб.

Та попри ці та інші відмінності, що можна знайти у роботах кримінологів щодо цього поняття, слід погодитись з методологічним висновком, який щодо цього зробив А. П. Закалюк, а саме: "Наскільки обґрунтованим і предметним є уявлення про детермінанти злочинності та злочинних проявів, їхнє детермінуюче значення, передусім спричинююче та обумовлююче як причин і сприяючих їм умов, настільки адресно точно та з урахуванням предметної значущості можна визначити об'єкти запобіжної дії на ці детермінанти та розподілити ці об'єкти залежно від міри їх значущості і відповідної черговості здійснення такої дії".

Аналогічну оцінку в цьому контексті зробив і В. В. Голіна: "Злочинність – вихідне, базове поняття кримінології, і той, хто її досліджує, зобов'язаний вирішити найважливіше концептуальне питання щодо її розуміння".

Виходячи з означених методологічних засад, у цій роботі зроблено спробу сформулювати й поняття індивідуального віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі, яке досі відсутнє на теоретичному рівні. У науковій літературі йдеться лише про такий вид віктимологічного запобігання злочинам взагалі.

Зокрема, Ю. В. Баулін та В. І. Борисов під індивідуальним віктимологічним запобіганням розуміють різновид випереджальної профілактичної діяльності, спрямованої на конкретну особу з підвищеним рівнем віктимності з метою недопущення стосовно неї кримінального посягання.

В наукових джерелах (А. І. Герасимов, С. І. Герасимов, А. Я. Сухарев) трапляються й інші визначення цього поняття, а саме: "...це заходи, що дозволяють забезпечити особисту безпеку можливої жертви злочину".

Ю. Ф. Іванов у віктимологічній профілактиці вирізняє два основних напрями запобіжних заходів, об'єктами яких є віктимологічні ситуації, серед яких індивідуальну профілактику він відносить до віктимологічної профілактики, що спрямована безпосередньо на потенційних і реальних жертв.

Ряд інших вчених переконані, що індивідуальний рівень віктимологічного запобігання охоплює профілактичні заходи стосовно осіб, які, враховуючи їхню поведінку або сукупність особистісних характеристик, можуть із великою ймовірністю стати жертвами злочинів.

Якщо узагальнити зазначені та інші підходи науковців, то можна вивести таке визначення поняття “індивідуального віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі” як особливого порівняно із загальним явищем, а саме: “...Це особливий вид віктимологічного запобігання злочинам, що здійснюється персоналом установ виконання покарань і слідчих ізоляторів спільно з іншими суб’єктами профілактики злочинів і спрямований на виявлення й забезпечення особистої безпеки засуджених та інших осіб із підвищеним рівнем віктимності”.

ПРОФІЛАКТИЧНА РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНИМИ У ВИХОВНИХ КОЛОНІЯХ

Волянюк О.Д., адюнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Профілактику слід починати з з’ясування способу життя особи неповнолітнього тому що це той індикатор, який допомагає вловити всі тонкощі поведінки і спілкування підлітка та дозволяє визначити ступінь його виправлення. У характеристиці способу життя вихованців у виправних колоніях необхідно враховувати наступні показники: рівень освіти неповнолітніх та стан їх захворювання на період засудження. Так хворих на алкоголізм і тих, що зловживають алкоголем збільшився у 2,5 рази, хворих на наркоманію та вживають наркотичні засоби - в 12 разів, хворих на туберкульоз - у 33 рази. Більше 25% підлітків, що потрапляють у виховні колонії, мають дефіцит ваги в різних стадіях. Практично третина підлітків мають різні відхилення у психічному розвитку. Переважна частина вихованців не має освіти, відповідного зросту. Кожен десятий-сирота або залишився без піклування батьків.

Для надання відповідного виховного впливу на ту чи іншу категорію засуджених (в залежності від умов відбування покарання) необхідна їх класифікація. В залежності від категорії, до якої віднесено засуджений, до нього повинні застосовуватися відповідні прийоми і способи профілактичної роботи, підібрані на основі педагогічної доцільності та обгрунтованості.

Правильна, науково обгрунтована організація виховної роботи вимагає врахування різних факторів, у тому числі що стосуються мотиваційного середовища формування поведінкових установок. У даному випадку важливе значення має вивчення найпоширеніших

стереотипів поведінки засуджених, що виробляються в результаті неоднакового сприйняття виправного впливу різними групами осуждених.

Сприйняття - це цілісне відображення предметів, ситуацій, подій, що виникають при безпосередньому впливі зовнішніх подразників.

Будучи етапом і елементом пізнання навколишнього світу, сприйняття тісно пов'язано з психікою людини, його відчуттями, мисленням, пам'яттю, увагою, мотивацією. Сприйняття є схожою посилкою для регуляції поведінки, формування ставлення до дійсності окремих індивідів і соціальних груп, в тому числі різних категорій неповнолітніх засуджених.

Не можна не підкреслити, що педагогічно правильно організований режим життя в умовах виховної колонії нерідко, крім бажання вихованця, формує його погляди, відносини, стиль поведінки. Відзначаючи виняткову значущість відносин, А.С. Макаренко підкреслював, що у неповнолітніх правопорушників в наявності дефективність відносин з навколишнім світом і що саме вони складають істинний об'єкт педагогічної роботи.

Слід зазначити, що однією з серйозних перешкод, що стоять на шляху виправлення в умовах виховної колонії є асоціальна субкультура з її специфічним набором ціннісних орієнтацій, норм поведінки, мережею стійких неформальних взаємозв'язків неповнолітніх засуджених. Виходячи з результатів досліджень, можна стверджувати, що вона нав'язує засудженим певний нормопорядок, як в психологічних, так і фізіологічних відносинах.

Саме це змушує одних - скептично ставитися до засобів виховання, інших - відкрито протидіяти зусиллям персоналу, третіх - залишатися "в стороні" від проведених виховних заходів.

З психологічної точки зору асоціальна субкультура або так звана "інше життя", являє собою досить стабільну мережу безпосередньої взаємодії засуджених. Вона об'єктивна в неформальних стандартах поведінки, внутрішньо-міжгрупових відносинах, неписаної нормативно ціннісній системі.

Варто відзначити, що таке утворення спонтанно розвивається у межах будь-якої соціальної організації і становить її приховану неформальну структуру. У загальному вигляді - це не має правового статусу самоорганізації засуджених, що виникає в результаті задоволення потреб особистості в сфері психологічних відносин чи інших значущих цілей в період відбування покарання.

Не можна, разом з тим, не визнати той факт, що, незважаючи на зовнішній примітивізм, самоорганізація неповнолітніх засуджених виконує важливі, нерідко психотерапевтичні функції.

У силу соціальної ідентифікації засуджений послаблює вплив потужного психічного стресу, яким є тотальний інститут позбавлення волі зі всіма негативними наслідками. Разом з тим, участь в

субкультури робить негативний вплив на особистість і групи засуджених. Прийняті в ній цінності і стандарти поведінки вступають у протиріччя з нормами і моделями взаємодії формальної організації.

У межах змісту субкультури змінюється суб'єктивна привабливість заходів виправного впливу. Наприклад, вчинення протиправних вчинків у стінах виховної колонії, яке тягне такий засіб дисциплінарного впливу, як поміщення в дисциплінарний ізолятор, піднімає престиж особистості неповнолітнього засудженого в очах асоціальної групи.

Навпаки, сприяння адміністрації або участь в органах самоврядування збільшує ризик стати об'єктом глузувань і переслідувань. Нерідко це автоматично призводить до падіння статусу з усіма наслідками.

Цілком зрозуміло, що в результаті подібної трансформації групової свідомості в мікросоціальної середовищі консервуються злочинні цінності і стандарти, спрямовані на нейтралізацію виховних заходів. З функціональної точки зору, охоронне по суті і криміногенне по орієнтації, вплив субкультури виявляється настільки сильним, що включення у злочинну діяльність стає цілком реальним фактом навіть після звільнення з місць ізоляції.

Міжгрупові відносини впливають на систему уявлень і поглядів засуджених. Це свідчить про те, що фактори ізоляції сприяють інтеграції в групи і збільшують залежність засудженого. Чим важливіше для вихованця група і вище займаний в ній статус, тим менш самостійним він стає у виборі індивідуальної лінії поведінки.

Таким чином, знаючи найбільш важливе для засудженого групове членство, можна передбачити характеристики його поведінки в різних ситуаціях. Цей важливий момент необхідно враховувати психологові при плануванні індивідуально-орієнтованого впливу.

Як видається, що одним з найважливіших напрямків профілактики правопорушень у виховних колоніях є роз'єднання неформальних груп, виховання, так званої, самодостатньої особистості через розвиток вольової саморегуляції неповнолітніх засуджених.

ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Давлет-Горєєва Л.В. , слухач магістратури НАВС

Якщо розглядати особливості віктимологічної профілактики серед неповнолітніх, то можна сказати про те, що вони впливають зі специфіки самого її об'єкта. Тому необхідно проаналізувати ці особливості, виходячи з теоретичних засад віктимології. Основним фактором віктимності неповнолітніх є їх вік. У свою чергу, дана віктимність обумовлена двома чинниками: 1) незавершеністю

формування особи у біологічному плані, а відтак неспроможністю дати фізичну відсіч злочинним посяганням; 2) незавершеністю формування особи у соціальному плані, а відтак нездатністю адекватно оцінювати обстановку, що веде до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертву злочину.

Враховуючи особливості неповнолітніх, основними суб'єктами віктимологічної профілактики для них є такі інститути соціалізації, як сім'я і школа. Нижче наведений перелік головних заходів, які мають здійснювати батьки та педагоги для зниження рівня віктимності своїх дітей: 1) догляд за нормальним розвитком дитини з метою раннього виявлення психічних чи фізичних вад; 2) правильне загальне та статеве виховання, формування культури спілкування; 3) прищеплення дитині навичок поведінки в нестандартних, у тому числі віктимологічних, ситуаціях; 4) закладення основ правових знань.

Шкода, що нашому пересічному громадянину властива низька правова культура. Саме тому важлива роль у підвищенні віктимологічної грамотності населення належить правоохоронним органам і передусім працівникам міліції. Але їхні можливості у цій сфері обмежені. Хоч органи внутрішніх справ мають у своєму розпорядженні багатий статистичний матеріал та достатній кадровий потенціал для розробки науково обґрунтованих рекомендацій, проте вони, на жаль, не завжди можуть довести їх до широкого загалу. Для реалізації цього завдання потрібно налагодити активну агітаційно-роз'яснювальну роботу. Основними питаннями, що визначають її зміст, є: 1) виявлення стандартних віктимологічних ситуацій; 2) розробка пропозицій, як їх уникнути; 3) вироблення лінії поведінки підлітка, коли він потрапить у віктимологічну ситуацію.

У цьому плані вже існує певний досвід. Так, спеціалісти дослідили такі стандартні віктимологічні ситуації з участю неповнолітніх: - дитина одна вдома; - дитина одна на вулиці; - дитина загубилася; - дитина піддається насильству; - дитина стикається з маніяком; - дитина у чужому автомобілі; - дитина, захоплена в заручники.

Віктимологічна профілактика серед неповнолітніх може здійснюватися шляхом реалізації таких заходів:

- пропаганда правових знань через ознайомлення читацької та глядацької аудиторії з основними правами та обов'язками громадян, роз'яснення кримінально-правових понять (крайня необхідність, необхідна оборона, затримання злочинця) тощо;

- привернення уваги до питань, пов'язаних із винністю самого потерпілого, тобто такої поведінки жертви, коли вона створює умови, що сприяють злочині;

- виступи через засоби масової інформації спеціалістів - юристів, психологів, педагогів з практичними рекомендаціями, як уберегти себе від злочинних посягань;

- оперативне інформування населення про кримінальну ситуацію у регіоні з метою упередження можливих злочинних зазіхань;
- висвітлення в засобах масової інформації антигромадської діяльності неформальних підліткових угруповань та пропаганда альтернативних їм організацій;
- роз'яснення батькам, що їхня поведінка є взірцем для дитини, і найкраща профілактика - це їх особистий приклад правильного поведіння.

Ми звикли вважати, що навчити дітей тих чи інших правил захисту можна лише за допомогою багаторазових тренувань. Але, як показує практика, це далеко не так. Наші діти навчаються у нас навіть тоді, коли ми абсолютно впевнені, що вони зайняті своєю справою і не помічають нічого навколо. Тому віктимологічна самопрофілактика батьків - дієва "школа виживання" для їх дітей в екстремальних ситуаціях.

На жаль, віктимологічна профілактика злочинів ще не набула широкого поширення у нашій країні. У деяких районах Києва такі рекомендації розповсюджували дільничні інспектори міліції у вигляді "пам'яток" для мешканців міста. Заходи віктимологічної профілактики мають розроблятися з урахуванням специфіки місцевої кримінальної ситуації і через засоби масової інформації доводиться до відома населення.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сидорук А.В., слухач магістратури ННІПФПСМ НАВС

У вітчизняній кримінології попередження злочинності (профілактика) розглядається як соціальна система, цілісний процес, що включає загальносоціальне та спеціально-кримінологічне попередження. На загальносоціальному рівні віктимологічне попередження злочинів здійснюється за рахунок заходів економічного, політичного, ідеологічного, організаційного, правового характеру, що не мають спеціальним призначенням боротьбу із злочинністю і профілактику злочинів. Однак ці заходи (в перспективі) об'єктивно забезпечують створення умов, що знижують ризик вчинення злочинів, усуваючи криміногенні і віктимогенні чинники. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів включає заходи, безпосередньо спрямовані на вирішення профілактичних завдань. У сфері застосування цих заходів потрапляють не тільки злочинці та особи, від яких можна реально очікувати скоєння злочинів, а й жертви (що відбулися і потенційні), а також обстановка, в якій вони формуються в цій своїй якості і в кінцевому рахунку, проявляються (або можуть проявитися) як дійові особи ситуацій злочинів. Ця

обставина зумовила виникнення і розвиток віктимологічного попередження (віктимологічної профілактики) злочинів, яке на відміну від кримінологічної націлене переважно на попередження не злочинної, а віктимної поведінки.

Віктимологічний напрямок кримінологічної профілактики - це включена в соціальну систему попередження злочинів підсистема соціальних та спеціально-кримінологічних заходів, спрямовані на зниження індивідуальної та масової віктимності за допомогою усунення негативних віктимних чинників, активізації захисних можливостей потенційних жертв злочинів і забезпечення їхньої безпеки. Іншими словами, віктимологічна профілактика являє собою цілеспрямований спеціалізований вплив на осіб з неправомірною або аморальною поведінкою, а також на фактори, що обумовлюють віктимність, пов'язану з подібною поведінкою. У рівній мірі її об'єктом є фактори та особи, позитивна поведінка яких являється віктимною для них.

Економічні відносини в сучасній Україні далекі від стабільності і впорядкованості. Більше того, вони в значній мірі криміналізовані, що пов'язано з згубними за своїми руйнівними наслідками рішення «реформаторів» і діями тих, хто цим скористався в корисливих цілях. Економічні реформи обернулися небаченим захопленням загальнонародної власності, по суті кримінальними способами, хоча формально недосконалість законодавства і зробило багатьох з найбільш великих приватизаторів невразливими з точки зору кримінальної відповідальності.

Власне, з цього почалася віктимізація населення країни, яка продовжується і сьогодні (в тому числі і в економічній сфері). Так що неважко зрозуміти авторів ідеї економічної амністії, яка є не що інше, як закріплення результатів всенародного грабежу. Реалізація цієї ідеї неминуче призведе до посилення ролі осіб, які не просто стоять «поза законом», а й прагнуть утвердити себе «над законом». Доступність об'єктів власності, можливість заволодіння ними безпосередньо або шляхом впровадження в комерційні структури і витіснення законних власників (а це тягне віктимні наслідки у вигляді матеріальних збитків) були широко використані (і використовуються) «традиційними» злочинцями, які складаються в перманентному, нерідко відкритому конфлікті з законом. Однак шляхи руху до легального статусу власників кримінальні елементи обирали (і обирають) різні.

З початку перебудови реформуюча економіка стала активно освоюватися організованою злочинністю. Не випадково багато кримінальних авторитетів відкрито володіють нерухомістю, великими капіталами, витрачають величезні гроші на виборчі кампанії. Злочини, безпосередньо або опосередковано, порушують економічні закони, об'єктивно шкодять економіці. Які з них слід віднести до економічної

злочинності (відповідно до економічних злочинів), а які - до інших злочинів у сфері економіки? Якими критеріями тут слід керуватися?

У спеціальній літературі останнім часом позначилися три підходи: перший - економічні злочини - це всі злочини, які зачіпають будь-які види економічних відносин, що складаються як у сфері господарювання (економіці), так і за її межами. Другий – економічні злочини, злочини, що вчиняються тільки в сфері економіки. Відповідно до них ставляться як ті, що відбуваються безпосередньо в процесі економічної діяльності, так і не пов'язані з нею, але здійснюються в межах функціонуючої господарської системи. Третій – економічні злочини - це злочини, що здійснюються тільки у сфері економічної діяльності, тобто сфері підприємництва, бізнесу.

Злочинність у сфері економіки включає власне економічні злочини (економічну злочинність) і інші злочини у сфері економіки (тобто злочину проти власності; умовно можна назвати їх загальнокримінальними: крадіжка, шахрайство, грабіж, розбій, вимагання та ін.)

Економічні злочини - це злочини, що здійснюються у сфері економічної діяльності її безпосередніми учасниками (всі склади злочинів, передбачені й інші злочину, так чи інакше пов'язані з економічною діяльністю і безпосередньо або опосередковано перешкоджають її здійсненню в рамках закону. Це різні форми зловживання економічною владою, службовим становищем, хабарництво, різні прояви корупції, лобіювання, а також насильницьке впровадження в управління комерційними структурами. Суб'єкти цих злочинів легально перебувають поза підприємництва, бізнесу, але фактично можуть вирішальним чином впливати на прийняття економічних рішень.

Економічні злочини при всій їх відмінності мають три основних інтегративних ознаки: а) вони заподіюють шкоду охоронюваним законом економічним інтересам; б) вчиняються учасниками економічних відносин (суб'єктами економічної діяльності та особами, які легально не є такими, але, як правило, використовують владні повноваження для кримінального втручання у ту діяльність); в) більша їх частина має на меті отримання майнової вигоди.

Значна частина економічних злочинів вчиняється шляхом обману або зловживання довірою партнерів по бізнесу та осіб, так чи інакше довірилися злочинцям, чинним у сфері економіки. У кримінології це явище позначається як фінансове шахрайство. По терпілими від економічного шахрайства, як і будь-якого економічного злочину, є фізичні особи, що у процесі економічної діяльності або є представниками великих груп населення, наприклад ошукані вкладники. Специфіка економічного шахрайства полягає в тому, що початок обману населення поклато держава акціями по знеціненню грошових накопичень громадян, «дикою» приватизацією і т. д. Слідом

за цим масштабні шахрайства стали здійснювати «фінансові піраміди», приречені на банкрутство приватні банки і фонди і т. д.

Оперативно-слідча практика свідчить, що особи, безпосередньо зайняті в бізнесі, мають високу професійно-ситуативної потенційної віктимності, а багато з них стають жертвами злочинців.

Ця категорія по тенційних жертв і реальних потерпілих від злочинів включає, різні їх психологічні типи. Як соціальний тип, це жертви (потерпілі) - підприємці (бізнесмени). Потерпілими від економічного шахрайства формально визнаються фірми, підприємства, комерційні структури, але реальними жертвами, які особисто понесли матеріальні втрати та травмування психологічно, є переважно керівники, акціонери, службовці або робітники підприємств, установ, фірм. Серед жертв-підприємців питома вага осіб з вищою та спеціальною освітою помітно вище, ніж в інших злочинах. Ця особистісна характеристика проявляється віктимозначимо: чим вищий освітній рівень власників і співробітників фірми, тим менше економічних шахрайств відносно неї вчиняється.

З віктимологічних позицій поведінка жертв (потерпілих від економічних злочинів) може бути представлено як нейтральна, позитивна і негативна в основному за двома ознаками: наявності або відсутності «віктимологічної провини» і об'єктивним значенням у створенні, розвитку і реалізації ситуації злочину.

Отже, віктимологічна профілактика здійснюється щодо безлічі осіб, так чи інакше втягнутих у сферу дії негативних обставин віктимологічного плану. Вона реалізується за трьома напрямками: а) виявлення і усунення обставин, що грають роль зовнішніх негативних впливів на особистість, формують у неї якості підвищеної віктимності, що виражаються в негативну віктимну поведінку. Сюди ж слід віднести і виявлення фактів відсутності необхідних позитивних впливів, в силу чого виникають ситуації бездіяльності, пасивності, невміння протидіяти нападе нию та ін., що виявляються на масовому рівні; б) виявлення та усунення умов (обстановки, ситуацій), спосіб реалізації якостей підвищеної віктимності визначених категорій осіб, що виявляється в віктимонебезпечній поведінці; в) виявленні та усуненні умов (обстановки, ситуацій), сприяють реалізації якостей підвищеної віктимності визначеній категорій осіб, незалежно від їх поведінки.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Заросінська Х.О., слухач магістратури ННІФПСКМ НАВС

У кримінологічній науці немає єдності думок щодо розуміння терміну, який би охоплював комплекс заходів, спрямованих на вплив

на злочинність з метою зниження її рівня. Дискусія з даної проблеми триває дотепер.

Однак важливим напрямом протидії професійній злочинності є віктимологічна профілактика. Віктимологія розуміється як вчення про жертву злочину та шляхи впливу на злочинність, урахуваючи особистість жертви та її поведінки, що сприяли вчиненню злочину. Про істотний вплив поведінки потерпілої особи на механізм вчинення злочину говорилося весь час, коли досліджувалися ці проблеми. Так, ще в ХХ сторіччі В.С. Мінська вказувала на те, що 29% злочинів проти особистості спровоковані по терпілими або вчинені за їх сприянням. Її підтримує й Л.В. Франк, який наголошує, що кожна четверта жертва злочину, який він вивчав, поводити себе «не належним чином». Сучасні дослідники також наголошують на істотному впливі поведінки потерпілого на механізм вчинення злочину. Віктимологічний аспект має істотне значення й в механізмі вчинення злочинів, які мають ознаки професійної злочинної діяльності. Так, при дослідженні правопорушень, що вчинені злочинцями-професіоналами, встановлено, що приблизно третина їх обумовлена поведінкою потерпілої особи або до вчинення злочину або в момент його вчинення. Це вказує на важливість віктимологічної профілактики професійної діяльності.

Слід зазначити, що поведінка жертви злочину не завжди є протиправною чи аморальною (наприклад, надмірна довіра), але й вона має істотне значення для механізму вчинення злочинів.

Зупинимося на найбільш поширених видах поведінки жертв злочину. По-перше, це конфліктна поведінка, коли жертва або сама створює конфлікт, або приймає активну участь у конфлікті на боці когось. Особливим різновидом є необхідна оборона, затримання злочинця та інша правозахисна активність. У цьому випадку дії потерпілого є законними і необхідними в даній ситуації. В.Л. Васильєв вказує, що знання закону та своїх прав дає додаткові можливості при відбитті злочинного нападу, створює впевненість в правоті своїх дій, які перешкоджають злочинному посяганням. Другим видом поведінки жертви є провокуюча, коли жертва демонструє свої статки і тим провокує злочинця на вчинення злочину. Третій тип – легкокажна поведінка – надмірна довірливість особи, нездатність оцінити людину тощо.

Віктимологічна профілактика розуміється як специфічна діяльність соціальних інститутів, яка спрямована на встановлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин ситуацій, які формують віктимну поведінку та обумовлюють вчинення злочину відносно конкретної особи, виявлення груп та конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності і вплив на них з метою відновлення або активізації їх захисних якостей, а також розробку або вдосконалення діючих спеціальних засобів захисту громадян та конкретних осіб від злочинів

та наступної віктимізації. Основними об'єктами віктимологічної профілактики професійної злочинності виступають особистісні якості осіб, які є потенційними жертвами злочину, соціальне оточення цих осіб та конкретні життєві ситуації, які сприяють вчиненню злочину відносно цих осіб. Профілактична робота повинна здійснюватися на трьох рівнях – загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному. Метою загальносоціальної профілактики є не тільки протидія професійній злочинності, а й досягнення інших результатів. Вона включає в себе комплекс заходів політичного, соціально-економічного, соціально-психологічного, організаційного, медичного, інформаційного, технічного характеру тощо.

Заходи політичного, соціально-економічного та організаційного характеру повинні бути спрямовані на розробку та впровадження програм, які спрямовані на розвиток економіки, підвищення матеріального забезпечення широких верств населення, формуванню дійсних ринкових відносин, які б виключили кримінальний тиск на суб'єктів підприємницької діяльності. Для цього необхідний реальний, а не уявний соціальний захист незабезпечених верств населення, допомога в працевлаштуванні, відповідна податкова політика тощо.

Культурні заходи повинні бути спрямовані на підвищення культурного розвитку населення й особливо неповнолітніх, підвищення культури у всіх сферах життя людей – політичній, робітничій, побутовій. Україна знаходиться зараз не тільки під тиском глибокої економічної кризи, а й кризи моралі і культури, коли матеріальні спонукання стають основою життєдіяльності більшості населення країни. Гроші стають мірилом вирішення своїх проблем для осіб. У зв'язку з цим важливим напрямом загальносоціальної віктимологічної профілактики є впровадження або навіть відновлення правової пропаганди в різних формах, в тому числі й з залученням засобів масової інформації. О.М. Литвинов та Л.М. Давиденко пропонують такі реальні кроки впровадження заходів віктимологічної профілактики на загальносоціальному рівні: створення системи ефективного соціального захисту громадян від можливої віктимізації на підставі реформування всіх сторін життєдіяльності суспільства; зміну соціальної практики відношення до жертв злочинів, яка склалася, для цього слід урахувати психологічні особливості жертв злочинів; підвищення соціально-правової активності громадян за рахунок розвитку нових форм залучення населення до забезпечення правопорядку, соціальна підтримка громадян, які займають активну життєву позицію у справі забезпечення законності; зміну законодавчих актів, прийняття нових, що регламентують принципові питання стану, статусу жертв злочинів; стимулювання з боку держави створення соціальних служб, недержавних структур, фондів допомоги, реабілітаційних центрів та інших установ захисту жертв злочинів; навчання кадрів для роботи з постраждалими, всебічне введення та

переорієнтація діяльності державних служб на уважне, зацікавлене відношення до постраждалих від злочинів.

Віктимологічна профілактика на спеціально-кримінологічному рівні здійснюється не відносно всього населення, а відносно конкретних осіб, які характеризуються підвищеною віктимністю. Для цього також повинен бути здійснений комплекс заходів з виявлення таких осіб, виявлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів відносно цих осіб. Об'єктами профілактики повинні стати, з одного боку, самі потенційні жертви злочинів, а з другого, – конкретні життєві ситуації, які призводять до вчинення злочинів відносно цих осіб.

Віктимологічна профілактика, яка орієнтована на потенційну жертву злочину, повинна в себе включати такі заходи: вигодовлення та поширення спеціальних пам'яток як для всього населення, так і відносно конкретних категорій осіб (приватні підприємці, таксисти тощо), які містять форми поведінки для осіб в конкретних криміногенних ситуаціях; належна професійна та спеціальна підготовка осіб, які займаються кримінально небезпечним видом діяльності (інкасатори, охоронці, працівники фінансових та банківських установ); лікування осіб, які зловживають алкогольними напоями чи вживають наркотичні засоби; підвищення контролю з боку батьків за неповнолітніми.

Застосовується також ціла низка відповідних технічних та організаційних заходів: розробка і впровадження сучасних технічних засобів охорони громадян, їх власності; належне освітлення громадських місць, в яких вчиняються так звані вуличні злочини, здійснення добового відеоспостереження за певними кримінально небезпечними місцями; охорона під'їздів багатоповерхових будинків; здійснення патрулювання території громадянами у сільській місцевості; наближення міліцейських патрулів до кримінально небезпечних місць; належна технічна безпека фінансових та банківських установ та їх працівників. Спеціальні сучасні технічні засоби профілактики повинні бути здійснені й відносно так званих «комп'ютерних злочинів», які все частіше мають ознаки професійної злочинної діяльності.

Ця робота не може бути здійснена лише силами правоохоронних органів. Держава, суспільство, громадські організації і кожний громадянин повинен брати в ній участь.

На жаль, віктимологічна профілактика злочинів ще не набула значного поширення в нашій країні, хоча в деяких регіонах подібні рекомендації розповсюджували дільничні інспектори міліції як «пам'ятки» для мешканців. Заходи віктимологічної профілактики слід розробляти з урахуванням специфіки місцевої кримінальної ситуації і доводити до відома населення, використовуючи засоби масової інформації.

КРАДІЖКА, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ В УКРАЇНІ, ЯК ОБ'ЄКТ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Мельниченко Л.М., ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Сьогодні в Україні стан підліткової злочинності викликає занепокоєність та зумовлює необхідність пошуку нових засобів для її запобігання, вжиття додаткових заходів з боку державних органів і громадськості, які б сприяли поступовому зменшенню злочинних проявів у середовищі неповнолітніх. До розробки основних кримінологічних засад крадіжок неповнолітніх, зокрема й віктимологічних аспектів, долучались низка вітчизняних вчених, а саме: Бугера О.І., Виговський Д.Л., Голіна В.В., Дубчак Л.С., Джужа О.М., Джужа А.О, Закалюк А.П., Кальченко Т.Л., Панчук О.В., Соловей О.О., Сіренко О.В., Стеблинська О.С., Яницька Н.В. та інші.

Найбільш поширеними злочинами, що вчиняються неповнолітніми, є крадіжки, питома вага яких у загальній структурі злочинності неповнолітніх у державі сягає понад 60 %. За останні роки темпи росту крадіжок, вчинених неповнолітніми, перевищують темпи зростання крадіжок, вчинених дорослими особами у 2-2,5 рази. Частка групових злочинів серед неповнолітніх в 3-4 рази більша аналогічного показника дорослої злочинності і досягає 80% загальній злочинності молоді. Питома вага групової злочинності вища при вчиненні крадіжок, грабежів, розбійних нападів, звалтувань, ніжча – при умисних вбивствах та тяжких тілесних ушкодженнях. Майже 10% крадіжок, вчинених неповнолітніми, так чи інакше пов'язані з наркотиками.

Аналізуючи злочинність неповнолітніх, зокрема крадіжки, варто окреслити наступні тенденції: 1)у структурі злочинності неповнолітніх займають корисливі злочини, основну масу яких складають злочини проти власності, серед яких крадіжки - 80-85 %; 2)прослідковується відносна стабілізація кількісного стану корисливої злочинності неповнолітніх, уповільнення темпів її зростання, проте відбувається зміна її якісного змісту, удосконалюються, відшліфовуються способи і засоби вчинення крадіжок неповнолітніми особами; 3)крадіжки, вчинені неповнолітніми особами, втрачаючи спонтанний та імпульсивний характер, набувають рис усвідомленості, продуманості до дрібних деталей (готування до злочину), розважливості, чіткої орієнтованості на отримання матеріального збагачення; 4)відбувається диверсифікація підліткової злочинності: неповнолітні освоюють нетрадиційні, нехарактерні для їх вікової групи види кримінальних діянь корисливої спрямованості (комп'ютерні злочини); 5)спостерігається зростання кількості крадіжок, вчинених неповнолітніми, які не досягли віку притягнення до кримінальної

відповідальності; 6) збільшилася кримінальна активність неповнолітніх на тлі скорочення спільної злочинної діяльності підлітків і дорослих. Так, частка групових крадіжок неповнолітніх у 2-2,5 рази вище аналогічного показника дорослої злочинності; 7) широкого розмаху набуває орієнтація неповнолітніх на систематичну злочинну діяльність, зростає рецидив, а також кримінальний професіоналізм неповнолітніх злочинців, які вчиняють крадіжки, що проявляється в наявності універсальної спеціалізації, придбанні кримінальної кваліфікації; 8) спостерігається криміногенна активність неповнолітніх осіб жіночої статі, що проявляється у зростанні кількості вчинених ними крадіжок. У 2010 р. питома вага дівчат віком від 14 до 17 років склав 7,5 % у загальній структурі засуджених неповнолітніх, а у 2012 р. цей показник збільшився на 1,3 % і склав 8,8 %; 9) збільшується кількість неповнолітніх осіб, що вчиняють злочини, із соціально-забезпечених груп, похідним такого процесу є підвищення інтелектуального рівня злочинності; 10) зростання маргіналізації підліткової злочинності, зокрема у період із 2012 по 2013 роки кількість не працюючих та осіб, які не навчаються, з кількості працездатних осіб, засуджених за крадіжки, збільшилася на 13,6 %; 11) залишається стабільно високою кількість неповнолітніх, які вчинили крадіжки у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння - 49-50 %; 12) стабільно високий рівень латентності крадіжок індивідуального майна, вчинених неповнолітніми, характерна поступова втрата забарвлення дитячого максималізму, пустощів, спонтанності, імпульсивності та вікової незрілості корисливих злочинів неповнолітніх, натомість зростання усвідомленості, обдуманості, корисливості при вчиненні даних злочинів - 90 %.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що крадіжки, вчинені неповнолітніми в Україні є потужним об'єктом з вивчення кримінологічних аспектів, кінцевим результатом якого мають стати пропозиції у теорію й практику запобігання й протидії злочинності неповнолітніх, зокрема й віктимологічного характеру. На нашу думку, до основних напрямів віктимологічної профілактики крадіжок, що вчиняються неповнолітніми, варто віднести: - правову пропаганду, роз'яснювальну роботу серед населення, що має на меті: показати громадянам небезпеку і поширеність крадіжок, способи і хитрощі неповнолітніх злочинців; усвідомлення потерпілими від крадіжок, вчинених неповнолітніми, неможливості приховування («добросусідського залагодження») злочину, наслідком чого стає вчинення нового більш тяжкого умисного злочину неповнолітнім (у 85% випадків); - використання засобів масової інформації, і профілактичних плакатів, індивідуальних бесід тощо; - заходи, що забезпечують можливість збереження майна осіб, які перебувають на вокзалах, у гуртожитках, готелях, місцях дозвілля і відпочинку; - безпосереднє спостереження за особами, що ведуть себе необачно у

громадських місцях, торгових центрах, на вокзалах тощо; - індивідуальну роботу з особами, поведінка яких є негативною і небезпечною, своєрідну віктимологічну індивідуальну профілактику; - організація запобігання перебування на вулицях і у громадських місцях осіб, які перебувають у стані алкогольного сп'яніння; - забезпечення збереження майна (речей, коштів, мобільних телефонів тощо) у навчальних закладах, насамперед у школах, особливо учнів молодших класів, при цьому навчаючи персонал навчального закладу як діяти у такій ситуації.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК

Слюсар С.В., слухач магістратури НАВС

Гарантована Конституцією України, Кримінальним кодексом та Законом України “Про власність” охорона приватної власності, її захист від злочинних, особливо корисливих посягань була й залишається одним з найважливіших завдань правоохоронних органів. Основний Закон України проголошує непорушність права приватної власності та недоторканність житла від протиправних посягань (ст.30,41).Ці положення мають принципове значення, бо безпека й недоторканність визнаються надзвичайними соціальними цінностями в умовах революційного оновлення нашого суспільства, формування демократичної, правової держави.

Чинне кримінальне законодавство (ч. 3 ст. 185 КК України) передбачає досить сувору кримінальну відповідальність – позбавлення волі строком від трьох до шести років.

Серед злочинів, які вчинюються на Україні в даний період часу, квартирні крадіжки займають значне місце і до того ж характеризуються низьким відсотком розкриття. У системі заходів по запобіганню вчинення квартирних крадіжок особливе значення має віктимологічний напрямок цієї діяльності, що складається з комплексу державних і суспільних заходів, орієнтованих на попередження квартирних крадіжок шляхом зниження в населення й окремих громадян ризику стати жертвами злочинних зазіхань. Віктимологічна профілактика, характеризується самостійністю й специфічністю, співіснуючи із традиційною профілактичною діяльністю.

Віктимологічна профілактика квартирних крадіжок - це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, які формують віктимну поведінку й обумовлюють вчинення квартирних крадіжок, виявлення груп ризику й конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності з метою відновлення або активізації

їхніх захисних властивостей, а також розробка або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту груп громадян і конкретних осіб від квартирних крадіжок.

Аналіз віктимологічної літератури для населення по захисту житла від крадіжок й узагальнення рекомендованих у ній заходів дозволяє говорити про наявність чотирьох рубежів захисту житлових будинків і приміщень.

Під рубіжом захисту житлових будинків і приміщень при цьому розуміється умовна межа, при перетині якої починається певний етап застосування мір та заходів, спрямованих на захист житла від квартирних крадіжок. Перший рубіж покликаний перешкодити безконтрольному входженню в під'їзд не проживаючим у будинку особам шляхом обладнання їх надійними замикаючими пристроями і домофонами. Зазвичай деякі мешканці через фінансові міркування відмовляються ставити у себе в квартирі трубку від під'їздного домофону й одержувати ключі від нього, аргументуючи це тим, що до них ніхто не ходить, і просять видати їм код, натиснувши який вони зможуть попадати в під'їзд. Однак настійно не рекомендується віддавати ці коди мешканцям, тому що рано або пізно цей код будуть знати всі в окрузі, а можливо він навіть буде надрапаний на двері. Іншим, теж достатньо надійним способом забезпечення функціонування першого рубежу, є використання послуг консьєржа.

Другий рубіж визначається зведенням тамбурних перегородок з металевими дверми на поверсі для обмеження доступу безпосередньо до дверей житла. Тамбурні двері за бажанням можна укомплектувати аудіо-відео домофоном, а також електромагнітним замком, що значно підвищить їх надійність.

Третій рубіж - власне захист периметра житлового приміщення (квартири), що включає зміцнення дверних коробок, установку металевих дверей, надійних замків, сигналізації, віконних ґрат й т.д. Часто установка ґрат на вікна важлива не тільки для мешканців першого поверху, а й для мешканців другого й останнього поверхів, тому що злочинці можуть використати козирки під'їздів, дахів, для того, щоб потрапити на балкон, а далі у квартиру. «Сходами» для злочинців можуть послугувати газові труби, винесені назовні, ґрати на вікнах поверхом нижче, зливні колектори.

Четвертий рубіж ґрунтується на заходах, що утрудняють відшукання й викрадення особливо коштовних для власників предметів (коштовностей, грошей, документів, зброї, боєприпасів й ін.) - установці металевих ящиків або сейфів, влаштуванні нестандартних тайників, а також маркування деяких речей.

Ще одним способом «деморалізації» крадів є установка миготливого світлодіоду у дверній коробці. Маленька схема, яку може скласти будь-який школяр, може працювати дуже довго лише на одній батарейці. Включення його перед залишенням

домівки зможе викликати у злочинців думку про те, що квартира перебуває на сигналізації і вони оминуть її. Встановлення камер відеоспостереження при вході до під'їзду або безпосередньо перед квартирою може стати додатковим способом профілактики квартирних крадіжок або сприятиме їх розкриттю у разі вчинення.

Подібний підхід захисту житлових приміщень в основному представляється вірним, але він не є універсальним, оскільки має значний недолік в ньому є зсув акценту на профілактику досліджуваних злочинів, вчинюваних злочинцями з подоланням перешкод. Для квартирних крадіжок, здійснюваних з використанням вільного доступу в житло, чотирьохрубінна система не буде досить ефективною.

Варто помітити, що в ситуаціях знаходження злочинців у межах житлового приміщення проблема підвищення надійності захисту майна й особистості від злочинних зазіхань ще більше актуалізується. При вільному доступі в житло захисні рубежі під'їзду, тамбура й вхідних дверей у квартиру є для злочинців пройденими етапами. Подібне положення диктує необхідність збільшення кількості рубежів захисту майна, принаймні, із чотирьох до п'яти.

Впровадження додаткового рубежу захисту в житловому просторі можна співвіднести із широко застосовуваною в сучасному суднобудуванні ідеєю конструювання водонепроникних (вогнезахисних) перегородок і відсіків, що перешкоджають проникненню води й повному затопленню судна. Виходячи із цього технічного рішення, громадянам рекомендується установка замикаючих устроїв не тільки на вхідних дверях житла, але й на дверях його складових частин - кімнат, кухні й інших приміщень. Слід переважно обладнати внутрішні двері приміщення не найпростішими механічними, а самозамикальними пружинними замками. Останні дозволяють швидко, не викликаючи підозр, а головне, істотно обмежити неконтрольоване пересування можливих злочинців по житлу в ситуаціях вчинення крадіжок. Зрозуміло, що ключі від внутрішніх приміщень повинні зберігатися в спеціально передбаченому місці, недосяжному для несанкціонованого їхнього використання.

Крім зазначених заходів віктимологічної профілактики також ефективним заходом є обладнання квартир сигналізацією. З таких квартир, за даними дослідження Бишевського Ю.В., вчиняються лише 2,2 % крадіжок, до того ж вони були швидко розкриті.

Рівень розвитку сучасних технологій взагалі надає можливість відеонагляду за квартирою за допомогою веб-камер під'єднаних до домашнього комп'ютера, при цьому такий нагляд можливо здійснювати на будь-якій відстані, як через персональний комп'ютер, так і через мобільний телефон (смартфон).

ВІКТИМНІСТЬ ЖЕРТВ КРАДІЖОК З ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО, ІНШЕ ПРИМІЩЕННЯ ЧИ СХОВИЩЕ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ЇЇ РІВНЯ

Назаренко АМ., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Проблема протидії крадіжкам, поєднаних з проникненням у помешкання громадян, продовжує залишатись однією з найбільш актуальних у діяльності правоохоронних органів. Відповідно до офіційних статистичних звітів злочини даної категорії традиційно займають вагомe місце у структурі злочинності. Так, протягом останніх 5 років середня річна кількість квартирних крадіжок в Україні становила 28390, крадіжок приватного майна громадян із приватних будинків – 15720, з дач і садових будинків – 5105, із готелів, гуртожитків, будинків відпочинку, санаторіїв, кемпінгів – 1290.

Подібні злочини, що характеризуються значною поширеністю, містять особливу актуальність для населення, оскільки приносять власникам постійну заклопотаність і гостре занепокоєння за своє майно. Злочини даної категорії завдають серйозної шкоди не тільки окремій особі або сім'ї потерпілих, але і суспільству, його матеріальному добробуту.

В умовах економічної нестабільності та соціальної незахищеності потерпілим вкрай складно відновити втрачену в результаті таких злочинних посягань власність. Негативно позначається на криміногенній ситуації в країні відсутність реальної допомоги жертвам таких злочинів: матеріальної, консультативної, правової.

Саме тому, у сучасній ситуації виникла об'єктивна необхідність нового концептуального підходу до вивчення феномена крадіжок, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, особливо причин, що їх породжують, та розробці на цій основі відповідних заходів запобігання.

Одним з перспективних напрямів у запобіганні крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище є віктимологічна профілактика.

Застосуванню таких заходів має передувати дослідження жертв злочину та їх віктимності, що дозволяє розкрити механізм злочинного діяння, виявити чинники та умови, що каталізують даний процес, характерні особливості особистості потерпілого.

Результати дослідження засвідчують, що віктимність, тобто здатність стати жертвою крадіжки, у різних категорій потерпілих проявляється далеко не однаково. Це зумовлено своєрідністю особистості жертви, зокрема, її демографічними, соціально-психологічними властивостями та особливостями. Ймовірність стати

жертвою даного виду злочинів зумовлена також і соціальним статусом особи. Однак основна відмінність полягає в особливостях поведінки, установках і потребах. Якщо поведінка жертви є необачною, безтурботною, неуважною, то це підвищує можливість індивіда стати жертвою.

Злочинець має знати, де красти та чи вартий того ризик. Щоб вибрати об'єкт для крадіжки, необхідна інформація щодо статків господарів, про мешканців, їх поведінку під час перебування в будинку, навіть щодо їх постійних звичок. Інформацію про те, чи варто «брати квартиру», злочинець отримує від третіх осіб або під час безпосереднього контакту з жертвою. Аналіз практика засвідчує, що більшість крадіжок здійснюється «напевно», разом з тим, зовсім незначна кількість – при нагоді.

Це підтверджують і проведені кримінологічні дослідження – 75 % опитаних засуджених осіб відповіли, що до вчинення злочину їх штовхнула провокуюча поведінка потерпілих. При з'ясуванні питання, у чому виражалася вина та провокаційна поведінка жертв квартирних крадіжок, відповіді засуджених розподілилися таким чином: запрошення жертвою малознайомих і зовсім незнайомих людей до себе – 40%; нетверезий стан жертви – 33%; безтурботне і халатне ставлення жертви до заощаджень – 27 %.

Отже, створення умов, що сприяють вчиненню крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, зумовлено не тільки діями злочинців, але й поведінкою потерпілих, що створює криміногенну обстановку. Аналіз слідчої та судової практики дозволяє виділити типові віктимогенні ситуації – такі, що мотивують вчинити той чи інший злочин, або полегшують настання злочинного результату. До таких варто віднести: безпечність щодо своєї власності, а саме залишення незамкненими дверей, вікон, кватирок, а також зберігання ключів в умовленому місці. Так, шляхом проникнення через вікно вчиняється кожна третій злочин даної категорії. Шляхом злому та підбором ключа вчиняється відповідно 48 % та 31 % крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. Саме тому, одним із дієвим засобом запобігання таким злочинам є застосування заходів, спрямованих на підвищення охоронно-захисних можливостей потенційних жертв крадіжок, що вчинюються із проникненням у житло.

Важливішим напрямком такої діяльності має стати вирішення проблеми максимального скорочення часу для реалізації злочинних намірів щодо вторгнення в житлові приміщення. Спільними зусиллями суб'єктів профілактики та населення необхідно досягти того, щоб просування злочинних елементів до чужого майна відбувалось в умовах повного цейтноту, здатного привести до психологічного надлому злочинців, а можливо, навіть і відмови від вчинення злочину.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ШАХРАЙСТВА.

Агапова М.О., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

На даний час в Україні одним з важливих та актуальних питань є дотримання гарантій конституційних прав громадян тобто непорушності права власності, що закріплена у ст. 41. Конституції України. згідно з якою права людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. При відносно незначній частці потерпілих від шахрайства у загальній структурі віктимізації населення – 5,84 %, більше 43,0 % із них це жінки і неповнолітні. Матеріальні збитки внаслідок скоєння таких злочинів становлять майже 28,3 мільйона гривень. Вивчення динаміки віктимізації шахрайства за період 2001-2014 рр. свідчить про щорічне зростання кількості жертв у середньому на 3,6 %. Під час скоєння цього злочину особливістю є поведінка потерпілого, яка створює умови для вчинення шахрайства. Але дані офіційної статистики не відображають реальну кримінальну ситуацію в ланій сфері, оскільки не обумовлено високим рівнем латентності, а також багатьма проблемами, пов'язаними з поведінкою жертв шахрайства. Саме це обумовлює необхідність наукової розробки теорії та практики віктимологічної профілактики шахрайства та визначення системи заходів.

Результати даного дослідження свідчать про те, що на сьогоднішній день правоохоронні органи ще не в повній мірі застосовують заходи віктимологічної профілактики, слабо володіють методикою та рекомендаціями щодо здійснення їх. Відсутність у юридичній науці прикладних розробок проблем віктимологічної профілактики шахрайств, науково обґрунтованих рекомендацій з організації та здійснення віктимологічної профілактики шахрайства обмежує можливості правоохоронних органів у здійсненні запобігання злочинності.

На сьогодні є досить актуальним розробка комплексних концептуальних основ визначення віктимологічних властивостей жертви шахрайства, а тому є доцільним розкрити закономірності віктимізації жертв цього злочину та визначити шляхи її запобігання.

Особливості віктимологічної профілактики шахрайства розглядалися вченими з різних галузей наук, якими було досліджено, що основними способами вчинення шахрайства є обман або зловживання довірою, за допомогою яких злочинці заволодівають чужим майном або отримують право на нього .

Взагалі, шахрайство визначається чинним КК України, як - заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Особливістю шахрайства є те, що воно може бути вчинено як стосовно майна, так і стосовно права на таке майно. Шахрайство

завжди повинно містити в собі прямий умисел на заповідання саме шахрайства, а також мати корисливі мотиви вчинення.

Шахрайство складає частку всіх зареєстрованих злочинів: від 4,0 до 6,0%, але його динаміка досить несприятлива, оскільки темп приросту в середньому щороку складає 4,34 %. При цьому більшість шахрайств належить до злочинів економічної спрямованості. Специфічною є ознака того, що кримінальні провадження порушені за фактом вчинення шахрайства дали можливість встановити, що найчастіше скоюють ці злочини особи віком 18-40 років (до 70,0 %). За результатами дослідження особливості жертв шахрайства свідчать про такі тенденції: найбільш віктимним є вік осіб від 30 до 39 років (24,0%), а також вік 25-29 р. (20,0 %), за статтю більшість потерпілих складають жінки – 61,3 %, чоловіки відповідно – 49,7 %. Було виділено два основних типи жертв шахрайських посягань на власність: корисливий потерпілий, некритичний потерпілий. Тип некритичного корисливого потерпілого, який характеризується корисливою мотивацією та легковажністю, егоїста, що переважно шукає легких шляхів для отримання певних матеріальних благ. Інший тип некритичного некорисливого потерпілого – це легковірна, некритична особа, яка потрапляє в незвичайну ситуацію і розвитку та наслідків її не бачить. Така особа пасивна, легко піддається впливу, некорислива, але ця особа є свевірною. Різновидом цього типу – легковірні, із сповільненими реакціями, що соромляться вказати власні підозри (це типові жертви шахраїв, які видають себе за посадових осіб). Під час вчинення шахрайства було виявлено застосування маніпуляційних прийомів. До найбільш часто застосованих методів кримінального маніпулювання під час шахрайства належать: використання психологічного автоматизму, маніпуляції змістом та формою наданої інформації, зміна темпів її надання, експлуатація фонового стану, використання групового впливу на особу.

Дослідження вчених показали, що, у відповідності з характером та змістом віктимологічні детермінанти у суб'єктивній формі обумовлені мотивацією віктимологічної поведінки жертв шахрайства та взаємодією із зовнішніми умовами.

Отже на базі цього ми можемо виділити найбільш суттєві риси та мотиви, що обумовили віктимну поведінку осіб, які стали жертвами шахрайства, а саме: 1) жадібність, користь у єдності з однойменними мотивами та чітко не визначеними мотивами – 23,7 %; 2) невміння контролювати власні вчинки та не усвідомлювати мотиви власної діяльності – 26,2 %; 3) безвілля та невизначені чітко мотиви – 11,2 %; 4) байдужість до власної судьби у поєднанні з корисливими прагненнями (корисливість, жадібність у сукупності з прагненнями отримати матеріальні блага) – 12,8 %; 5) відсутність звички до праці та невизначені чітко мотиви – 13,7 %; 6) хвилювання за життя рідних та близьких та мотивація захисту – 7,1 %; 7) бажання допомогти не

тільки знайомим та близьким, родичам, але й іншими особам – 5,3 %. Результати дослідження надали можливість визначити особливості механізму віктимної поведінки під час вчинення шахрайства. Так званий «згорнутий» характер (без обдумування рішення, перегляду варіантів наслідків, вчинених дій), який зустрічається у складних, незвичних для даної людини ситуаціях, що потребують швидкого на них реагування. Тоді всі стадії механізму віктимної поведінки співпадають. Після прийняття рішення настає етап його виконання, тобто, фактична реалізація рішення (інколи відбувається відхід від запланованих дій), але стан потенційного потерпілого та стан зовнішнього середовища на різних стадіях злочинної поведінки не залишаються незмінними. Таким чином, під час дослідження механізму віктимної поведінки були вилічені такі елементи – взаємодія «злочинця і потенційного потерпілого», застосування маніпуляційних прийомів, формування мотивації потенційного потерпілого, прийняття рішення та акт поведінки, обумовленої особистісними якостями потерпілого.

Отже, доцільно на даному етапі розвитку держави диференціювати заходи віктимологічної профілактики на всіх рівнях з урахуванням різновиду шахрайства, способу його вчинення, характеристик суб'єкта злочину, типів жертв, особливостей їх поведінки, способу життя та обставин можливої віктимізації. Абсолютна захищеність людини від шахрайства недосяжна, тому у питаннях віктимологічної профілактики доцільніше орієнтуватись на оволодіння навичками віктимологічного захисту, коли людина буде здатною критично оцінювати свою поведінку і передбачати такі оптимальні кроки, які б зводили ризик віктимізації до мінімуму.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КРАДІЖОК

Янчук Н.В., слушач магістратури ННІФПСКМ НАВС

Злочини, що посягають на власність, становлять одну з найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне з найважливіших соціальних благ - право власності. Необхідність дослідження злочинів, що посягають на власність, та визначення ефективних заходів запобігання пов'язано з тим, що вони мають масовий характер і за цією ознакою далеко залишають позаду всі інші злочини.

Найпоширенішим злочином в загальному обсязі злочинності є крадіжки. У структурі цього виду злочину кількісно переважають крадіжки майна громадян (третина з них - квартирні). Середній відсоток розкриття злочинів проти власності в Україні складає 26,4 %. Серед них квартирних крадіжок - 25,5 % на 2013 рік з посиленням на «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», наданий

Генпрокуратурою, за 10 місяців 2013 року в Україні зареєстровано 337160 злочинів проти власності. З них вручено повідомлення про підозру (тобто встановлено підозрюваних) 89194. Таким чином, відсоток розкриття складає 26,4 %.

Серед цих злочинів: крадіжки - 244295, відсоток розкриття складає 24,7 %; крадіжки зі складів, баз, магазинів та інших торгових точок - 11587, відсоток розкриття складає - 10,1 %; крадіжки вантажів на транспорті - 722, відсоток розкриття - 23 %; крадіжки худоби, птиці - 335, відсоток розкриття складає - 9,8 %; крадіжки у пасажирів - 1604, відсоток розкриття - 15,6 %; крадіжки з квартир - 12924, відсоток розкриття - 25,5 %; крадіжки з дач і садових будинків - 4356, відсоток розкриття складає - 15,3 %; крадіжки з автомобілів - 9091, розкрито 1541, відсоток розкриття - 16,9 %; кишенькові крадіжки - 5515, відсоток розкриття - 15,4 %.

За результатами роботи підрозділів органів внутрішніх справ за 2 місяці 2014 року кількість крадіжок становила 25252 кримінальних правопорушень, у тому числі квартирних крадіжок 2015, з них повідомлено про підозру за вчинення кримінального правопорушення 4748 особам. Серед цих злочинів крадіжки вчинені в громадських місцях становлять 9392 кримінальних правопорушень (к.п.), за якими особи, які їх вчинили, встановлені 1692.

Дані кримінальні правопорушення вчиняються: на вулицях (дорогах), площах, у парках, скверах 3779 к.п., на автомагістралях 14 к.п., на автодорогах (за межами населених пунктів) 45 к.п.

Найчастіше крадіжки трапляються в громадських місцях, за днями тижня в понеділок 1433 к.п., рідше в неділю 1139 к.п. За часом найчастіше з 09-16 год. (3010 к.п.), рідше з 17.00-24.00 год. (2041 к.п.). За місцем вчинення найчастіше у містах та селищах міського типу (8875 к.п.), рідше у сільській місцевості (218к.п.).

Важливість дослідження цієї проблеми актуальна, оскільки можливість виходу України з кризового стану тісно пов'язана зі зменшенням рівнем корисливої злочинності, у тому числі крадіжок. Злочини вказаної категорії завдають серйозної шкоди не тільки окремій особі або сім'ї потерпілих, але і суспільству, його матеріальному добробуту. Негативно позначається на криміногенній ситуації в країні відсутність реальної допомоги жертвам таких злочинів: матеріальної, консультативної, правової.

Останніми роками в межах протидії злочинності вченими-кримінологами дедалі більше уваги приділяється віктимологічному аспекту запобіжної діяльності. Разом із тим, віктимологічна профілактика як один із напрямків запобігання злочинності ще не посіла в нашому суспільстві належного місця.

Погоджуючись з позицією Д.В.Ривмана, зазначимо, що задля ефективності профілактики необхідно максимально використовувати

усі можливості (у тому числі й віктимологічні), а не лише ті, що пов'язані з особою, від якої можна очікувати вчинення злочину.

Над розробленням проблем віктимологічної профілактики працювали чимало закордонних та вітчизняних вчених-кримінологів, серед яких: А.І.Алексєєв, Г. фон Гентіг, В.В. Голіна, О.М. Джужа, Д.В. Ривман, Л.В. Франк тощо.

Віктимологічна профілактика - це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на виявлення, усунення або нейтралізацію чинників, обставин, ситуацій, які формують віктимна поведінка і обумовлюють вчинення злочинів; виявлення груп ризику і конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності з метою відновлення чи активізації їх захисних властивостей; а також розробка або вдосконалення вже наявних спеціальних засобів захисту громадян і конкретних осіб від злочинів. З метою попередження злочинів проти власності у повному обсязі використовуються засоби і методи віктимологічної профілактики.

Видаючи і розповсюджуючи брошури, пам'ятки, буклети з інформацією для населення про можливі зазіхання на транспорт, про способи та інші хитрощі які застосовують злодії при крадіжках, працівники ОВС, зменшують ризик конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності, стати жертвами даного виду злочину.

Говорячи про попередження крадіжок, як злочинів проти власності в цілому необхідно сказати, що основна роль у даному випадку належить системі заходів загальнодержавного рівня щодо стабілізації економіки, зростання виробництва, досягнення балансу економічної ефективності. Без цього практично всі профілактичні заходи організаційно-господарського, управлінського, технічного та організаційно-правового характеру навряд чи зможуть кардинально поліпшити ситуацію.

Важливу роль у посиленні профілактики крадіжок має відігравати система кримінологічної експертизи, основою якої можуть стати комісії, об'єднання, асоціації незалежних експертів з числа фахівців-кримінологів, юристів, економістів, соціологів, вчених інших спеціальностей та фахівців-практиків, які здійснюють постійний експертний моніторинг соціальної ефективності чинного законодавства, різних програм економічного і соціального характеру, а також оцінюють і прогнозують можливі наслідки законопроектів з точки зору їх криміногенності (або антикриміногенності).

До комплексу організаційно-технічних заходів профілактики відносяться заходи, що забезпечують охорону, облік, визначення кількісних і якісних показників стану майна, руху грошових коштів і т.д. Конкретної реалізацією цих заходів є впровадження сучасних комп'ютеризованих систем охорони складських, торговельних і конторських приміщень, квартир громадян і т.д.

В якості важливих заходів профілактичного характеру можна назвати створення єдиної комп'ютерної системи обліку інформації про осіб, які коли-небудь притягувалися до кримінальної відповідальності за подібні діяння.

Аналізуючи заходи віктимологічної профілактики, яку ще часто називають «профілактикою навпаки», таких видів злочинів, як квартирні та кишенькові крадіжки виділяють такі заходи застереження:

1. Заходи захисту від крадіжок з помешкань громадян. Експерти вважають, що «середньостатистичний» крадій відмовиться від свого наміру, якщо на його шляху зявиться перешкода, на подолання якої доведеться витратити зайві 4 хвилини. У зв'язку з цим варто ретельно перевірити всі підходи, що ведуть до квартири: двері, вікна, підвал, гараж та інші місця, які можна легко відчинити або зламати. Двері слід зробити міцними, краще броньованими, укріпити раму вікна, замінити звичайний замок на надійний, скляні двері закрити металевими жалюзі. На нижніх поверхах варто поставити захисні ґрати. Доцільно також всановити освітлення вхідних дверей і обладнати квартиру охоронною сигналізацією. У разі тимчасового залишення квартири потрібно надати будинкові (квартирі) жилого вигляду: пропонується застосовувати таймери, які періодично включають і виключають світло та радіо; припинити на певний час доставку пошти та кореспонденції; на балконі вивісити білизну. Ці хитрощі створюють ілюзію присутності вдома господарів.

2. Заходи захисту від пограбувань і крадіжок: не носити гаманець у верхніх кишенях одяжі; не брати з собою зайвих грошей, а лише потрібну суму; бажано мати при собі другий гаманець з дрібними грошима, який у разі потреби можна віддати грабіжникам; ніколи не тримати всі гроші в одному місці; обов'язково мати в кишені розміну монету, щоб без потреби не розкривати гаманець та не привертати увагу злочинців. Жіночі сумочки особливо впадають в око грабіжникам, тому їх не можна залишати без уваги. Не носити відкрито коштовні прикраси та інші дорогі речі; не прикріплювати до ключів від квартири ніяких предметів, які допоможуть відшукати власника ключів. Мати при собі свисток чи газовий балончик, а в ночі — кишеньковий ліхтарик; не підніматися по сходах якщо працює ліфт. У разі нападу в ліфті нажати кілька кнопок для його зупинки і кликати на допомогу. Здійснення ефективних заходів профілактики злочинів проти власності можливе лише за умов тісної взаємодії правоохоронних органів із засобами масової інформації: пресою, радіо - і телемовленням, які здійснюють віктимологічну профілактику, інформуючи населення, як поводитися в тій або іншій криміногенній ситуації, а також розміщуючи так звану соціальну рекламу профілактичної спрямованості для віктимологічної освіти громадян та повідомлення про результати правоохоронної діяльності на даному

напрямі. Необхідно інформувати населення про способи вчинення злочину, проводити аналіз віктимізації за місцем, часом вчинення кишенькових та квартирних крадіжок.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ

Тарасюк А.Г., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

З метою об'єктивного дослідження механізму конкретного злочину необхідно вивчати не тільки злочинця, а й жертву злочину. Це зумовлено тим, що приводом до злочинного посягання і умовою, що полегшує його вчинення, іноді може бути й поведінка потерпілого. Таку поведінку у кримінології називають віктимною.

Для жертв корисливо-насильницьких злочинів, а саме розбійних нападів, характерна наявність певного комплексу соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових ознак, прояв яких за певних обставин детермінує їх типову поведінку, що посилює ймовірність стати жертвою злочинів. Тому особи, наділені переліченими характеристиками, неодмінно мають перебувати в центрі уваги правоохоронних органів, а їхні якості – враховуватися під час розроблення заходів із профілактики корисливо-насильницької поведінки.

Саме тому в злочинах, що є проявами корисливо-насильницької поведінки, віктимна поведінка стає важливою умовою, що спричиняє вчинення таких злочинів. Взаємні образи, погрози, знущання не тільки завдають безпосередньої шкоди особі, а й призводять до вчинення тяжких злочинів проти її життя та здоров'я.

На підставі теоретичного аналізу проблеми розбійних нападів науковцями було зроблено припущення, що аморальна поведінка особистості є соціально-перцептивним чинником її віктимності, тобто чим аморальніше поводить себе людина, тим більше вона ризикує стати жертвою злочину. Для перевірки цієї гіпотези було здійснено емпіричне дослідження з метою з'ясування домінуючих особливостей дозлочинної поведінки реалізованих жертв з точки зору злочинців та аналіз міри аморальності дозлочинної поведінки потерпілих. Жертвами розбійних нападів цих засуджених стали: тільки чоловіки у 56 % опитаних, тільки жінки – 4 %, жінки й чоловіки – 28 %, жінки, чоловіки і діти у 9 %. Випадково обрали жертву 57 %, давно обирали – 42 %. Вважають, що жертва сама спровокувала скоєння злочину 60 %, так не вважають – 40 %. Були знайомі з жертвою до скоєння злочину 20 % опитаних, не знайомі – 80 %. Домінуючі особливості дозлочинної поведінки майбутньої жертви: наївність, некритичність – 30 %, агресивність – 27,2 %, аморальність – 23 %, жадібність – 9,2 %, необачність – 7,6 %, довірливість – 7,6 %, зловживання алкоголем або

наркотиками – 7,6 %, ризикованість – 7,6 %, цікавість – 1,6 %, неправомірність – 1,6 %.

Віктимологічна профілактика є самостійним напрямом індивідуального запобігання. Набір профілактичних заходів віктимологічного спрямування залежить від різновидів віктимної поведінки потерпілих: від застережливо-роз'яснювальних – до заходів примусу та фізичного захисту потенційних жертв. Головне завдання – змінити віктимну поведінку потенційних жертв й запобігти можливості їх перетворення на реальних потерпілих від насильницьких злочинів.

Ефективна профілактика корисливих злочинів можлива лише за умов тісної взаємодії між правоохоронними органами та засобами масової інформації: пресою, радіо- і телемовленням, які здійснюють віктимологічну профілактику через інформування населення – як поводитися в тій чи іншій ситуації, а також розмішувати соціальну рекламу профілактичної спрямованості, використовувати її для віктимологічної освіти громадян та повідомлення їх про ефективність результатів правоохоронної діяльності в даному напрямі.

Доцільним є готування навчальних або ігрових роликів, буклетів та брошур, що інформують про те, як не стати жертвою, як поводитись в тій або іншій ситуації і у визначений час, коли можна інформацією охопити якомога більшу аудиторію, показувати їх по телебаченню.

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗДІЙСНЕННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ГРАБЕЖІВ

Семененко В.В., ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Запобігання злочинності розглядається кримінологами в широкому (загальносоціальному) і вузькому (спеціально-кримінологічному) значеннях, які іноді називаються рівнями запобігання злочинності. При цьому під загальносоціальним запобіганням розуміється вся соціально позитивна діяльність суспільства й держави (політична, економічна, моральна й ін.), що створює основу для зменшення негативних і антигромадських проявів у суспільстві. Саме загальносоціальне запобігання одночасне виступає умовою для ефективного спеціально-кримінологічного запобігання, яке безпосередньо спрямоване на недопущення вчинення злочинів.

Загальносоціальне запобігання злочинності досягає свого результату опосередковано у процесі вдосконалювання всієї системи суспільних відносин у суспільстві. Зрозумілим є те, що економічно, політично й соціально розвинене суспільство більш захищене від різного роду протиправних і кримінальних деліктів, ніж недосконало

розвинене. Однак у загальносоціальних питаннях закладений потрібний цілеспрямований антикриміногенний потенціал, коли мова йде про соціальну допомогу родині, розвитку молодіжної політики, державній підтримці малого підприємництва й ін. Тому будь-які державні програми, що розроблюються й реалізуються на благо вирішення соціальних протиріч, безумовно (нехай опосередковано), здатні запобігати злочинності. Звідси будь-яке державне розв'язання будь-якої соціальної проблеми несе в собі кримінологічний зміст. Причому цей зміст може бути не тільки антикриміногенним, але й, навпаки, що стимулює протиправну, кримінальну активність.

Звертаючись до загальносоціального рівня профілактики грабежів, слід зазначити, що він включає в себе діяльність держави, суспільства, спрямовану на вирішення суперечностей у політичній, економічній, соціальній, морально-духовній, організаційно-управлінській та інших сферах діяльності. Загальносоціальна профілактика надає опосередкований вплив на злочинність, і здійснюється суб'єктами, для яких функція запобігання злочинності не є основною або професійною. Заходи загальносоціального запобігання мають виключно широкий діапазон, вони впливають практично на всі види, групи, різновиди причин, умов та інших детермінант злочинності. Багатоаспектний, комплексний характер запобігання злочинності найбільш яскраво проявляється саме на загальносоціальному рівні. При цьому сильною стороною загальносоціального запобігання є взаємозв'язок різних за змістом заходів (економічних, соціальних, культурно-виховних, правових та ін.), а також здатність доповнення (підтримки, збагачення) не просто підсумовувати заходи антикриміногенного впливу, а надавати йому нове, незрівнянно більш високе значення в сенсі результативності якостей.

Враховуючи, що грабїж є лише одним зі складів корисливих злочинів проти власності, загальносоціальне запобігання даній категорії посяганням проти власності в цілому така ж, як й щодо інших форм розкрадання чужого майна. До низки заходів загальносоціального характеру слід віднести перш за все здійснення завдань з ефективного управління економікою із урахуванням рівного захисту державою всіх форм власності від злочинного посягання, зокрема й грабежу, формуванню правової психології, спрямованої на повагу діючих законів, забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів.

Говорячи про загальносоціальні заходи запобігання грабежу та інших злочинів, слід зауважити, що держава, розробляючи загальнодержавні програми профілактики правопорушень, неналежно фінансує їх здійснення. Насамперед, розробка концепції запобігання злочинності завжди ставилася й ставиться у нашій країні сьогодні на перше місце у системі всієї правоохоронної діяльності, яка спрямована на забезпечення контролю над злочинністю. Зокрема чинна Концепція

реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року визначає проблеми, які потребують розв'язання, а саме: недосконалість нормативно-правового, організаційного, фінансового, кадрового та інформаційного забезпечення профілактики правопорушень; неналежний рівень комплексних запобіжних заходів, спрямованих на усунення причин і умов учинення правопорушень, та профілактичної роботи з особами, схильними до їх скоєння; низький рівень правової культури населення; відсутність дієвого механізму участі громадськості в забезпеченні правопорядку в державі; недосконалість механізму взаємодії правоохоронних органів з центральними і місцевими органами виконавчої влади з питань розроблення конкретних заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень. Також, у ній зазначається, що комплексне розв'язання зазначених проблем можливе за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень. Натомість, фінансування заходів щодо реалізації Концепції планується здійснювати в межах бюджетних призначень, передбачених на відповідний рік міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, до повноважень яких належить вирішення питань щодо профілактики правопорушень, а їх обсяг уточнюється щороку з урахуванням можливостей державного бюджету, тобто за залишковим принципом.

На наш погляд, сама Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, не досить структурно-логічно та організаційно-вірно побудована, а тому основними вимогами до побудови таких нормативно-правових актів мають стати: - кримінологічний прогноз, що є підґрунтям Концепції запобігання злочинності; - дотримання цілеспрямованості на забезпечення єдності дій усіх органів, установ і організацій, що беруть участь в антикриміногенній діяльності; - концептуальний зв'язок між усіма ідеями, висновками, головними вказівками й прогнозами, що стосуються запобігання злочинності; - зв'язок з практикою протидії злочинності теоретичних положень, що становлять концепцію запобігання злочинності та ґрунтуються на досягненнях практики; - досягнення колективної думки, що являється узагальненням досвіду відповідної наукової й практичної діяльності. Не може бути творчого розвитку, спрямованого на побудову концепції, без вивчення й узагальнення досвіду — як наукового, так і практичного.

Саме такий досвід, перетворений у концепцію, допомагає нам знаходити надійні шляхи контролю над злочинністю.

Загальносоціальні заходи запобігання злочинам, зокрема грабежам, окреслюються у загальнодержавному плані профілактичних заходів щодо реалізації зазначеної вище концепції. Так, з метою впливу на кризові процеси, що відбуваються в соціально-економічній сфері та призводять до ускладнення криміногенної ситуації; збільшення

масштабів криміналізації основних сфер життєдіяльності населення; недосконалість системи реінтеграції бездомних осіб і безпритульних дітей, соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, невіршеність питання щодо примусового лікування осіб, хворих на алкоголізм; поширення дитячої бездоглядності, послаблення функцій сім'ї, зменшення кількості позашкільних гуртків і секцій за місцем проживання; незайнятість населення, зокрема молоді; зменшення обсягу інвестицій та зниження рівня довіри населення до влади; стрімкі зміни умов господарювання і ринкової кон'юнктури, – був затверджений План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, але його виконання залишається на низькому рівні через брак коштів.

На нашу думку, окреслювати основні напрями запобігання злочинності, зокрема грабежів, має загальнодержавна програма, а конкретний план заходів на їх виконання має бути муніципальним, оскільки складання таких планів має враховувати специфіку регіону (економічну, соціальну, культурологічну та інші складові). Натомість, фінансування здійснення муніципальних заходів має фінансуватись регіональним бюджетом. Позитивний досвід такої організації запобіжної діяльності суб'єктів профілактики, який вартує уваги, є в Японії.

Для досягнення належної організації такого процесу необхідно провести децентралізацію влади в Україні та дати право запобігання протидії регіональній загальнокримінальній злочинності, зокрема грабежам, громадам. На виконання цього маємо провести системні реформи в органах внутрішніх справ, де передбачити перейменування міліції у поліцію та розподіл її на державну, регіональну та місцеву, а також передбачити двійне підпорядкування місцевої поліції як державі, так й територіальній громаді на місцях.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗГВАЛТУВАНЬ

Гаврилець А.І., слухач магістратури ННІФПСКМ НАВС

Сучасна цивілізована демократична держава визнає аморальним, не припустимим та протиправним примус і насильство у сфері статевих відносин. Найбільш вагомим за ступенем суспільної небезпеки і тяжкості заподіюваних наслідків серед злочинів, які посягають на статеву свободу і недоторканність особи, є згвалтування. В механізмі цього виду злочинної поведінки особливе місце займає насильство, агресивно-зневажливе відношення не просто до людини, її життя, злов'яз, честі і гідності, свободи, недоторканності, а й до особи іншої статі, що відокремлює таку поведінку від усіх інших видів злочинної поведінки.

Кримінологічною особливістю зґвалтувань є високий рівень їх латентності, обумовлений тим, що жертви не звертаються в правоохоронні органи. Внаслідок цього, число фактичних жертв зґвалтувань перевищує число зареєстрованих злочинів. Дана обставина свідчить про особливе значення віктимологічної профілактики зґвалтувань та організації допомоги жертвам цих злочинів, більшість з яких не потрапляє в поле зору правоохоронних органів.

Дослідженню віктимологічного аспекту зґвалтувань присвячені праці як російських так і вітчизняних учених. Як зазначає А.І. Алексєєв, «віктимологічна профілактика – один із напрямів запобігання злочинності, який ще не повною мірою реалізований у нашому суспільстві. Це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на встановлення, усунення або ж нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку й обумовлюють учинення злочинів, виявлення групи ризику та конкретних осіб з підвищеним ступенем віктимності, вплив на них з метою поновлення та активізації їхніх захисних якостей, розроблення чи покращення засобів захисту громадян від злочинів і подальшої віктимізації».

Ефективність віктимологічної профілактики неможлива без аналізу значного обсягу відповідної інформації, що дає змогу всебічно враховувати криміногенні чинники (як загальні, так і щодо конкретного злочину). Місце, час, способи вчинення злочинів, найтипівші категорії осіб, утягнутих у них як злочинці або потерпілі – усе це слід ґрунтовно знати при організації запобіжної роботи.

Залежно від цілей і завдань, віктимологічна профілактика має три рівні: загальносоціальний, спеціальний та індивідуальний.

Загальносоціальний рівень охоплює заходи, пов'язані з виконанням соціально-економічних і культурно-виховних завдань, спрямованих на усунення чи нейтралізацію чинників та факторів, що сприяють процесу віктимізації громадян. Спеціальний рівень віктимологічної профілактики передбачає здійснення державними органами, громадськими об'єднаннями та окремими громадянами заходів, які мають за мету запобігання злочинам шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей окремих груп осіб (неповнолітніх, жінок, представників окремих професій тощо). Індивідуальний рівень охоплює профілактичні заходи стосовно осіб, які, ураховуючи їх поведінку або сукупність характеристик як осіб, можуть стати жертвами насильницьких злочинів. Ці заходи спрямовано на підвищення захисних реакцій, а також забезпечення особистої, майнової та іншої безпеки цих громадян.

Структура загальносоціального запобігання віктимізації населення передбачає заходи соціально-економічного, політичного, правового, організаційного характеру.

Віктимологічна профілактика на загальносоціальному рівні – це діяльність широкого кола суб'єктів з реалізації комплексу заходів

соціально-економічного, правового, організаційного, соціально-психологічного, медичного, інформаційного, технічного та іншого характеру, спрямованих на гідне поведіння з потерпілими, недопущення віктимізації населення та зниження рівня віктимності.

До основних заходів віктимологічної профілактики згвалтувань на загальносоціальному рівні можна віднести: заходи щодо поліпшення соціального становища жінок в Україні, удосконалення охорони дитинства і материнства, скорочення рівня безробіття серед жінок і підвищення оплати їх праці, підвищення рівня моральності і культури, протидії таких соціальних патологій, як проституція і алкоголізм. Не менш важливим є профілактичний вплив на такі джерела формування віктимних якостей осіб жіночої статі, як недоліки сімейного, шкільного, суспільного і релігійного виховання.

Віктимологічна профілактика згвалтувань на спеціально-кримінологічному рівні, на відміну від загальносоціального, своїм об'єктом має не все населення, а окремих осіб або їх групи з підвищеною віктимністю. Вона здійснюється спеціальними суб'єктами, зокрема органами внутрішніх справ та іншими спеціалізованими соціальними інститутами, і має за мету запобігання злочинам шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей і якостей особи.

Досягнення цієї мети забезпечується зусиллями, здійснюваними, щонайменше, у рамках таких напрямів: 1) виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню згвалтувань, якщо вони пов'язані з особою та поведінкою потерпілих, а також усунення цих причин і умов або їх нейтралізація; 2) виявлення осіб, які, відповідно до їх поведінки або сукупності особистісних характеристик, можуть з найбільшою вірогідністю стати жертвами згвалтувань, вплив на них з метою активізації їх захисних реакцій, а також забезпечення їх особистої безпеки; 3) запобігання і припинення вказаних злочинів з використанням захисних можливостей потенційної жертви.

Параметри віктимізації при вчиненні згвалтувань мають низку особливостей. Зокрема, ці злочини вчиняють часто стосовно неповнолітніх та молодих жінок у віці до 25 років, що характеризуються необачною і необережною поведінкою.

До головних напрямів віктимологічної профілактики з потерпілими від згвалтувань відносять: навчання засобам самозахисту жінок; з'ясування причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів; узагальнення практики розкриття й розслідування справ такої категорії; використання всього потенціалу наукових і практичних заходів для запобігання вказаним злочинам; розроблення відповідних комплексів методичних рекомендацій.

Індивідуальна віктимність виявляється в різних формах. У потерпілих від згвалтувань вона може виражатися в байдужій, аморальній або, навпаки, провокуючій поведінці. У цьому напрямі

профілактичної діяльності можливе використання двох взаємопов'язаних напрямів у рамках індивідуальної віктимологічної профілактики: 1) виявлення осіб з підвищеною віктимністю; 2) корекція віктимності в окремих громадян.

Заходи безпосередньої віктимологічної профілактики спрямовані на особу, яка вже стала жертвою злочину або перебуває у віктимному стані; заходи ранньої віктимологічної профілактики – на особу, яка підпадає під ознаки потенційної жертви внаслідок того, що вона володіє високим ступенем віктимності. Відмінність між цими формами віктимологічної профілактики зумовлена головним часовим критерієм, який дає змогу визначити стан потенційної жертви до моменту вчинення стосовно неї злочину.

Журавльова Ю.В. пропонує заходи індивідуальної віктимологічної профілактики згвалтувань здійснювати за трьома основними напрямками: 1) профілактичний вплив на конкретних осіб, що володіють підвищеною віктимністю; 2) профілактичний вплив на найближче оточення потенційних жертв згвалтувань; 3) девіктимізація.

Перший напрямок індивідуальної віктимологічної профілактики згвалтувань має на меті виховання позитивних якостей особистості, що дозволяють уникнути віктимної ситуації; навчання прийомам і способам самозахисту; забезпечення особистої безпеки. розроблені рекомендації для жінок «Як уникнути сексуального насильства», що містять перелік правил поведінки в небезпечних ситуаціях і місцях, де можливий сексуальний напад, в тому числі: у під'їзді будинку; на вулиці; при спілкуванні з випадковими знайомими; автомобілі; у себе вдома (в квартирі); при влаштуванні на роботу за кордоном; у разі безпосередньої загрози нападу; рекомендації жертвам домашнього насильства.

Профілактичний вплив на найближче оточення потенційних жертв згвалтувань здійснюється заходами, які можуть бути спрямовані на мікросередовище жертви, а також у сфері навчання, роботи, дозвілля. Особливу увагу потрібно звертати на виховні та правові заходи впливу, включаючи сімейно-правові, адміністративно-правові та кримінально-правові.

Особливе значення в індивідуальній віктимологічній профілактиці згвалтувань має девіктимізація - робота з реальними жертвами згвалтувань, що має на меті нейтралізацію або мінімізацію негативних наслідків віктимізації, а також реабілітацію конкретних жертв згвалтувань. Основними напрямками роботи з особами, потерпілими від згвалтування є: психологічна реабілітація; медична допомога; юридична допомога; відшкодування заподіяної шкоди.

Згвалтування – є особливо небезпечним злочином. Недопущення вчинення цього суспільно небезпечного діяння – одна з передумов фізичного й морального здоров'я нації й окремого громадянина.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВІКТИМОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ЗГВАЛТУВАНЬ

Расцька Л.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правових дисциплін ННПП НАВС

Віктимологічна профілактика згвалтувань неможлива без кримінологічного аналізу зазначеного злочину. Вивчення географії злочинів показало, що згвалтування є досить однорідним злочином. Місцем же вчинення у 31,3% є квартири (причому в 53% вони належать потерпілим), у 14,1% – лісопосадки; у 10,7% – безлюдні частини вулиці. У більшості таких справ встановлено необачну поведінку потерпілих, у яких притуплено почуття безпеки.

Найбільш криміногенна частина доби – ніч (39,5%), максимально небезпечний час – з 20.00 до 24.00 год. (34,7%) і з 00.00 до 4.00 год. (27,6%). Не встановлено абсолютного домінування дня тижня через безробіття понад половини гвалтівників. Найбільш криміногенна пора – літо (31,7%), найменш – осінь (21,7%) при середньому показнику 26%.

Обов'язковий спосіб учинення згвалтування є насильницький статевий акт, а фізичне чи психічне насильство, або використання безпорадного стану потерпілої особи в деяких випадках є додатковим засобом його вчинення.

Близько 99% засуджених за вчинення згвалтування – чоловіки; 1% жінок були співучасниками. Нами не виявлено справ щодо вчинення згвалтування чоловіка, але опис таких випадків зустрічається в науковій літературі. 31,7% злочинців учинили згвалтування у віці 19-23 років; 24,3% – 14-18 років; 23,7% – 24-29 років; 10,3% – 30-35 років. Решта – представники інших вікових категорій (від 36 до 70 років).

79,5% злочинців є неодруженими, безробітних – 57,4%, тих, хто навчається, – 13%, інваліди й пенсіонери склали 1%. Серед працюючих (28,6%) 86,6% – робітники; по 6,7% – службовці й приватні підприємці. Більшість працюючих займалися низько- або середньокваліфікованою працею. 35,6% осіб мали неповну середню освіту. Багато з них нічим не займалися, пиячили; 34,8% мали середню, 23,8% – середню спеціальну освіту. Також мають місце особи, які не володіли навіть навичками абетки чи письма (1,6%), не мали жодного класу шкільної освіти. 2,2% і 2% мали вищу і неповну вищу освіту відповідно.

За формою вини згвалтування вчиняється лише з прямим умислом.

44% згвалтувань учинено одноособово, у співучасті – 56% (удвох – 26%, у трьох – 14%, групою понад 4-х осіб – 16%) з попередньою змовою співучасників. 36,2% засуджених мали перед учиненням згвалтування судимості: по 1 – 66% осіб, по 2 – 19%; по 3 – 9%; понад 3 – близько 6%. 54,5% раніше засуджені за корисливі злочини; 38,6% –

за корисливо-насилницькі; 18,9% – за злочини проти громадського порядку; 9,1% – за насилницькі; 16,7% – за злочини проти статеві свободи і статевої недоторканості особи. Повторність, яка не пов'язана із засудженням винного, становить 58,7%. 63,8% раніше несудимих осіб, учинивши згвалтування, втягуються у злочинну діяльність.

90,7% згвалтувань учинено в стані алкогольного сп'яніння.

Моральні якості й установки гвалтівників точно встановити досить складно, бо у 25,2% вивчених архівних кримінальних справ не міститься характеристик злочинців. У 21,1% вона є негативною, у 56,7% – позитивною. Іноді підхід до неї є формальним.

Вікові межі вивчених потерпілих сягають від 4-х до 81 року. З них 50,3% віком 13-19 років; 15% – 24-32; 14,4% – 20-23; 1,5% і 3,7% – у віці 4-6-ти та 71-81 років відповідно. Якщо вік чоловіка-гвалтівника свідчить про його сексуальну активність, то вік потерпілої особи – про її стан при вчиненні згвалтування. Біля 11,7% злочинів учинені з використанням безпорадного стану потерпілої особи, причому 41,2% з них – через вживання одурманюючих речовин, 6,0% – через сильне алкогольне сп'яніння, 2,0% – через хворобливий стан, 4,0% – через психологічні особливості. Решта 5,6% – з інших причин. 79,5% потерпілих неодружені. 39,0% мали неповну середню освіту переважно через шкільний вік; 34,4% і 15,3% – середню чи спеціальну відповідно. 43,5% потерпілих навчалися, 25,7% були безробітними, працювали 22,8%. 83% були робітниками, 17% – службовцями, 24,7% працювали у сфері торгівлі переважно реалізаторами, 11,7% – офіціантами, 9,1% – медичними працівниками; 6,5% – швачками. Решта 48,0% мали інші місця роботи. У стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння перебували лише 19,6%. Позитивну характеристику мають 69,3% осіб, негативну – 1,4%, у 20,1% справ її немає.

До чинників слід підкреслити матеріальні, духовні, культурні та ін. Через часте спостереження сцен насильства, неповаги до природних прав людей гвалтівники сприймають сексуальне насильство як норму. Указане відбувається ще й через стан алкогольного сп'яніння.

Соціальні за своїм змістом негативні обставини впливають на мотиви вчинення згвалтування, серед яких сексуальний є хоча й не єдиним, але завжди основним, незалежно від того, чи повністю він усвідомлений, чи замаскований іншими мотивами – соціальними нашаруваннями (помсти, приниження і тощо).

Щодо сфери біологічних чинників, то серед кримінологів існує позиція, згідно з якою однією з причин агресії, виникнення умислу на вчинення згвалтування може бути підвищений рівень тестостерону в крові чоловіка, наявність психічних відхилень. При вирішенні питання співвідношення соціального й біологічного в особистості злочинця, вважаємо, що сам факт учинення згвалтування зумовлено соціальними, зокрема, соціокультурними чинниками.

Вважаємо, що віктимність жертви зґвалтування – це уроджена властивість особи, яка належить їй протягом життя, має тенденцію до зниження чи зростання її обсягу у зв'язку з психологічними, фізіологічними, соціальними, матеріальними, культурними та іншими чинниками, які підпорядковані детермінантам учинення зґвалтування. Віктимність чоловіка при вчиненні цього злочину є набагато меншою за віктимність жінок через психологічні й фізіологічні чинники. Коливання обсягу віктимності (більше – менше) вважаємо оціночним. Детермінантами зростання/зниження віктимності поряд з іншими виступають: майновий стан жертви, гендерні, культурні чинники, роль ЗМІ, стан жертви перед і під час учинення зґвалтування, вік, особливості виховання тощо.

До основних напрямків попередження зґвалтувань слід віднести ранню профілактику. Вона розпочинається зі статевого виховання неповнолітніх, яке повинно містити соціально-психологічний, педагогічний, медичний і сексологічний аспекти. Реалізація заходів покладеться переважно на родину й виховні заклади.

Віктимологічне попередження зґвалтувань повинно здійснюватись на трьох рівнях – загальносоціальному, спеціальному й індивідуальному.

Заходи загальносоціального віктимологічного попередження схожі з однойменними заходами попередження злочинів, однак у перших має акцентуватися увага на підвищенні поваги до жінки, до статевої свободи й недоторканості інших осіб тощо.

Спеціальне віктимологічне попередження має складатися з віктимологічної профілактики та віктимологічного припинення вчинення зґвалтування. Останнє є сукупністю дій самої потерпілої, спрямованих на припинення злочинного наміру гвалтівника на стадії замаху або свідоме відвернення обставин, за яких узказане стало б неможливим. Серед них – виховні, психологічні, медичні, технічні, соціальні та інші заходи.

Що стосується жертв зґвалтування, то найбільш впливовими для них вважаємо виховні заходи, серед яких спеціальні бесіди, заплановані шкільними навчальними програмами теми уроків, а також поліпшення віктимологічної обізнаності населення, доведення до відома населення інформації про шкідливість для суспільства й окремої особи замовчування фактів зґвалтувань, пояснення суб'єктами попередження процедури повідомлення про них до правоохоронних органів. Корисними є захисні заходи, які мають застосовуватися на рівні міста, держави (зміна по можливості розкладу робочого дня жінок, планів містобудування тощо) й доведення до людей прийомів і способів захисту й самозахисту (наявність технічних приладів, правила поведінки в темний період часу, в компаніях та ін.).

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Волковська А.С.,- слухач магістратури ННІПФПСКМ НАВС

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей. Відповідно до статті 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Запобігання злочинності є головним напрямом і практичною задачею всіх пізнаманітних зусиль держави і суспільства в сфері боротьби з антигромадськими злочинними проявами.

Віктимологічні заходи запобігання насильства в сім'ї являють собою раціональний і гуманний спосіб боротьби, що передбачає не покарання, а передусім вдосконалення умов життєдіяльності людей і їх виховання. У даний час склалася певна система віктимологічної профілактики злочинності, принципи побудови і функціонування якої мають конкретну спрямованість. Цю систему утворюють відповідні суб'єкти і об'єкти профілактики, зміст профілактики, матеріальне і правове її забезпечення. Разом з тим необхідність подальшого розвитку і вдосконалення всієї системи віктимологічної профілактики не викликає сумнівів.

Заходи попередження насильства в сім'ї необхідно включати в окремі розділи програм боротьби зі злочинністю. Узагальнення й аналіз кримінологічної літератури з цього питання дозволяє визначити, що в загальному виді спеціальні розділи такої програми повинні містити:

Заходи, спрямовані на виявлення джерел (осередків) криміногенного впливу насильства в сім'ї: а) виявлення неблагополучних сімей; б)установлювання джерел негативного впливу насильства в сім'ї; в)виявлення випадків сімейної конфліктності; г) виявлення випадків дитячої бездоглядності; д)установлювання серед членів родин десоціалізованих осіб; е) виявлення родин, члени яких раніше були засуджені чи притягнуті до адміністративної відповідальності; ж) установлювання сімей з низькими матеріальними доходами; з) виявлення сімей із психологічною несумісністю їхніх членів чи підданими депресії.

Заходи, спрямовані на попередження дитячої бездоглядності:
а) підвищення виховних функцій сімей неповнолітніх правопорушників; б) усунення причин безконтрольної поведінки підлітків; в) відновлення порушеного контакту між батьками і дітьми; г) створення мережі дитячих притулків.

Заходи, що забезпечують узяття на профілактичний облік неблагополучних сімей і постійний контроль за станом взаємовідносин в них: а) збирання інформації про такі сім'ї в єдиний орган у кожному районі;

б) направлення інформації про такі сім'ї в компетентні органи. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» до органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, відносить: 1. Спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, яким визначено Міністерство соціальної політики України, а також відповідні управління місцевих державних адміністрацій. 2. Відповідні підрозділи органів внутрішніх справ, до яких належать служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей

органів внутрішніх справ. 3. Органи опіки і піклування. 4. Спеціалізовані установи для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства, до яких належать: – кризові центри для членів сімей, у яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення (далі – кризові центри); – центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї. в) аналіз та оцінка інформації про вжиті заходи.

Заходи, спрямовані на підтримку сім'ї: а) стимулювання сімейного життя; б) вирішення матеріальних і житлових проблем сім'ї; в) вирішення питань зайнятості сімейних осіб і неповнолітніх; г) вирішення проблем благоустрою й обслуговування житлових масивів.

Заходи, спрямовані на розвиток сфери сімейного дозвілля: створення й розвиток нових, більш досконалих і розгалужених форм організації сімейного дозвілля.

Заходи психологічної корекції сімейних відносин: а) створення служб, що надають допомоги в оздоровленні сімейних відносин; б) усунення психологічної несумісності між членами сім'ї; в) забезпечення механізму своєчасного лікування осіб, що виявляють відхилення в психіці.

Заходи, спрямовані на розвиток мережі суспільних формувань правоохоронної спрямованості метою позитивного впливу на сімейну сферу: а) надання пільг таким формуванням; б) введення спрощеного порядку їхнього створення.

Примусові заходи відповідно до норм цивільного, сімейного, житлового, адміністративного, кримінального законодавства. Вони

здійснюються шляхом застосування діючих норм відповідної галузі права з поступовим посиленням методів впливу до правопорушників адекватно їх поведінці з додержанням принципів справедливості й гуманізму.

Заходи щодо постійного послаблення криміногенного впливу на сім'ю і неповнолітніх на регіональному і районному рівнях передбачають розробку рекомендацій по забезпеченню захисту і стабілізації сім'ї, на данню їй різних видів підтримки.

З упевненістю можна стверджувати, що держава повинна ефективно реагувати на випадки насильства в сім'ї та забезпечувати повну реабілітацію тих, хто пережив це насильство. На мою думку, головне завдання сьогодні - не ліквідація наслідків насильства в сім'ї, а його попередження. Необхідними заходами з попередження сімейно-побутового насильства, насамперед, повинні бути популяризація Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», стимулювання як громадськості, так і органів влади та місцевого самоврядування до його більш широкого застосування, і зрештою, підвищення рівня ознайомленості громадян з їх природними і охоронюваними законом правами.

ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ОБЛІК ТА ПОРЯДОК ЗНЯТТЯ З ПРОФІЛАКТИЧНОГО ОБЛІКУ ОСІБ, ЩО ВЧИНИЛИ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї

Корольчук В.В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, ст.науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС

Спеціальним заходом попередження насильства в сім'ї є взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї.

На профілактичний облік члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, ставляться тільки після винесення їм дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної міліції у справах дітей офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї.

Організація проведення індивідуально-профілактичної роботи служби дільничних інспекторів міліції визначена розділом 13 Наказу МВС від 11.11.2010 № 550 «Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України» (далі – Положення № 550-2010).

Профілактичний облік - це комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які

проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного інспектора міліції.

Відомості про осіб, які беруться на профілактичний облік (далі – підоблікові особи), заносяться до журналу реєстрації підоблікових осіб (додаток 5 до Положення № 550-2010).

Відомості про осіб, щодо яких здійснюється профілактична робота дільничними інспекторами міліції, заносяться до інтегрованих інформаційно-пошукових систем органів внутрішніх справ.

Журнал реєстрації підоблікових осіб ведеться в електронному вигляді відповідно до визначеної форми. За відсутності персонального комп'ютера інформація заноситься в письмовій формі до зазначеного журналу, виготовленого друкарським способом.

Ведення зазначеного журналу покладається на працівників відділу (сектору) дільничних інспекторів міліції міськрайоргану внутрішніх справ.

У дільничного інспектора міліції в електронному вигляді зберігаються відомості про підоблікових осіб, які проживають на території адміністративної дільниці.

Особи, які вчинили насильство в сім'ї стосовно інших членів сім'ї і перебувають на профілактичному обліку, знімаються з профілактичного обліку в разі: а) закінчення терміну перебування на профілактичному обліку (згідно із Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» - один рік після останнього факту вчинення насильства в сім'ї); б) винесення судом вироку про притягнення члена сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі; в) тривалості (понад один рік) відсутності за місцем проживання; г) смерті такої особи.

Складання адміністративного протоколу у випадках вчинення насильства в сім'ї здійснюється згідно зі ст. 255 КУпАП, складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 173-2, мають право уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ – дільничні інспектори міліції (а у випадку вчинення цього виду насильства – інспектори кримінальної міліції у справах дітей). Протокол повинен бути складений відповідно до вимог ст. 256 КУпАП та Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ (затверджено Наказом МВС України від 04.10.2013 року №950 «Про питання щодо застосування адміністративного законодавства України органами внутрішніх справ України») у двох екземплярах, один з яких під розписку вручається особі, яка вчинила насильство в сім'ї, інший направляється до суду. Керуючись положеннями ст. 259 КУпАП, з метою складення протоколу за вчинення насильства в сім'ї, у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим, порушник може бути

доставлений в міліцію. Також протягом тривалого часу працівниками міліції адміністративне затримання як захід адміністративного припинення використовувалося з метою вилучення особи, що вчинила насильницькі дії, з сім'ї. Проте таке затримання максимально могло тривати лише 3 години, після чого працівники міліції зобов'язані були звільнити особу.

Механізм взаємодії дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей зі слідчими підрозділами щодо інформування про факти внесення повідомлень про вчинення насильства в сім'ї до ЄРДР, а також про закриття кримінальних проваджень за такими фактами для вжиття до порушників інших передбачених законом заходів впливу та проведення з ними профілактичної роботи.

Питання швидкої та повноцінної взаємодії дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах дітей зі слідчими підрозділами щодо інформування про факти внесення повідомлень про вчинення насильства в сім'ї до ЄРДР, а також про закриття кримінальних проваджень за такими фактами на сьогодні є необхідною умовою профілактичної роботи та ефективного впливу на правопорушників.

На даний час на практиці склалась ситуація, в якій дільничні інспектори міліції часто не мають можливості безпосередньо втручатись у ситуацію насильства в сім'ї на початковому етапі, а матеріали за фактами вчинення насильства в сім'ї отримують на 2-3, а іноді і на 5-7 день після їх реєстрації. У зв'язку з цим, реагування дільничного інспектора міліції на факт вчинення насильства в сім'ї зводиться до формального складання юрисдикційних документів постфактум.

Питання взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ регламентується Наказом МВС України від 14.08.2012 року №700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», але питання взаємодії, у т.ч. й інформування слідчим дільничних інспекторів міліції та працівників кримінальної міліції у справах дітей у справах з насильства в сім'ї не регламентовано.

У зв'язку з чим, з метою належного реагування, необхідно додати до вищенаведеного Наказу положення, відповідно до якого, у разі внесення повідомлень про вчинення насильства в сім'ї до ЄРДР, а також про закриття кримінальних проваджень за такими фактами, зобов'язати слідчих інформувати дільничних інспекторів міліції та працівників кримінальної міліції у справах дітей.

Окрім цього, відповідно до п.5.3.3. Інструкцією з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події що затверджена Наказом від 22.10.2012 року № 940 «Про організацію

реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України» працівники чергових частин ОВС зобов'язані негайно надати отриману заяву керівнику органу досудового розслідування (попередньо з'ясувати правову кваліфікацію правопорушення). А відповідно до п. 4.1.7. Типового положення про слідчий відділ (відділення) міського, районного, лінійного управління (відділу) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, затвердженого Наказом МВС України від 09.08.2012 року №686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» саме на начальника слідчого відділу, покладається координація діяльності слідчого відділу та оперативних підрозділів (карного розшуку, боротьби з економічною злочинністю, боротьби з незаконним обігом наркотиків, кримінальної міліції у справах дітей) територіального органу Міністерства внутрішніх справ України щодо досудового розслідування кримінальних правопорушень з моменту внесення до ЄРДР відомостей про їх учинення. У зв'язку з чим керівники органів досудового розслідування мають можливість та повноваження забезпечувати та контролювати процес інформування слідчими дільничних інспекторів міліції та працівників кримінальної міліції у справах дітей з приводу вчинення кримінальних правопорушень пов'язаних з насильством в сім'ї.

РОЛЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ СІМЕЙНО-ПОБУТОВОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ

Хмуровська Л.С., кандидат юридичних наук, начальник Рівненського відділення ННІЗН НАВС

Науковцями встановлено, що виховання дитини шляхом покарання призводить до придушення, а не усунення небажаної поведінки. Тому, коли покарання перестає бути невідворотним, пригнічена активність знову прокидається, і все виховання, прищеплене «методом батога», зводиться нанівець. У час, коли наше суспільство характеризується критичною ситуацією у сфері охорони дитинства, супутниками якої є демографічна криза, загострення проблеми здоров'я дітей, значне зростання дитячої бездоглядності та злочинності неповнолітніх, насильство над дітьми в сім'ї заслуговує окремого розгляду та дослідження.

Чи варто вважати так званий «метод батога» проявом насильства?

27 лютого 1991 р. Верховною Радою України було ратифіковано Конвенцію про права дитини. Відтоді Україна де-юре приєдналася до світової спільноти та прийняла на себе обов'язки щодо забезпечення

прав дітей, які проживають на її території. Водночас найбільш авторитетним міжнародним документом, що стосується захисту прав та свобод особи, є Загальна Декларація прав людини, у ст. 23 якої акцентується увага на необхідності особливого захисту материнства і дитинства. Для боротьби з насильством в сім'ї сьогодні в Україні також використовується ціла низка нормативно-правових актів, що захищають неповнолітніх дітей від насильства.

У правовій базі України визначення насильства сформульоване Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.01. У ст. 1 цього Закону визначено, що насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності. Отже тілесні покарання, які застосовують із виховною метою, підпадають під визначення фізичного насильства. Побиття різкою, паском, ляпаси тощо також є протизаконними.

Тілесні покарання можна розглядати не тільки як насильство, але у певних випадках і як жорстоке поводження. Для ліквідації наслідків жорстокого поводження, адекватного та своєчасного реагування на такі факти у 2004 році було прийнято спільний наказ Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.04 № 5/34/24/11 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення». Згідно з п. 1.4 цього Порядку поняття «жорстоке поводження з дитиною» означає будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного та соціального насилля над дитиною в сім'ї або поза нею. Поняття «дитина» у даному Порядку означає особу у віці до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Відповідно до Сімейного кодексу України, батькам заборонено застосовувати фізичні покарання до дітей, а також інші види покарань, що принижують людську гідність. Так, у ст. 150 «Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини» йдеться про наступне: «Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний і моральний розвиток; батьки зобов'язані поважати дитину; забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини; забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також

застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини». Але до Кодексу не включено процесуальних норм, які б давали змогу застосовувати ці принципи на практиці.

Притягнення батьків до кримінальної відповідальності за незаконні дії щодо власних дітей передбачено у Кримінальному кодексі України: зловживання опікунськими правами – ст. 167, нанесення тілесних ушкоджень – ст. 121-125, побої та мордування – ст. 126. Але на практиці такі норми практично не працюють. Тут на перший план виходить суперечність між принципами захисту прав дитини та принципом невтручання у внутрішні особисті справи родини. Тільки найбільш «крайні» та жорстокі випадки набувають розголосу й потрапляють у коло уваги правоохоронних органів.

Головними рисами, що характеризують сімейно-побутове насильство щодо неповнолітніх, є мета, повторність та динамічність такого насильства. Метою такого насильства є домінування над неповнолітнім та контроль його поведінки. Повторність проявляється в тому, що сімейно-побутове насильство щодо неповнолітнього має тенденцію до систематичного повторення. Динамічність насильства полягає в тому, що воно є процесом, тобто розвивається поступово, має циклічний характер і за відсутності протидії – постійну тенденцію до посилення.

Жорстоке поводження з дітьми може мати різні види і форми. Зазвичай дитина-жертва страждає одночасно від декількох видів насильства. Так, інцест (сексуальне насильство) неодмінно супроводжується порушенням сімейних стосунків і довіри в родині, маніпулятивними відносинами, а часто і залякуванням, що кваліфікується як психологічне насильство. Складовою практично всіх видів насильства є фізичне (побиття) та емоційне (погроза побити і покалічити).

Незалежно від того, з яких причин і в якій формі було здійснене насильство над дитиною в сім'ї, воно накладає свій відбиток у вигляді безпосередніх або віддалених наслідків.

До безпосередніх наслідків належать фізичні травми, ушкодження, головний біль, втрата свідомості, гострі психічні реакції у відповідь на будь-який вид агресії, прагнення втекти тощо. Серед віддалених наслідків жорстокого поводження з дітьми виокремлюються порушення фізичного і психічного розвитку неповнолітнього, соматичні захворювання різної етіології (енурез, судомні стани, порушення сну, апетиту), особистісні та емоційні відхилення.

Якщо говорити про соціальні наслідки насильства над дитиною, то можна виділити їх два аспекти, що проявляються одночасно: шкідливість для дитини і для суспільства. Діти, що зазнали будь-якого насильства, мають складнощі в соціалізації, є соціально дезадаптованими: у них порушені зв'язки з дорослими, у більшості випадків відсутні відповідні навички спілкування з однолітками; вони

не мають достатнього рівня знань і ерудиції, щоб завоювати авторитет у школі або інших соціальних групах тощо. Вирішення своїх проблем неповнолітні – жертви насильства часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, що також нерідко сполучено з формуванням пристрасті до алкоголю, наркотиків тощо.

Так, за даними Управління МВС України в Рівненській області, упродовж 3 місяців 2014 року неповнолітніми особами вчинено 13 тяжких кримінальних правопорушень, у тому числі 9 крадіжок (ч. 3 ст. 185 ККУ), 1 грабіж (ч. 2 ст. 186 ККУ), 3 кримінальних правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів (ч. 1 ст. 307 ККУ) тощо. Серед вказаних правопорушень 7 вчинено групою осіб, з них 5 – групою неповнолітніх та 2 – змішаною групою за участю дорослих осіб.

Крім того, в поточному році допущено вчинення неповнолітніми 1 кримінального правопорушення у стані сп'яніння та 6 – у громадському місці.

Застосовуючи адміністративно-правові методи профілактики підліткової злочинності, за звітний період працівниками кримінальної міліції у справах дітей області складено на неповнолітніх 191 протокол.

Загалом станом на 01.04.2014 року на обліку в кримінальній міліції у справах дітей області перебувають майже 190 неповнолітніх осіб, у тому числі 93 учні загальноосвітніх шкіл, 70 учнів професійно-технічних навчальних закладів, а решта – таких, що ніде не працюють і не навчаються. Також на профілактичному обліку перебувають 67 дорослих осіб, стосовно яких є відомості про втягнення ними підлітків в протиправну діяльність та які негативно впливають на неповнолітніх, у тому числі 20 – за втягнення неповнолітніх у скоєння кримінальних правопорушень.

У той час, коли певні наслідки неправильного виховання дітей правоохоронці мають змогу реально відобразити у звітах, важко відтворити справжню картину стану злочинності у сфері порушення прав і законних інтересів самих неповнолітніх (як однієї з передумов підліткової злочинності).

Основний напрямок боротьби із насильством в сім'ї – його попередження, а саме усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї.

Правоохоронні органи виконують у цьому процесі важливу роль, відведена їм вищезгаданим спільним наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.04 року № 5/34/24/11 «Про затвердження

Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» та спільним наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту та Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 року № 3131/386 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї».

Зокрема, згідно з п. 2.7. «Інструкції...», затвердженої наказом № 3131/386, органи внутрішніх справ: - проводять роз'яснювальну роботу в сім'ях, в яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення, повідомляють членів сім'ї про права, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися, та передбачену законодавством відповідальність; - приймають та розглядають заяви та повідомлення; - інформують протягом трьох днів про отримання заяви чи повідомлення відповідний структурний підрозділ, відповідальний за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, а у випадках, коли заява та повідомлення стосується неповнолітнього або неїздатного члена сім'ї – службу у справах дітей та орган опіки і піклування; - отримавши заяву чи повідомлення або іншу інформацію про вчинення насильства в сім'ї, вживають передбачених чинним законодавством заходів щодо припинення насильства; - при безпосередній загрозі життю та здоров'ю дитини або інших членів сім'ї, які постраждали від насильства в сім'ї, вживають заходів щодо ліквідації цієї загрози та надають необхідну допомогу у направленні до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї; - у разі встановлення в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину, приймають рішення відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, а у випадку встановлення ознак адміністративного правопорушення – відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Так, за перший квартал 2014 року на території Рівненської області зареєстровано 45 фактів звернення дітей до ОВС з приводу учинення насильства відносно них (34 факти загрози з боку батьків, 11 фактів – з боку інших родичів).

З метою попередження вчинення насильства в сім'ї щодо дітей особовим складом кримінальної міліції у справах дітей області спільно з працівниками служби у справах дітей міськрайдержадміністрацій здійснюються щомісячні спільні рейди. Додатково працівниками КМСД міськрайорганів внутрішніх справ області проводяться профілактичні бесіди з батьками, які ухиляються від виховання дітей і своєю поведінкою негативно впливають на них, а також вчиняють насильство в сім'ї.

Упродовж 3 місяців 2014 року підрозділами КМСД за невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей було притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП 290 осіб, за вчинення насильства у сім'ї (ст.173-2 КУпАП) – 55 осіб (у т.ч. 6 неповнолітніх осіб).

На жаль, аби викоринити насильство щодо неповнолітніх із повсякдення українських сімей, самої лише злагодженої роботи правоохоронних органів та інших структур недостатньо. Насамперед, у суспільстві повинно визріти усвідомлення серйозності цієї проблеми. За цим усвідомленням закономірно відбуватиметься й корекція процесу сімейного виховання. Із підвищенням педагогічної культури батьків зникне потреба у фізичному покаранні дитини, а отже – й у необхідності на рівні держави усувати наслідки такого виховання.

ДЕЯКІ ВІКТИМОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Корчинський В.О., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінально-правих дисциплін ННІПП НАВС

Злочини проти безпеки дорожнього руху це окрема група суспільно небезпечних діянь, що посягають на суспільні відносини безпеки експлуатації механічних транспортних засобів у сфері дорожнього руху та завдають суспільству передусім шкоду, пов'язану із загибеллю і травмуванням людей.

Останнім часом Державна автомобільна інспекція констатує стабільну тенденцію до зменшення кількості дорожньо-транспортних подій з тяжкими наслідками. Так за даними Департаменту ДАІ МВС, в 2013 році кількість дорожньо-транспортних подій (далі ДТП) з тяжкими наслідками, в результаті яких були загиблі і постраждалі, зменшилася на 15,1% в порівнянні з показниками минулого року. Зокрема, в 2013 році в ДТП загинуло на 14% менше людей, ніж у 2012 році (4523 проти 5260), і на 15,5% менше травмовано (38 113 проти 45 128 у 2009 році). У результаті вжитих заходів, вдалося зберегти життя 737 учасникам дорожнього руху та попередити травмування понад 7 000 осіб.

Разом з тим статистика ДТП в Україні невтішна: щодоби в автоаваріях гинуть 14 осіб і травмуються більш як 100 учасників дорожнього руху. Середній вік загиблих і травмованих 35-40 років. За результатами Національного дослідження, проведеного на замовлення Всеукраїнської громадської організації «Асоціація безпеки дорожнього руху», три чверті респондентів глибоко стурбовані поточним станом безпеки дорожнього руху в Україні та вважають, що така ситуація становить реальну небезпеку для життя. Тобто ми втрачаємо на дорогах основу економічного потенціалу держави.

Про актуальність зазначеної тематики свідчить незадовільна обстановка в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в країні й у світі. Згідно Доповіді ВООЗ «Про стан безпеки дорожнього руху в світі» на 1 млн. автомобілів у США припадає близько 163 жертв, у той час як в Україні 961. За показником смертності внаслідок ДТП Україна посідає четверте місце в Європі та друге за участю пішоходів. За оцінками Світового банку, щорічні втрати української економіки від дорожньо-транспортних подій сягають 5 млрд. доларів США.

Значна частина злочинів проти безпеки дорожнього руху скоюється в результаті неадекватної поведінки жертви, що обумовлює необхідність вивчення особистості, механізму поведінки та її мотивації. У кримінології особистість потерпілого розглядається через категорію віктимності як складного соціально-психологічного явища, що характеризує потерпілих від злочинів і включає такі поняття: віктимність як сукупність соціально-психологічних властивостей особи, пов'язаних з особливостями соціалізації останньої; професійна та рольова віктимність; вікова віктимність як біофізична властивість особи; «віктимна патологія» як наслідок паталогічного стану особи; індивідуальна, видова, групова і масова, особисто-психологічна віктимологія.

На початку дев'яностих років двадцятого століття в Україні з'являються перші наукові дослідження вчених-кримінологів Джужи О.М., Моїсеєва С.М., Лихолоба В.Г., Веселухи В., Тулякова В.О. про жертву злочину, її захист відповідно до міжнародних стандартів, запобігання злочинності через обмеження віктимізації та зміну соціально-правової активності громадян.

Віктимологічним питанням злочинів проти безпеки дорожнього руху присвячена незначна кількість публікацій, зокрема В.А. Мислового, І.Л. Овруцького, М.В. Скрипченка, Л.В. Франка.

Дослідження свідчать, що залежно від ролі в дорожньому русі потерпілі від порушень правил дорожнього руху розподіляються таким чином: водії - 25,4%, пасажери - 31,3%, пішоходи - 40,4%, велосипедисти - 1,9%, інші особи - 1,0%. Найбільш уразливою групою потерпілих є пішоходи (40,4%), адже вони найбільш чисельні учасники дорожнього руху. Більше половини потерпілих водії та пасажери.

Із загальної кількості водіїв учасників ДТП, які стали потерпілими від порушень правил безпеки дорожнього руху, 96,0% складають чоловіки і 4,0% жінки.

Найбільша кількість водіїв, потерпілих у ДТП особи віком від 25 до 45 років (52,2%), до особливостей яких відносять перевагу емоцій над розсудливим аналізом ситуації, відсутність достатнього досвіду керування транспортом, сподівання на швидкість реакції, схильність до невиправданого ризику, коли необхідно вживати заходів для запобігання аварійній ситуації.

При цьому самим небезпечним проявом віктимності є умисне ігнорування водіями правил безпеки дорожнього руху. На можливість

водія стати потерпілим також впливає його стан, тобто сукупність психічних і фізіологічних факторів, що утворюють певне фізичне та емоційне самопочуття. На нього впливають різні фактори, серед яких, у першу чергу, алкоголь, наркотики та ін.

Праця водія, як напружений вид діяльності, викликає стомлення, погіршення психічного стану, яке нерідко є фактором, що обумовлює порушення правил безпеки дорожнього руху. За спостереженнями, близько 24% водіїв при керуванні транспортними засобами періодично перебувають у втомленому стані, що має повсякденний характер або такий, що поступово накопичується. Таким чином, головна роль у віктимній поведінці водіїв належить соціальним властивостям особи.

Проблема, що нами розглядається, не може бути вичерпно досліджена без урахування пішоходів як потерпілих у сфері дорожнього руху. Без перебільшення можна стверджувати, що від їх поведінки залежить стан аварійності, оскільки саме вони частіше стають потерпілими в ДТП. Питома вага пішоходів-потерпілих є досить високою і становить щорічно майже 40% усіх ДТП в Україні.

Віктимологічні характеристики цих учасників дорожнього руху виглядають таким чином: чоловіки 65,8%, жінки 34,2%, що дає підстави стверджувати про підвищення віктимності пішоходів-чоловіків. Вона обумовлена природою чоловіків, які більш схильні до ризику та небезпеки, а ризик жінок рідше має усвідомлений характер.

Пішоходи всіх вікових груп, серед яких значну частину становлять неповнолітні (23,2%), щорічно є потерпілими близько 6 тис. ДТП, у яких гине близько 300 дітей та 5 тис. одержує травми. Це одне з найбільш поширених явищ, жертвами якого стають діти.

Очевидно, що вивчення віктимологічних особливостей потерпілого у злочинах проти безпеки дорожнього руху визначаються даними, що характеризують особу потерпілого, відбивають її стать, вік, місце мешкання, вид порушення правил дорожнього руху та ін.

Однак, на наш погляд, такі дані не можуть розкрити деякі суттєві аспекти віктимологічних особливостей особи потерпілого, оскільки в ситуації ДТП необхідно вивчати не тільки зовнішній бік поведінки потерпілого.

Проблема повинна вирішуватись шляхом дослідження не тільки характеру зовнішньої поведінки потерпілого в дорожньо-транспортній ситуації, а й враховувати суб'єктивні, внутрішні якості особи (правосвідомість, мотивацію тощо), які в сукупності з об'єктивними обставинами обумовлюють виникнення цих деліктів.

Попередження віктимності пішоходів-потерпілих передбачає глибоке знання структури й мотивації їх поведінки. Тому всебічне вивчення соціальних, психофізіологічних та інших якостей потерпілого є тією центральною ланкою, що визначає найбільш важливі напрямки дослідження особи потерпілого та профілактики дорожньо-транспортних злочинів.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Заросинський Ю.Л., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НА ВС

Віктимологічна профілактика злочинів, учинених щодо неповнолітніх є складовою частиною загальної профілактики злочинності і один із засобів соціального регулювання суспільних відносин з метою нейтралізації детермінант злочинності.

Докорінні соціально-економічні зміни в Україні, криза традиційних інститутів соціалізації молодого покоління, порушення механізму спадкоємності поколінь, відчуження неповнолітніх від культури, ціннісних орієнтацій юнаків та дівчат в сфері праці, відсутність певних політико-правових основ роботи з неповнолітніми, доводять, що нині виникла потреба не тільки вирішувати окремі проблеми підлітків, а й виділити віктимологічну профілактику злочинів вчинених щодо неповнолітніх у самостійний, специфічний, пріоритетний напрямок у діяльності держави. Головним завданням, якої при цьому має бути створення відповідних умов, здатних максимально стимулювати власні творчі сили молоді особи, дати простір до її саморозвитку і самореалізації для активної участі у становленні України як самостійної держави, її духовного відродження.

Система заходів віктимологічної профілактики злочинів вчинених щодо неповнолітніх базується на засадах загальносоціального характеру, які призначені забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання молодих людей. Ця система заходів повинна діяти у співвідношенні з соціальною, економічною, молодіжною, карною політикою держави, яка реалізується через низку цільових програм надання матеріальної та іншої допомоги сім'ям і дітям, запобігання бездоглядності та правопорушень щодо неповнолітніх; забезпечувати діяльність усіх суб'єктів профілактики злочинів щодо неповнолітніх, яка спирається, на відповідну інформаційно-аналітичну базу та забезпечується бюджетним фінансуванням.

Наявність особливостей у системі заходів віктимологічної профілактики обумовлена зі специфікою правового та фактичного становища неповнолітніх, як вікової групи населення, що найбільш гостро відчуває формуючий вплив негативних факторів соціального середовища, специфікою детермінант злочинності, а саме: недоліки у галузі сімейного, шкільного, трудового виховання неповнолітніх, організації їх дозвілля, а також в діяльності правоохоронних органів, що проводять боротьбу зі злочинністю.

Віктимологічна профілактика злочинів щодо неповнолітніх повинна здійснюватися за такими напрямками: - пропаганда правових

знань через ознайомлення читацької та глядацької аудиторії з основними правами та обов'язками громадян, роз'яснення кримінально-правових понять (крайня необхідність, необхідна оборона, затримання злочинця) тощо. Важливим заходом загальної віктимологічної профілактики є правове виховання. Практика свідчить про те, що деякі злочини було вчинено завдяки правовій недосвідченості потерпілих; - привернення уваги до питань, пов'язаних із винністю самого потерпілого, тобто такої поведінки жертви, коли вона створює умови, що сприяють учиненню злочину; - виступи, через засоби масової інформації, спеціалістів – юристів, психологів, педагогів з практичними рекомендаціями, як уберегти себе від злочинних посягань; - оперативне інформування населення про кримінальну ситуацію у регіоні, з метою упередження можливих злочинних посягань; - висвітлення в засобах масової інформації антигромадської діяльності неформальних підліткових угруповань та пропаганда альтернативних їм організацій; - роз'яснення батькам, що їх поведінка є взірцем для дитини, і найкраща профілактика – це їх особистий приклад правильного поводження.

Існує точка зору, що навчити дітей тих чи інших правил можна лише за допомогою багаторазових тренувань, але, як свідчить практика, це далеко не так. Наші діти навчаються у нас навіть тоді, коли ми абсолютно впевнені, що вони зайняті своєю справою і не помічають нічого навколо. Тому віктимологічна самопрофілактика батьків – дієва «школа виживання» для їх дітей в екстремальних ситуаціях.

Надзвичайно корисним у віктимологічній профілактиці злочинів, учинених щодо неповнолітніх, є просвітницька робота з батьками, які, по-перше, краще за інших знають своїх дітей, їх переваги та недоліки; по-друге, можуть здійснювати найефективніший вплив.

Систематизація та узагальнення рекомендацій, що надаються у численних літературних джерелах, дозволяє запропонувати такі основні напрями для забезпечення дітей та підлітків.

Формування вмінь та навичок розпізнання зловмисних людей за їх зовнішністю та звичками. Слід звернути увагу на особливості поведінки та реакції підозрілих людей (пересування швидкою ходою на обмеженому просторі, закладання рук за спину, відпочинок навприсядки) – це також ознаки кримінального досвіду.

Важливо, щоб неповнолітній умів діагностувати людей, які перебувають у так званих «небезпечних станах» – алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Поведінка таких осіб характеризується агресивністю, слабкою керованістю та зниженим усвідомленням характеру своїх дій, можливе підвищення фізичної сили. За зовнішніми ознаками для людей у стані сп'яніння характерне почервоніння обличчя, важка та неkoordinована хода, порушення організації та змісту мовлення, для осіб у стані наркотичного сп'яніння

– блідість шкіри обличчя, стале розширення зіниць, неадекватний та бурхливий вияв емоцій (безпідставний сміх, плач).

З метою запобігання злочинним посяганням та забезпечення особистої безпеки неповнолітні мають володіти навичками виявлення брехні та нещирості, виходячи з мовних повідомлень та особливостей невербальної поведінки. У мові головними ознаками цього є: 1) компетентність та поінформованість – коло міркувань особи обмежене досвідом, кваліфікацією, освіченістю людини, її здатністю до фантазування, ґрунтується переважно на емоціях, нерідко за основу розповіді беруться ситуації з кіно, літератури; 2) мовна характеристика – повідомлення насичені складною термінологією, з метою надання словам більшої вагомості; стиль та спосіб використання такої термінології свідчить про невластивість даній особі, створюється враження, що людина не говорить своїми словами; 3) унікальність висловлювань – манера висловлювати думки стереотипізована, схематична, повідомлення позбавлені деталей, конкретизації; з приводу таких висловлювань може виникнути підозра, що таке вже чули; 4) емоційна насиченість та переконливість – висловлювання позбавлені емоційності (інколи відповідні емоції можуть інсценуватися), переконливість досягається шляхом посилення на інших авторитетних осіб, а не за допомогою емоційної насиченості мови; 5) невідповідність у висловлюваннях – у правдивих судженнях можуть траплятися невідповідність, неузгодженість, а фальшиві є або ж зовсім нереальними, або продуманими до дрібниць; 6) рольова позиція – у фальшивих повідомленнях частіше згадується позиція стороннього спостерігача – «так усі роблять», «так кажуть», можливе штучне зайняття чужої позиції з метою завоювати довіру, привернути до себе увагу.

Серед невербальних ознак (міміка, жести) слід звертати увагу на прикривання рукою з одночасним торканням великого пальця руки до щоки, короткі торкання до різних частин носа; відтягування комірця до шиї; часте поглажування волосся; маніпулювання предметами. Крім того, людина, яка говорить неправду, виявляє нервозність, що виявляється у частому палінні, покашлюванні, потиранні долонь, можливі неконтрольовані фізіологічні прояви – потовиділення, почервоніння або збліднення обличчя, прискорене дихання та серцебиття.

Про ворожість та агресивність можуть свідчити такі прояви, як скорочення дистанції між особою та об'єктом можливого нападу; зсування м'язів лоба донизу, від чого утворюється похмурий вигляд, зосередження погляду на певній частині тіла обраної жертви; стискання та розтискання рук, кулаків; тіло набуває захисної або агресивної пози.

Важливим чинником у захисті дитини є те, що батьки можуть її навчити, щоб вона ніколи не сідала до чужої машини; не брала

подарунків від сторонніх (навіть знайомих) людей без дозволу батьків; голосно кричала та за можливості втікала, якщо хтось хоче застосувати силу; нікого не впускала до квартири, коли залишається вдома на самоті; кликала на допомогу міліцію, перехожого або будь-кого іншого, якщо чиясь дитина в небезпеці; усе розповідала батькам, навіть те, у чому соромно зізнатися.

Слід застерігати дитину, що злочинні наміри стосовно неї можуть бути не лише у незнайомих людей: є досить багато випадків, коли дитина стає жертвою не чужої людини, а добре їй знайомої, і через це не сприймається як той, хто може завдати шкоди.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Квітка Я.М., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративної діяльності НАВС

Боротьба з правопорушеннями серед молоді, забезпечення ефективності основних напрямків профілактики антисуспільних проявів серед цієї категорії населення є досить актуальним питанням для держави.

Ефективність діяльності ОВС у сфері боротьби з бездоглядністю та профілактики правопорушень серед дітей значною мірою залежить від форм та методів, які використовуються для здійснення цієї діяльності.

Форми діяльності ОВС з профілактики правопорушень – це сукупність однорідних за своєю правовою природою та характером груп дій, які провадяться з метою виявлення та усунення причин та умов вчинення неповнолітніми правопорушень, а також здійснення корекції поведінки неповнолітніх, що складають “групу ризику”.

Вибір конкретної форми діяльності або їх сполучення залежить від багатьох факторів: видів профілактики (загальна або індивідуальна), обставин (об’єктивних та суб’єктивних), які обумовлюють вчинення неповнолітніми правопорушень; об’єктів та суб’єктів профілактики тощо.

Форми діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед дітей можна розподілити на організаційні, тобто ті, що не спричиняють правових наслідків, і правові, які спричиняють юридичні наслідки.

До організаційних можна віднести роз’яснювальну роботу серед дітей, правову агітацію та пропаганду, правове виховання, організаційну допомогу громадським об’єднанням, взаємодію із засобами масової інформації, підготовку кадрів, підготовку науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед дітей та їх впровадження у практичну діяльність тощо. Значне місце посідає

узагальнення й розповсюдження позитивного досвіду, набутого ОВС у цій сфері шляхом проведення різних зборів, семінарів, нарад, конференцій. Усі ці дії безпосередньо не породжують правових наслідків, але усі вони впливають на організацію та здійснення діяльності з профілактики правопорушень серед дітей.

Правові форми діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед дітей характеризуються тим, що в них найбільш чітко проявляється державно-владний, управлінсько-виконавчий, підзаконний характер повноважень цих суб'єктів профілактики.

Серед правових форм цієї діяльності можна виділити: нормотворчу та правозастосовну.

Вплив ОВС як суб'єктів профілактики правопорушень на об'єкт профілактики з метою зміни стану цього об'єкта або зміни його поведінки та діяльності здійснюється за допомогою різних методів. "Метод" у перекладі з грецької означає "шлях до чого-небудь" і перебуває в синонімічному ряді зі словами "засіб", "прийом", "спосіб дії, пізнання".

Методи профілактики правопорушень становлять собою сукупність способів і прийомів, за допомогою яких реалізуються цілі, завдання і функції профілактики. У кожному конкретному випадку метод має відповісти особливостям діяльності суб'єкта профілактики (цілям, завданням) та об'єкта профілактики. Як правило, на практиці використовується відповідна комбінація методів, яка забезпечує комплексність впливу.

Діяльність ОВС у сфері профілактики правопорушень серед дітей здійснюється за допомогою різноманітних методів. Наявність численних методів обумовлюється складністю процесів реалізації цієї діяльності. Ці методи не виключають, а доповнюють один одного, бо кожен з них характеризується способом реалізації загальних цілей профілактики правопорушень.

Що ж стосується класифікації цих методів, то у літературі це питання вирішується не однозначно. Єдиних критеріїв класифікації методів не існує. Залежно від напрямку і характеру профілактичної діяльності виділяють методи загальної та індивідуальної профілактики.

Якщо методи індивідуальної профілактики підпорядковані виконанню завдань щодо недопущення вчинення правопорушень з боку конкретних неповнолітніх осіб, то методи загальної профілактики використовуються більш широко – для здійснення впливу на обставини, які можуть породжувати або сприяти вчиненню дітьми правопорушень.

Традиційно загальну профілактику визначають як діяльність, спрямовану на виявлення і усунення об'єктивних зовнішніх причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень. Загальна профілактика здійснюється у випадках, коли детермінанти правопорушень

проявляються знеособлено і без стосунку до протиправної поведінки конкретних осіб, які можуть вчинити правопорушення.

Методи загальної профілактики, які використовуються ОВС щодо неповнолітніх, характеризуються межами функціонування. Вони охоплюють ті сфери їх соціального життя, у яких знаходять вияв криміногенні прояви, ті процеси, які справляють негативний вплив на неповнолітніх.

Проаналізувавши сучасне правове регулювання діяльності ОВС щодо адміністративно правової боротьби з бездоглядністю та правопорушеннями серед дітей, можемо зазначити, що спостерігається тенденція до переорієнтації профілактичної діяльності ОВС серед дітей з репресивної на охоронно-захисну, приведення її у відповідність до міжнародно-правових актів і таких загальноприйнятих принципів діяльності суб'єктів профілактики, як законність, гуманізм, пріоритет виховально-профілактичних заходів над репресивними, охорона прав і свобод неповнолітніх.

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У РОЗСЛІДУВАННІ ВАНДАЛІЗМУ

Доброскок А.Ю., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Жертва злочину (потерпілий) є істотним елементом у процесі виникнення злочину і контролю за злочинністю. Ще в 1941 р. Ганс фон Гентіг говорив про зв'язок між злочинцем і жертвою, наприклад, про взаємодію між шахраєм і обманутих. Він виокремив певну частину злочинності як "процес, в якому антигромадські елементи пожирають один одного".

Дослідження потерпілих має безпосередньо важливе значення для швидкого і повного розкриття злочину, оскільки вони в більшості випадків володіють інформацією про те, що трапилось. Велике значення для встановлення істини у справі мають не тільки властивості їхньої особистості, але й їхня поведінка до, в процесі і після вчинення злочину, оточення і зв'язки потерпілого.

Варто зазначити, що віктимізація і криміналізація іноді мають однакові джерела — вихідні соціальні умови (наприклад, належність людини до однієї і тієї самої субкультури тощо). Відомо, що 64 % людей, які були в дитинстві чи юності жертвами злочинів, у дорослому віці стають злочинцями, а з тих, хто не був, — лише 22 %. Віктимологічний підхід у розслідуванні злочинів полягає в тому, що початковою точкою для збору інформації щодо злочинця є особа і поведінка потерпілого. Особа потерпілого є сукупністю певної інформації про нього, зокрема демографічних даних, інформації про

спосіб життя, характер, звички, зв'язки і стосунки, серед яких ознаки віктимності є одними із важливих та характерних саме для особи потерпілого. Отримання слідчим зазначеної інформації, її вивчення та аналіз сприятимуть висуванню у справі слідчих версій та встановленню особи злочинця. До числа основних властивостей потерпілих, що мають криміналістичне значення, в тому числі й під час розслідування кримінально-правових проявів вандалізму, належить їх вік і пов'язані з ним особливості психіки, сімейний стан, рід занять, інтелектуальний і фізичний розвиток, а також наявність окремих психічних і фізичних недоліків. Серед особливостей, властивих поведінці потерпілих, криміналістично значущими є такі: спосіб життя, коло і характер зв'язків, поведінка в побуті, статева культура, зловживання алкоголем та інші, які характеризують їх поведінку поза зв'язком з учиненими щодо них злочинами.

Під час розслідування актів вандалізму, Ознаки віктимності особи мають значення, зокрема знищення або пошкодження майна. Аналіз матеріалів кримінальних справ показує, що в справах про вандалізм шкода в більшості випадків завдається юридичним особам: підприємствам, організаціям, відомствам. Якщо здійснена наруга над могилою, то потерпілим є родичі померлого, тому що їм злочином завдано моральні страждання (горе, занепокоєння, приниження й інші негативні емоції).

Використовуючи прийоми нейтралізації, психологічний вплив яких опосередкується ще до вчинення злочину, правопорушник усвідомлює своє діяння як "морально прийнятне". За такого підходу жертва взагалі не враховується, оскільки не має цінності.

Численні комісії, що перевіряли діяльність поліцейських відомств США, дійшли висновку, що ці структури значно відокремились від населення й не в змозі контролювати розвиток криміногенної ситуації у країні, бо не володіють обстановкою на своїй території. Нова стратегія дістала назву громадської поліцейської діяльності. Відповідно до неї головним завданням поліції є активна діяльність з профілактики злочинів, а не реагування на повідомлення та протидія. Акцент став робитися на демонстрацію присутності поліцейських у житлових районах. При цьому поліцейські значною мірою відмовилися від використання автомобілів, аби бути ближче до людей. Із цією ж метою вони користуються велосипедами або патрулюють пішки, обов'язково у форменому одязі.

Велика увага приділяється усуненню причин і умов злочинів, припиненню актів вандалізму.

Значну роль у підвищенні ефективності профілактики злочинів відіграє використання досягнень науки. Особливо перспективними є застосування лазерної та іншої оптичної техніки з метою контролю над

рухом транспорту, наркотиків, зброї тощо; удосконалення методик складання соціально-психологічного портрета злочинця на основі характерних ознак злочину і обстановки на місці його вчинення; підвищення рівня інформаційного забезпечення запобігання злочинам і їх припинення. У США створені Національний центр інформації про злочини. Уніфікована система обліку й реєстрації злочинів та Автоматизована система ідентифікації відбитків пальців, що сприяє швидкому та об'єктивному розкриттю злочинів.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ВЛАСНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ОХОРОНИ ПРИ МВС УКРАЇНИ

Постольник С.О., ад'юнкт до кторантури та ад'юнктури НАВС

Діяльність підрозділів Державної служби охорони при МВС України, у тому числі працівників міліції охорони, є однією з форм забезпечення державою громадського порядку та боротьби зі злочинністю в державі.

Державна служба охорони при МВС України (ДСО) створена постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 року № 615 «Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності» на базі підрозділів позавідомчої охорони при ОВС з метою охорони за договорами.

Державна служба охорони – це окрема служба МВС України, яка являє собою централізовану систему підрозділів, створених для здійснення на договірних засадах охорони об'єктів, майна всіх форм власності, грошових знаків і цінних паперів, що перевозяться, забезпечення особистої безпеки фізичних осіб, та запобігання і припинення правопорушень у місцях несення служби.

Державна служба охорони діє на умовах повного самофінансування, орієнтована на роботу в ринкових умовах і, у разі заподіяння власнику збитків унаслідок неналежного виконання своїх зобов'язань, відшкодовує їх.

Правовий некомерційний статус підрозділів ДСО відповідає Цивільному та Господарському кодексам України. Підрозділи ДСО відносяться до юридичних осіб (установ) публічного права, які здійснюють некомерційну господарську діяльність та виконують державні завдання, покладені на них Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та МВС.

Державна служба охорони: - не є підприємцем, не веде підприємницьку діяльність, її діяльність регулює держава; - здійснює свою діяльність на засадах самофінансування на підставі кошторису з утримання особового складу служби охорони, яким не передбачається

одержання прибутку, а за наявності перевищення доходів над витратами ці суми направляються на матеріально-технічне забезпечення служби, тобто такі суми перевищення не вважаються прибутками.

Це підтверджується чинною постановою Вищого арбітражного суду України від 06.04.1998 № 04-1/1-10/122 та рішенням Вищого арбітражного суду України від 10.10.1997 № 5/44.

Діяльність Державної служби охорони здійснюється за наступними напрямками: охорона об'єктів та майна всіх форм власності; забезпечення громадського порядку на об'єктах, що охороняються; супроводження та охорона касирів з грошовими знаками, осіб з цінними паперами та іншими матеріальними цінностями; забезпечення інкасації грошових знаків у місцях, не охоплених централізованою службою інкасації та перевезення цінностей Національного банку; забезпечення особистої безпеки фізичних осіб, в тому числі іноземних громадян; забезпечення охорони та громадської безпеки під час проведення виставок, культурно-масових, спортивних та інших видовищних заходів; охорона вантажів; охорона і супроводження туристичних груп; монтаж охоронних та охоронно-пожежних систем.

Чинне законодавство до основних завдань служби охорони відносить: - здійснення на договірних засадах охорони особливо важливих об'єктів згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України, інших об'єктів (обмежені території, будівлі та споруди, гроші, цінні папери, вантажі тощо) незалежно від форм власності, а також громадян з метою забезпечення їхньої особистої безпеки; - розроблення та здійснення заходів щодо реалізації єдиної на території України концепції охорони об'єктів всіх форм власності та громадян; - розроблення основних вимог щодо захисту об'єктів всіх форм власності та громадян від злочинних посягань, типових договорів і вимог до технічної укріпленості та оснащення засобами охорони та сигналізації об'єктів державної та інших форм власності, інструкцій, технічних умов, а також інших документів, що регламентують виконання охоронних функцій; - участь у проведенні єдиної технічної політики щодо впровадження технічних засобів охоронного призначення шляхом розроблення нормативних документів на час усього циклу їх життєдіяльності (проекування, промислове виробництво, монтаж, експлуатація та утилізація).

Пряме керівництво службою здійснює Департамент Державної служби охорони при МВС України. Департамент є головним органом у системі Державної служби охорони при МВС України, який координує здійснювані нею заходи з охорони об'єктів усіх форм власності та забезпечення особистої безпеки громадян і є підпорядкованим Міністру внутрішніх справ України.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ ВІДНОСНО МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ: НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Наумова І.В., провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України

Українське суспільство в останні десятиліття призвичаїлось жити в умовах демократичного ліберального політико-правового режиму, постійного підвищення рівня свободи та толерантності до різних видів поведінки. Значна частина суспільства негативно ставиться не тільки до каральних заходів впливу на злочинність, але й до запобіжних заходів, які пов'язані зі здійсненням адміністративного контролю, примусу.

За таких умов виникає необхідність переміщення акценту у правоохоронній діяльності на запобіжні заходи непримусового характеру, пов'язані з переконанням, інформуванням, вихованням та стимулюванням правомірної поведінки, спрямовані на створення сприятливих умов для формування у суспільстві культури безпечної соціальної поведінки. В даний час однією з актуальних сфер такої діяльності є віктимологічна профілактика злочинів.

Можна констатувати, що в найбільшій мірі можливості віктимологічної профілактики злочинів можуть бути реалізовані відносно населення міст, особливо великих міст. Це зумовлено специфічними умовами життєдіяльності сучасної міської спільноти, зокрема постійно зростаючою інтенсивністю людських контактів, що супроводжується обміном інформацією з великою кількістю людей; розвитком різноманітних форм масової комунікації. Тобто в сучасному місті створюються найбільш сприятливі умови для інформування населення щодо загроз вчинення злочинів та правил безпечної поведінки. Слід констатувати, що можливості віктимологічних запобіжних заходів до цього часу використовувалися явно недостатньо. Вважаємо за необхідне вказати на окремі важливі, на нашу думку, напрями вдосконалення такої діяльності.

1. Одним з важливих заходів загальної віктимологічної профілактики злочинів, яким міліція до цього часу практично не займалася, є формування у мешканців міста негативного відношення до злочинності, установки на активний захист від злочинів як в колективних, так і в індивідуальних формах. Важливою складовою такої діяльності є поширення об'єктивної, повної інформації про стан злочинності в місті, діяльність щодо протидії їй, проблеми, які виникають в цій сфері. Це один з головних шляхів повернення довіри населення до міліції, налагодження співробітництва з міською громадою. Слід ефективно використовувати всі форми поширення такої інформації: брифінги, виступи на телебаченні та радіо, публікації в ЗМІ, розповсюдження брошур, буклетів, організацію публічних дискусій тощо.

Особливо слід наголосити на необхідності використання можливостей Інтернету. Як показують події останніх років, у світі сформувався інформаційний Інтернет-простір, який постійно розширюється, а інформаційні контакти в ньому здійснюються все інтенсивніше. З огляду на сказане необхідно постійно вдосконалювати сайти міських органів внутрішніх справ, розширювати обсяг інформації, яка на них розміщується; створити сайти громадських організацій, спрямовані на поширення інформації щодо захисту від злочинів; налагодити постійне спілкування з зазначених проблем з городянами, особливо молоддю.

2. У світовій практиці активно використовується такий напрям загальної віктимологічної профілактики злочинів як інформування населення про вчинені злочини та правила безпечної поведінки, яка дозволяє не допустити вчинення таких посягань. Доводиться констатувати, що система такого інформування в країні до цього часу не створена. Такий стан справ можна пояснити традиційною недооцінкою органів внутрішніх справ дієвості такої діяльності, а також побоюванням залякати населення, викликати у нього стан підвищеної тривоги та страху.

На нашу думку, належним чином дозована та донесена до людей у оптимальній формі така інформація може дати дуже суттєвий запобіжний ефект. При цьому слід використовувати обидві її основні форми: інформації-повідомлення та інформації-рекомендації. Інформація-повідомлення має сигналізувати про поширення в місті певних видів злочинної поведінки. Вона може бути достатньою для поміркованої та активної частини населення, яка здатна самостійно оцінити небезпеку та виробити власні заходи захисту від злочинних посягань. Інформація-рекомендація має посилити цей запобіжний вплив, шляхом надання громадянам простих та зрозумілих порад, правил поведінки, які допоможуть їм не стати жертвами злочинів.

Як свідчить практика, дуже важливими є зміст такої інформації та форма її надання населенню. Наприклад, нам здається неефективним викладення загальних правил безпечної поведінки у спеціальних брошурах, висвітлення їх у спеціальних теле- та радіопередачах тощо. Така відірвана від повсякденного життя інформація швидко забувається. Значно корисніше подавати її у формі стислих повідомлень-пам'яток з викладенням конкретних фактів вчинення злочинів певних видів та заходів захисту від них. Така інформація може розміщатися у поштових скриньках, у засобах міського транспорту, торгівельних закладах тощо. Дуже важливо акцентувати увагу на засобах захисту від найбільш поширених злочинів – кишенькових та квартирних крадіжок, розбійних нападів, грабежів, шахрайства. Зокрема, надана своєчасно та у належній формі запобіжна віктимологічна інформація могла б допомогти великій кількості

громадян не стати жертвами масових шахрайських обуродок, пов'язаних із створенням пірамід у 1990-ті роки.

Безумовно корисними є й інші форми надання такої інформації: брифінги, виступи на телебаченні та радіо, публікації в ЗМІ тощо. Слід також розглянути доцільність донесення до громадян такої інформації через колективні та індивідуальні бесіди дільничних інспекторів міліції. Очевидно таку роботу слід розгорнути поступово з урахуванням особливостей осіб, які проживають в певних мікрорайонах, будинках.

Особливого підходу потребує проведення такої роботи серед дітей у дошкільних установах, школах. Практика довела ефективність занять, спрямованих на формування у дітей знань правил поведінки пішоходів та навичок їх дотримання, які дозволяють уникнути попадання у дорожньо-транспортну пригоду. Що стосується уникнення дітьми інших видів злочинних посягань, то така інформація повинна формулюватися та доводитися до дітей дуже обережно з урахуванням їх психологічних особливостей.

3. Перспективним напрямом віктимологічної профілактики злочинів є розвиток колективних форм самозахисту. В умовах підвищення громадські ініціативи та самодіяльності в країні це є цілком реальним. Достатньо згадати самодіяльні групи захисту автотранспортну від знищення, які виникли в м. Києві та інших містах в останні місяці. Такі громадські формування самозахисту можуть бути менш або більш стійкими. Важливо, щоб при їх утворенні дотримувалися принципи добровільності та самодіяльності. Працівники міліції мають підтримувати такі самодіяльні групи захисту і слідкувати за дотриманням ними закону.

4. Слід подумати про активізацію індивідуальної віктимологічної профілактики відносно осіб з підвищеним ступенем віктимності – самотніх осіб похилого віку; осіб, які зловживають алкоголем тощо. На нашу думку, здійснення дільничними інспекторами міліції такої роботи є не менш важливим, ніж вплив на поведінку осіб, які мають підвищену схильність до вчинення злочинів.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА НАРКОМАНІЇ

Гундза Д.В., слухач магістратури НАВС

Наркоманія (від грецьких слів *narke* – заціпеніння, сон, і *mania* – божевілля, пристрасть, потяг) — ненормальний стан організму, викликаний вживанням певних речовин (наркотиків). Наркоманія є хворобливим потягом до наркотиків та похідних із них речовин.

Психічна залежність вживання наркотиків і сильнодіючих засобів полягає в тому, що всі вони викликають ейфорію (збудження центральної нервової системи, яке впливає на мозковий «центр

радошів»), що на певний час змінює уявлення людини, наділяє особливими почуттями, аж до галюцинацій. Після цього настає стан прострації (наркотичного сну), далі збудження різко змінюється пригніченням центральної нервової системи (так званий синдром абстиненції). Цей синдром призводить до дуже хворобливого психічного й фізичного стану особи. Від цих відчуттів рятує поновлення прийому наркотиків. Отже, створюється замкнуте коло: організм хворої людини інтенсивно руйнується і водночас вже не може існувати без нових доз наркотиків.

Небезпека проявів наркоманії полягає в тому, що вона дуже швидко і безповоротно руйнує фізичне і моральне здоров'я людини. Крім того, існує тісний нерозривний зв'язок між наркоманією і злочинністю, адже наркоманія - одна з найтяжчих складових фонових явищ.

Взаємозалежність наркоманії і злочинності включає в себе:

1) злочини, вчинені під безпосереднім впливом наркотиків (психотропних речовин) на організм: убивства, тілесні ушкодження, хуліганство (щорічно їх вчинюється багато тисяч);

2) вчинення наркоманами злочинів з метою заволодіння наркотиками і грошима або речами для їх придбання (адже ціна на різні види наркотиків така, що чесно заробити гроші на їх придбання важко);

3) протиправні дії, пов'язані з виготовленням та збутом наркотиків, найнебезпечніші з яких належать до так званого наркобізнесу і мають ознаки організованої злочинності.

Немедичне вживання наркотиків призводить до численних самогубств, побутового і виробничого травматизму, до смерті від надмірності вживаних засобів. Практично всі наркомани, які вживають опіати, хворі на гепатит, значна кількість - на СНІД і сифіліс.

Віктимологія наркоманії полягає в тому, що особи, які вживають наркотики, завдають безпосередньої шкоди насамперед, власному здоров'ю. Крім того, зловживання наркотиками руйнує структуру сім'ї і суспільства. Суспільство несе великі витрати у зв'язку з необхідністю лікування і реабілітації наркоманів.

Наркоманія останнім часом охоплює все ширші кола населення України і стає загрозою розвитку та добробуту нації, спустошує фізичний, інтелектуальний, духовний і моральний потенціал держави. Навіть незначне вживання наркотику - прямий шлях до перетворення здорової людини на безвільну істоту. Тривале вживання наркотиків неминуче призводить до передчасного старіння, духовного падіння людини, провалів у пам'яті, послаблення інтелекту і притуплення почуттів, паралічу волі.

Останнім часом спостерігається зростання наркотизації свідомості, насамперед, неповнолітніх. Наркотики стають доступними і молодь має більше можливостей спробувати їх.

Наркотики спричиняють також погіршення криміногенної ситуації в країні, утворюючи порочне коло «наркотики - злочин». За минулий рік було виявлено більше 45 000 тис. злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, з яких більше 15000 тис. вчинено безпосередньо наркоманами у стані наркотичного сп'яніння. Також слід зазначити, що в 2013 році Міністерство охорони здоров'я нарахувало в країні близько 387 тис. споживачів наркотиків. У МОЗ також фіксують постійне збільшення споживачів наркотичних речовин. Так, якщо в 2001 році їх кількість становила 21 осіб на 10 тис. населення, то в 2013 -му - вже 33 людини.

У структурі злочинів, що вчиняються наркоманами у стані наркотичного збудження (ейфорії), переважають крадіжки державного та особистого майна і грабежі.

Наркомани, як і алкоголіки, є потенційними жертвами злочинних посягань і у стані наркотичного сп'яніння не можуть належним чином оцінювати ситуацію, що склалася, і тому стають її заручниками. Жертви наркоманії, не усвідомлюючи результатів своєї поведінки, не завжди вживають необхідних заходів застереження, а саме: не дбають про стерильність медичного інструменту при внутрішньовенному введенні наркотиків і створюють умови, які сприяють їх зараженню на ВІЛ-інфекцію.

До основних чинників поширення наркотиків в Україні можна віднести як загального плану (економічні, політичні, соціальні, ідеологічні, культурні, духовні), так і конкретного змісту (недоліки у вихованні, відсутність батьківського контролю, відсутність певного виду занять, зняття стресового стану, культ психології групи, необхідність у самоствердженні та самореалізації тощо). Звісно, зазначений перелік далеко не є вичерпним.

Тому протидія наркоманії повинна мати широкомасштабний, комплексний, добре спланований і організований характер, спрямований на зниження рівня цього виду злочинів як передумови існування інших антисуспільних проявів.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНИМ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ СЕРЕД НАРКОЗАЛЕЖНИХ ОСІБ

Забродська Т.А., здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Запобігання злочинності – це різновид суспільної соціально профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин та умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливості – усунення їхньої дії. Нормативною основою всіх рівнів

запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків є Конституція України, ратифіковані міжнародні конвенції, угоди (Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.), закони та підзаконні нормативно-правові акти, які спрямовані на забезпечення організації протидії незаконному обігу наркотиків, їх немедичному вживанню, профілактики та лікування наркозалежності.

Метою запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків серед споживачів наркотиків та наркозалежних осіб є протидія кримінальним процесам у суспільстві, забезпечення скорочення темпів росту вказаних злочинів, боротьба із незаконним обігом наркотиків, підвищення ефективності послуг лікування наркозалежності та небезпечних інфекційних хвороб, удосконалення кримінальної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків для цих осіб, тощо.

Психологічна та фізіологічна залежність від наркотиків накладає свій відбиток на особу-споживача наркотиків, наділяючи її відмінними рисами від інших злочинців.

За результатами проведеного дослідження кримінальних справ в рамках дисертаційного дослідження на тему «Запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» встановлено, що 74,5% осіб, засуджених за рецидивні злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, були споживачами наркотиків. 88,3% осіб, які вчинили досліджувані злочини, не перебували на обліку у нарколога.

Відповідно до даних, які містились у медичних документах, наявних у матеріалах кримінальних справ, наркотичною залежністю страждали 27,6% осіб. З них одночасні синдром залежності від наркотиків та психопатологія зафіксовані у 11,5% осіб. Синдромом залежності від опіатів страждали 88,5% осіб, синдромом залежності від каннабіноїдів - 3,8% осіб. Синдром залежності від амфетамінів виявлений у 3,8% осіб. 8,5% осіб епізодично вживали наркотики. Наркологічно здоровими визнано 33 % осіб. 30,8% осіб мали психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання наркотиків без синдрому залежності. 58,5% осіб, які страждали синдромом залежності від наркотиків, мали психічні і поведінкові розлади внаслідок вживання наркотиків.

Система суб'єктів, які здійснюють заходи запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, складається із державних органів (органи законодавчої, виконавчої і судової влади) та недержавних інституцій (громадські організації, ЗМІ, підприємницькі структури, фонди і асоціації, релігійні організації, сім'я, громадяни, тощо).

Діяльність вказаних суб'єктів спрямована на удосконалення правового регулювання обігу наркотиків, розширення можливостей особи отримати послуги лікування наркотичної залежності, здійснення соціального патронажу осіб, які звільнилися із місць позбавлення волі.

У діяльності органів внутрішніх справ поєднуються адміністративні, оперативно-розшукові, охоронні (на договірних засадах), слідчі та запобіжні заходи запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків.

Особливістю системи запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків, які вчинені споживачами наркотиків, є присутність в ній таких спеціальних суб'єктів як медичні установи. Вони є основним суб'єктом лікування і реабілітації наркозалежних.

За даними структурних підрозділів з питань соціального захисту населення в Україні мережа закладів/установ, що надають соціальні послуги бездомним особам та звільненим особам, станом на 01.07.2013р. складається з 187 державних, комунальних та недержавних установ. Варто відмітити, що центри лікування наркоманії та допомоги бездомним при релігійних установах діють в кожній області України. Моральна і психологічна підтримка, яку можуть надати релігійні організації, є запорукою успішного лікування наркотичної залежності та продовження терміну ремісії цього захворювання, а це, в свою чергу, сприятиме послабленню дії факторів рецидивної злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків, які обумовлюють вчинення особою рецидивного злочину з метою забезпечення себе наркотиком або для отримання коштів на його придбання.

Все більш широкого застосування в Україні набувають програми замісної підтримувальної терапії (ЗПТ). У зв'язку із реалізацією програм замісної терапії в Україні фахівці та громадськість звертають увагу на проблемні аспекти їх реалізації, оскільки програми ЗПТ здійснюються так, що немає можливості оцінити їх ефективність, невирішені проблеми фінансування цих програм після використання наданих міжнародних фінансових ресурсів. Збільшення числа учасників ЗПТ не знаходить свого продовження в подальшій соціальній реінтеграції наркозалежних. Для прикладу, в Польщі до замісної терапії метадоном доступ мають лише приблизно 8% пацієнтів.

За даними опитування, проведеного в рамках вищевказаного дисертаційного дослідження, 9,4% працівників ОВС та 20,3% працівників судів, прокуратури, суддів та адвокатів вказали на те, що необхідно вивести на передній план у системі запобігання рецидивним злочинам, які пов'язані із незаконним обігом наркотиків, діяльність громадських організацій.

На сьогодні існують численні громадські організації, діяльність яких спрямована на допомогу у ресоціалізації раніше засуджених,

наркозалежних, ВІЛ-інфікованих, тощо. Підтримка та сприяння розвитку громадських організацій на загальнодержавному рівні є важливою з тих підстав, що, зазвичай, громадські організації, які займаються проблемами наркоманії, ВІЛ/СНІДУ належним чином фінансуються світовими організаціями, які займаються цими ж проблемами, тому мають широкі можливості надавати реальну допомогу особам, які її потребують, на відміну від вітчизняних медичних установ, які не можуть провести підвищення кваліфікації своїх співробітників або отримати потрібні медичні препарати через брак коштів; по-друге діяльність громадських організацій значно менше обтяжена нормативними та бюрократичними процедурами, що сприяє швидшому обміну інформацією з іноземними колегами, створює можливість для реалізації новітніх методик вивчення проблем наркоманії, боротьби зі злочинністю, зокрема і рецидивною.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що особливості запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків серед наркозалежних осіб зумовлюють необхідність розвитку діяльності медичних установ, яка спрямована на удосконалення способів медичної допомоги наркозалежним, підтримки громадських організацій, оскільки позитивні результати лікування наркозалежності разом із застосуванням до особи інших заходів запобігання сприятимуть послабленню впливу факторів, що обумовлюють вчинення рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. Програми ЗПТ мають ґрунтуватися на комплексному підході до їх організації, починаючи з ретельного відбору пацієнтів, контролю за станом їхнього здоров'я, поведінки в побуті, ресоціалізації наркозалежних, пошуку нових альтернативних препаратів більш безпечної дії.

ЖЕРТВА ЗЛОЧИНУ ЩОДО ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Почкун Г.В., ад'юнкт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права НАВС

Проблема жертви злочину – одна з основних у кримінології. Для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю необхідно разом з вивченням особи злочинця, детермінант злочину, детально досліджувати жертву злочину, а також усі обставини, під дією яких вона перетворилась на жертву злочину. На сьогодні цілком обґрунтованим визнається, що без дослідження жертви злочину, профілактика не може вийти за рамки існуючих традиційних підходів. Тому, розглядаючи рівні, форми і види профілактики, виділяють її віктимологічний напрям, зумовлений ідеєю, що можливість вчинення

злочину залежить від багатьох чинників, одним з яких і є жертва злочину та її поведінка.

Доволі часто при здійсненні злочинного діяння між потерпілим та злочинцем виникають специфічні відносини, коли перший своєю легковажною, пасивною, необачною, або навпаки активною, агресивною поведінкою сприяє (або не перешкоджає) вчиненню щодо нього протиправного діяння. Саме тому віктимологія прагне розглядати жертву злочину як активного учасника кримінально караного діяння, визначаючи її поведінку елементом злочину. Таким чином зрозуміло, що для розроблення та запровадження ефективних заходів віктимологічної профілактики злочинності, а в даному випадку злочинів щодо фальсифікації лікарських засобів, необхідно спочатку встановити та дослідити жертв таких злочинів та причини і особливості їх віктимної поведінки. При цьому необхідно наголосити, що обіг фальсифікованих лікарських засобів призводить до серйозних негативних наслідків для населення, не тільки у вигляді матеріальної шкоди, заподіяної жертві такого злочину, а й ставить під загрозу її здоров'я, а іноді й життя.

Жертва злочину – це особа або спільнота людей у будь-якій формі інтеграції (у тому числі народ, нація, суспільство загалом), яким злочинцем заподіяно шкоду. Досліджуючи жертву злочину щодо фальсифікації лікарських засобів необхідно розуміти, що нею може стати будь-яка особа, незалежно від віку, статі, соціального та матеріального становища тощо. Наприклад, жертвою даного злочину може стати як новонароджена дитина, якій у лікарському закладі вкололи ін'єкцію фальсифікованого лікарського засобу, так і звичайний споживач, який придбав фальсифіковані ліки в аптечному закладі, а так само і власник аптечного закладу, який придбав фальсифіковані ліки, не знаючи про це та здійснював його реалізацію. Головна відмінність у такому випадку у розмірі та виді шкоди, завданої особам, оскільки в двох перших випадках мова йде про шкоду здоров'ю, а в останньому – шкоду матеріальну та моральну у виді шкоди іміджу та репутації аптечного закладу.

Також доцільно зазначити, що зважаючи на те, що лікарські засоби користуються високим попитом серед населення, є одним із видів реалізації права на охорону здоров'я, та відносяться до товарів, які споживає людина протягом усього життя з різною періодичністю, можна стверджувати, не існує жодної людини, яка б протягом свого життя не мала справи з фальсифікатом ліків. Пояснити це можна так, - у одних випадках це були безпечні фальсифікати, в яких діюча речовина замінена на крейду, пісок чи з меншою кількістю діючої речовини, а у споживача даної продукції хвороба, що не є небезпечною для життя (наприклад – головний біль, біль у горлі, печія тощо); в інших випадках споживач дійсно приймав небезпечні фальсифікати (наприклад – прострочені ліки, перепаковані у нову упаковку, «пустишки», ампули з перебитим строком дії, які є

лікарськими засобами при небезпечних для здоров'я хворобах, таких як серцева недостатність, гіпертонія, лейкемія та інші види раку тощо).

З вищезазначеного зрозуміло, що жертвами злочинів у сфері фальсифікації лікарських засобів можуть стати: - *фізична особа - споживач*, яка змушена купувати лікарські засоби у аптечних закладах з метою покращення стану свого здоров'я, яка не знає про фальсифікованість препарату та упевнена, що він відновить її здоров'я. Віктимна поведінка таких осіб, як правило, обумовлюється: недостатнім рівнем правосвідомості, правової освіченості, байдужим ставленням до своїх прав як споживача товару, правовим нігілізмом, занадто високим рівнем довіри аптечним закладам щодо якості препаратів, беззастережною довірою рекламі лікарських засобів та надання переваги розрекламованим лікам, які, згідно статистики, найчастіше підробляються, метою придбати найдешевші ліки, не приділяючи увагу їх якості, а у разі виникнення сумнівів щодо якості препарату – небажанням повідомити відповідного суб'єкта через недовіру органам державної влади або зневіру у правовому вирішенні питання. Важливим фактором, що сприяє віктимізації особи при даному злочині є вікова віктимність, маємо на увазі віктимність осіб похилого віку та дітей, які через особливості віку не володіють достатнім рівнем поінформованості щодо своїх прав, не можуть критично сприймати інформацію, а також не усвідомлюють у повній мірі можливість придбання фальсифікованих ліків; - *аптечні заклади з реалізації лікарських засобів*, які добросовісно дотримуються чинного законодавства України та не мають умислу на продаж фальсифікованих ліків; - *легальні виробники лікарських засобів*, які у результаті вчинення злочинів щодо фальсифікації лікарських засобів зазнають шкоди у вигляді втрати або зменшення рівня довіри споживачів та реалізаторів щодо якості їх продукції, як результат зменшення популярності препарату - збільшення матеріальних збитків; - *держава*, як суб'єкт, який не має можливості належним чином забезпечити захист життя і здоров'я своїх громадян, втрачає довіру громадян, що підриває авторитет України як правової держави, також зазнає матеріальної шкоди у результаті нелегального обігу фальсифікованих ліків на її території, від несплати податків фіктивними підприємствами, які виробляють фальсифіковані ліки, митних зборів тощо, а також у результаті чого підривається міжнародний авторитет України, довіра до неї на міжнародній арені.

Отже, жертвою фальсифікації лікарських засобів може стати фізична особа-споживач, група таких осіб (наприклад: члени родини, які лікувались одним лікарським засобом; за віковою характеристикою – новонароджені, що підлягають обов'язковому щепленню, або діти, які купують ліки на прохання дорослих тощо); аптечні заклади – реалізатори, легальні виробники ліків, держава, а разом з нею і всі громадяни.

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ЗАРОДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Бабаніна В.В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права НАВС

Для того, щоб належним чином дослідити сучасні проблеми, які пов'язані зі злочином і покаранням, спочатку їх потрібно проаналізувати у контексті історії розвитку кримінального права і його формалізованої частини – кримінального законодавства. Так, процес зародження та становлення кримінального законодавства України був тривалим та складним як для самого суспільства, так і для держави в цілому. Діюче кримінальне законодавство формувалося протягом багатьох століть починаючи від неписаних звичаїв і до Кримінального кодексу України 2001 р. зі змінами та доповненнями.

Зазвичай при дослідженні кримінального законодавства України в першу чергу акцентується увага на Руській Правді, упускаючи один з перших джерел історії – Лаврентьєвські літописи, в яких безпосередньо містилися звичаї, які носили універсальний та комплексний характер. Враховуючи те що він вироблявся самим суспільством його реалізація не вимагала застосування примусових заходів, це обумовлене тим, що закони природного права є першоджерелом кримінального законодавства України.

На той час, як зазначає М.С. Жук, звичаї були цілком ефективним та достатнім засобом нормативної регламентації суспільного життя. Саме звичай, який не документувався і був першою формою вираження праві норми.

У VII–IX ст. праслов'янському суспільстві, кожен племінний союз мав власні Правди, єдиним джерелом яких був Закон Руський, що склався у період «військової демократії» V–VI ст. Одними з основних звичаїв були заборона на вбивство усередині роду і обов'язок родичів помститися за вбивство. Однак, при певних порушеннях кожен мав право помститися порушнику і важливість визначення порушеного права залишалась за потерпілим, тому така реакція на порушення нерідко носила характер особистого свавілля, тобто у звичаях більше обумовлювалося не саме покарання, а в першу чергу одна з його форм – помста, яка оцінювалася суб'єктивним ставленням потерпілого до вчиненого діяння та до самого порушника.

Слушно зазначив Д.Я. Самоквасов, що у племен, які живуть роздробленими общинами та родами, зміст кримінального законодавства виражається в каральній системі, а дія кримінального права обмежується особами, які утворюють общину або рід. Однак, із розвитком суспільства виникла потреба у вдосконаленні нормотворчості на Русі, це обумовлювалося необхідністю

відповідності міжнародним стандартам та прийнятим міжнародним документам, зміні умов життя та динаміці суспільно-економічних процесів. Навіть принцип римського права «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» який містився у Посланнях до римлян: «гріх був у світі і до Закону, але гріх не ставиться в провину, коли немає закону» (Рим. 5:13) підштовхував до писаного кримінального законодавства, яке вже в собі уособлювало кримінально-правовий позитивізм та натуралізм.

Писанні норми права на Русі називалися «миром», «рядом», «хрестовими грамотами» (міжкнязівські договори), «уректами» (уроки Княгині Ольги (X ст.)). Першою спробою створення кримінального законодавства, на думку П.Л. Фріса Л. В. Черепніна, був Устав і закон руський, який ліг в основу договорів Русі з Візантією, зокрема 945 р.

Укладення міжнародних договорів з Візантією припало на період X ст. (911, 945, 971 р.р.). Їх зміст стосувався також і кримінально-правової сфери, зокрема злочинів («обіда»), тобто виділяються статті, в яких передбачалася кримінальна відповідальність за вбивство (ст. 4 договору 911 р. та ст. 13 договору 945 р.), майнові злочини (ст.ст. 6, 7 договору 911 р.) та покарання за їх вчинення. При цьому покарання призначалося в переважній мірі тій особі, яка безпосередньо вчиняла злочинне діяння, тобто вже з'явилися зародки принципу індивідуалізації покарання. Крім того, за вчинення зазначених протиправних діянь у міжнародному договорі 911 р. зазначалося про взаємні зобов'язання стосовно притягнення до кримінальної відповідальності.

Почали закріплюватися елементи майбутнього інституту екстрадиції – при втечі злочинця з Русі до Візантії у цілях ухилення від покарання візантійські державні органи після отримання відповідного клопотання державних органів Київської Русі були зобов'язані затримати збіглиго й примусово повернути його на руську землю (ст. 14 договору 911 р. та ст. 12 договору 945 р.), визначалися межі дії закону про кримінальну відповідальність у просторі, зазначалося про попередню злочинну діяльність, розвивалися деякі елементи норм про необхідну оборону, наприклад при затриманні вбивці злодія, затриманого на місці вчинення злочину і такого, що чинив опір та ін. Крім того, у зазначених договорах були закріплені норми не тільки кримінально-правового характеру, які полягали у регулюванні суспільних відносин, але й у реалізації законодавства.

Можна погодитися з точкою зору Е. В. Георгієєвського, що давньоруське кримінальне законодавство, було по суті виключно народним і відображало у більшості своїх положеннях основні юридичні погляди наших предків, формуючи основні об'єкти кримінально-правової охорони, зокрема життя, здоров'я, честь, власність, релігійні догми, моральність, основи державності та сімейні стосунки. По великому рахунку, звичаї, а також міжнародні договори з

Візантією вихідним моментом у розвитку кримінального законодавства України.

Спочатку кримінальне законодавство здійснювало виключно охоронну функцію, а з удосконаленням нормотворчості почало здійснювати регулятивну функцію через призму регулювання суспільних відносин. Це закріплення носило логічний характер, оскільки зміни, які відбуваються в суспільстві повинні знаходити відповідне відображення і підтримку в кримінальному законодавстві. Крім того, кримінальне законодавство Київської Русі на той період свого розвитку не мало єдиної юрисдикції, оскільки вона була поділена між князями та церковною владою, кожен з яких мав своє законодавство.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

Кузнецов В.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права НАВС,

Баблюнок С.Г., слухач 6 ВС курсу НАВС

В умовах сьогодення в житті суспільства значну роль відіграють принципи законності та справедливості, яких, насамперед, повинні дотримуватись суб'єкти правоохоронної діяльності. Саме тому з метою дотримання вказаних принципів такою важливою є правильна кваліфікація злочинних діянь, вчинених суб'єктами злочину. Теоретичною основою правильної кваліфікації є загальне вчення про склад злочину, його структурні елементи. Так, при кваліфікації злочинних діянь необхідно досліджувати всі об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, що передбачений в диспозиції Особливої частини КК України, та їх взаємозв'язок. Неправильне визначення вказаних ознак призводить до неправильної кваліфікації злочинних діянь, коли склад злочину, за яким особа притягується до кримінальної відповідальності, відсутній. Так, зокрема, суб'єктом масових заворушень є осудна особа, що досягла 16-річного віку та яка є організатором чи активним учасником масових заворушень. Також виникає питання щодо можливого визначення спеціальних суб'єктів за масові заворушення.

З такою позицією, що суб'єктом масових заворушень є спеціальний суб'єкт (організатор чи активний учасник) погоджуються не всі науковці. Хоча більшість вчених притримуються про тилежної позиції. Заради справедливості слід відзначити, що серед тих вчених, які притримуються вказаної думки, частина науковців не завжди прямо вказують, що організатор чи активний учасник при масових заворушеннях є спеціальним суб'єктом злочину. Такий дуалістичний підхід щодо визначення суб'єкта масових заворушень, пояснюється, на

нашу думку, прихильністю вчених до різних класифікацій спеціальних суб'єктів злочинів.

Слід зазначити, що в кримінально-правовій літературі існує дискусія щодо розуміння спеціального суб'єкта злочину, яка обумовлена тим, що окремі вчені вкладають у зміст поняття велику кількість ознак. Вказані групи класифікацій спеціальних суб'єктів викликають певні сумніви. Щодо визнання активного учасника спеціальним суб'єктом масових заворушень. Кожний злочин має свого виконавця – це беззаперечний факт. З цього слідує, що виконавець, як правило, має загальні ознаки суб'єкта злочину відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України. Окрім випадків, коли злочин передбачає конкретизацію суб'єкта злочину (виконавця злочину) за певними ознаками. Тому, на думку В.І. Терентьєва, спеціальним суб'єктом злочину повинна визнаватися особа, що має поряд із загальними ознаками суб'єкта додаткові ознаки, передбачені Особливою частиною КК. У цілому це визначення може бути сприйнятим, але є одне зауваження: як законодавче визначення спеціального суб'єкта злочину (ч. 2 ст. 18 КК України), так і згадане наукове поняття не конкретизує роль суб'єкта злочину. На перший погляд, це допускає можливість визнання спеціальним суб'єктом злочину не тільки виконавця, але й інших можливих співучасників злочину (організатора, підбурювача, пособника). З іншого боку, в теорії кримінального права існує традиційна позиція, що виконавцем злочину в протиправному діянні зі спеціальним суб'єктом є тільки спеціальний суб'єкт. Тому інші особи, які не мають ознак спеціального суб'єкта можуть бути лише організатором, підбурювачем чи пособником вчинення злочину. На нашу думку, у цьому контексті є важливим уточнити поняття «спеціального суб'єкта злочину» за ч. 2 ст. 18 КК України у такій редакції: «Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, **виконавцем** якого може бути лише певна особа, яка має додаткові (спеціальні) ознаки, передбачені у статті (частині статті) Особливої частини цього Кодексу». Тобто ми конкретизуємо, що спеціальним суб'єктом злочину є не просто суб'єкт (це і так зрозуміло та впливає з основних ознак суб'єкта, які вказані на початку поняття), а саме виконавець злочину, що відповідає не тільки теорії кримінального права, але й спрощує визначення виду суб'єкта за певні злочини.

Пам'ятаючи вказані положення, повернемося до визначення суб'єкта масових заворушень. Виділення активного учасника спеціальним суб'єктом масових заворушень, у цьому контексті є неправильним. Активним учасником масових заворушень може стати будь-який загальний суб'єкт. Без активної участі (бездіяльністю вчинити вказаний злочин, звичайно, неможливо) загального суб'єкта не можлива реалізація певних форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 294 КК України. Якщо особа вчиняє дії

(бере участь), то вона здійснює саме активну поведінку. Виділення ступенів поведінки (участь, активна участь), на нашу думку, є сумнівним і тому потребує певного редакційного уточнення диспозиція ст. 294 КК України. Зважаючи на вказані положення, вважаємо недоцільним виділення спеціальним суб'єктом злочину просто виконавця діяння, тому що це нівелює саме поняття вказаного суб'єкта злочину. Якщо йти таким шляхом, то кожний злочин буде вчиняється спеціальним суб'єктом злочину і тоді така класифікація суб'єктів злочину не має будь-якого практичного значення. Тому спеціальний суб'єкт злочину в конкретному протиправному діянні виступає в якості виконавця, який отримує додаткові (спеціальні) ознаки, що конкретизують цю особу серед інших суб'єктів злочинів.

Таку саму позицію ми маємо щодо визнання організатора спеціальним суб'єктом масових заворушень. Особа при організації вказаних групових дій виконує дії, які передбачені об'єктивною стороною складу злочину, тобто вона є виконавцем вчинення цього злочину. Те, що винна особа здійснює організаторські функції не змінює кваліфікацію її дій – застосовується лише ст. 294 КК України. Якщо особа є виконавцем вчинення злочину, то, як ми вже зазначали, цього недостатньо для визнання її спеціальним суб'єктом злочину. На нашу думку, реалізація винним певної форми об'єктивної сторони складу злочину не повинно впливати на його ознаки як суб'єкта злочину. Це пояснюється тим, що особа набуває спеціальних ознак саме до вчинення злочину, а не при вчиненні злочину. Така властивість спеціального суб'єкта злочину повинна знайти відображення в ч. 2 ст. 18 КК України.

Зважаючи, що до початку групових дій будь-який загальний суб'єкт може стати суб'єктом масових заворушень (незалежно, чи як організатор, чи активний учасник), слід визнати неприйнятним визначення спеціальних суб'єктів таких дій. Тому за ст. 294 КК України, на нашу думку, неможна визначити спеціального суб'єкта злочину.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ПЕРЕШКОДЖАННЯ» В КОНТЕКСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 171 КК УКРАЇНИ

Гасвський А.М., кандидат економічних наук
Прут І.О., слухач магістратури НАВС

Поступ України до стандартів, за якими живуть країни усталеної демократії, включає в себе нові форми діяльності різних державних інституцій. Серед них – якнайбільша прозорість перед громадськістю, доступність населення до інформації про діяльність державних установ, за винятком випадків збереження у таємниці певної категорії

відомостей, передбачених законодавством. Роль посередників між державними органами і населенням традиційно виконують засоби масової інформації (ЗМІ). У наш час ЗМІ сформувались в окремий соціальний інститут, який значною мірою спроможний впливати на розвиток усього людства.

При цьому Кримінальний кодекс (КК) України забезпечує охорону ЗМІ, зокрема й журналістської діяльності від «прямих» посягань. Однак, встановивши кримінально-правову заборону, законодавець цим самим забезпечив не тільки право журналістів на зайняття професійною діяльністю, але й реалізацію прав людини у сфері обігу інформації, однак, він залишає невирішеними цілу низку питань, які, насамперед, стосуються кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Одним із спірних питань є визначення змісту поняття «перешкоджання» в контексті об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 171 КК України.

«Перешкоджання» є однією з ключових значеннєвих одиниць у змісті диспозиції ч. 1 ст. 171 КК України. Аналізуючи вживання зазначеного поняття в кримінальному законі, можна дійти висновку, що законодавець вкладає в нього досить чіткий зміст. За загальним правилом поняттям «перешкоджання», що вживається в КК України, розуміється створення будь-яких перепон, які унеможливають або істотно ускладнюють реалізацію визначених законодавством України прав, свобод чи обов'язків людини та громадянина.

У вітчизняній науці кримінального права тлумаченню поняття «перешкоджання» та визначенню його обсягу в диспозиції розгляданої кримінально-правової норми приділялося недостатньо уваги. У авторів науково-практичних коментарів до КК України та підручників з Особливої частини кримінального права виробилося два підходи до визначення поняття «перешкоджання».

На нашу думку, для правильного розуміння змісту поняття «перешкоджання» важливо пам'ятати, що в контексті диспозиції відповідної кримінально-правової норми воно нерозривно пов'язано із терміном «вільне здійснення журналістом своєї професійної діяльності».

Тому, не зважаючи на те, що у журналістській діяльності термін «перешкоджання» вживається в контексті гарантування вільного формування волі журналіста та реалізації його діяльності, у кримінальному законі він уживається в контексті правового забезпечення охорони загального права журналістів, тобто як активного, так і пасивного.

З огляду на вищевикладене «перешкоджання» – це створення перешкод, перепон, недопущення чого-небудь. Саме в такий спосіб

«перешкоджання» у контексті диспозиції ч. 1 ст. 171 КК України, визначається більшістю російських і деякими українськими науковцями. О. Красильнікова зазначає про необхідність проведення уніфікації термінів, що використовуються в Загальній частині КК Російської Федерації, та пропонує сформулювати загальне для декількох складів злочинів поняття «перешкоджання» і помістити його у примітки до ст. 144 КК РФ. На її думку, перешкоджання – це спрямована на втручання у діяльність особи або групи осіб протиправна поведінка винного з метою змусити вчинити або не допустити вчинення певних дій (бездіяльності) з їх боку. Це визначення заслуговує на увагу. Однак, при вирішенні цієї проблеми необхідно зазначити про суттєву різницю в диспозиціях ч. 1 ст. 171 КК України та ч. 1 ст. 144 КК Російської Федерації. Російський законодавець вирішив встановити способи перешкоджання законній діяльності журналістів так: або шляхом примушування розповсюджувати інформацію, або шляхом відмови від її розповсюдження. Таким чином, законодавець суттєво звужив коло діянь, що визнаються злочинними. На нашу думку, обидві диспозиції мають недоліки. А вже на практиці диспозиція ч. 1 ст. 144 КК РФ не охоплює випадків, коли злочинець нібито не відмовляє у розповсюдженні інформації, але створює такі умови, які унеможливають її законне розповсюдження. У судовому порядку надзвичайно важко у цьому випадку захистити права журналістів та покарати винних. Диспозиція ч. 1 ст. 171 КК України передбачає можливість тлумачення набагато більшої кількості дій, які визнавалися б такими, що перешкоджають законній діяльності журналіста. Але водночас вона не є ефективною саме через свою абстрактність, неконкретність, багатозначність.

Ми поділяємо точку зору О. Костенко, що при аналізі судової практики України щодо застосування ч. 1 ст. 171 КК України останніх років, можна помітити, що судді тлумачать диспозицію ч. 1 ст. 171 КК України за аналогією з російським кримінальним законодавством, а саме через встановлення факту примушування до розповсюдження або відмови у розповсюдженні інформації. На нашу думку, ця позиція є помилковою, тому що тільки частково відповідає тій суті, що вклав у диспозицію ч. 1 ст. 171 КК України законодавець. З іншого боку, причина такої позиції деяких суддів є зрозумілою: намагаючись звужити коло діянь, що підпадають під цю статтю, через складність адекватного тлумачення терміна «перешкоджання», вони за традицією звертаються до досвіду Росії. Очевидно, що така практика не повинна мати місце в українському судочинстві. Тому важливе значення для вдосконалення судової практики має уніфікація у чинному КК України таких понять, як «перешкоджання».

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЙ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Вербієць А.С., слухач магістратури НАВС

За останні десятиліття, особливо за останні декілька місяців в українському суспільстві відбулися складні процеси, що свідчать про переосмислення соціальних цінностей попередніх поколінь. У зв'язку з цим суттєвих змін зазнали правосвідомість і культура наших громадян. Сьогодні особливо гостро постала проблема поширення корупції серед посадових осіб органів державної влади, це перш за все протидії корупційні злочинності, одним із проявів якої є прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Так за даними, міжнародної антикорупційної міжнародної організації "Transparency International" у 2013 році Україна у щорічному рейтингу країн за рівнем корумпованості посіла 144 місце серед 177 держав світу. Більше того, згідно з нещодавно оприлюдненими даними групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO), наша країна наразі виконала лише 2 з 13-ти рекомендацій цієї організації у напрямку подолання корупції.

На сьогоднішній день питання запобігання та протидії корупції посідає одне з найважливіших місць у сфері забезпечення національної безпеки України та нормальних умов життєдіяльності громадян, функціонування бізнес-середовища. Корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей.

На шляху до задекларованої Європейської інтеграції Україна має досягти у сфері запобігання і протидії корупції позитивних результатів, різко знизити її рівень, тим самим забезпечити нормальні умови життєдіяльності громадян, функціонування бізнес-середовища.

Одним із перепон нормального функціонування економіки та громадян України є дії передбаченні статтею 368 ККУ прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Віктимологічна профілактика прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою характеризується перш за все суспільної свідомістю як громадян України так іноземців не давати службовій особі неправомірну вигоду. На цьому повинно ґрунтуватись весь комплекс запобіжних заходів у зазначеній сфері.

Досить часто в правовій реалії бувають випадки вимагання неправомірної вигоди службовою особою за виконання чи невиконання тої чиї іншої дії в зацікавленій особи. В результаті чого виникає потерпілий від вказаного злочину.

Для реалізації заходів спрямованих на віктимологічну профілактику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди державою розроблюється комплекс заходів як загальних так спеціально-кримінологічних.

Передусім відмітимо, що розробка заходів запобігання злочину передбаченого ст. 368 ККУ здійснюється в рамках діяльності відповідних суб'єктів протидії корупції та полягає у визначенні основних напрямків і завдань такої попереджувальної діяльності, шляхів та засобів їхньої реалізації, матеріально-фінансової основи тощо

Механізм формування системи запобігання корупційній злочинності дозволяє забезпечити обґрунтованість заходів кримінологічного запобігання, їхню правомірність та одночасно закладає основи практичного здійснення заходів запобігання корупційній злочинності. Разом із тим, розробка заходів запобігання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є лише одним сегментом загальної організації протидії корупції, до якої в аспекті організації усієї системи запобігання корупційній злочинності вбачається доцільним включення також і такого її елементу як реалізація сформованого комплексу запобіжних заходів.

Заходи спеціально-кримінологічного запобігання переважно спрямовані на певний вид корупційних правопорушень, у той час, як заходи загально-соціального запобігання, як правило, здійснюють профілактичний вплив на весь комплекс соціальних передумов корупції, причини та умови всіх чи більшості видів корупційних правопорушень.

За своїм змістом спеціально-кримінологічні заходи запобігання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, як і загально-соціальні, можуть бути політичними, економічними, правовими, організаційно-управлінськими тощо. Як правило, вони є предметом спеціалізованих чи загальних програм, планів, настанов.

Передусім слід відмітити, що від злочину передбаченого статтею 368 ККУ прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою потерпілим стає вся держава, а разом з нею кожний її громадянин.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Грудзур О.М., кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінального права НАВС,
Волковська А.С., слухач магістратури НАВС

Суб'єктивна сторона складу злочину це внутрішня сторона, яка характеризує психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння і до його наслідків (які настали або могли настати). При цьому, вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони, тоді як мотив, мета та емоційний стан – факультативними. Безумовно, всі вони одночасно характеризують внутрішнє ставлення особи до вчинюваного нею діяння, але значимими є тільки ті, які прямо вказані в диспозиції конкретної кримінально-правової норми або впливають з її змісту.

Вина при незаконному збагаченні може виражатися тільки в умисній формі. Чітке законодавче формулювання цього принципу є важливою гарантією дотримання законності в діяльності правоохоронних органів і свідчить про недопустимість об'єктивного ставлення у вини. Спираючись на це, можна визначити вини як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони злочину.

Переходячи до дослідження суб'єктивної сторони незаконного збагачення, слід зазначити, що суб'єктивна сторона злочину характеризується такими ознаками як вина, мотив, мета та емоційний стан. Такий висновок випливає із самої кримінально-правової норми, яка визначає одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам за відсутності ознак хабарництва як свідоме та бажане. Тому неможливо уявити собі незаконне збагачення, що вчиняється з необережності. Так, ст. 25 КК України виділяє два види необережності (злочинну самовпевненість або злочинну недбалість). В одному випадку особа хоча й передбачає суспільно небезпечні наслідки свого діяння, але легковажно розраховує на їх відвернення (злочинна самовпевненість), в іншому – особа не передбачає можливість настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити (злочинна недбалість). Однак, при незаконному збагаченні відбувається протилежне. Таким чином, обґрунтовується, що незаконне збагачення характеризується умисною формою вини. Більше того, бажання особи настання суспільно небезпечних наслідків свідчить не просто про умисну форму вини, а конкретизує, що тут має місце саме прямий умисел. Адже останній наявний, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки та бажала їх настання (ст. 24 КК України).

Разом із тим, для детальнішого дослідження сутності прямого умислу як ознаки суб'єктивної сторони незаконного збагачення,

потрібно також розглянути його інтелектуальний та вольовий момент. Інтелектуальний момент прямого умислу характеризується усвідомленням суспільно небезпечного характеру власного діяння та передбаченні його суспільно небезпечних наслідків.

Проте, інтелектуальний момент прямого умислу повинен охоплювати також передбачення суспільно небезпечних наслідків незаконного збагачення. Утім, незаконне збагачення є злочином із формальним складом і момент його закінчення не пов'язується із моменту одержання службовою особою неправомірної вигоди у значному розмірі або передача нею такої вигоди близьким родичам. Тому виникає запитання: що слід вважати суспільно небезпечними наслідками незаконного збагачення? Однак, настання суспільно небезпечних наслідків в результаті одержання особою неправомірної вигоди у значному розмірі більшою мірою стосується випадків злочину із формальним складом. Наприклад, давання чи одержання хабара не обов'язково тягнуть за собою настання суспільно небезпечних наслідків. Вчинення цих діянь саме по собі ставить під загрозу об'єкт кримінально-правової охорони, незалежно від настання наслідків. Отже, суспільно небезпечні наслідки виходять за межі об'єктивної сторони незаконного збагачення, а згаданий етап як правило відсутній при незаконному збагаченні.

Під суспільно небезпечним наслідком незаконного збагачення, на наш погляд, необхідно розуміти саме вчинення особою одержання неправомірної вигоди у значному розмірі. При цьому, черговий раз зазначимо, що незаконне збагачення є злочином із формальним складом і вказані наслідки не охоплюються об'єктивною стороною складу злочину. Із викладеного випливає, що інтелектуальним моментом прямого умислу досліджуваного злочину охоплюється також передбачення можливості вчинення одержання неправомірної вигоди.

Характеризуючи вольовий момент прямого умислу, зазначимо, що він полягає в бажанні настання суспільно небезпечних наслідків злочину. У випадку отримання неправомірної вигоди суб'єкт однозначно бажає настання таких наслідків. Інше ставлення суб'єкта до наслідків свого діяння просто неможливе.

Поряд із цим, в науці кримінального права висловлюється інший підхід щодо визначення форми вини у злочинах із формальним складом. Аргументується він тим, що чинний КК України описує будь-яку форму вини через ставлення особи до наслідків, але у злочинах із формальним складом вони відсутні. Тому в таких злочинах пропонується визначати форму вини не в залежності від ставлення особи до наслідків, а в залежності від її ставлення до передбачених КК України ознак такого злочину. У зв'язку з цим, Р.В. Вереша стверджує, що у злочинах закінчення яких не пов'язується із настанням певних наслідків, прямим є умисел, якщо суб'єкт усвідомлював суспільно небезпечний характер та передбачені КК

ознаки свого діяння (дії або бездіяльності) і бажав його вчинити. Важливо, що такий підхід не суперечить існуючим законодавчим позиціям щодо визначення форми вини, а лише конкретизує їх. Стосовно незаконного збагачення, то згаданий підхід тільки черговий раз підтверджує, що цей злочин може вчинятися виключно з прямим умислом.

Таким чином, форма вини при незаконному збагаченні характеризується виключно прямим умислом. Особа усвідомлює, що своїми діяннями створює нові обставини, під впливом яких особа може одержати неправомірну вигоду (усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння) та бажає їх вчинення.

ДІЛЬНИЧНИЙ ІНСПЕКТОР МІЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ

Корж Є.М., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки ННІПФПМГБВВ НАВС

Відповідно до статті 7 ЗУ «Про міліцію» профілактичну функцію у тому числі виконує міліція громадської безпеки. Підрозділ міліції громадської безпеки в системі Міністерства внутрішніх справ України – служба дільничних інспекторів міліції. До основних завдань працівників служби дільничних інспекторів міліції віднесено проведення загальної та індивідуальної профілактичної роботи серед жителів адміністративної дільниці. Загальна профілактична робота – комплекс заходів, спрямованих на виявлення причин та умов, які призводять до скоєння правопорушень, їх усунення в межах своєї компетенції, проведення профілактично-роз'яснювальної роботи серед громадян.

Індивідуальна профілактична робота – комплекс заходів щодо конкретних осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на обліках в органах внутрішніх справ, з метою попередження вчинення ними злочинів та інших правопорушень частини 7, 9 підпункту 1.6 «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України» (далі — Положення).

Профілактичний облік – комплекс заходів щодо запобігання, попередження, фіксації та припинення протиправних дій, а також взяття на облік та накопичення відомостей щодо категорії осіб, які проживають на адміністративній дільниці та підлягають контролю з боку дільничного інспектора міліції. Профілактичний обхід адміністративної дільниці – форма загальної профілактичної роботи дільничного інспектора міліції, яка поєднує відвідування установ, організацій, підприємств, помешкань громадян, осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах внутрішніх справ, установах

довірчих стосунків з населенням з метою отримання необхідної інформації.

Профілактична робота дільничного інспектора міліції – здійснення організаційно-практичних заходів з проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень на адміністративній дільниці частини 12-13 підпункту 1.6 Положення. Працівник служби дільничних інспекторів міліції, крім загальної профілактичної роботи серед населення на території адміністративної дільниці, здійснює профілактичні заходи щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах внутрішніх справ, щодо попередження вчинення з їх боку злочинів та інших правопорушень з широким залученням до цієї роботи населення, громадських помічників.

Працівник служби дільничних інспекторів міліції ставить на профілактичний облік та у межах своєї компетенції проводить профілактичну роботу з особами таких категорій: - звільненими з місць позбавлення волі, які відбували покарання за умисний злочин і в яких судимість не знято або не погашено у встановленому законом порядку; - засудженими за вчинення злочинів, виконання вироку щодо яких не пов'язано із позбавленням волі; - особами, яким було винесено офіційне застереження про неприпустимість учинення насильства в сім'ї; - особами, які страждають на тяжкі психічні розлади і перебувають на спеціальному обліку в закладах охорони здоров'я.

Працівник служби дільничних інспекторів міліції взаємодіє та надає допомогу іншим підрозділам і службам органів внутрішніх справ в організації та проведенні профілактичних заходів стосовно осіб, які перебувають в них на профілактичних обліках. Про таких осіб підрозділи та служби органів внутрішніх справ інформують службу дільничних інспекторів міліції. Вносить начальникові міськрайоргану внутрішніх справ пропозиції про встановлення адміністративного нагляду за раніше судимими, здійснює контроль за додержанням такими особами правил відповідно до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», та встановлених судом обмежень. Уживає заходів щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності осіб, які порушують встановлені правила адміністративного нагляду. Виявляє на адміністративній дільниці осіб, які допускають правопорушення в сім'ях, уживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікаря, психічно хворих, які створюють безпосередню загрозу для себе та оточуючих. Уживає до зазначених осіб своєчасні заходи профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними злочинів та адміністративних правопорушень. Про отриману інформацію повідомляє заінтересовані підрозділи та служби органів внутрішніх справ, органи державної влади та місцевого самоврядування. Установлює місця збору осіб, схильних до скоєння злочинів та правопорушень, осіб, які надають приміщення для

вживання наркотиків і психотропних речовин, розпиття спиртних напоїв і розпусти, втягають неповнолітніх у злочинну діяльність, про що інформує заінтересовані служби органів внутрішніх справ для життя заходів реагування.

З метою своєчасного виявлення осіб, схильних до вчинення правопорушень, дільничний інспектор міліції щомісяця вивчає та узагальнює: - інформацію чергової частини міськрайоргану внутрішніх справ про виїзди чергових нарядів міліції на сімейні конфлікти; - повідомлення закладів охорони здоров'я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов'язаних з насильством у сім'ї; - скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, учинені в сім'ях; - матеріали, за якими винесено постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за фактами, що мали місце у сфері сімейно-побутових відносин; - матеріали громадських формувань з охорони громадського порядку щодо осіб, схильних до скоєння правопорушень.

Працівник служби дільничних інспекторів міліції зобов'язаний проводити профілактично-роз'яснювальну роботу серед населення з метою формування у свідомості громадян, особливо молоді, правової культури, негативного ставлення до суспільно небезпечних явищ. Працівник служби дільничних інспекторів міліції зобов'язаний здійснювати поквартирний та подвірний обхід помешкань громадян з обов'язковим врученням візитних карток і пам'яток з профілактики злочинів. Результати обходу використовує в попереджувально-профілактичній роботі.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ МІЛІЦІЇ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СІМЕЙНО-ПОБУТОВИХ ВІДНОСИН

Баранова В.О., юрисконсульт ТОВ «Віват Аудит»

Прийнято визначати попередження насильства в сім'ї як систему соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальну реабілітацію жертв насильства в сім'ї.

Особливе місце серед суб'єктів, які здійснюють профілактику правопорушень, займає служба дільничних інспекторів міліції МВС України, працівники якої щоденно виконують завдання щодо проведення загальної та індивідуальної профілактики правопорушень. Ці завдання визначені в нормативних актах, які регламентують їх діяльність.

Сімейні відносини менш доступні різноманітним видам цілеспрямованого соціального регулювання і контролю. Проте Закон

України “Про міліцію”, який відіграє найважливішу роль у системі законодавчих актів, що регулюють діяльність дільничних інспекторів міліції, передбачає, що забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, охорона і забезпечення громадського порядку, запобігання правопорушенням та їх припинення, участь в наданні соціальної та правової допомоги населенню є одними з основних завдань міліції.

Стаття 6 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» регламентує повноваження відповідних підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження насильства в сім'ї.

В ОВС заходи щодо попередження насильства в сім'ї здійснюють служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах дітей, які: – виявляють причини й умови, що сприяють проявам насильства в сім'ї, вживають у межах своїх повноважень заходів щодо їх усунення; – беруть на профілактичний облік осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, та проводять виховно-попереджувальну роботу з ними; – відвідують сім'ї, члени яких перебувають на профілактичному обліку, за місцем їх проживання й проводять з ними профілактичну роботу; – виносять офіційні попередження членам сім'ї про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї; – приймають та розглядають у межах своїх повноважень, заяви й повідомлення про насильство в сім'ї або про реальну загрозу його вчинення; – вживають відповідних заходів щодо припинення насильства в сім'ї, а також дій членів сім'ї, що направлені на виконання реальної загрози вчинення насильства в сім'ї; – повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи й послуги, якими вони можуть скористатися; – направляють жертв насильства в сім'ї до спеціалізованих установ для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства; – виносять захисні приписи, контролюють їх виконання; – направляють осіб, які вчинили насильство в сім'ї, до кризових центрів для проходження корекційної програми; – взаємодіють зі спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, з органами опіки й піклування та спеціалізованими установами для осіб, які вчинили насильство в сім'ї, та жертв такого насильства в питаннях попередження насильства в сім'ї; – надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів й ін.

Діяльність дільничних інспекторів міліції регламентується Наказом МВС України № 550 від 11 листопада 2010 року “Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України” (далі – Положення). В затвердженому Положенні передбачено, що ДІМ у межах своєї компетенції здійснює контроль і профілактичну роботу з метою своєчасного виявлення осіб, які зловживають спиртними напоями, вчиняють насильство в сім'ї, наркоманів та інших правопорушників щомісячно вивчає та

узгальнює: інформацію чергової частини міськрайорганів про виїзди чергових нарядів міліції на побутові конфлікти; повідомлення травматологічних пунктів, бюро судово-медичних експертиз, інших установ органів охорони здоров'я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов'язаних з насильством у сім'ях; скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, вчинені в сім'ях.

Важливим моментом у діяльності співробітників міліції з попередження насильства в сім'ї є їх обов'язок проводити роз'яснювальну роботу в сім'ях, де вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення.

У цьому питанні іноді представник правоохоронних органів може виступити як радник, у тих випадках коли це буде доречним. Працівник міліції бесідами допомагає порушникові усвідомити його відповідальність за випадки насильства та пояснює протизаконність насильства.

Робота дільничного інспектора міліції з попередження насильства в сім'ї починається з моменту отримання інформації про створення конфліктних ситуацій в тій чи іншій родині. Дану інформацію дільничний інспектор міліції може отримати під час здійснення поквартирних та подвірних обходів, при спілкуванні з представниками вуличних та домових комітетів, адміністраціями підприємств, установ та організацій, лікарями районних поліклінік, під час особистого прийому громадян.

Необхідно зазначити, що для підвищення ефективності впровадження в діяльність дільничних інспекторів міліції нових форм і методів попередження правопорушень, зокрема насильства в сім'ї, першочергове значення має удосконалення правової основи їх діяльності, яка багато в чому не відповідає вимогам часу. Тому необхідним є не просто її вдосконалення, а якісно нове оформлення.

ДІЛЬНИЧНИЙ ІНСПЕКТОР МІЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БРОДЯЖНИЦТВА, БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Ткаченко Н.М., старший лаборант кафедри адміністративної діяльності НАВС

Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була однією з найважливіших у педагогіці, психології, кримінології, але сьогодні, вона носить масовий характер та потребує особливої уваги. Її вирішення вимагає відновлення традицій виховання дітей усіма зацікавленими інститутами держави в т.ч. і органами внутрішніх справ.

Аналіз стану і причин бездоглядності, безпритульності, протиправної поведінки неповнолітніх свідчить, що у більшості

випадків вони є наслідком недбалого виконання батьками своїх обов'язків по вихованню дітей або ж неправомірних дій саме батьків або осіб які їх замінюють. Вирішення зазначених проблем стане вагомим внеском у запобігання девіантній поведінці дітей.

До розв'язання завдань профілактики правопорушень серед дітей найчастіше окрім кримінальної міліції у справах дітей залучаються співробітники служби дільничних інспекторів міліції (далі - ДІМ).

Основним нормативно-правовим актом, який регламентує профілактичну діяльність дільничних інспекторів міліції є «Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України» затверджене наказом МВС України № 550 від 11.11.2010 року.

Згідно наказу ДІМ крім загальної профілактичної роботи серед населення на території адміністративної дільниці, здійснює профілактичні заходи щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень, та осіб, які перебувають на профілактичних обліках в органах внутрішніх справ, щодо попередження вчинення з їх боку злочинів та інших правопорушень з широким залученням до цієї роботи населення, громадських помічників.

Дільничний інспектор міліції також надає допомогу інспекторам КМСД у проведенні профілактичної роботи серед неповнолітніх, котрі звільнилися з місць позбавлення волі, дитячих спеціалізованих виховних закладів, а також з тими, які вчинили суспільно небезпечні діяння у віці, в якому законодавством не передбачена кримінальна відповідальність, систематично залишають домівку, злісно ухиляються від навчання.

Служба ДІМ здійснює роботу з дітьми, які вчиняють правопорушення, батьками й особами, які їх замінюють, що негативно впливають на виховання дітей, і своєю антигромадською поведінкою сприяють вчиненню ними правопорушень. Дільничні інспектори вживають заходи по виведенню дітей з-під впливу осіб з антигромадською поведінкою; здійснюють контроль за дітьми в сім'ях, громадських місцях, за місцем навчання.

Вони надають допомогу співробітникам підрозділів кримінальної міліції у справах дітей у проведенні профілактичної роботи: - серед підлітків, звільнених з місць позбавлення волі; - засуджених умовно чи до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі; - звільнених від кримінальної відповідальності у зв'язку з застосуванням примусових заходів виховного впливу чи внаслідок акту амністії, а також скоїли суспільно небезпечні дії до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність; - які повернулися із спеціальних навчально-виховних установ для дітей з девіантною поведінкою, які вчинили правопорушення, що тягнуть за собою заходи суспільного чи адміністративного впливу; - які вживають спиртні напої, наркотичні чи психотропні речовини, що займаються токсикоманією; які

систематично самовільно втікають з дому; які ведуть інший антигромадський спосіб життя; - вчасно інформує підрозділи кримінальної міліції у справах дітей про факти антигромадської поведінки підлітків, вживає до них відповідні заходи впливу; - попереджає вчинення насильства в сім'ях де є діти, вживає відповідних заходів.

ДІМ найбільше наближені до населення на території, яку обслуговують, мають у своєму розпорядженні достатній потенціал у виявленні осіб, схильних до скоєння правопорушень, в організації і проведенні профілактичної роботи з цією категорією осіб, у здійсненні профілактичних заходів, спрямованих на оздоровлення обстановки в неблагополучних родинях.

Правильно організована та регулярно проведена робота з підлітками на адміністративній дільниці може надати суттєву допомогу дільничному інспектору як у розкритті, так і в профілактиці правопорушень, оскільки неповнолітні часто володіють інформацією, яка становить оперативний інтерес.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА СТАТЕВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Савчук К.М., студент КМ-1 курсу ННІЗН НАВС

У сучасних умовах Україна перебуває в складному соціальному, політичному та правовому становищі, це спричинює загальне зростання злочинності в державі. І, незважаючи на це, держава повинна забезпечувати, охороняти і захищати права, свободи та інтереси своїх громадян. Зокрема, ст. 3 Конституції України проголошує захист прав та свобод людини пріоритетним завданням держави. Особливо це стосується неповнолітніх громадян України.

Для здійснення ефективної протидії злочинності, необхідним є детальне вивчення поведінки жертви злочину.

Дослідження поведінки потерпілого від злочину нерідко дає змогу зрозуміти дії злочинця, відтворити подію злочину, його обстановку.

Особистість неповнолітнього потерпілого від статевих злочинів недостатньо досліджена в кримінології. Деякі аспекти кримінологічної віктимології загалом та віктимологічна поведінка неповнолітніх жертв статевих злочинів досліджувались зарубіжними та вітчизняними вченими, такими, як: Коновалова В.О., Косенко С.С., Кальман О.Г., Акстманн К., Антонов-Романовский Г.В., Лютов А.А. Однак проблема детермінант віктимної поведінки неповнолітніх жертв статевих злочинів на сучасному етапі розвитку суспільства залишається нерозкритою.

Вивчення віктимологічних аспектів допоможе виділити заходи віктимологічної профілактики злочинів на всіх рівнях, поступово

сформувати підходи до вирішення питань, пов'язаних із проблематикою потерпілих (латентна злочинність, проблема вини, профілактика злочинів, види покарань, відшкодування збитків тощо). Тому дане питання є актуальним.

Отже, неповнолітні характеризуються послабленими індивідуальними якостями, фізичною незрілістю та психологічною нестійкістю, що не дає змогу дати опір злочинцю та породжує підвищену віктимність їх у суспільстві. Досвід статевого насильства, яке отримала особа в дитинстві, підвищує для неї ризик стати жертвою сексуального насильства у дорослому віці.

Існують чимало критерії класифікації неповнолітніх жертв статевих злочинів, однак належну увагу слід приділити природно-правовому, який не залежить від волі людини. Так можна виділити такі основні групи: неповнолітні особи, поведінка яких не відповідає природним законам соціального життя людей, у тому числі законам природного права (діти, позбавлені належного виховання, педагогічно занедбані та морально розбещені). Як приклад це перебування неповнолітніх в нетверезому стані або навіть розпивання алкогольних напоїв із злочинцем. Також, до даної групи можна віднести обставину, яка сприяє віктимності неповнолітніх, це їх прагнення до ранніх статевих зносин. Така зацікавленість виникає під впливом друзів, які живуть статевим життям, розповідають та пропагнують його, перегляду відеофільмів телепередач, які демонструють різні сторони інтимного життя людини. Неповнолітні, поведінка яких була узгоджена із природними законами соціального життя людей, у тому числі законами природного права (усвідомлювали злочинний характер вчинюваних щодо них дій, але не могли чинити опору, оскільки перебували у безпорадному стані).

Слід також звернути увагу на категорію неповнолітніх жертв, щодо яких здійснюється сексуальне насильство в сім'ї. Діти, виховані в атмосфері жорстокості і насильства в більшості випадків також стають насильниками.

Таким чином, щоб запобігти згвалтуванню неповнолітніх, на наш погляд, слід: - запровадити програму реабілітації потерпілих від злочину; - забезпечити належну правову охорону дітей із різних соціальних верств населення, приділяючи особливу увагу їх сімейному вихованню, педагогічному та моральному. Для цього потрібно з неповнолітніми, які мають найбільший ступінь ризику стати жертвою злочину, проводити тематичні бесіди з правил поведінки в громадських місцях стосовно того, як не стати жертвою нападу у вечірній та нічний час. А також розв'язання сімейно-побутових конфліктів на професійному рівні; - підвищення рівня культури сім'ї і особливо сімейного спілкування; - вжиття заходів щодо оздоровлення середовища, яке оточує сім'ю; - блокування згубних наслідків впливу неформальних малих груп з антигромадською орієнтацією, у які

«ідуть» підлітки з неблагополучних сімей, а також виявлення і ліквідація малих груп подібного типу; - вживання передбачених законом заходів до батьків, що ведуть антигромадський спосіб життя і не забезпечують належного виховання дітей. Основне навантаження у вирішенні таких завдань повинно лягти на органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та відділи внутрішніх справ; - проведення роботи із сім'ями, в яких панує насильство та жорстокість, з метою попередження випадків статевого розбещення; - проводити ранню діагностику і своєчасне лікування психічних розладів, виявлення і медико-педагогічна корекція перекручування психосексуального розвитку на найбільш ранніх етапах розвитку людини для профілактики аномальної сексуальної поведінки; - формувати у статевого вихованні чутливе ставлення до виявів інтимної близькості, виключаючи можливість присутності при цьому сторонніх. Не менш важливе завдання – виховання почуття стриманості, уміння володіти своїми емоціями й бажаннями у відносинах між статтями, людина з юнацтва повинна зрозуміти необхідність стримувати почуттєві пориви і не давати їм панувати над своєю свідомістю; - перевірки позашкольних навчальних закладів та підліткових клубів за місцем проживання незалежно від форми власності, аналізувати стан та ефективність їх роботи, в разі потреби внести пропозиції до органів місцевої виконавчої влади щодо відновлення роботи тих із них, які були закриті або використовуються не за призначенням.

ЗАХОДИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО ЖІНОК

Шевчук І.В., слухач магістратури ННПФПСКМ НАВС

Віктиміність жінок — це потенційна чи реалізована в конкретній життєвій ситуації підвищена здатність жінки за певних обставин стати жертвою злочинного посягання, що обумовлена її статевими особливостями, а також комплексом інших природжених або набутих соціальних, психологічних і фізичних якостей особистості та особливостей поведінки.

Сьогодні жінки стають жертвами кожного третього злочинного посягання. тоді як ними вчиняється лише кожен восьмий злочин. При цьому жінки стають жертвами кожної другої крадіжки, кожного третього грабежу, кожного третього-четвертого розбою, кожного четвертого умисного вбивства, кожного п'ятого-шостого умисного тяжкого тілесного ушкодження, а під час вчинення таких злочинів, як згвалтування та торгівля людьми, частка жінок є майже абсолютною. Порівняно з показниками 2006 р., то в 2010 р. на 89,9 % збільшилась кількість жінок, потерпілих від торгівлі людьми, на 14,2 % потерпілих

від грабежів. За результатами статистичного дослідження, кількість зареєстрованих злочинів і осіб, які офіційно визнані потерпілими, далеко не відповідає реальній кількості жертв злочинних посягань. За період з 2009-2010 рр. до правоохоронних органів, за статистичними даними звернулося лише 38,3 %, які стали жертвами злочинних посягань.

На підвищення рівня віктимності жінок, найбільш суттєво впливають фактори, що мають місце, передусім, у економічній, соціальній, політичній, ідеологічній та інших сферах життєдіяльності суспільства, зокрема: а) зниження рівня життя населення; б) зростання рівня безробіття; в) систематичні порушення в сфері трудових відносин; г) нерівноправне становище жінок у суспільстві; д) ускладнення сімейно-побутових стосунків; е) зростання кількості неблагополучних родин; є) недоліки профілактичної роботи працівників ОВС.

Також достатньо високий вплив на рівень віктимності мають такі фактори: а) анатомо-фізіологічні особливостями жіночого організму (особливості будови тіла, кісток, м'язової, серцево-судинної, дихальної систем тощо); б) особливостями психічних процесів жінки (особливості чуттєвої, волювої, емоційної та підсвідомої сфери); в) вікові особливості та стан здоров'я жінки; г) материнські функції; двиконання певних соціальних функцій чи ролей; є) неналежними умовами соціалізації та соціальної адаптації жінки (аморальний та паразитичний спосіб життя, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, проституція, захопленість азартними іграми тощо); є) специфікою поведінки жінок-жертв злочинів.

Проаналізувавши кримінальні провадження у яких жінка стала жертвою злочину, можна виділити чотири типи можливої віктимної поведінки жінки, що призвела до вчинення злочину: 1) поведінка-поштовх, що характеризується провокацією до вчинення насильницького злочину (37,5 %); 2) безвідповідально-байдужа поведінка, що створює об'єктивну можливість вчинення злочину (34,4 %); 3) позитивна, соціально-схвальна поведінка, що викликає в злочинця намір вчинити насильство (6,3 %); 4) нейтральна поведінка, що характеризується відсутністю будь-якої провокації з боку жінки та не впливає на вибір злочинцем варіанту поведінки (21,9 %).

З метою формування в Україні дієвої віктимологічної політики, спрямованої на зниження рівня віктимізації жінок у суспільстві, а також удосконалення методів і форм кримінологічної та віктимологічної профілактики злочинів, учинених щодо жінок, доцільним буде прийняття комплексної Програми профілактики віктимної поведінки жінок. При цьому з урахуванням віктимогенної детермінації більшої частини злочинних посягань, учинених щодо жінок, ця Програма повинна включати такі напрями: 1) забезпечення гендерної рівності жінок; покращення їх становища на ринку праці;

сприяння стабільному та перспективному професійному зростанню та соціальній активності жінок; зменшення рівня жіночого безробіття; подолання майнового розшарування між жінками та чоловіками; надання соціального захисту та соціальної допомоги жінкам; 2) усунення найбільш негативних соціальних факторів (алкоголізму, наркоманії тощо) та покращення якості профілактичної роботи в маргінальному середовищі; 3) профілактика найбільш поширених злочинів, що вчиняються щодо жінок: зґвалтувань, розбещення неповнолітніх, примушування до вступу в статевий зв'язок, проституції, торгівлі людьми тощо; 4) оздоровлення сімейного мікросередовища; зменшення рівня сімейно-побутового насильства; недопущення дитячої бездоглядності та безпритульності; скорочення кількості розлучень; покращення благополуччя в родині; 5) приведення у відповідність із сучасними вимогами чинних нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти профілактики сімейно-побутового насильства.

ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Гончаренко. М.О., слухач магістратури НАВС

Останніми роками в межах протидії злочинності вченими-кримінологами дедалі більше уваги приділяється віктимологічному аспекту запобіжної діяльності. Разом із тим, віктимологічна профілактика як один із напрямів запобігання злочинності ще не посіла в нашому суспільстві належного місця. Повністю поділяючи позицію Д. В. Ривмана, зазначимо, що задля підвищення ефективності профілактики необхідно максимально використовувати усі можливості (у тому числі й віктимологічні), а не лише ті, що пов'язані з особою, від якої можна очікувати вчинення злочину. У той же час науковий пошук ефективних заходів запобігання злочинності в органах внутрішніх справ (далі - ОВС) здійснюється здебільшого лише в одному напрямі, тобто заходи впливу розробляються та реалізуються стосовно злочинців чи потерпілих. Що ж до жертви злочину, то частіше за все вона залишається поза увагою фахівців, які займаються питанням профілактики злочинів, що є певною прогалиною у системі протидії злочинності. Проблемі віктимологічної профілактики злочинності серед працівників ОВС України майже не приділяється уваги, а отже, цілий напрямок запобігання злочинності в ОВС залишається поза увагою суб'єктів профілактики, що робить окреслене питання надзвичайно актуальним.

Віктимологічна профілактика як один із напрямків кримінологічної профілактики передбачає специфічну діяльність соціальних інститутів,

спрямовану на виявлення, усунення або нейтралізацію факторів, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку та обумовлюють учинення злочинів, виявлення груп ризику й конкретних осіб із підвищеним рівнем віктимності та вплив на них з метою активізації їх захисних властивостей, а також розроблення спеціальних засобів захисту від злочинних посягань.

Реалізація віктимологічної профілактики відбувається на двох рівнях соціальної системи запобігання злочинам - загально-соціальному та спеціально-кримінологічному і спрямована на зниження як масової, так й індивідуальної віктимності.

У загальному вигляді віктимологічною можна назвати таку профілактику, що впливає на злочинність через знання жертви. Жертва - це особа, яка постраждала від злочину, і тому оцінювати її поведінку (з етичної точки зору) потрібно дуже обережно. За інших умов це може виглядати як перенесення вини за вчинене на потерпілого, що неприпустимо, особливо коли мова йде про злочини, вчинені правоохоронцями. Саме тому для віктимологічної профілактики особливе значення має вимога здійснення профілактичних заходів на підставі глибокої поваги до особистості, із до триманням норм етики.

Основними завданнями віктимологічної профілактики називають: - утримати від учинення злочину певну категорію осіб, яких провокує на вчинення злочину поведінка потенційних жертв, через що такі злочинці в силу провокації стають своєрідними «жертвами своїх жертв»; - зберегти для суспільства (застосувавши заходи виправлення) тих осіб, які у протилежному випадку могли б стати злочинцями-жертвами; - здійснювати профілактичний вплив із використанням аргументації віктимологічного характеру, доводячи її до об'єктів профілактики через різні канали - перш за все через ЗМІ.

Основним шляхом віктимологічного на прямку профілактики злочинності в ОВС на сьогодні є інформаційне забезпечення. Позитивний запобіжний ефект у віктимологічному аспекті може мати широка роз'яснювальна робота з використанням газет, радіо, телебачення, мережі Інтернет, у яких доцільно висвітлювати рекомендації про елементарні правила поведінки в тих чи інших життєвих ситуаціях, іншу віктимологічну інформацію, що сприятиме підвищенню пильності людей та обізнаності громадян щодо того, як вони мають діяти в разі порушення їх прав.

Керівництвом ОВС і працівниками кадрових служб повинно максимально використовуватися інформування населення про можливість і необхідність захисту своїх прав від незаконних дій несумлінних працівників та надання відповідних рекомендацій.

Ще одним захисним механізмом потенційних жертв від протизаконного насильства з боку працівників ОВС могло б стати чергування у підрозділах ОВС незалежного медичного працівника системи Міністерства охорони здоров'я, який би мав можливість

оглядати осіб, доставлених у райвідділ, та засвідчувати їх фізичний стан до та після проведення слідчих дій працівниками ОВС. Захистити громадян від незаконного затримання або ж перевищення термінів затримання можна шляхом застосування реєстраційних терміналів, які існують у багатьох європейських країнах. Така система дозволяє простежити час та дату перебування громадянина у підрозділі ОВС, встановити конкретного працівника, до якого ця особа була запрошена, а також чимало інших деталей, необхідних для з'ясування всіх обставин перебування у підрозділі окремих громадян. Подібна система вже розроблена та випробувана у Харкові, та, на жаль, ще й до сьогодні не набула поширення.

Отже, віктимологічна профілактика передбачає досить широкі можливості запобігання злочинності серед працівників ОВС: розроблення рекомендацій, проведення широкої інформаційної кампанії, стимулювання громадян до оскарження протиправних дій з боку працівників ОВС, а також повідомлення про можливі порушення закону, які також мають враховуватись під час розроблення загальної системи профілактики злочинності в ОВС. Зазначений напрямок є дуже перспективним, а його недооцінювання позбавляє суб'єктів профілактики низки можливостей ефективно впливати на злочинність в ОВС.

Вступ.....3

**СЕКЦІЯ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ
ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ**

Василевич В.В. Щодо захисту прав потерпілих від торгівлі людьми в Україні.....4

Бова А.А. Цінності та злочинність: порівняльне дослідження у європейських країнах.....7

Кулик О.Г. Потерпілі від злочинів в Україні: основні кримінологічні ознаки.....9

Горбачевський В.Я. Віктимологічна характеристика жертви навмисного вбивства.....11

Кальченко Т.Л. Щодо проблеми визначення індексу віктимізації населення.....13

Василинчук В.І. Характеристика осіб, які вчиняють злочини в бюджетній сфері.....16

Кулакова Н.В. Механізм індивідуальної віктимної поведінки.....20

Микитчик А.В. Кримінологічна характеристика жертв шахрайства з нерухомістю.....23

Левченко Ю.О. Рівень віктимності жертв насильницьких злочинів.....25

Поліщук Г.С. Щодо стану віктимізації людей похилого віку.....27

Расюк Е.В. Концесія як напрям віктимологічної профілактики злочинності у житлово-комунальному господарстві.....30

Соловей О.О. Жертва дитячої порнографії.....33

Король К.В. Роль віктимної поведінки жертви у вчиненні ненасильницьких корисливих злочинів неповнолітніми.....35

Гельмич Д.М. Віктимологічна характеристика жінки-жертви.....37

Симоненко Н.О. Віктимна поведінка жертви статевого злочину.....39

Корецька О.С. Віктимність неповнолітніх: сутність, значення, профілактика.....41

Колб І.О., Гура О.А. Віктимність та її роль у механізмі вчинення злочину в місцях позбавлення волі.....45

Дудко Є.В., Охман О.В. Роль потерпілого від злочину в криміналізації та пеналізації суспільно небезпечних діянь у місцях позбавлення волі.....47

Тернавська А.А. Віктимологічні засади боротьби з рецидивною злочинністю в місцях позбавлення волі.....48

Хрущ В.І. Карпенко Н.В., Поняття криміногенних та віктимогенних детермінант злочинності в місцях позбавлення волі.....	51
Набільська І.І. Загально-теоретичні питання віктимологічної профілактики злочинів.....	52
Волинська А.М. Місце віктимологічної профілактики в діяльності ОВС.....	57
Миронюк Т.В. Превентивна та віктимологічна профілактика (міжнародний аспект).....	58
Дрозд В.Ю. Закордонні програми захисту жертви злочину.....	61
Федоровська Н.В. Досвід Республіки Білорусь з захисту жертв насильства в сім'ї.....	63
Пашковська М.В. Захист жертви насильства в сім'ї: досвід Грузії.....	66
Гусева К.А. Нормативно-правове регулювання індивідуальної віктимологічної профілактики злочинів у підлітковому середовищі.....	68
Титко А.В. Андроґінність: фактор підвищення віктимності особи.....	71
Мікіш А.С. Причини та умови фіктивного підприємництва в Україні як об'єкт віктимологічної профілактики.....	73
Качелюк О.О. Сутність насильства щодо неповнолітніх та його види.....	76
Крумїна М.В. Жертва вбивств та тілесних ушкоджень, що вчиняються з необережності.....	79
Гульятєва М.П. Віктимна поведінка жертви злочину.....	81
Полин Г.С. Види віктимної поведінки та типологія жертв насильницьких злочинів.....	83
Надточий Г.О. Віктимологічна характеристика особи неповнолітнього, як жертви злочинного посягання.....	85
Миронюк В.В. Поняття, ознаки жертви злочину, сучасні підходи до визначення жертви злочину.....	87
Ісаков П.М. Ставлення злочинців до жертв в сучасній кримінальній субкультурі.....	90

СЕКЦІЯ 2. ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Джужа О.М., Колб С.О. Загальносоціальне віктимологічне запобігання злочинам у місцях позбавлення волі.....	93
Ілляшенко О.В. Віктимологічні аспекти захисту від незаконної торгівлі органами і тканинами людини.....	94
Мозоль С.А. Зарубіжний досвід віктимологічної профілактики статевих злочинів.....	97

Залевська В.В. Віктимологічна профілактика корисливо-насиленницьких злочинів проти власності.....	100
Стьопіна А.М. Особливості віктимологічної профілактики злочинів щодо осіб похилого віку.....	102
Тороканець Н.В. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх.....	104
Кальченко Л.В. Заходи віктимологічної профілактики серед неповнолітніх які здійснюються з використанням можливостей ЗМІ та громадськості.....	106
Демчіхіна Є.С. Віктимологічна профілактика щодо жертв некорисливих насиленницьких злочинів неповнолітніх.....	109
Колб О.Г., Журавська З.В. Поняття та зміст віктимологічного запобігання злочинам у місцях позбавлення волі, його правові й організаційні засади, а також основні напрями вдосконалення.....	112
Стеблинська О.С. Сексуальні відхилення засуджених як одна з проблем пенітенціарних правовідносин.....	114
Наливайко В.С. Кондратішина В.В., Індивідуальне віктимологічне запобігання злочинам у місцях позбавлення волі.....	118
Воляннюк О.Д. Профілактична робота з неповнолітніми у виховних колоніях.....	120
Давлет-Горєєва Л.В. Особливості віктимологічної профілактики серед неповнолітніх.....	122
Сидорук А.В. Віктимологічна профілактика злочинів, які вчиняються в економічній діяльності.....	124
Заросінська Х.О. Віктимологічна профілактика професійної злочинності.....	127
Мельниченко Л.М. Крадіжка, що вчиняється неповнолітніми в Україні, як об'єкт віктимологічної профілактики.....	131
Слюсар С.В. Віктимологічна профілактика квартирних крадіжок.....	133
Назаренко А.М. Віктимність жертв крадіжок з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище та заходи щодо зниження її рівня.....	136
Агапова М.О. Віктимологічна профілактика шахрайства.....	138
Янчук Н.В. Віктимологічна профілактика крадіжок.....	140
Тарасюк А.Г. Віктимологічна профілактика розбійних нападів.....	144
Семененко В.В. Загальносоціальне запобігання злочинам як передумова здійснення віктимологічної профілактики грабежів.....	145
Гаврилець А.І. Віктимологічна профілактика зґвалтувань.....	148
Расцька Л.В. Кримінологічний аналіз віктимологічних чинників зґвалтувань.....	152

Волковська А.С. Віктимологічні заходи запобігання насильства в сім'ї.....	155
Корольчук В.В. Профілактичний облік та порядок зняття з профілактичного обліку осіб, що вчинили насильство в сім'ї.....	157
Хмуровська Л.С. Роль органів внутрішніх справ у попередженні сімейно-побутового насильства щодо дитини.....	160
Корчинський В.О. Деякі віктимологічні проблеми злочинів проти безпеки дорожнього руху.....	165
Заросинський Ю.Л. Віктимологічна профілактика злочинів, учинених щодо неповнолітніх.....	168
Квітка Я.М. Форми та методи діяльності ОВС у сфері профілактики правопорушень серед дітей.....	171
Доброскок А.Ю. Віктимологічний підхід у розслідуванні вандалізму.....	173
Постольник С.О. Організація охорони власності підрозділами Державної служби охорони при МВС України.....	175
Наумова І.В., Віктимологічна профілактика злочинів відносно міського населення: напрями вдосконалення.....	177
Гундза Д.В. Віктимологічна профілактика наркоманії.....	179
Забродська Т.А. Особливості запобігання рецидивним злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків серед наркозалежних осіб.....	181
Почкун Г.В. Жертва злочину щодо фальсифікації лікарських засобів в Україні.....	184
Бабаніна В.В. Особливості регулювання суспільних відносин під час зародження кримінального законодавства України.....	187
Кузнецов В.В., Баблюк С.Г. Щодо питання про суб'єкт злочину масових заворушень.....	189
Гаєвський А.М., Прут І.О. Визначення змісту поняття «перешкоджання» в контексті об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 171 КК України.....	191
Грудзур О.М. Волковська А.С., Щодо визначення суб'єктивної сторони незаконного збагачення.....	194
Вербієць А.С. Віктимологічна профілактика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....	196
Корж Є.М. Дільничний інспектор міліції як суб'єкт реалізації профілактичних заходів.....	198
Баранова В.О. Місце та роль міліції у попередженні правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин.....	200

Ткаченко Н.М. Дільничний інспектор міліції як суб'єкт попередження бродяжництва, бездоглядності та правопорушень серед дітей.....	202
Савчук К.М. Віктимологічна профілактика статевих злочинів неповнолітніх.....	204
Шевчук І.В. Заходи віктимологічної профілактики злочинів щодо жінок.....	206
Гончаренко. М.О. Віктимологічна профілактика злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ.....	208